

El gènere de la polis

La trajectòria de les dones en el catalanisme polític

Montserrat Duch Plana (coordinadora)

AROLA EDITORS

COL·LECCIÓ

ATENEV

EL GÈNERE DE LA POLIS

Montserrat Duch Plana
(coordinadora)

COL·LECCIÓ

Les autores han rebut un ajut de:

V O L U M 1 4

Col·lecció dirigida
per Montserrat Duch Plana,
Universitat Rovira i Virgili

Primera edició: març del 2013

Edita: Arola Editors

ISBN: 978-84-940726-9-7

Arola Editors
Polígon Francolí parcel·la 3 nau 5 - 43006 Tarragona
Apt. Correus 3075 - 43006 Tarragona
Tel. 977 553 707 - Fax 977 542 721 - Mòbil centraleta 628 415 318
arola@arolaeditors.com
www.arolaeditors.com

Coeditat amb: Publicacions URV

ISBN: 978-84-8424-235-2

Publicacions de la URV
Av. catalunya, 35 - 43005 Tarragona
Tel. 977 558 474 - Fax: 977 558 393
publicacions@urv.cat
www.publicacionsurv.cat

© del text: les autores

Disseny portada: Arola Editors

Imatge de la coberta: *El Desconsol*, de Josep Llimona. Escultura exposada al Parc de la Ciutadella de Barcelona, davant del Parlament de Catalunya.

Imprimeix: Gràfiques Arrels - Tarragona

Dipòsit legal: T-222/2013

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, tret de l'excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a l'editor o a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals d'algun fragment d'aquesta obra.

EL GÈNERE DE LA POLIS
LA TRAJEKTÒRIA DE LES DONES
EN EL CATALANISME POLÍTIC

Neus Baena Gallardo
Montserrat Duch Plana
Meritxell Ferré Baldrich
Mireia Ros Domènech
Ester Vilar Altadill

AROLA EDITORS

Tarragona 2013

SUMARI

PRÒLEG. El gènere de la polis: més que una denominació retòrica	9
Susanna Tavera García	
PRESENTACIÓ	13
Montserrat Duch Plana	
DONES I HOMES EN LA TRAJECTÒRIA DEL CATALANISME POLÍTIC	17
El gènere de la polis	19
Montserrat Duch Plana	
Les relacions socials de gènere en la trajectòria del catalanisme polític	33
Montserrat Duch Plana	
Dones i política en temps de canvis (1975-1980)	61
Meritxell Ferré Baldrich	
LA REPRESENTACIÓ POLÍTICA DE LES DONES ALS ENS LOCALS DE LA CATALUNYA AUTÒNOMA (1979-2011)	85
La recerca de gènere: Una proposta metodològica	87
Ester Vilar Altadill	
Democràcia paritària: miratge o realitat? Una aproximació quantitativa	103
Mireia Ros Domènech	
La fortalesa de les veus: experiències individuals compartides de la política femenina	123
Neus Baena Gallardo	
Dones entrevistades: els camins d'una vida professional, política i personal	185
Neus Baena Gallardo	
AUTORES	203

PRÒLEG
EL GÈNERE DE LA POLIS:
MÉS QUE UNA DENOMINACIÓ RETÒRICA

Es els lectors tenen a les mans un llibre que porta per títol un d'aquells que se'n diuen rodons. Montserrat Duch, la coordinadora del volum, el justifica a la seva presentació referint-se al fet que les dones no hi formaven part de les assemblees de les ciutats-Estat gregues i que per aquest fet restaven excloses de la condició de ciutadanes. No cal dir les distàncies que ens separen de les polis gregues, però si aquest títol té avui importants ressonàncies més que retòriques és perquè la desigualtat de gènere continua sent una característica del món polític, social i cultural a les societats occidentals i de manera especial a la catalana que és en la qual se centra la recerca presentada.

Avui esmentar el «gènere de la polis» hauria de ser equivalent a referir-se de manera global al fet que els dos gèneres, dones i homes, s'englobessin en la denominació genèrica i no és pas així. Per aquest motiu, el títol d'aquest llibre és una proposta temàtica amb l'objectiu d'estudiar l'abast real de l'aplicació de la Llei d'Igualtat del 2007. I alhora és en si mateix una presa de partit que el col·loca de manera immediata en el terreny de la història feminista i en el d'una radicalitat militant que és necessària per a la millora col·lectiva com diu també el frontispici de la seva presentació en paraules de l'intel·lectual i polític xec Václav Havel. La recerca recull doncs unes aportacions que assumeixen el paper transformador de la història i així mateix el de denúncia d'una política que acaba de plantejar-se com a «veritable estratègia de transformació social» (paraules de Marta Selva el 8 de març del 2004 reproduïdes a la pàgina 85).

Ens trobem doncs davant una investigació feminista col·lectiva i interdisciplinària, liderada per Montserrat Duch, una professora de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona abastament coneguda per la dinàmica compromesa de les seves actuacions professionals. Reputada també per les seves contribucions

a l'estudi de les feministes catalanistes, Montserrat Duch aporta al present volum l'estudi de les aportacions de les dones al catalanisme polític en l'inici de la Transició, una contribució que enllaça amb els seus treballs precedents i que són els que hi donen a aquesta nova proposta la categoria del producte destil·lat, ric en concisió i amplitud analítica. En efecte, Montserrat Duch estableix les arrels de la gestió política des d'un biaix incapaç de superar la tradicional manca d'igualtat de les propostes que han marcat l'arrencada de la democràcia republicana però també la de la Transició monàrquica: ni a la dècada dels anys 1930 ni ara les dones catalanes han tingut un accés igualitari a la representació parlamentària autonòmica. Durant la segona República, cap dona s'assentà als escons del Parlament català i rere les eleccions autonòmiques del 1980 l'amplitud inicial de la representació femenina catalana s'ha vist àmpliament sobrepassada per les de les autonomies andalusa, basca i gallega. En paraules de la mateixa Montserrat Duch, les reivindicacions polítiques del feminisme català han quedat poster-gades «pels imperatius generacionals, partidistes i androcèntrics del procés de Transició a la democràcia». A continuació, la també historiadora Meritxell Ferré s'aproxima a aquells mateixos inicis de la Transició democràtica, els anys 1975-1979, per estudiar el protagonisme de les dones feministes en la introducció de les polítiques de gènere. La constatació que les dones van ser protagonistes actives en el procés de democratització de la Transició es fonamenta en l'estudi dels continguts de gènere a la Constitució espanyola del 1978, un tema ja plantejat amb anterioritat, i en el de les eleccions legislatives de 1977 i 1979 o de les municipals del 1979, una temàtica nova en el context de la història de les dones.

El llibre inclou així mateix una segona part que des d'opcions metodològiques força diferenciades aborda l'estudi de «La representació política de les dones als ens locals de la Catalunya Autònoma (1979-2007)». La politòloga Ester Vilar planteja en primer lloc una proposta metodològica per a l'estudi dels nous models de lideratge als que s'acosta des de la trajectòria política global de les dones i, sobretot, des de la seva inestabilitat en els càrrecs representatius de la política municipal. La igualment politòloga Mireia Ros aborda estadísticament la infrarepresentació política de les dones en els anys 1979-2007. I, per últim, la historiadora Neus Baena analitza el testimoni qualitatiu de les divuit entrevistes realitzades a altres tantes dones polítiques. El conjunt s'aproxima a un tema que, plantejat des de la perspectiva historiogràfica o des de la de la ciència política, assumeix també reflexions pròpies d'una sociologia històrica.

Ens trobem doncs amb una important aportació interdisciplinària que es belluga en coordinades que cada dia més acostumen a ser les dels estudis de

dones i de gènere. La multiplicitat de visions els hi permet a les autores establir la trajectòria col·lectiva de les dones catalanes a la política i el potser més significatiu a tall de conclusió és que, malgrat els esforços esmerçats en la consecució d'una representació igualitària que els darrers debats volen paritària, les dades analítiques i també les dones catalanes no consideren que els objectius hagin estat aconseguits i, pel contrari, que la democràcia de gènere és més un «miratge» que no pas una «realitat» (a assenyalar que, rere la seva contundent anàlisi estadística, Mireia Ros conclou que no arriba ni tan sols a «miratge», p. 114). En efecte, l'increment net del nombre de regidores als consistoris catalans rere les eleccions municipals del 2007 no estableix una democràcia veritablement paritària ja que el seu nombre és inferior al dels regidors de la mateixa manera que és així mateix significativament inferior el nombre d'alcalduesses, només un 13% del total, tot essent semblants les dades de l'electorat masculí i femení.

La investigació de Mireia Ros conclou que aquesta infrarepresentació es relaciona tant amb els tradicionals mecanismes de representació com amb l'estructuració femenina dels temps i treballs que, com és ben sabut, és abastament diferent de la dels homes. Tot i les particularitats diferenciades d'un cas i altre, podríem preguntar-nos si la situació respon a l'existència d'un sostre de vidre semblant al dels patrons de presència femenina en el món universitari (moltes als nivells més baixos i poques als de les catedràtiques). Però la més que probable existència d'aquest sostre en el món del poder democràtic no esgota el tema pel simple fet que també operen altres factors qualitius com ara la ja esmentada estructuració dels temps i dels treballs. El tema no és fútil ni frívol. Sobretot perquè si, com diu Montserrat Duch a la seva contribució sobre «El Gènere de la Polis» (p.15), la maternitat ha estat històricament i així era encara als inicis del segle XX «la torna per la discriminació ciutadana» de les dones, quina és avui la «torna» per a la seva desigualtat en l'accés a la representació ciutadana?. Em manca distància històrica per a respondre. Però, si aquesta és veritablement una qüestió de poder o millor derivada de la naturalesa i les característiques del seu l'exercici, cal aixecar el convenciment que, dit clarament i llana, alguna cosa no s'està fent encara prou bé.

Barcelona, 23 de febrer de 2013.

Susanna Tavera. Catedràtica d'Història Contemporània (UB). Directora de l'Institut Interuniversitari d'estudis de dones i gènere (Catalunya).

PRESENTACIÓ

«Una reflexió radical és necessària per a un món millor»

VÁCLAV HAVEL

Per la historiadora Joan Scott, el gènere és un element constitutiu de les relacions socials basades en les diferències que distingeixen els sexes, és a dir, que el gènere és una forma primària de relacions significants de poder.

Polis en la Grècia clàssica era el nom que designava les ciutats-Estat, el marc essencial on es desenvolupà i s'expandí la civilització grega. La unificació entre el nucli urbà i el camp, característica essencial de la polis arcaica i clàssica, no s'acomplí fins a la segona meitat del segle VII aC. Socialment, la polis es caracteritzava per l'existència d'un grup de ciutadans que gaudien de tots els drets, d'un col·lectiu d'estrangers sense drets però lliures, i d'un tercer grup, els esclaus, privats de llibertat. A les autores d'aquesta obra, ens ha semblat oportuna aquesta connexió amb la Grècia clàssica per a un títol que també remet a la deessa Atenea, la qual dóna nom a la col·lecció que acull la publicació de la recerca.

La Història de les dones, com la teoria feminista, palesen l'autoidentificació de les dones en la condició d'éssers subordinats tot i l'existència de minories, invisibilitzades, en denunciar aquesta dominació, com ho van fer Isabel de Villena o Olympe de Gouges, entre d'altres. El pensament i la pràctica vinculades a Seneca Falls (1848) o a les sufragistes angleses va tornar a qüestionar la ciutadania subalterna de les dones a l'Estat liberal. La primera i la segona onada del feminisme constitueixen fites en l'accés de les dones a la condició de subjectes, i no ja de mers «objectes» polítics. La primera va treure a la llum que la diferència de sexe justificava la discriminació de les dones respecte als homes en educació,

treball i veu pròpia en l'esfera pública. La segona onada s'associa amb el feminisme dels anys seixanta del segle XX, a partir de les obres de Simone de Beauvoir i Betty Friedan, i es pot resumir en un missatge tan revelador com «Allò personal és polític», perquè va desafiar les fronteres entre el públic i el privat i va situar com eix de la política la categoria de gènere i la sexualitat.

El llibre s'estructura en dues parts. En la primera, Montserrat Duch fa una anàlisi panoràmica del sexisme que ha informat el catalanisme polític, i reflexiona a l'entorn dels fonaments ideològics del biaix de gènere en la política catalana contemporània, en segles capítols *El gènere de la polis* i *Relacions socials de gènere en la trajectòria del catalanisme polític*. Meritxell Ferré, a *Dones i política en temps de canvis (1975-1980)* s'aproxima a les polítiques de dones en la Transició democràtica, uns temps de canvi en què les demandes de les Jornades Catalanes de les Dones van quedar en bona part postergades pels imperatius generacionals, partidaris i androcèntrics del procés democratitzador. En la segona part, dues politòlogues i una historiadora aproximen les seves mirades a la representació i participació política de les dones en les administracions públiques catalanes en democràcia. La politòloga Ester Vilar, en el capítol *La recerca de gènere*, planteja la metodologia del projecte que va obtenir el suport de l'Institut Català de les Dones amb l'objectiu de copsar les diferències territorials i l'abast real de l'aplicació de la Llei d'igualtat 3/2007 a les eleccions municipals catalanes. A *Democràcia paritària. Miratge o realitat?* la politòloga Mireia Ros ens mostra, amb la contundència i neutralitat de les dades i percentatges, la infrarepresentació de les dones en els llocs de decisió política local entre 1979 i 2007. Finalment, la historiadora Neus Baena ha portat a terme una llarga sèrie d'entrevistes a divuit protagonistes, ja siguin o hagin estat diputades al Congrés, parlamentàries a la Generalitat, diputades provincials, conselleres comarcals, regidores o alcaldesses, totes elles de diversa pertinença territorial com ideològica (no amb la proporció desitjada senzillament per l'acceptació o no de cadascuna de les informants a col·laborar en el projecte), a partir de les quals presenta l'anàlisi qualitativa a *La fortalesa de les veus: experiències individuals compartides de la política femenina*. Així mateix, Neus Baena ens biografia les divuit polítiques que ens han cedit la seva veu per aquesta obra a *Dones entrevistades: els camins d'una vida professional, política i personal*.

El Gènere de la Polis ha constituït un projecte de recerca col·lectiu de cinc professionals que, si més no, hem ratificat, al llarg d'un parell d'anys de feina discontinua, que les «dones sabem que sabem» i el que no ignorem són els

imaginariis col·lectius que han fonamentat i atorgat legitimació a l'exclusió inclusiva de les dones en els espais de la política i del poder local al nostre país d'ençà de la recuperació de la democràcia. El joc de generacions, nascudes entre 1959 i 1985, ha enriquit la investigació o així ho intuïm. No ens enganyem, no volem avalar la tesi de què el temps tot ho sanarà. Només la voluntat col·lectiva de dones i homes, des del pessimisme de la intel·ligència i l'optimisme de la voluntat, com sostenia Gramsci, permetrà avançar en la plena ciutadania i modificar, potser, l'agarofòbia com l'instrumentalisme que ens il·lustra la participació de les dones en l'esfera pública¹.

El dia 14 d'octubre de 2011, en el marc de la jornada «El Gènere de la Polis. La representació política de les dones als ens locals de la Catalunya autònoma: 1979-2007», l'equip de recerca va fer públics a la comunitat universitària els resultats de la investigació. En la jornada, hi van intervenir historiadors com Antonieta Jarne (Universitat de Lleida) o Marta Selva (Universitat Rovira i Virgili) i activistes en els moviments feministes actuals com Carme Porta (Associació Ca la Dona) o Laia Estrada (Cau de Llunes). Certament i malaurada, hem de dir que la conjuntura política, la crisi de les administracions públiques, i les mesures d'austeritat neoliberal, han endarrerit la publicació d'aquesta obra. És per aquesta raó que l'anàlisi empírica —quantitativa— finalitza el 2011.

MONTSERRAT DUCH PLANA, coordinadora

1 BAENA, Neus; *Les dones també fan Història! Història i memòria de les dones de Constantí al s. XX*. Constantí: Ajuntament de Constantí, 2010. DUCH PLANA, Montserrat; *Dones públiques. Política i gènere a l'Espanya del segle XX*. Tarragona: Arola Editors, 2005. DUCH PLANA, Montserrat; «El movimiento feminista en la transición democrática» dins QUIROSA-CHEYOURZE, Rafael (Ed.); *La sociedad española en la Transición*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2011, pp. 257-271. DUCH, Montserrat i FERRÉ, Meritxell; *De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982*. Tarragona: Cercle d'Estudis Socials i Històrics Guillem Oliver, 2009. HERNANDO GONZALO, Almudena (Coord.); *¿Desean las mujeres el poder? Cinco reflexiones en torno a un deseo conflictivo*. Madrid: Minerva Ediciones & Instituto de Investigaciones Feministas, 2003. NASH, Mary i TORRES, Gemma (ed.); *Feminismos en la Transición*. Barcelona: Grup de Recerca Consolidat Multiculturalisme i Gènere, Universitat de Barcelona i Ministerio de Cultura, 2009. PÉREZ CANTÓ, Pilar (ed); *De la democracia ateniense a la democracia paritaria*. Barcelona: Icaria, 2009.

DONES I HOMES EN LA TRAJECTÒRIA
DEL CATALANISME POLÍTIC

EL GÈNERE DE LA POLIS

Montserrat Duch Plana

«... Una des les tasques de l'ofici d'historiador(a) és la d'ajudar-nos a fer front a les veritats incòmodes.»

CARLO GINZBURG, *L'Avenç*, núm. 375, p. 21 (2011)

La concepció de nació de Benedict Anderson explora les arrels culturals del nacionalisme, com una companyonia profunda i horitzontal constituïda per lligams tan forts com per a arribar a impulsar a morir i a matar en nom «d'una comunitat política imaginada com a inherentment limitada i sobirana».¹

La historiografia² ha mostrat el caràcter masculí de la fraternitat que construeix nació. Una companyonia que es construeix a l'entorn del símbol de la mare idealitzada i el rebuig a l'homosexualitat que garanteix, així, el caràcter fraternal de les relacions i el sentiment de pertinença. Més enllà de les plurals interpretacions del nacionalisme, com a vehicle d'interessos polítics i econòmics com d'ideologies, hi ha un aspecte central en la subjectivitat humana que és la necessitat de pertinença comunitària. El concepte de nació és complex, amb significats contraposats que coexisteixen i canvien històricament, tot i que

1 ANDERSON, Benedict; *Comunitats imaginades*. Catarroja-València: Afers, 2005, p. 24-26.

2 UGALDE, Mercedes; «Notas para una historiografía sobre nación y diferencia sexual» a *Arenal. Revista de Historia de las Mujeres*, núm.3/2 (1996), pp. 217-256. Monogràfic publicat a *Història Contemporànea*, 21 (2000) que inclou articles d'interès per al tema que ens ocupa com ara el de Mary Nash; «Género, identidad urbana y participación ciudadana: en torno al Once de septiembre», pp. 315-332, o el de Diana Marre; «Género y etnicidad. Relatos fundacionales y omisiones en la construcción de la nación argentina», pp. 333-362.

tant els moviments nacionalistes com els seus crítics tendeixen a una essencialització reduccionista³.

La identitat nacional es forjaria, segons aquesta interpretació, sobre la alienació de les dones en la seva funció maternal i la prohibició de les relacions sexuals no reproductives. El paper del gènere i de la sexualitat és central en la construcció de les nacions, com podrem observar molt esquemàticament en societats ben diverses. Tot i amb tot, els estudis sobre el gènere de les nacions suporten un endarreriment en la recerca feminista, tributària del marxisme fins a la incorporació de les categories interpretatives de la història cultural⁴; diferents anàlisis han fet palès el paper central del gènere en les ideologies de les «comunitats imaginades» on les dones apareixen com a símbol de la nació mentre els homes figuren com a agents creadors. Símbols fossilitzats versus protagonismes dinàmics. Velles categories del pensament androcèntric.

Merche Ugalde fa notar, així mateix, com el nacionalisme tendeix a acaparar i subordinar rere els seus objectius qualsevol altra mobilització en la dimensió política com també epistemològica, una mena de paraigües totalitzador com ha tematitzat Radhakrishan⁵ en el cas paradigmàtic de l'Índia que esdevé generalitzable: «la capacitat del nacionalisme per imposar-se com la forma més autèntica de col·lectivitat i el mode normatiu de la política de manera que les aspiracions feministes han d'assumir una expressió nacionalista per ésser ateses políticament⁶, la qual cosa no impideix d'altra banda que restin relegades en un lloc secundari.»

La preservació i vigència de la llengua nacional és central en el discurs de les nacions sense estat, que rivalitzen amb la llengua del poder, si bé les dones-mares transmissores del principal símbol cultural, expressió clau i crucial de la qüestió nacional, són ignorades, mancades de reconeixement en l'espai públic on el moviment nacionalista s'expressa i avança com succeí als inicis del segle XX a Catalunya o Irlanda.⁷

3 ROCA, Francesc; *Teories de Catalunya. Guia de la societat catalana contemporània*. Barcelona: Pòrtic, 2000, p.443-446. CHARLON, Anne; *La condició de la dona en la narrativa femenina catalana (1900-1983)*. Barcelona: Edicions 62, 1990. PALAU, Montserrat; *Maria Aurèlia Capmany. Escriure la vida en femení*. Tarragona: Arola Editors, 2008. FRANCÉS, M. Àngels; *Literatura i feminisme. L'hora violeta de Montserrat Roig*. Tarragona: Arola Editors, 2010.

4 UGALDE, Mercedes; «Notas...», pp. 221-226. CABRERA, Miguel Angel; *Historia, lenguaje y teoría de la sociedad*. Madrid: Cátedra, 2001.

5 RADHAKRISHAN, R.; «Nationalism, Gender and the Narrative of Identity» dins PARKER, Andrew et altri; *Nationalisms and Sexualities*. New York: Routledge, 1992, pp. 77-95.

6 DUCH PLANA, Montserrat; «Tot pensant històricament el sexe de les nacions» dins PALAU, Montserrat i TODA, Agnès; *Un/dependents: dones i projectes nacionals*. València: Edicions Tres i Quatre, 2012, pp. 33-50.

7 LUDDY, Maria; *Women in Ireland 1800-1918*. Cok: Cok University Press, 1995, pp. 297-350. DDAA; *Gendered Nations. Nationalisms and gender order in the long nineteenth century*. Oxford: Berg, 2000.

Podríem diferenciar, seguint Yuval Davis, tres concepcions de nació: 1.- la nació basada en els orígens o la raça; 2.- la nació de base cultural (religió, costums, llengua on les dones hi tenen assignat el rol de *border-guards*, de manteniment dels límits i les fronteres nacionals) i 3.- la ciutadania com a criteri bàsic en la definició de la nació on el criteri de gènere presenta una naturalesa dual, ja que les dones es troben incloses en el conjunt de la ciutadania però, per contra, són objecte d'unes polítiques normatives diferencials com és, per exemple, fins que no avancin criteris d'igualtat i se superin obstacles a l'educació superior o al sufragi que en el cas espanyol no s'assoleixen fins el 1910⁸ i el 1931 respectivament.

El segon concepte de nació en les societats europees mediterrànies, aquell que radica en la dimensió cultural, es construeix sobre la base de la preservació i reproducció dels trets majoritaris de caràcter religiós (catolicisme), dels costums (patriarcals) i la llengua (materna). És en aquest tipus on les dones assoleixen arreu una condició simbòlica que del culte a la maternitat en fa la torna per la discriminació ciutadana. En el cas català els estudis de Duplaá en són un bon exponent, i en general aquella bibliografia que tematitza l'invent de la maternitat⁹ patriòtica. La confusió entre la mare pàtria i la mare social¹⁰ situa les dones en el compromís de vetllar per la tradició que s'encarna en l'idioma amb una separació rígida d'aquelles esferes que la història de les dones ja ha superat entre l'esfera privada-domèstica i l'esfera pública-política.

Nira Yuval-Davis en la seva prolífica obra ha reflexionat sobre les relacions de gènere i la ciutadania i n'ha destacat l'exclusió femenina a partir de les tres dimensions de ciutadania que fa Marshall:¹¹ civil, política i social. L'estat és qui construeix el domini privat i qui sovint hi manté la vigilància. Tot i les diferències territorials, hi ha una característica comuna a la ciutadania de les dones que és el seu caràcter dual, com es pot apreciar en l'ordenament jurídic amb legislació específica o les exclusions dels drets i llibertats fonamentals (sufragi, drets econòmics vinculats al cap de família...).

El poder explícit i legítim per excel·lència és el poder polític. Les dones en això parteixen i es troben condicionades per una normativa inexplícita d'una

8 DUCH, Montserrat; «A empenes i rodolons. Els obstacles sexistes en l'accés a les dones a la universitat espanyola» dins PASTOR, Inma (Ed.); *Cent anys de dones a la universitat*. Tarragona: Publicacions Universitat Rovira i Virgili, 2011, pp. 15-26.

9 DDAA; *Mothers of invention. Women, italian fascism and culture*. London: University of Minnesota Press, 1995. FRANCO RUBIO, Gloria (ed.); *Debates sobre la maternidad desde una perspectiva histórica (siglos XVI-XX)*. Madrid: Icaria, 2010.

10 Vegeu els textos de Gisela Bock, Nadine Lefaucher i Rose Marie Lagrave a THÉBAUD, Françoise; *Historia de las mujeres. El siglo XX*. Madrid: Taurus, 1993, vol. 5, pp. 399-508.

11 MARSHALL, T.H. i BOTTOMORE, T.; *Ciudadanía y clase social*. Madrid: Alianza, 1998.

extraordinària fortalesa. Tres trets podrien ajudar a definir el que intento explicar: les dones detenten el poder sense la completa investidura. Segon, les dones passen pel poder amb els tres vots clàssics de pobresa, castedat i obediència, i finalment, els hi es permès tenir el poder només amb fidelitat i abnegació. Bordieu ens clarifica l'experiència històrica de les dones amb el concepte de violència simbòlica, «violencia amortiguada, insensible, e invisible para sus propias víctimas, que se ejerce esencialmente a través de los caminos puramente simbólicos de la comunicación y del conocimiento.»¹² Així, la llarga expulsió de les dones dels llocs públics es perpetua a través de «esa especie de agorafobia socialmente impuesta que puede sobrevivir largo tiempo a la abolición de las prohibiciones más visibles y que conduce a las mujeres a excluirse voluntariamente del ágora.»¹³ Així, les poques que hi accedeixen a la Catalunya del segle XX i XXI, conscients o no pateixen allò que Bourdieu sintetitza així: «La división sexual está inscrita, por un lado, en la división de las actividades productivas a las que asociamos la idea de trabajo, y en un sentido más amplio, en la división del trabajo de mantenimiento del capital social y del capital simbólico que atribuye a los hombres el monopolio de todas las actividades oficiales, públicas de *representación*, y en especial de todos los intercambios de honor, intercambios de palabras (en los encuentros cotidianos y sobre todo en la asamblea), intercambios de regalos, intercambios de mujeres, intercambios de desafíos y de muertes (cuyo límite es la guerra).»¹⁴ És aquest l'imaginari en què s'insereix la complexa trajectòria històrica fins al reconeixement de les condicions de possibilitat d'exercici de la ciutadania de les dones.

La noció de ciutadania abasta tres dimensions: és un estatus —conjunt de drets i de deures—, és una identitat —sentiment de pertinença a una comunitat política— i, ciutadania és també una pràctica que s'exerceix mitjançant la participació i la representació polítiques. És aquesta una qüestió —per amputació o plenitud— de les relacions socials entre els gèneres. Els debats sobre els àmbits públic i privat i l'atribució, d'acord amb el discurs de domesticitat, planteja, històricament, la qüestió de la igualtat i la diferència. En el present a l'entorn de la democràcia paritària o la presència igualitària de les dones i dels homes en les institucions, amb la igualtat com a horitzó i la preservació de la diferència sexual com a principi. El futur és obert, les alternatives múltiples.¹⁵

12 BOURDIEU, Pierre; *La dominación masculina*. Barcelona: Anagrama, 2000, p.12.

13 Ibidem, p. 56.

14 Ibidem, p. 64.

15 FRAISSE, Geneviève; *La controversia de los sexos. Identidad, diferencia, igualdad y libertad*. Madrid: Minerva, 2002. Vegeu, tanmateix el Dossier «Políticas feministas» a *Riff Raff*, núm. 27 (2005), pp. 91-200.

La recerca central d'aquest llibre es refereix a l'etapa democràtica que s'obre a Espanya amb la Constitució de 1978 i la recuperació de l'autogovern de Catalunya, on observarem canvis substancials en quantitat de presència representativa vinculada a un canvi social, el gran canvi silenciós del segle passat: la revolució de les dones.

Les relacions socials entre homes i dones es fonamenten en la polarització de les diferències entre unes i altres i en la consideració dels homes com a norma i de les dones com a éssers subordinats. És aquesta una relació de dominació dinàmica. El sistema de gènere s'adapta als canvis en les coordenades socials, econòmiques i culturals de cada època. Si bé la noció de gènere es basa en la diferència sexual d'arrel biològica, la història de les dones ens ensenya com aquesta diferència ha estat construïda socialment i ens mostra les seves implicacions polítiques i socials.

La sociologia ha avançat en l'estudi de les elits professionals. Un seguit de conclusions són d'aplicació a les elits polítiques femenines, la matèria d'aquest llibre. Així, seguint Garcia de León¹⁶ observem processos com ara una selecció social normal, estàndard, típica i pròpia d'una societat de classes, en això igual a la masculina. En segon lloc, una selecció social imposada pel patriarcat, diferencial respecte a les elits masculines, amb l'existència de plusos i costos socials indicadors d'una sobreselecció social en l'origen familiar de les elits femenines, que condiciona el seu curs vital. Tercer, la selecció que implica el fet d'ésser pioneres, treballar en àrees inèdites per a les dones i que pel fet de ser cercles de poder intensifica la selecció. Així doncs, les elits professionals —i polítiques— femenines «pasan un triple filtro social que el sistema les impone para obtener su estatus: una selección social general, una selección patriarcal, una selección en cuanto a pioneras.»¹⁷ Elits discriminades,¹⁸ elits hiperseleccionades.

Cèlia Amorós destaca que el feminisme és una teoria crítica, que pretén «fer veure», clarificar els anhels d'una època. Fer percebre la gran injustícia en la distribució del poder entre els gèneres, útil per entendre, així mateix, la naturalesa del poder i la seva vertebració a partir de l'hegemonia de la masculinitat.

La renovació en els diputades al Parlament de Catalunya i una menor permanència en els escons que els homes indiquen trets discriminatoris en les

16 GARCIA DE LEÓN, M. Antonia; *Herederas y heridas. Sobre las élites profesionales femeninas*. Madrid: Cátedra, 2002.

17 Ibidem, p. 271.

18 GARCIA DE LEÓN, M. Antonia; *Elites discriminadas. Sobre el poder de las mujeres*. Barcelona: Anthropos, 1994. PASTOR YUSTE, Raquel; *Genero, élites políticas y representación parlamentaria en España*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2011. CÈLIA AMORÓS; «Las élites profesionales femeninas» a *Claves de Razón Práctica*, núm. 143 (juny 2004), pp. 66-69.

trajectòries polítiques, fet que també es corrobora en l'estudi sobre regidores i alcaldesses a Catalunya, i en general en la propopografia comparada.

Els estudis sobre la política de les dones tendeixen a destacar com en l'exercici del poder es produeixen, alternativament, mecanismes de dissuasió que resumiríem en l'actitud del convers, de l'abella reina o del becari desclassat. Hi proliferen lògiques d'aculturació com sobrecàrrega d'identitat en una pràctica vertebrada per l'hegemonia de la masculinitat on les poques dones que hi accedeixen ho fan per vies d'interinatge. Bourdieu ho expressa així: «Generalmente, el acceso al poder, sea cual sea, coloca a las mujeres en situación de *double bind*: si actúan igual que los hombres se exponen a perder los atributos obligados de la «feminidad» y ponen en cuestión el derecho natural de los hombres a las posiciones de poder; si actúan como mujeres parecen incapaces e inadaptadas a la situación. Estas expectativas contradictorias no hacen más que tomar el relevo de aquellas a las cuales estan estructuralmente expuestas en tanto que objetos ofrecidos en el mercado de los bienes simbólicos, invitadas a la vez a hacer cualquier cosa para gustar y seducir y obligadas a rechazar las maniobras de seducción que esta especie de sumisión perjudicial al veredicto de la mirada masculina.»¹⁹

Massa sovint, encara, la recerca en ciències socials bandeja la variable gènere en l'anàlisi científica. Ja fa tres dècades que els estudis sobre les dones han procedit a una clarificació de les fronteres entre l'enfocament acadèmic i l'aproximació ideològica. El feminisme ha revisat la metodologia de les ciències socials i ha suggerit la necessitat d'un major ús de tècniques qualitatives, ha posat en evidència el biaix sexista dels estudis, ha rescatat les aportacions femenines tradicionalment invisibilitzades o ha qüestionat la validesa de conceptes presentats com a universals²⁰ sabent que les dones han estat històricament subordinades al poder i interessos masculins en base a la divisió sexual del treball en moltes esferes de la vida. Un fenomen que en l'àmbit del món desenvolupat del nord ha canviat al llarg del segle XX en això que denominem

19 BOURDIEU, Pierre, ob. cit., p.12. Vegeu així mateix Enrique GIL CALVO; *Medias miradas. Un análisis cultural de la imagen femenina*. Barcelona: Anagrama, 2000.

20 URIARTE, Edurne i ELIZONDO, Arantxa; *Mujeres en política: análisis y práctica*. Barcelona: Ariel, 1997. GARCIA DE LEON, M. Antonia; *Elites discriminadas (sobre el poder de las mujeres)*. Barcelona: Anthropos, 1994. HEING, Ruth; *Women and political power: Europe since 1945*. London i New York: Routledge, 2001. BALLARIN, Pilar (Dir.); *Las mujeres en Europa: convergencias y diversidades*. Granada: Universidad, 2000. DDAA; *Las mujeres y el poder: representaciones y prácticas de vida*. Madrid: Asociación cultural Al-Mudayna, 2000. ASTELARRA, Judith; *Las mujeres podemos: otra visión política*. Barcelona: Icaria, 1986. *Participación política de las mujeres*. Madrid: Siglo XXI i Centro de Investigaciones Sociológicas, 1990. BOFILL, Mireia i OTERO, Montserrat; *La política de las mujeres dins DDAA; Participando en la red*. Barcelona: Icaria, 2001.

la «revolució silenciosa de les dones»²¹, si bé amb persistència de les diferències en l'accés al poder. Un concepte molt emprat en estudis sociològics, politològics o historiogràfics és el de *gender gap* o distància de gènere, d'arrel anglosaxona, que es refereix a les diferències en les pautes de participació o de cultura política en funció dels sexes de les persones.

Gènere i política

La presència de les diputades en els parlaments constitueix un bon indicador de la penetració de les dones en posicions d'elit política. Els estudis comparats indiquen que la presència femenina és més lenta en l'executiu i menor a nivell municipal. La recerca ha aprofundit en els processos de reclutament de les elits, les diferències en el lideratge en funció del gènere i la prosopografia de les elits. L'anàlisi de les polítiques públiques i del paper del feminisme institucional mitjançant organismes públics d'impuls a la igualtat d'oportunitats entre homes i dones constitueixen dimensions encara per estudiar a Catalunya.²²

Les raons que avalen la inclusió de les dones en la política són diverses. La perspectiva racionalista sosté que és una condició per al bon funcionament democràtic que persegueix ampliar i aprofundir la igualtat entre les persones, segons això constitueix un índex d'aprofundiment i qualitat de la democràcia. Les teories sobre la representació sostenen que les dones han d'accedir a llocs institucionals per defensar els interessos específics del col·lectiu femení i per a la seva aportació positiva a la política ja que els factors biològics com socials conformen unes habilitats específiques que configuren una cultura política diferent més consensual, dialogant, més pacífica i centrada en l'ésser humà, d'aquí que la seva inclusió hauria de millorar qualitativament la pràctica del poder polític.

Els estudis centrats en les diferències entre homes i dones en el comportament polític consideren que el gènere és una variable de diferenciació social encara que no sigui ni la única ni potser la més important. Afecta un conjunt de factors: culturals en base a les pautes de socialització, situacionals, és a dir

21 ANDERSON BONNNI S. i ZINSSER, Judith P.; *Historia de las mujeres: una historia propia*. Barcelona: Crítica, 1991. vol.1.2, pp.379-489. CASTELLS, Manuel; *La era de la información. Economía, sociedad y cultura. El Poder de la Identidad*. Madrid: Alianza, 1998. vol. 2, pp. 159-270. ELEY, George; *Un mundo que ganar. Historia de la izquierda en Europa, 1850-2000*. Barcelona: Crítica, 2003, pp. 187-203, 363-380. FONTANA, Josep; *La història dels homes*. Barcelona: Crítica, 2000, pp. 322-333. HOBBSBAWM, Eric; *Historia del siglo XX*. Barcelona: Crítica, 1995, pp. 322-345, 547. THEBAUD, Françoise; *Historia de las mujeres. El siglo XX*. Madrid: Taurus, 1993. vol. 5. CASTELLS, Manuel i SUBIRATS, Marina; *Hombres y mujeres ¿Un amor imposible?* Madrid: Alianza, 2007.

22 ANGUERA, Pere i DUCH, Montserrat; *Los gobiernos de la Generalitat. De Macià a Maragall*. Madrid: Síntesis, 2008.

ocupacionals, familiars i estructurals com el nivell educatiu, l'accés a la informació, l'activitat professional o el nivell d'ingressos. La sociologia política ha comprovat tant en el comportament electoral com en la ubicació ideològica i el nivell d'afiliació una tendència a la desaparició de les diferències. Si bé la distància de gènere tendeix a reduir-se encara persisteix, en bona part perquè entre les dones s'hi troben més persones que acumulen atributs susceptibles d'afavorir el desinterès pels afers públics: més dones velles, més dones amb un baix nivell d'estudis i fora del mercat laboral. Els estudis sobre la presència de les dones en les elits polítiques²³ conclouen que encara n'hi ha molt poques en llocs destacats en els àmbits de decisió política. La menor presència comparativa s'explica pels factors que influeixen en les oportunitats que tenen les dones d'ésser reclutades, fet que es troba en les fases prèvies a l'elecció ja sigui en la decisió individual d'integrar-se en la vida política com en la selecció i nominació de candidates pels partits²⁴ a més dels condicionants del sistema electoral.²⁵

Altres recerques se centren en el lideratge de les dones, en el seu impacte en l'activitat institucional: hi ha una veu diferent de les dones? Sembla que està corroborat que les polítiques tenen diferents concepcions i comportaments sobre el denominat «bloc de gènere»: violència, pau, benestar social, educació i medi ambient.

Els estudis coincideixen que la pertinença al propi partit és un factor més influent que la variable gènere. Per això prima la lleialtat al partit i el fet que les dones se senten en major mesura representants de la seva ideologia que del col·lectiu de les dones, cosa que no impedeix que puguin trobar un clima de suport entre elles al marge de l'afiliació partidària quan comparteixen la percepció d'actuar en un entorn hostil.

La ciència política a partir d'estudis qualitius i entrevistes en profunditat, com el que presenta Neus Baena en aquest llibre, ratifica l'existència d'una «síndrome de feminisme latent» per explicar que la sensibilitat de les regidores

23 UNION INTERPARLAMENTARIA; *Las mujeres y el poder político: encuesta realizada en los 150 parlamentos nacionales existentes al 31 de octubre de 1991*. Madrid: Cortes Generales, 1992. DURAN, M. Angeles (dir.); *Conciliación entre vida familiar y política: informe realizado para las Cortes Generales de España con motivo de la III Conferencia de Comisiones Parlamentarias de Igualdad de Oportunidades entre las mujeres y los hombres de los Estados miembros de la Unión Europea y del Parlamento Europeo*. Madrid: Cortes Generales, 2000.

24 LOVENDUSKI, Joni i NORRIS, Pipa; *Gender and party politics*. London: Sage, 1993. GENOVESE, Michael; *Mujeres líderes en política: modelos y prospectiva*. Madrid: Narcea, 1997. UNION INTERPARLAMENTARIA. *Plan de acción para corregir los actuales desequilibrios en la participación de los hombres y de las mujeres en la vida política: adoptado por el Consejo Interparlamentario*. Ginebra: Unión Interparlamentaria, 1994.

25 ARANDA ALVAREZ, Elvira; *Cuota de mujeres y régimen electoral*. Madrid: Dykinson, 2001. SEVILLA MERINO, Julia; «Ley electoral y acción positiva» dins Francesc PAU i VALL (Coord); ASOCIACION ESPAÑOLA DE LETRADOS DE PARLAMENTOS; *Parlamento y sistema electoral*. Pamplona: Aranzadi, 1999. AUBET J. M.; *Ciudadanía y representatividad. Los sistemas electorales en Europa*. Barcelona: Bellaterra, 2000.

a les reivindicacions de les dones no es fa explícita per la por a ser acusades d'estar preocupades només per aquests temes i a ser considerades feministes amb el sentit pejoratiu que conté sovint aquesta denominació. Tot i això trobem una relació directa entre la presència institucional de les dones i els debats i les resolucions favorables a les mesures d'igualtat entre els sexes en el conjunt d'Europa.

Democràcia paritària?

Les mesures de promoció de les dones suposen el reconeixement del problema de seva infrarepresentació com de la importància política d'aquestes absències i presències desiguals. Les estratègies són de tres tipus: retòriques (acceptació de les demandes de les dones a nivell de discurs i reconeixement públic de la importància d'incrementar la seva presència política); acció positiva (animar les dones a participar mitjançant formació i organització específica) i estratègies de discriminació positiva que es basen a assegurar la presència mínima per a les dones, mitjançant les quotes. Tot i que els partits conservadors bandegen l'adopció de quotes i defensen la lliure competència en el procés de selecció de candidatures i de càrrecs interns, s'hi resisteixen per considerar-les incompatibles amb el principi d'igualtat, a vegades sembla que hi tenen més dones que les formacions d'esquerra i això s'explica per la projecció pública que cada partit atorga a les seves figures femenines.

Els estudis comparats sobre la carrera política i el gènere indiquen que les reivindicacions de les dones i les estratègies emprades estan influïdes pel tipus de partit. Tots els partits tenen procediments de presa de decisió que consisteixen en regles formals i en pràctiques i costums informals que reflecteixen l'entorn del partit com els models de gestió del conflicte intern, els seus objectius i la seva ideologia. L'oposició més intensa en el partit s'esdevindrà en formular la inevitable petició d'incrementar la presència de les dones en els parlament estatals. Hi ha tradicions diferents en les societats europees. A Irlanda el «factor vídua» o als Països Baixos i al PCI italià una llarga carrera política és la millor qualificació per esdevenir parlamentària. L'èmfasi en l'experiència local hauria d'afavorir les dones, cosa que passa a Suèci, on hi ha la més alta proporció de dones legisladores del món democràtic, mentre que a França l'exclusió de les dones en les polítiques locals explicaria la seva absència en el Parlament. La introducció de quotes pot canviar les regles de joc, sembla que en el partit

socialdemòcrata alemany va comportar un canvi en la trajectòria política: les quotes van ampliar les rutes d'accés i van incrementar considerablement el nombre de dones elegibles.

El model organitzatiu dels partits és una altra variable a considerar. L'experiència comparada indica que hi ha dificultats per a la promoció de les dones, ja sigui en organitzacions febles i descentralitzades com en les de tipus federal. L'estructura té un considerable impacte en la capacitat del seu lideratge per influir en la composició de les candidatures. Els centralitzats, amb burocràcies relativament extenses per reclutar, desenvolupar i donar suport als polítics professionals, poden afavorir el compliment del «consens per la paritat» adoptat en els congressos, com ha succeït en els partits socialistes i socialdemòcrates europeus. A Itàlia, amb partits amb estructures de negociació febles, el nucli de l'elit controla el procés. La quantitat de poder local varia en funció del tipus de sistema electoral i de la força del partit. Per això els partits minoritaris, amb menors perspectives d'èxit electoral, s'orienten arreu amb més probabilitats de proposar dones candidates, cosa que tampoc no és un indicador fiable que vulguin més dones al poder, i tendeixen a proposar més candidats atípics perquè disposen d'una possibilitat limitada de candidats.

A la dècada dels noranta del segle passat hi hagué un nou tema en l'agenda política, una demanda innovadora a partir d'un seminari del Consell d'Europa sobre la «democràcia paritària» que va posar en evidència la feble participació de les dones en política en la major part dels països europeus, a excepció dels països nòrdics. La feminització de l'esfera política, considerada pels partidaris de la paritat com una de les condicions de la renovació de la democràcia, apareix prou modesta. Per contra, romanen els bastions masculins en tots els nivells del sistema polític. Un escenari de feminització progressiva de la política requereix molt de temps, i en qualsevol cas replantejar la legislació electoral, expressió d'una real voluntat política; més enllà de la retòrica igualitarista i l'empoderament de les dones cal revisar el contracte social de gènere.²⁶

Les trajectòries polítiques d'homes i dones són diferents. És diferent la relació general amb la política (grau d'interès, coneixement i confiança), la relació concreta en activitats (participació en actes, afiliació, vot), la inserció en els mecanismes de partit a un nivell superior al de militància (acceptació de

26 CASTELLS, Manuel i SUBIRATS, Marina; *Hombres y mujeres. ¿Un amor imposible?* Madrid: Alianza, 2007. DUCH, Montserrat; Taula rodona a *III Congreso Nacional para racionalizar los horarios españoles*. Madrid: Asociación ANHOE, 2009, pp.115-119, 137-138. «Nou contracte social» dins *Els treballs i els dies*. Reus: Fundació Josep Recasens Mercadé, 2003, pp. 25-60.

responsabilitats, càrrecs), la conversió en «alliberats» o professionals dedicats a temps complet a l'activitat política, i el perfil de la «carrera» política també. Es evident la pervivència del *gender gap* pel que fa a accés, permanència, ascens, mobilitat entre posicions o abandonament per voluntat pròpia o exclusió orgànica.

Els estudis sobre distància de gènere i trajectòries divergents remetent sovint a les dificultats de compatibilització entre família i vida política, problemes de conciliació que van més enllà d'un assumpte personal. Coincideixo amb M. Ángeles Duran: «Es importante el logro de una «masa» de mujeres en condiciones similares, para que deje de ser un problema personal o privado y se convierta en una cuestión organizativa y política»²⁷. Tanmateix no fugim d'estudi Dina Volou quan afirma que «muy pocas mujeres llegan al punto en que tienen que enfrentarse con problemas de conciliación. El camino de muchas otras, activas en política, se bloquea mucho antes de que tengan que resolver dificultades de este tipo, debido a los sistemas de reclutamiento y selección con que operan los partidos.»²⁸

En una perspectiva que sento pròpia com és el pensament crític caldria plantejar-se si la crisi que viuen les democràcies parlamentàries a l'Europa actual no està a la base de les reformes electorals que molts països han endegat per tal d'incrementar la seva legitimitat mitjançant la presència de les dones a les institucions. Resultant del moviment feminista de la segona onada com el feminisme institucional? Quelcom que no seria altrament sinó el reconeixement social de la diferència sexual. I això, seguint Bauman²⁹ per finalitats instrumentals, ja que en la societat líquida d'individus la humiliació és la varietat més verinosa i implacable de ressentiment; la causa més comuna de conflicte, de dissidència, rebel·lió o sed de venjança; la negació del reconeixement ha substituït, segons afirma el sociòleg polonès, l'explotació o la discriminació, ja que si la humiliació és tan vella com la sociabilitat humana ara és processada com un cop a l'autoestima. És per això que cal apel·lar a l'ètica de la justícia (positiva, universal, neutra) que s'ha fonamentat històricament en l'exclusió de les dones dels drets formals tot enfatitzant l'ètica de la cura que remet al contracte sexual i a les concretes, i canviants, relacions socials de gènere.

27 DURAN, M. Angeles; «Conciliación entre vida familiar y política» a *Informe a la Comisión Congreso-Senado de los derechos de la mujer. Red de comisiones parlamentarias para la igualdad de oportunidades entre mujeres y hombres de los estados miembros de la Unión Europea del Parlamento Europeo*(1999), pp. 20.

28 Ibidem, p.19. FUENTE, M.; *Repensar les polítiques de gènere des de l'àmbit local*. Barcelona: ICPS, 2005, p. 108. PABLOS ESCOLAR, Laura; *El Estado de Bienestar desde la perspectiva de género*. Madrid: Alianza, 2000.

29 BAUMAN, Zygmunt ; *A Arte da Vida*. Rio de Janeiro: Zahar, 2009, p. 120.

La naturalització de les diferències en les actituds, perfils de personalitat i tasques en l'esfera pública, que va fonamentar el discurs de la domesticitat congruent amb el capitalisme de producció, ha persistit fins els nostres dies ja que els resultats de la recerca sobre *Dones i representació política a Catalunya* que presentem mostren com les dones s'impliquen, es deixen seduir per participar en un espai que senten impropï enmig d'una concepció de la igualtat individualista i apolítica que enmascara o minimitza la desigualtat per raó de classe i de gènere. Moltes dones avui, encara, també en els moviments socials,³⁰ proven d'ignorar la tesi de Michael Foucault sobre l'estreta vinculació del subjecte amb el poder, de la resistència a un poder repressor que, al mateix temps, és el que les constitueix com a subjecte.³¹ I és aquesta la tesi que voldria formular: les dones polítiques palesen un cert rebuig al feminisme en entendre que la seva existència legitima unes desigualtats ja superades amb la contradicció de trobar-se i actuar en uns espais públics que «no els pertoquen», senten potser més que no raonen que transgredeixen amb la seva pràctica els imperatius de gènere que les allunyen del protagonisme públic; per això desenvolupen actituds de refús o de rebuig del focus del protagonisme públic, quelcom que les portarà vers la invisibilitat i la substitució «per una altra dona», ja que mentre els homes són considerats «iguals», les dones, en canvi, eren i encara són «idèntiques», una reflexió que ens portaria al concepte d'hegemonia cultural de Gramsci o a la teoria de la dominació simbòlica de Bourdieu. La projecció que els atorga l'estatus assolit i les funcions assignades tanquen el cercle i per això les imatges en els *mass media*, malgrat l'increment de dones a l'àgora, continua essent majoritàriament uniforme i uniformada amb jaquetes i corbates.

Tanmateix, altres dones en l'activisme social o en la política institucional han estat capaces de construir un marc de significat que ha permès inserir les seves trajectòries en un nou espai de relacions humanes, d'aprenentatge i d'autosuperació, d'empoderament, àdhuc com a oportunitat de renegociació de les responsabilitats domèstiques. Altres hi han adquirit una perspectiva crítica o han canviat les seves actituds i formes de veure i viure la política, com hem pogut observar en les entrevistes a la vintena de càrrecs locals que aquesta recerca

30 ALFAMA, Eva i MIRÓ, Neus; *Dones en moviment: Una anàlisi de la lluita en defensa de l'Ebre*. Barcelona: Cossetània, 2005. «Gènere i moviments socials: una mirada a la participació de les dones a la Plataforma en Defensa de l'Ebre» consultable a <http://igop.uab.es/novetats/index.html>. BORDERÍAS, Cristina i RENOM, Mercè (eds.); *Dones en moviment(s)*. Barcelona: Icaria, 2008, pp. 101-164. TILLY, Charles; *Los movimientos sociales (1768-2008)*. Barcelona: Crítica, 2009. NASH, Mary; *Mujeres en el mundo. Historia, retos i movimiento*. Madrid: Alianza, 2004, pp. 159-230.

31 RIOT SARCEY, Michele; *Las ausentes de «lo político»: mujeres y ciudadanía femenina en la historia* dins FRANCO RUBIO, Gloria i GOÑI, Ana Iriarte (eds); *Nuevas rutas para Clío. El impacto de las teóricas francesas en la historiografía feminista española*. Barcelona: Icaria, 2009, pp.191-195.

sobre *Dones i representació política a la Catalunya* ha fet possible; quelcom que complementa i clarifica la contundència de les estadístiques sobre l'abast de la minsa participació de les dones en la política institucional catalana en els darrers trenta anys d'autogovern.

LES RELACIONS SOCIALS DE GÈNERE EN LA TRAJECTÒRIA DEL CATALANISME POLÍTIC

Montserrat Duch Plana

El nacionalisme va ser una via per al desenvolupament del feminisme en alguns països europeus,¹ en altres va actuar com a mur de contenció als drets de les dones. El cas finlandès és un exemple de relació positiva en tant que va incloure els drets polítics de les dones en els seus objectius a partir d'una determinant participació seva en el moviment; en conseqüència les finlandeses van ser les primeres europees a aconseguir el dret al sufragi el 1906.

Els moviments nacionalistes basc i català van oposar al desenvolupament del feminisme consistentes barreres, l'eficàcia de les quals procedia en gran part de la seva ideologia, en la qual la doctrina catòlica ocupava un lloc destacat.² Ugalde assenyalava diferències fonamentals en el model de dona proposat per ambdós moviments. Així, mentre que el catalanisme apostava per la «nova dona»³ culta, educada en els bases de la cultura catalana i capaç de transmetre els valors culturals del país a les generacions futures, adaptat a la nova societat industrialitzada, l'aparició d'una moderada consciència feminista les va

- 1 OFFEN, Karen; *European feminisms, 1700-1950*. California: Stanford University Press, 1999, pp. 213-250. AKERMAN, Tjitske i STUURMAN, Siep (Ed.); *Perspectives on Feminist Political Thought in European history*. London: Routledge, 1998. BOCK, Gisela; *La mujer en la historia de Europa*. Barcelona: Crítica, 2001. RICHARD J; *Las feministas. Los movimientos de emancipación de la mujer en Europa, América y Australasia 1840-1920*. Madrid: Siglo XXI, 1977. PÉREZ GARZÓN, Juan Sisinio; *Historia del Feminismo*. Madrid: Catarata, 2011.
- 2 UGALDE, Mercedes; «Dinámica de género y nacionalismo» a *Ayer*, núm. 17 (1995) p. 152. *Mujeres y nacionalismo vasco. Génesis y desarrollo de Emakume Abertzale Batza. 1906-1936*. Bilbao: Universidad del País Vasco, 1993. DUCH PLANA, Montserrat; «Els feminismes a Catalunya i Espanya (1900-1936)» dins DDAA; *Dones. Els camins de la llibertat*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008, pp. 98-129. ANGUERA, Pere, BERAMENDI, Justo i GRANJA, José Luís de la; *La España de los nacionalismos y las autonomías*. Madrid: Síntesis, 2001.
- 3 NASH, Mary; «La dona moderna del segle XX: la «nova dona» a Catalunya» a *L'Avenc*, núm. 112 (1988), pp. 7-10.

obligar a organitzar-se al marge del catalanisme conservador. La centralitat de l'eix mare-esposa no era incompatible amb l'elevació cultural i la capacitació professional. En canvi, el nacionalisme basc va oferir un model que «deixava el pensament de les dones desarmat i pres a la mística de la maternitat i de la tradició, que va mantenir la seva acció durant més temps captiu de pràctiques assistencials, i que va coartar el desenvolupament de les idees que els podien haver portat a la construcció d'un model de dona alternatiu.»⁴

Imaginari nacional

La unitat mítica de les «comunitats imaginades»⁵ nacionals es reproduceix ideològicament per obra d'un sistema de «guarda fronteres»⁶ simbòlic que identifiquen la gent com a membres d'una col·lectivitat; tenen estretes vinculacions amb codis culturals particulars sobre la manera de vestir i de comportar-se, així com també amb cossos més elaborats de costums, producció literària, artística i lingüística. En tot això juguen un paper significatiu dels símbols de gènere. És freqüent que les dones simbolitzin la col·lectivitat, les seves arrels, el seu esperit, el seu projecte i l'«honor» nacional. Les dones solen ser les úniques a qui s'assigna el rol social de transmissores de tradicions culturals, costums, cançons, cuina i per descomptat, la llengua materna.⁷ L'extraordinària capacitat emotiva de la nació només és comprensible a partir de les narratives i metàfores que li donen cos invocant un passat immemorial. La persistència de metàfores de gènere en la construcció-invenció de la nació és problemàtica, ambivalent. En les diferents regulacions-consuetudinària, religiosa o legal que determinen les unitats familiars així com en les maneres en què aquestes unitats es constitueixen (matrimoni) o acaben (divorci i viduïtat) o en l'afiliació legítima es troba un vincle fonamental entre el lloc de les dones com a reproductores nacionals i la lògica de la seva subordinació. Si bé, relativitzant les categories binàries, cal assenyalar la diversitat de col·lectius en els quals es troben immerses les dones —de raça, classe i ètnia— i les diferències entre elles tot i les afinitats de gènere que les uneixen.

4 UGALDE, ob. cit., p. 1. TAVERA, Susanna; «Els orígens dels discurs identitari de gènere a Catalunya (1881-1917) dins CASASSAS, Jordi (coord.); *Les identitats a la Catalunya contemporània*. Barcelona: Galerada, 2009, pp. 497-538.

5 ANDERSON, Benedict; *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso, 1983.

6 AMSTRONG, John; *Nations before Nationalism*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1982.

7 YUVAL-DAVIS, Nira; «Género y nación: articulaciones del origen, la cultura y la ciudadanía» a *Arenal*, núm. 2, Vol. 3 (1996), p. 170. YUVAL-DAVIS, Nira i ANTHIAS, Floya (Eds); *Woman-Nation State*. Basingstoke: Macmillan, 1989.

En el desenvolupament del catalanisme polític s'ha emfatitzat la centralitat lingüística, el procés entre el català com a llengua del poble que, amb una estructurada reivindicació política conscient, es convertiria en llengua nacional⁸. La funció de les dones-mares en la transmissió i preservació del català és una constant reiterada.⁹

Josep Torras i Bages, emblemàtic portaveu del catalanisme conservador¹⁰ escriu el 1892, «L'organització social de Catalunya és la recta interpretació de la naturalesa, atesa les condicions peculiars en què vivim. L'organització familiar és la patriarcal, compatible amb tot el progrés dels temps i les complicacions que sempre importa una civilització ja antiga; les relacions entre marit i muller són els que tingueren ja entre si Adam i Eva en els primers moments de la creació dels nostres llinatges sobre la terra, i l'autoritat del pare és plena i divina, sense limitacions legislatives (...). L'organització de la família catalana és la vertadera organització cristiana, perquè és l'eterna, la natural, la que des del principis inspiren el Summer legislador de la humana naturalesa.»¹¹ Torras defensa en coherència amb el dret natural un model familiar conservador, de subordinació femenina, que caracteritza i reforça la catalanitat, ja que segons el bisbe de Vic: «L'amor a la casa pairal, el desig de la conservació del patrimoni o de la indústria, l'ordenació jeràrquica familiar és superior allà on es conserva, si bé molt decaiguda, la vida regional que no pas als restants llocs que s'han confós amb el gran tot, una nació. (...) Tothom que no sia cec ha de veure que a proporció que l'organisme particular del país s'ha anat debilitant, al mateix compàs s'ha relaxat també l'organització familiar, dissipant-se l'esperit de família». La seva argumentació és la rèplica als plantejaments polítics catalanistes de caràcter liberal i laic de Valentí Almirall,¹² expressió coetània de les alternatives¹³ federals i republicanes en una societat que avança en les complexitats i els conflictes inherents a la consolidació d'un món burgès.¹⁴

8 ANGUERA, Pere; *El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional*. Barcelona: Empúries, 1997. *Escrits polítics. S. XIX. El catalanisme cultural*. Vic: Eumo i Institut Vicens Vives, 1998, pp. 20-21.

9 Algunes fonts primàries en aquest sentit són: ARUS, Rossend; *Cartes a la dona*. Nova York, 1877. RAVENTÓS, Isidre; «Memòria dels jocs florals. 1890» i VALLDAURA, Agna de; *Breus consideracions sobre la dona*. Barcelona: Tipografia Catòlica, 1886.

10 RAMISA, Maties; *Els orígens del catalanisme conservador i «la Veu de Montserrat» 1878-1900*. Vic: Eumo, 1985.

11 TORRES I BAGES, Josep; *La tradició catalana*. Barcelona: Ed. Selecta, 1966, 3ª ed., p. 35.

12 FIGUERES, Josep M.; *Almirall*. Barcelona: Thor, 1988. TRIAS VEJARANO, Juan J.; *Almirall y los orígenes del catalanismo*. Madrid: Siglo XXI, 1975. PICH MITJANA, Josep; *Federalisme i catalanisme. Valentí Almirall*. Vic: Eumo, 2004.

13 BONAMUSA, Francesc; «Republicanisme i federalisme. Catalunya, 1830-1939» a CHUST, Manuel; *Federalismo y cuestión federal en España*. Castelló: Universitat Jaume I, 2004, pp. 91-115. DUARTE, Angel; *Història del republicanisme a Catalunya*. Lleida: Pagès i Eumo, 2004. MOLAS, Isidre; *Les arrels teòriques de les esquerres catalanes*. Barcelona: Edicions 62, 2001.

14 ANGUERA, Pere dins RIQUER, Borja de (Dir.); *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995, vol. 7, pp. 17-67.

Torràs va voler presentar una Catalunya basada en la tradició i en la concòrdia vertebrades pel cristianisme. La seva obra, *La Tradició Catalana* presenta una història mítica, on el conflicte i el canvi social pràcticament no van existir. La seva visió «pairal»¹⁵ de la societat li permet construir un discurs històric idealitzat sobre el món agrari de l'antic règim: respecte entre estaments, paternalisme i sobrevaloració dels gremis i de les institucions polítiques d'origen medieval. Un model atent a la tradició i a les especificitats de la col·lectivitat catalana (llengua, història, idiosincràsia, lleis i cristianisme) es van convertir en els principals trets que Torràs defensava per a un regionalisme viable. La seva condició de president de la secció de propaganda religiosa de la Unió Catalanista li va facilitar la participació en la redacció de les *Bases per a la Constitució Regional Catalana (1892)*.¹⁶ Va fundar la Lliga Espiritual de la mare de Déu de Montserrat, impulsora d'una devoció nacional segons els pressupòsits del catalanisme conservador i del procés de regeneracionisme catòlic de la Catalunya finisecular. Durant dècades, *la tradició catalana* es va convertir en catecisme sota la simplicitat i contundència d'un lema mobilitzador: «Catalunya serà cristiana o no serà».

En relació al que ens ocupa, les relacions socials de gènere en el catalanisme polític, és necessari detenir-nos en alguns elements nuclears del pairalisme com a model ideològic: únic sistema familiar encaminat a la conservació i reproducció del sistema familiar i patrimonial. L'excel·lència del dret civil català sustentador d'un sistema social perfecte, harmònic, base d'una societat agrícola rica i lliure, radicalment diferent de la realitat espanyola. El model familiar troncal, de preservació de llinatge, reforça l'estatus adscrit dels seus membres segons el sexe, de preeminència masculina i en funció de l'ordre de naixement amb privilegis del primogènit.

L'interès polític i ideològic de la Renaixença¹⁷, el moviment cultural que va vehicular el programa del catalanisme hegemònic per a la recuperació i defensa dels drets culturals propis i distintius —llengua, terra, història i dret—, la «invenció» de símbols propis es va convertir en prioritària i «l'hereu i el

15 Especial interès conté el dossier «La invenció de la família catalana» a *L'Avenç*, núm. 132 (desembre 1989), pp. 15-53 amb articles de J. CONTRERAS, A. VIOLA, F. ESTRADA, X. ROIGÉ i J. PRAT. Així mateix l'article de Joaquim M. PUIGVERT; «L'elaboració del discurs pairalista: la contribució de Josep Torres i Bages» a *L'Avenç*, núm. 210 (1997), pp. 6-11.

16 GONZÁLEZ CASANOVA, José Antonio; *Federalismo y autonomía a Catalunya (1868-1938)*. Barcelona: Curial, 1974, pp.166-171 i 536-539. COLOMINES, Agustí; *El catalanisme i l'Estat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993. COSTAFREDA, Mercè; «Del sentimentalisme regionalista a la proposta nacional» dins RIQUER, Borja (Dir.), *Ob. cit.*, vol. 8, pp. 128-137.

17 GABRIEL, Pere (Dir.); *Història de la Cultura catalana. Romanticisme i Renaixença, 1800-1860*. Barcelona: Edicions 62, 1995, vol. 4.

pairalisme passaven a formar part del nou repertori de símbols conjuntament amb la senyera, els segadors, la sardana, els Patrons celestials, Sant Jordi i la Mare de Déu de Montserrat que configuraven la síndrome simbòlica de la catalanitat per excel·lència.¹⁸ Llorenç Prats ho resumeix així: «La tradició popular inventada (no inventariada) a l'obra dels folkloristes, fonamenta un projecte d'ordre, el símbol dominant del qual en l'aspecte social és la família pairal catalana, representada freqüentment a la masia, i entorn de la qual s'agrupen els valors fonamentals del treball, la propietat, l'autoritat patriarcal (sobre la dona, sobre els fills, sobre els mossos) sublimada molt sovint a l'ideal cultural del paternalisme. Aquests valors formen el caràcter català. El respecte a la tradició és el fonamenta de la permanència dels valors, i els confereix llur atavisme i essencialitat. La llar és el cor de la societat on aquesta continuïtat és confirma.»¹⁹

La incompatibilitat entre la codificació civil catalana i la subsistència dels drets no castellans va paraitzar la codificació a la monarquia espanyola. La solució de compromís figura en l'aprovació del Codi Civil de 1889 que, admetent l'existència de drets territorials forals i imposa en algunes matèries el règim comú. A partir de llavors el dret català va iniciar un llarg procés que normativitza un model ideal de família que apareixia caduc en el moment de la promulgació de la compilació. Una figura central en els estudis jurídics va ser Duran i Bas,²⁰ professor i polític defensor del règim jurídic català; ell, com altres juristes, van defensar la «família tradicional» com a metàfora del programa polític de la burgesia. El model que es va fixar com a propi de la Catalunya del passat era l'expressió de la família burgesa del segle XIX en la qual família i patrimoni construïran una mateixa cosa, expressada en la masia, el principi de continuïtat i un sistema d'autoritat i de transmissió patrimonial regulada per la successió i el règim econòmic familiar en els capítols matrimonials²¹ que convertien el matrimoni en una «raó de família» per sobre de consideracions de tipus personal. En aquest context la desigual posició dels fills i filles respecte a l'herència era positiva, així com la posició de les dones era considerada altament satisfactòria encara que la separació de béns exclou el cònjuge de

18 AYATS, Jaume; *Els Segadors. De cançó eròtica a himne nacional*. Barcelona: L'Avenç, 2011. ANGUERA, Pere; *La nacionalització de la sardana*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2010. *Sant Jordi, patró de Catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2010. *Els Segadors: com es crea un himne*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2010. PRAT, Joan; «El pairalisme com a model ideològic» a *L'Avenç*, núm. 132 (desembre 1989), p. 53.

19 DDAA; *La cultura popular a debat*. Barcelona: Serveis de Cultura popular i Alta-Fulla, 1985, p. 75.

20 FIGUERAS PÀMIES, Montserrat; *La Escuela Jurídica Catalana frente a la Codificación española. Duran y Bas: su pensamiento jurídico-filosófico*. Barcelona: Bosch, 1987. CAMPS i ARBOIX, Joaquín; *Historia del Derecho catalán moderno*. Barcelona: Bosch, 1958.

21 ROS MASSANA, ROSA (ed); *Els capítols matrimonials. Una font per a la història social*. Girona: Universitat de Girona, 2010.

l'herència en perjudici de la dona, ja que les seves propietats eren habitualment menors, tot i que es farà explícita que és aquesta una situació privilegiada en comparació a altres règims jurídics, gràcies a la separació de béns i a les institucions d'usdefruit i dot.

La figura de la dona-mare va ser utilitzat com a símbol de la pàtria, propi de les primeres formulacions essencialistes de nació en tant que fomentava l'origen natural de la comunitat. Les dones de la burgesia catalana, inserides en el projecte de modernització social i conservadorisme del catalanisme polític, van rebutjar el sufragisme i van apostar per un model de dona diferenciat que, d'acord amb les funcions domèstiques tradicionals assenyalava la necessitat de modernitzar el seu exercici i compatibilitzar aquesta funció amb altres horitzons mitjançant la promoció cultural i professional de les dones. Mary Nash sosté que l'activisme de les dones en el nacionalisme català «va ser decisiu en el posterior aprenentatge per actuar com a col·lectiu social, amb una problemàtica específica capaç, en termes de Charles Tilly, de generar un procés d'acció col·lectiva en posar en comú als seus recursos i utilitzar-los per aconseguir els seus interessos col·lectius i demandes socials. No obstant això, les característiques de gènere que van condicionar l'experiència femenina i, per tant, les seves contestacions col·lectives com a respostes des de la dependència o l'emancipació.»²²

Cristina Dupláu ha destacat com en la tradició del pensament conservador català contemporani «La dona/mare dins la casa acaba sent la dona / pàtria en la que va néixer i, per tant, el símbol de la continuïtat i de la tradició.»²³ Si el modernisme²⁴ es presenta com a superador de l'etapa romàntica de la Renaixença, les figures literàries femenines que evoca són un reflex de les contradiccions del moviment. D'una banda sorgeixen la imatge naturalista que a Catalunya es va traduir per «ruralista» i de la qual Caterina Albert,²⁵ literàriament coneguda pel pseudònim de Victor Català, és una referència clau. D'altra apareix una imatge decadent, vinculada a les imatges de dona/dimoni i dona/carn sinònims de «mal» i de «vici».

22 NASH, Mary; «Experiencia y aprendizaje: la formación histórica de los feminismos en España» a *Historia Social*, núm. 20 (1994), p. 167.

23 DUPLÁU, Cristina; «Les dones i el pensament conservador contemporani» dins NASH, Mary (ed.); *Més enllà del silenci: les dones a la història de Catalunya*. Barcelona: Generalitat, 1988, p.176.

24 GABRIEL, Pere (Dir.), ob. cit., vol. 6, *El Modernisme (1890-1906)*. Barcelona: Edicions 62, 1997. FONTBONA, Francesc; *El Modernisme*. Barcelona: L'Isard, 2003-2004. SUNYER, Magí; *Modernistes i contemporanis: estudis de literatura*. Reus: Centre de Lectura, 2004.

25 MIRACLE, Josep; *Caterina Albert i Paradís «Victor Català»*. Barcelona: Dopesa, 1978.

El retorn a un discurs medieval per part del neoromanticisme de final de segle té la seva màxima expressió en els textos de Prat de la Riba.²⁶ El seu concepte de les nacionalitats és de base historicista, la seva doctrina idealista. En el seu llibre *La Nacionalitat catalana* (1906) sosté que Catalunya ha estat i serà sempre esperit, terra, raça, llengua i dret. Que momentàniament ara és «una nacionalitat que sorgeix després de segles d'opressió, gràcies a l'esforç regeneracionista de tot el catalanisme», que «ha de ser en un futur un estat imperialista». El terme final suggereix la necessitat de catalanitzar Espanya, l'única manera de modernitzar-la.

En el cas català el noucentisme, en especial Eugeni d'Ors,²⁷ basteix un camp simbòlic a l'entorn de la *Ben Plantada* com Josep Clarà, que esculpeix la icona del noucentisme en *La Deessa*, on la dona es convertirà en l'element estètic-cultural insubstituïble. L'obra *La Ben Plantada* està protagonitzada per una dona, no es tracta, en efecte, d'una casualitat sinó que en els textos nacionalistes la figura femenina simbolitza la pàtria, es constitueix en l'element central de la família en tant que és la transmissora de la història, de la tradició a les noves generacions: «Ara la família (pàtria) és Catalunya, i la mare, Barcelona. La imatge que d'Ors descriu fa les dues: la de dona / pàtria i la de dona / mare; ambdues són un mateix ésser, que te totes les característiques de la Mare de Déu.»²⁸ Teresa, la musa de *La Ben Plantada*, és l'encarregada de transmetre als seus fills les pautes del codi noucentista. La funció social de les catalanes roman: participar en el seu paper de mares en la transmissió dels valors que comporta la mentalitat del nou segle.²⁹

Feminismes

A Barcelona la primera organització feminista fundada i dirigida per dones va ser la Societat Autònoma de Dones (1889) impulsada per l'escriptora

26 UCÉLAY DA-CAL, Enric; *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, 2003. SOLÉ TURÀ, Jordi; *Catalanisme i revolució burgesa. La síntesi de Prat de la Riba*. Barcelona, Edicions 62, 1967.

27 D'ORS, Eugeni; *La curiositat*. Barcelona: Quaderns Crema, 2010. *La Ben Plantada*. Barcelona: Quaderns Crema, 2004. DDAÀ; *La imaginació noucentista*. Barcelona: Angle editorial, 2010. PALAU, Montserrat; «La Ben Plantada colonitzada: dones i qüestió nacional catalana» dins LÓPEZ MARTÍNEZ, Marina; *Pensar la nació en fement. Una construcció inacabada*. Anuari de l'agrupació borrianenca de cultura. Revista de Recerca Humanística i Científica, núm. XXI (2010), pp. 79-93. DUCH, Montserrat; «Relaciones sociales de género en el catalanismo político». Comunicació al VII Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea. Santiago, 2004. DUCH, Montserrat i PALAU, Montserrat; «La construcció de la Catalunya moderna: la pàtria feminitzada». Comunicació al XV Coloquio Internacional AEIHM: «Mujeres e Historia». Bilbao, 2010.

28 DUPLÀA, Cristina; ob. cit, p. 187.

29 CASSASSAS YMBERT, Jordi dins RIQUER, Borja de (Dir.); *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995, vol. 8, pp. 24-35.

espiritista Amàlia Domingo Soler (1835-1909), l'obra anarquista Teresa Claramunt³⁰ (1862-1931) i la republicana lliurepensadora Àngeles López de Ayala³¹ (1858-1926) qui més tard va crear La Societat Progressista Femenina (1898-1920). En el canvi de segle apareix un actiu associacionisme femení que s'erigeix en plataforma per a l'elaboració d'un feminisme més social que polític i per al desenvolupament d'un moviment de promoció de la dona, inserit en el marc de la política conservadora del nacionalisme burgès de principis de segle que així mateix va plantejar l'exigència d'un nou reconeixement de la dignitat del treball de les dones, una millora del seu estatus social mitjançant l'accés a l'educació i al treball. Un feminisme³² que no es va fonamentar en la reivindicació del sufragi si bé va defensar l'ampliació dels drets socials de les dones. A partir dels anys trenta es desenvolupa un feminisme més polític que reivindica el sufragi femení si bé durant la 2a República les dones van seguir marginades del poder a la Catalunya autònoma.³³

Les protagonistes van ser Dolors Monserdà³⁴ i el grup de la revista *Or i Grana*³⁵, Carme Karr³⁶ i Francesca Bonnemaison (1872-1949)³⁷, esposa del dirigent de la Lliga, Narcís Verdager i Callís, advocat i polític defensor del dret civil català i fundador i director de *La Veu de Catalunya*. Bonnemaison va fundar l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la dona³⁸ que des

30 «Obrera teixidora i destacada dirigent anarcosindicalista. Una de les poques dones que va arribar a una posició dirigent en l'anarcosindicalisme militant; va participar, juntament amb lliurepensadores i maçons, en la creació de les primeres entitats feministes de Catalunya» citat a TAVERA, Susanna et altri; *Mujeres en la Historia de España. Enciclopedia biográfica*. Barcelona: Planeta, 2000, pp. 471-473.

31 «Maçona, lliurepensadora i activista feminista. Iniciada en les corrents liberal-republicanes, la seva lluita per l'emancipació, tan de la dona com dels ciutadans, va suposar una alternativa avançada als moviments regeneracionistes de finals del segle XIX» citat a TAVERA, Susanna et altri; Ob. cit. pp. 570-572.

32 DUCH PLANA, Montserrat; «Els feminismes a Catalunya i Espanya (1900-1936)» dins AADD., *Dorus, els camins de la llibertat*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008, pp. 98-129.

33 DUCH, Montserrat; «Presències i absències desiguals: les diputades al Parlament de Catalunya 1980-2003». Congrés de la Comissió Internacional per a l'estudi de les Històries de les Institucions representatives i parlamentàries. Museu d'Història de Catalunya, Barcelona, 2003, pp. 891-918.

34 «Escriptora que va destacar per un feminisme catalanista, conservador i catòlic, la seva agenda va ser actualitzada per les lluites socials de la Barcelona de principis de segle» citat a TAVERA, Susanna et altri; Ob. cit., pp.600-603. Veure entrada a Diccionari Biogràfic de Dones (www.dbd.cat).

35 DUCH, Montserrat; «La lliga patriòtica de dames: un projecte del feminisme nacional conservador» a *Quaderns d'Alliberament*, 6 (1981), pp.123-137. «El paper de la dona en el catalanisme burgès» a *Historia Social* (1984), pp. 301-310.

36 «Escriptora, publicista i música catalana. Directament relacionada amb el periodisme femení catalanista dels anys 1906-1917, pretenia harmonitzar el paper tradicional de les dones catalanes amb la seva formació intel·lectual i artística. A partir de 1921, va promoure la defensa del vot femení a Catalunya» citat a TAVERA, Susanna et altri; Ob. cit., pp. 551-554.

37 «Organitzadora cultural catalanista i feminista. Pertanyent a l'emergent burgesia barcelonina, va representar el millor exponent del feminisme social proposat pel catalanisme. En la seva obra social van convergir totes les forces motores del nacionalisme català del primer terç del segle XX» citat a TAVERA, Susanna et altri; ob. cit., pp. 433-436.

38 MACIÀ, Elisenda; «L'Institut de Cultura: Un model de promoció cultural per a la dona catalana» a *L'Avenç*, núm. 112 (febrer 1988), pp. 18-21. SEGURA, Isabel; *D'Institut a Centre de Cultura de dones: 1910-2010, centenari de l'Institut i Biblioteca Popular de la Dona*. Barcelona: Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison, 2010. DUCH PLANA, Montserrat i PALAU VERGÈS, Montserrat; «Identidad de género y sociabilidad femenina en Barcelona (1909-1936)». Comunicació al XVI Coloquio en AEIHM. Salamanca, 2012.

de 1914 va oferir estudis de batxillerat i va organitzar una caixa de previsió contra l'atur per a les seves sòcies. Creat el 1909 i fins el 1936 va contribuir a l'educació de milers de joves en un ampli programa de cultura general i domèstica, formació moral i religiosa i ensenyament professional. Malgrat que el seu ideari incorporava l'ideal tradicional de la feminitat i de la maternitat, a partir d'una estricta confessionalitat, va saber incorporar elements de modernització formativa per a les dones joves. El 1931 Bonnemaïson presidiria la secció femenina de Lliga Catalana amb la missió d'«aportar la cooperació de les dones» segons els estatuts del partit.

Les posicions d'aquestes dones en relació a la ciutadania femenina difereixen notablement. Així, Bonnemaïson considerava que la igualtat de sexes era una idea desgavellada i afirmava «l'ajuda de lectures bíbliques que Déu havia creat a la dona com a complement de l'home. Proposava com a model de dona enfortiment, síntesi d'heroïna bíblica i màrtir cristiana, de Diana caçadora i moderna esportista, capaç de contribuir a la construcció de la pàtria donant-li fills sans. Apostava per un patró femení d'acord amb la tradició cristiana i els principis polítics de la Lliga, és a dir, el seu feminisme no va ser polític sinó social. La tasca de l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona va introduir moltes dones acuradament preparades en feines de responsabilitat, però es tractava d'una via professional limitada, destinada principalment a donar sortides professionals a les joves solteres que, un cop casades, havien d'afrontar el seu principal deure, la cura de la família.³⁹

La trajectòria de Carme Karr és extraordinàriament significativa dels límits del catalanisme conservador en el model de relacions socials de gènere. Si bé inicialment va pertànyer a la redacció de la revista *Or i Grana*, un esforç d'un grup de dones que a l'abril de 1906 va imposar la Comissió de Dames de la Solidaritat Catalana. Quan, el febrer de 1907, va desaparèixer la revista va rebre l'encàrrec de dirigir un suplement de *La Il·lustració Catalana, Feminal*,⁴⁰ una publicació mensual dirigida a les dones de la petita i mitjana burgesia sensibilitzades en l'incipient moviment sufragista. Karr, al costat de Víctor Català, Dolors Monserdà, Teresa Coudray d'Aramburu, la fundadora de la Federació Sindical Obrera dels Sindicats Lliures, Maria Domènech de Cañellas i Carmen de Burgos⁴¹ que exercia de corresponçal a Madrid. *Feminal* pot

39 TAVERA, Susanna, ob. cit., p. 436.

40 SEGURA, Isabel, *Els feminismes de Feminal*. Barcelona: Generalitat de Catalunya i Institut Català de les Dones, 2007.

41 «Mestra, periodista i novel·lista. Va ser una dona polifacètica, que els seus amics comparaven amb George Sand. En els últims deu anys de la seva vida, va experimentar una radicalització política, els seus objectius polítics van ser fixats per una militància feminista i republicana» (1867-1932) citat a TAVERA, Susanna et altri; ob. cit., pp. 445-448.

considerar-se representativa del corpus teòric del feminisme catalanista, «es fomentava el nacionalisme a l'amor a la pàtria», en termes de l'època i, a més, feia una clara aposta per la domesticitat femenina, sense que això excloués el desenvolupament intel·lectual, i per tant, individual de les dones.»⁴²

L'experiència sufragista anglesa marcaria l'evolució de Carme Karr, així, el 1916, quan participava en unes jornades dedicades a l'educació femenina organitzades per l'Ateneu de Barcelona, va plantejar obertament la superació de les concepcions tradicionals que condemnaven la dona a la mera funció maternal i domèstica, marcant, així, les seves distàncies respecte a les idees que mantenien les dones del catalanisme conservador, algunes d'elles, col·laboradores en les mateixes revistes en què era habitual la seva signatura. En el mateix sentit apunta l'article «El vot de la dona», publicat a la revista el setembre de 1917, en el qual va abandonar les seves anteriors crítiques al sufragisme i va abraçar la causa del vot femení. Un any després, el 1918, va deixar de publicar-se *Feminal*. Els anys de la Gran Guerra havien consumat el seu allunyament del feminisme conservador catalanista. Malgrat que la seva evolució ideològica va marcar un cert retraïment en la seva vida, el 1921 va crear Acció Femenina, organització inspirada i en relació amb l'Associació Nacional de Dones Espanyoles, com a instrument de lluita pels drets polítics. El seu intent de recuperar la capçalera de *Feminal* el 1925 com a portaveu de la nova plataforma va ser infructuós i es va deixar d'editar al cap de pocs números. És de suposar que el seu objectiu no va comptar amb el suport polític i financer indispensable. *L'statu quo* catalanista conservador seguia mostrant-se contrari al sufragi de les dones. Les coses van canviar quan va abandonar la seva activitat i va ser substituïda per Francesca Soler Saujol, una dona que tenia vinculacions a Lliga Catalana.

Una representant del feminisme catalanista, conservador i catòlic va ser Dolores Monserdà (1845-1919), una escriptora que col·laborà en premsa i va escriure novel·les de caràcter costumista que tenien dones per protagonistes: eren burgeses o obreres que sempre s'enfrontaven a una realitat social complexa, la de l'entramat de relacions socials de la industriosa Barcelona. Pertanyien, en general, a dos models de dona: la frívola i irreflexiva que no era conscient dels importants canvis socials esdevinguts i que, per la seva falta de cultura, tampoc no era capaç de fer-los front. Amb aquesta contrastava la dona inquieta i curiosa que, desitjosa d'ampliar la seva cultura, prenia les regnes de la seva vida i es convertia en una dona equilibrada, protagonista de la seva pròpia situació. Totes

42 TAVERA, Susanna et altri; ob.cit., p. 553.

les seves novel·les d'aquests anys, *La família Aspar* (1900), *La fabricant* (1904), *La Quitèria* (1906) i *Del món* (1908), mostraven l'arrelat convenciment que era necessari transformar els models de relacions de gènere vigents mitjançant reformes calculades⁴³ si bé segons Rosell Güell i Susanna Tavera «aquestes idees eren, en part, fruit de situacions conjunturals». A *Or i Grana*, la revista que pretenia tutelar l'opinió femenina catalanista, Monserdà i tantes col·laboradores mantenen una línia editorial tendent a l'associació conceptual entre el que significa ser dona i la pàtria catalana. L'anàlisi de la revista revela «una actitud que valora la dona com un ésser inferior que només es pot canalitzar els seus turmentats i volubles sentiments en captiveri, és a dir, dins la llar.»⁴⁴

Les dones de la Comissió de Solidaritat, després de la convulsió social de la Setmana Tràgica⁴⁵ van propiciar un rearmament de les posicions femenines catalanistes. «La força amb que la revolta s'havia imposat als carrers barcelonins exigia que burgesia i classes benestants eduquessin les dones treballadores per tal que aquestes anul·lessin en les seves respectives llars la influència que l'obrerisme revolucionari i el republicanisme lerrouxista tenien sobre els seus marits i ajudessin així a la recomposició de l'equilibri social urbà i industrial»⁴⁶. En aquest context Monserdà promourà una institució confessional i catòlica, el Patronat per a obrers de l'agulla,⁴⁷ inspirada en les lligues de dones franceses, belgues i angleses.

A *Estudi feminista* Monserdà sistematitza el feminisme que defensa: «Treballar pel millorament de la dona, per la defensa dels seus drets, per a protestar de les vexacions i de les injustícies que la fa objecte: i, en fi, pel perfeccionament de la seva missió a la família i a la societat.»⁴⁸ Va dibuixar amb traç ferm les distàncies respecte a les orientacions feministes que «brollant en centres laïchs en què, baix les promeses de millora de la vida femenina, s'hi esposaven

43 TAVERA, Susanna, ob. cit., p. 601.

44 SEGURA, Isabel i SELVA, Marta; *Revistes de dones. 1846-1935*. Barcelona: Edhasa, 1984, p. 259

45 KAPLAN, Temma; *Ciudad roja, periodo azul. Los movimientos sociales en la Barcelona de Picasso (1888-1939)*. Barcelona: Península, 2003, pp. 158-240. BARNOSELL, Genís; «La Setmana Tràgica: A la recerca dels "culpables"» a *L'Avenç*, 348 (juliol 2009), pp. BENGOCHEA, Soledad (coord); *Barcelona i la Setmana Tràgica, 1909: arrels i conseqüències*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2012. *Els dirigents patronals i la Setmana Tràgica*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2000. CORTS i BLAY, Ramon; *La Setmana Tràgica de 1909: l'arxiu secret del Vaticà*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009. GABRIEL, Pere; «La Setmana Tràgica: una revolta política?» *L'Avenç*, num. 348, (juliol 2009). JIMÉNEZ, M. Carme i SAUCH, Núria; *La Setmana tràgica: motius i fets*. Móra la Nova: Institut Ramon Muntaner, 2011. MARTÍNEZ FIOL, David; *La Setmana Tràgica*. Barcelona: Pòrtic, 2009. TERMES, Josep et altri; *Els Fets de la Setmana Tràgica (1909): actes de les jornades organitzades pel CHCC, 28 i 29 de maig de 2009*. Barcelona: Personatges i fets, 2010. TERMES, Josep; «La Setmana Tràgica (1909): Testimonis i records» a *Revista de Catalunya*, núm. 253 (2009), pp. 24-55.

46 TAVERA, Susanna, ob. cit., p.602.

47 BALCELLS, Albert; *Trabajo industrial y organización obrera en la Cataluña contemporánea*. Barcelona: Barcelona, 1974

48 MONSERDÀ, Dolores; *Estudi Feminista*. Barcelona: Lluís Gili, 1909, pp.3-4. MAS MORILLAS, M. Carme; *Dolors Monserdà. La voluntat d'escriure*. Tarragona: Arola, 2006.

doctrines dissolvents, follament utòpiques, desmoralitzadores; car tergiversaven els principis i les veritats més fonamentals de la religió, de la família i de la societat». En definitiva, l'únic feminisme acceptable per a ella era el que es basava en l'educació i fugia de qualsevol canvi social dràstic, en coherència amb la promoció social de les dones i el conservadorisme polític d'inspiració catòlica.

Drets de ciutadania

Des de la Il·lustració, amb les successives onades de revolucions liberals, la conceptualització dels drets polítics i de ciutadania⁴⁹ es van fonamentar en l'exclusió femenina i en la universalització de la norma masculina.⁵⁰

Els antecedents de regulació del sufragi femení⁵¹ a Espanya s'inicien relativament aviat. Els debats sobre el sufragi universal suscitats pels liberals havien propiciat la controvèrsia sobre el vot femení. El 1907 els republicans presenten una esmena al Senat proposant el dret al vot, encara que no la condició d'elegibles, a les vídues que posseeixin la pàtria potestat. Així mateix els demòcrates presentaran una esmena, més ambiciosa, en el sentit de demanar el vot per a les dones majors de vint-i-un anys, en ple gaudi dels drets civils i que comptessin amb almenys dos anys de residència en un municipi. L'última temptativa frustrada sobre el sufragi femení abans de la 2a República,⁵² es produirà en el projecte de llei electoral de 1919, que no es va arribar a discutir, en el qual s'igualava la capacitat electiva de les dones i els homes encara que es mantenien restriccions sexistes negant-los la seva condició d'elegibles per a càrrecs públics.

El pensament polític català contemporani s'estructura a partir de dos grans matrius teòriques que arrenquen de Francesc Pi i Margall i Jaume Balmes, o, simplificant entre la democràcia radical i el tradicionalisme. Dos corrents que, com afirma Molas,⁵³ polemitzen, es complementen: s'expliquen de manera recíproca.

49 HEATER, D.B.; *Ciudadanía. Una breve historia*. Madrid: Alianza, 2007. MARSHALL i BOTTOMORE; *Ciudadanía y clase social*. Madrid: Alianza, 1998. PECES BARBA, Gregorio; *Educación para la ciudadanía y derechos humanos*, Madrid: Espasa Calpe, 2007.

50 PÉREZ LEDESMA, Manuel; *Ciudadanía y democracia*. Madrid: Pablo Iglesias, 2000. *De súbditos a ciudadanos: una historia de la ciudadanía en España*. Madrid: Centro de Estudios políticos y constitucionales, 2007.

51 FAGOAGA, Concha; *La voz y el voto de las mujeres*. Barcelona: Icaria, Barcelona, 1985.

52 CAPEL, ROSA M.; *El sufragio femenino en la 2ª República española*. Madrid: Horas y Horas Editorial, 1982. DUCH, Montserrat; *Dones Públiques. Política i gènere a l'Espanya del segle XX*. Tarragona: Arola Editors, 2005, pp. 63-98. FAGOAGA, Concha i SAAVEDRA, Paloma; *Campoamor, la sufragista española*. Madrid: Instituto de la Mujer, 2006. MORANT, Isabel (Dir.). *Historia de las Mujeres en España y América Latina*. Madrid: Càtedra, 2006, pp. 77-123.

53 MOLAS, Isidre; *Les arrels teòriques*, p. 13. BALCELLS, Albert; *El pensament polític català*, Barcelona: Edicions 62, 1988. PRADERA, Josep M.; *Jaume Balmes. Els fonaments nacionals d'una política catòlica*. Vic: Eumo, 1996. GABRIEL, Pere; «Pi i Margall y el federalismo popular y democrático» a *Historia Social*, núm. 48 (2004), pp. 49-68.

En un repàs succint als textos jurídics del catalanisme, observem com el *Projecte de Constitució per a l'Estat Català* (1883), reconeixia la ciutadania de les dones: «Tot català major de 21 anys i que es trobi en el ple ús de sostenibilitat drets civils tindrà dret a ser elector o elegible. També tindran igual dret les dones catalanes de la mateixa edat que, gosant de sos drets civils, posseeixin un títol acadèmic o professional.»⁵⁴ És compartit que el patriarcat cristal·litza amb la formació del dret a determinar el rol social de les dones amb la submissió als homes.

El pluralisme del catalanisme polític s'expressa, en la perspectiva de gènere, en un text emblemàtic, *Les Bases de Manresa* (1892), una de les primeres conreacions de definició d'un poder regional amb unes corts pròpies configurades «per sufragi tots los caps de casa agrupats en classes fonament... mitjançant la corresponent organització gremial.»⁵⁵ Text representatiu del catalanisme conservador d'inspiració corporativa, allunyat del catalanisme popular federal coetani.

Els projectes constitucionals d'articulació política de Catalunya a Espanya, generats des del pluralisme consubstancial al catalanisme polític parteixen de les coordenades del seu temps. Així, des de principis del segle XIX es van establir tres criteris d'accés a estatus de ciutadà: la utilitat, l'autonomia personal i la capacitat. El procés d'universalització dels drets ciutadans no culminarà fins que el ciutadà es confongui amb l'individu.⁵⁶ Durant el nou-cents els republicans francesos,⁵⁷ per exemple, van continuar negant el dret al vot de les dones al·legant que estaven manipulades pel clergat i la reacció. Uns arguments presents en el debat de 1931 a Espanya -tot i que la veritable causa d'exclusió rau en els fonaments filosòfics i polítics del dret al vot. Joan Scott⁵⁸ destaca la contradicció entre l'universalisme dels drets polítics individuals i l'universalisme de la diferència sexual. Així, les diferències «naturals» legitimen l'exclusió de les dones de la ciutadania perquè l'individu abstracte va ser des del principi clarament masculí, l'androcentrisme que el feminisme ha analitzat abastament.⁵⁹

54 GONZÁLEZ CASANOVA, José, ob. cit. p. 470, 137-152.

55 *Ibidem*, p. 538.

56 PEYROU, Florencia; «Ciudadanía e historia» a *Historia social*, núm. 42 (2002), pp. 145-166.

57 ROSANVALLON, P.; *Le sacre du citoyen. Histoire du suffrage universel en France*. París: Gallimard, 1992. PÉREZ LEDESMA, Manuel; *Ciudadanía y democracia*. Madrid: Pablo Iglesias, 2000. PÉREZ CANTÓ (Ed.); *También somos ciudadanas*. Madrid: Instituto Universitario de Estudios de la Mujer-UAM, 2000.

58 SCOUT, J.W.; *La citoyenne paradoxale. Les féministes françaises et les droits de l'homme*. París: Albin Michel, 1998.

59 SAU, Victoria; Diccionario ideológico feminista. Barcelona: Icaria, 1981. CABALLÉ, Anna; *Una breve historia de la misoginia*. Barcelona: Lumen, 2006. DDAA; *Diccionario crítico del feminismo*. Madrid: Síntesis, 2002. GIL CALVO, Enrique; *Mascaras masculinas. Héroes, patriarcas y monstruos*. Barcelona: Anagrama, 2006.

El 1918, les *Bases per a l'autonomia de Catalunya* proposa un parlament bicameral, una de les càmeres elegida per sufragi universal directe i una altra pel vot dels regidors de tots els ajuntaments. En la seva base cinquena es matisa que l'«elecció popular de regidors es farà per sufragi universal, de la mateixa manera que les de Diputats a Corts, però addicionant en el cens electoral a les dones que siguin caps de família al veïnat». Una opció gradualista dels drets polítics de les dones que s'aplica en el món anglosaxó

En el *Projecte de Constitució provisional de la República catalana* (1928), elaborat per les delegacions del separatisme català sota la presidència de Macià a la ciutat de l'Havana, s'establia, en l'article 27, «la igualtat de drets civils i polítics entre l'home i la dona; i les lleis seran refetes a base d'aquesta equiparació. Però, perquè la dona de major edat i amb instrucció pugui exercir el dret d'esser electora i elegible, deurà inscriure's al registre del seu municipi corresponent, a sol·licitud pròpia signada, dintre del plaç que fixi la Llei Electoral».

El projecte de l'*Estatut de Núria* (1931) establia que els drets individuals dels ciutadans seran almenys els que fixarà la Constitució de la República espanyola. Una Constitució que va establir el sufragi universal igual, directe i secret i la condició d'elegibles de tots els ciutadans de la República majors de vint-i-tres anys, sense distinció de sexe. En aquest aspecte les modificacions introduïdes al text referendat pels catalans, l'Estatut de 1932⁶⁰, mantenen la ciutadania universal.

Moltes coses canviaran en el discurs catalanista amb la II República. La Constitució, en concedir el vot a la dona, va obligar a establir la Secció Femenina de la Lliga,⁶¹ ja que com sosté Molas⁶² fins llavors el partit havia mantingut un prudent, tot i que molt eloqüent, silenci sobre l'actuació política de les dones, i tampoc tenia prevista cap fórmula de participació. En definitiva, les dones quedaven al marge de les activitats considerades masculines, si bé els grups conservadors «no formulin posicions polítiques misògines de manera explícita» perquè «el millor procediment per a mantenir llur allunyament de la política és el silenci, combinat amb l'exalçament de les funcions socials femenines (cura de la casa i dels fills) i amb l'obertura de la vàlvula d'acció social i alhora de seguretat «moral» representada per l'actuació religiosa-caritativa.»⁶³

60 ABELLÓ, Teresa; *El debat estatutari del 1932*. Barcelona: Parlament de Catalunya, 2007. ROIG, Josep M.; «Segona República: Reforma de l'Estat i Reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya» dins DUCH, Montserrat (ed.); *La II República espanyola*. Tarragona: Publicacions URV, 2007, pp. 155-174.

61 PABÓN, Jesús; *Cambó*. Barcelona: Alpha, 1969, vol. 2, 2ª part, p. 225.

62 MOLAS, Isidre; *Lliga Catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1973, vol.2, p. 104.

63 *Ibidem*, p. 105.

A Catalunya, com destaca Mary Nash,⁶⁴ la lluita pels drets de ciutadania es va convertir en una de les banderes del feminisme històric, tal com es va manifestar en la reivindicació d'un grup de dones catalanes en relació amb les eleccions generals de juny de 1931, en posar de relleu la seva decisió d'exercir els seus drets polítics sense tutela d'altri: «No és això, no és protecció el que nosaltres demanem: Volem que és reconeguim els nostres drets, iguals als de l'home. Ara que és tracta d'estructurar un poble, que no sembli que només hi ha homes sobre la terra.»⁶⁵ La posició teòrica del catalanisme conservador, de la Lliga Regionalista,⁶⁶ com a primer partit modern, es troben en Duran i Ventosa gairebé en exclusiva, que afirma que «no hi ha cap motiu perquè les dones no tinguin drets polítics... l'obstacle principal és aquesta seva falta de preparació», tot i que sosté la necessitat de trencar el cercle pervers que suposa la nul·la participació pública sempre respectant els límits imposats per la naturalesa, ja que «la dona serveix per a moltes coses, i com que és un absurd limitar la seva capacitat a la vida familiar, li ha de reconèixer que, a més de poder-hi i haver-hi de prestar grans serveis, també en pot prestar a la vida social, cultural, econòmica i política, però d'això no cal pas deduir-ne que els seus serveis hagin d'esser exactament els mateixos que els dels homes». Coincideixo amb Molas qui fa tres dècades va destacar una incomprensió del contingut real del moviment de reivindicació femenina per part de la Lliga. La posició oficiosa que expressa Duran i Ventosa serà assumida als anys trenta de manera oficial: «La millor actuació política de les dones és aquella en què elles actuïn fent sobresortir les seves qualitats com a dones... no han de pretendre desbancar els homes ni, sobretot, imitar-los, sinó que han de comprendre que la major eficàcia de la seva acció provindrà de com més va segueixi essent essencialment femenina.»⁶⁷

L'autonomia de Catalunya i la diferència de les dones

L'àmplia ideologia republicana i catalanista que va confluïr en la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya, el partit hegemònic en els anys trenta, va tenir el seu reflex en l'opinió publicada sobre les relacions de gènere a la revista *Evolució*, dirigida per Montserrat Graner i amb objectius clarament

64 «Genero, identidad urbana y participación ciudadana: en torno al once de septiembre» a *Historia Contemporánea*, núm. 21 (2000), p.318. PAYROU, Florencia; ob. cit.

65 RIQUER, Borja de; *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)*. Barcelona: Edicions 62, 1977.

66 DURAN I VENTOSA, Lluís; *Els polítics*. Barcelona: F. Puig i Alonso, 1927, pp. 234-238.

67 DURAN I VENTOSA, Lluís; ob. cit., p. 238. GONZALEZ VILALTA, Ainau; *La irrupció de la dona en el catalanisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006. VILLA GARCÍA, Roberto; *La república en las urnas. El despertar de la democracia en España*. Madrid: Marcial Pons, 2011, pp. 87-94, 359-372.

reivindicatius: «Evolució significa la distància que hi ha entre el demanar i l'exigir: ara demanem, demà...». Reclamava el sufragi i la igualtat de gènere en l'ordenament jurídic. Portaveu de la Lliga Femenina Catalana per la Pau i la Llibertat, era la publicació de dones més progressista. La revista, el projecte d'una universitat obrera femenina i el Lyceum Club de Catalunya van ser projectes compartits per altres dones com ara Maria Pi de Folch, Carme Monturiol, Enriqueta Sèculi o Aurora Bertrana, que va presidir el Lyceum, si bé va dimitir frustrada pel que, segons ella, «era una amable tertúlia intel·lectual recreativa». Bertrana va ser candidata d'ERC en les eleccions generals de 1933. Maria Teresa Gibert, Maria Dolors Bargalló o Isolina Viladot foren integrants de la secció femenina d'ERC⁶⁸, constituïda el 1932, que aparegueren a les pàgines del diari *La Humanitat*. Tot amb tot, el testimoni d'Anna Murià, militant d'Esquerra, mostra que els avenços per a les dones no havien estat gaire notables, ja que el 6 d'octubre de 1934, reunides en un casal d'Estat Català, «estaven allí preparades per a sortir a fer d'infermeres si calia». L'estereotip de les dones com a àngels que socorren els homes revolucionaris persistia fins i tot entre les militants republicanes.

En el plebiscit per l'estatut d'autonomia, els ciutadans exclosos del cens electoral, les dones i els immigrants, van presentar al president Macià àlbums de signatures, un mecanisme subsidiari d'expressió de ciutadania. Es van aplegar un total de 432.111 firmes de catalanes i 102.063 d'immigrants, una xifra prou important, ja que en el referèndum celebrat el 2 d'agost de 1931 pel projecte d'estatut de Núria el resultat va ser de 593.691 vots favorables i 3.171 contraris amb una abstenció del 38%.⁶⁹

La progressiva polarització política dels anys trenta a la societat catalana va introduir-se a Acció Femenina, una associació deslligada de qualsevol obediència partidista en la qual la Secció Femenina de la Lliga Catalana va tenir una activitat important per reclamar el dret de vot en les eleccions al Parlament de Catalunya de 1932. Aquella pressió, que tenia l'oposició d'ERC —que governava la Generalitat—, no va tenir cap resultat efectiu, ja que la confecció del cens electoral reformat no va estar ultimada fins després de la convocatòria de les eleccions, si bé constitueix un fet significatiu, que no tornaria a produir-se, d'una instrumentalització partidista del dret de les dones al sufragi en la protesta coordinada de grups de dones amb una ideologia distinta.

68 <http://www.memoriaesquerra.cat>
www.dbd.cat/

69 NASH, Mary; *Més enllà del silenci: les dones a la història de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1988.

L'aixecament franquista del 1936, que va derivar en guerra civil, obrí una etapa nova en les relacions socials de gènere, perquè les dones van assolir nous papers socials al front i a la rereguarda⁷⁰. Al desembre d'aquell any la Generalitat de Catalunya va aprovar el dret a l'avortament, uns quants mesos després es creà l'Institut d'Adaptació Professional de la Dona més tard se celebrà a Barcelona el Primer Congrés Nacional de la Dona, convocat per una plataforma feminista plural on participaren militants de la CNT, la UGT, ERC, el PSUC, Estat Català i altres grups i que aplegà vuit-centes delegades que creà la Unió de Dones de Catalunya. En els anys de la guerra, la premsa feminista experimentà un auge important; així, el POUM editava *Emancipación*; la FAI, *Mujeres Libres*,⁷¹ i el PSUC, *Trabajadoras*. Una revista més transversal de l'antifeixisme feminista fou *Companya*.

Unes van treballar en la militància feminista antifeixista amb la majoria de les nombroses vides anònimes que maldaren per guanyar la guerra, d'altres creien que fer la revolució era guanyar la guerra, unes altres, a Catalunya i Espanya, cooperaren en la victòria i l'establiment d'un dictadura feixistitzada, eminentment patriarcal, basada en la legitimitat d'origen de la victòria militar, que perduraria quatre dècades. Els feminismes de l'oposició antifranquista contribuïren decisivament, amb altres moviments socials, a fer factible la transició política a la democràcia, integrats totalment en l'agenda europea de la revolució silenciosa de les dones del segle XX.⁷²

El debat del sufragi

A Europa el camí cap a la concessió del vot a la dona va ser paral·lel i gairebé simultani al de la discutida abolició del sistema censatari per als homes. El sufragisme es va situar així en la intersecció entre el moviment feminista en general i les lluites del quart estat.⁷³ El temps transcorregut entre la implantació del sufragi universal dels homes i de les dones va ser molt diferent en uns països i altres. A Àustria i a la Gran Bretanya, com assenyala Gisela Bock, van haver de passar deu anys entre un i altre esdeveniment, a Itàlia, gairebé trenta,

70 DUCH PLANA, Montserrat. «Guanyar la guerra, fer la revolució: les catalanes sobre la Guerra Civil (1936-1939)». Tarragona: Consell Comarcal del Tarragonès, 2010, pp. 43-64.

71 NASH, Mary; «Libertarias y anarcofeminismo» dins CASANOVA, Julián (coord); *Tierra y libertad. Cien años de anarquismo en España*. Barcelona: Crítica, 2010, pp. 139-168.

72 GUERRA, Maria José i HARDISSON, Ana (eds.); *20 pensadoras del siglo XX*. Oviedo: Ediciones Novel, 2006.

73 BOCK, Gisela, ob. cit., p. 170. OF, Joan; *Law, gender and injustice*. New York: New York University Press, 1991, pp. 117-228. OFFEN, Karen; *European Feminisms 1700-1950. A Political History*. Stanford: Stanford University Press, 1999. EVANS, Richard J.; *Las Feministas*. Madrid: Siglo XXI, 1980, pp.251-273.

a l'Imperi alemany, cinquanta, i a Espanya i Dinamarca, més de seixanta a diferència de Finlàndia, els Països Baixos i Irlanda, on es van concedir a la dona els plens drets de sufragi a la vegada. L'explicació d'aquest procés remet a les relacions complexes i particulars entre sufragisme i liberalisme i entre sufragisme i el moviment obrer. Una de les constants és que l'ampliació del sufragi en el seu conjunt no es mesurés únicament per la legitimitat dels drets i els deures, sinó també i sobretot, en funció del *cui bono*, és a dir, quin partit en seria beneficiat, aquesta és l'experiència històrica d'Europa. En conseqüència, en el debat de les Corts de la II República⁷⁴ se susciten arguments similars.

El vot femení és a Europa gradual i ni tan sols desperta unanimitat entre les i els partidaris de la causa feminista. El feminisme redemptorista, temperat en els seus objectius, encara que s'expressi mitjançant la retòrica de la diferència i l'excel·lència moral femenina, marcarà la pauta per a l'anomenat feminisme catòlic espanyol⁷⁵ «que es va apropiat merament del nom i de l'escàs espai disponible, la qual cosa, en conseqüència, no va permetre l'emergència del veritable feminisme.»⁷⁶

El debat de 1931 a Espanya va estar marcat per una doble consideració. Des del punt de vista ideològic, no concedir el vot a les dones constituïa un pressupòsit de ciutadania no inclusiva que entrava en contradicció amb els plantejaments d'un Estat liberal-democràtic. Des del punt de vista de l'oportunitat política, l'opinió sobre el sufragi dividia els diputats en dos grups: els que es mostraven partidaris que el sufragi s'ajustés a la norma constitucional i, per tant, s'acceptés el vot femení en les mateixes condicions que l'home. En aquest àmbit d'opinió es trobaven els socialistes i els partits conservadors que, argumentaven raons d'igualtat davant la llei. Davant d'aquest grup, paradoxalment tan diferent, es trobaven aquells altres que no consideraven oportú des del punt de vista de l'estratègia política concedir el vot a les dones (radical-socialistes, Acció Republicana i Partit Radical) ja que el suposat conservadorisme femení podia socavar els fonaments de la República.

En el debat a les Corts per minoria catalana va intervenir Lluís Companys, que després de justificar la llibertat de vot del seu grup afirma: «Em dol que,

74 FOLGUERA, Pilar; «La II República. Entre lo privado y lo público (1931-1939) dins GARRIDO, Elisa (Ed.); *Historia de las mujeres en España*. Madrid: Síntesis, 1977, p. 511.

75 SCANLON, Geraldine; *La polémica feminista en la España Contemporánea (1868-1974)*. Madrid: Siglo XXI, 1976, pp. 212-224. BLASCO HERRANZ, Inmaculada; «Género y religión: de la feminización de la religión a la movilización católica femenina. Una revisión crítica» *Historia Social*, núm. 53 (2005), pp. 119-136.

76 «El voto femenino en España. La Constitución del 31 y Clara Campoamor» dins *El debate sobre el voto femenino en la Constitución de 1931*. Madrid: Congreso de los Diputados, 2001, p. 22.

amb una gran manca de sentit polític, d'oportunisme polític, s'hagi volgut aquí presentar aquesta qüestió com si els republicans que votem a favor del dictamen fóssim gairebé, políticament, uns insensats i uns incapacitats. Jo no ho entenc d'aquesta manera, i crec sincerament que no hi ha cap perill per a la República concedint el vot a la dona. Si cregués que en això podia existir el més remot perill, no el votaria, avui ho voto. Ja sé que tot Espanya no és Catalunya. A Catalunya, el vot de la dona no perjudicarà, sinó que serà un extraordinari reforç per a la República espanyola».⁷⁷ En vot nominatiu els diputats que van dir «SI» figuren: Ayats (Lliga), Fabra Ribas, Aragay, Carrasco i Formiguera (PCR), Sbert (ERC), Campalans (USC), Ruiz Lecina (PSOE), Gassol, Puig i Ferrater (ERC) així com el diputat d'Extrema Esquerra Federal, Pi i Arsuaga i un Radical, Simó. El resultat total va ser de 161 vots favorables i 121 contraris.

La intervenció favorable de Carrasco i Formiguera suscita en les seves paraules i en l'ambient de la cambra la polarització social sobre el tema: «Aquí s'ha dit, ofenent als nostres sentiments catòlics, que es donaria el vot a la dona quan s'emancipés del confessionalari, i jo dic que, en el bon terreny de la democràcia i de la llibertat, tenim dret al vot tots els que som republicans i hem donat la nostra fortuna i el nostre benestar per la República, encara que després no ens avergonyim com no ens avergonyim, davant del món, de agenollar-nos davant un confessionalari, si això respon a una convicció sincera que, per ser-ho ha de ser per tots respectada».⁷⁸

La maternitat apareix com la base de la identitat cultural femenina. Les catalanistes del primer terç de segle vint no van discutir el monopoli masculí del món de la política tot i que van crear nous espais d'activitat femenina, qüestionant la separació d'esferes pública i privada, postulat nuclear del discurs de la domesticitat en un procés d'aprenentatge i conscienciació. En definitiva, com va escriure Mary Nash,⁷⁹ observem en el catalanisme un discurs jerarquitzat de gènere que no exclou l'activisme social de les dones en la causa nacionalista, un dels espais de major protagonisme públic femení al costat del reformisme catòlic i el moviment obrer si bé els mecanismes tradicionals de control social de gènere van impedir la seva integració paritària.

77 DIARIO DE SESIONES DEL CONGRESO DE LOS DIPUTADOS (DSCD), 1 de octubre de 1931, p. 1357. VILANOVA, Mercedes; Participació electoral i vot femení a Catalunya» a RIQUER, Borja de (Dir.); *Història, Societat, Política i Cultura als Països Catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1999, pp.108-110. MARTIN BERBOIS, J.L.; «Francesc Cambó i el vot de les dones» *L'Avenç*, núm. 314 (2006), pp. 10-13.

78 Diario de Sesiones Congreso de los Diputados (1931), p. 1362.

79 NASH, Mary; «Experiencia...», p. 171-172. Així mateix en la ressenya del llibre de Mercedes Ugalde «Mujeres y Nacionalismo Vasco» a *Historia Contemporánea*, núm. 9 (1993), p. 347.

Trajectòries polítiques desiguals

El recorregut sobre gènere i nacions i l'experiència històrica catalana ofereixen arguments per tal de plantejar-se una hipòtesi atrevida: existeix una especificitat en la política catalana de la diferència sexual? un biaix de gènere superior? Les dones hi som més subalternes? Més fidels (en la militància i en l'exercici dels càrrecs) i en canvi més relegades, quelcom com succeeix en l'Església catòlica?⁸⁰ Tot participant contribuïm a la legitimació de les inferioritats en les funcions de l'àgora pública? Potser amb l'aforisme d'un calvinista que feia servir Beckett: «Ubi nihil vales, ibi nihil voles» (on res vals, res hi vulguis).

El que em sembla clar és que el *crash* de valor masculins eclipsa i neutralitza l'anomenada «ètica de la cura» que orienta tantes trajectòries biogràfiques i l'imaginari dominant sexual. La qual cosa explicaria per què les regidores als ajuntaments catalans des de 1979 s'hagin ocupat d'unes i determinades funcions, més de les polítiques públiques d'atenció a les persones que de les infraestructures o la hisenda; ara bé, la seva presència no ha modificat l'agenda prioritària, ja que com explicariem si no el dèficit en atenció a la primera infància en serveis públics a Catalunya, allò que va eclipsar un debat monogràfic sobre l'educació al Parlament de Catalunya a les darreries de la dècada dels noranta amb la promesa retòrica de 30.000 places de llars d'infants.⁸¹

Carme Karr, sufragista *avant la lettre*, Aurora Bertrana a la II República, Remei Tell⁸² sota el franquisme i Itziar González Virós en democràcia podrien simbolitzar tres generacions amb «trastorn adaptatiu» a la política catalana.

Les dones en la política franquista, el patriarcat reforçat, ha constituït un imaginari que ha pesat com una llosa en les cultures polítiques democràtiques als ajuntaments. És així que cap dona catalana participarà de l'organigrama del poder dictatorial. Les dones no van poder votar en les eleccions municipals pel terç familiar fins el 1967 si no eren caps de família, és a dir, vídues. En endavant, entre 1967-1970, per tal de maquillar una participació en declivi, el règim afavorí el vot de les dones casades. En el segon franquisme s'observa, doncs, una estratègia planificada de la presència de les dones, complementària de la mobilització del vot per provar d'incrementar la minsa participació electoral.

80 «Las más fieles, las más relegadas» *El País* (13 de novembre de 2010). DDAA; La batalla de los géneros. Coruña: Centro Galego de Arte Contemporánea, 2007, pp. 11-50 i 227-244.

81 «Faltan guarderías». *El País* (16 de setembre de 2011) i «O hijos, o catedra», *El País* (17 d'octubre de 2011).

82 MARIN, Martí; «Les dones en la política franquista» dins RIQUER, Borja de (Dir.); *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans. De la dictadura a la democràcia*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998, vol. 11, pp. 258-259. SALES, F. i L. SALES. *La riuada de Franco. Pugnes polítiques, propaganda i corrupció en el context de les inundacions del Vallès (1962)*. Lleida: Pagès, 2012, pp. 63-68.

El Parlament de Catalunya elegit el 1980 suposa una ruptura històrica pel que fa a la representació femenina ja que durant la IIa República⁸³ l'absència de diputades fou absoluta si bé aquell període inaugura el sufragi femení a Espanya.⁸⁴ Només en posicions perifèriques trobem candidates femenines, mai però en les forces centrals que articularen el sistema de partits⁸⁵ als anys trenta.

Una recerca àmplia sobre les diputades⁸⁶ al Parlament de Catalunya entre 1980 i 2003 referida a la prosopografia dels parlamentaris (edat, lloc de naixement, estat civil i activitat professional) mostra en les 115 dones sobre un total de 897 persones dimensions del *gender gap* que coincideixen amb recerques d'altres espais i institucions polítiques a Europa. Així la investigació compara-da conclou que les elits polítiques sorgeixen dels estrats ocupacionals més alts. Els juristes són el grup més nombrós, seguits dels executius i el homes i dones de negocis. Funcionaris, mestres i periodistes també hi són sobrerrepresentats. Les vies principals per al reclutament de la classe treballadora són els partits laboristes, socialdemòcrates i comunistes. En definitiva, el procés de captació és un component central del sistema polític que té conseqüències significatives per als partits, per les elits polítiques i per a la representació democràtica. Per això, els canvis legals, els dels sistemes electorals, de les estructures de reclutament i les reformes dels partits poden tenir efectes significatius en la composició social dels parlaments i ajuntaments com en el seu funcionament, per tal d'avançar en la democràcia paritària en les institucions representatives d'arreu.

Una anàlisi global dels diputats i les diputades en el conjunt de les legislatures de la Catalunya autònoma (1980-2011) de caràcter socioprofessional (estudis, ocupació i renda) es fa imprescindible per conèixer la funció i l'abast de la representació democràtica en la societat catalana.⁸⁷

83 PITARCH, Ismael; *Sociologia dels polítics de la Generalitat*. Barcelona: Curial, 1977.

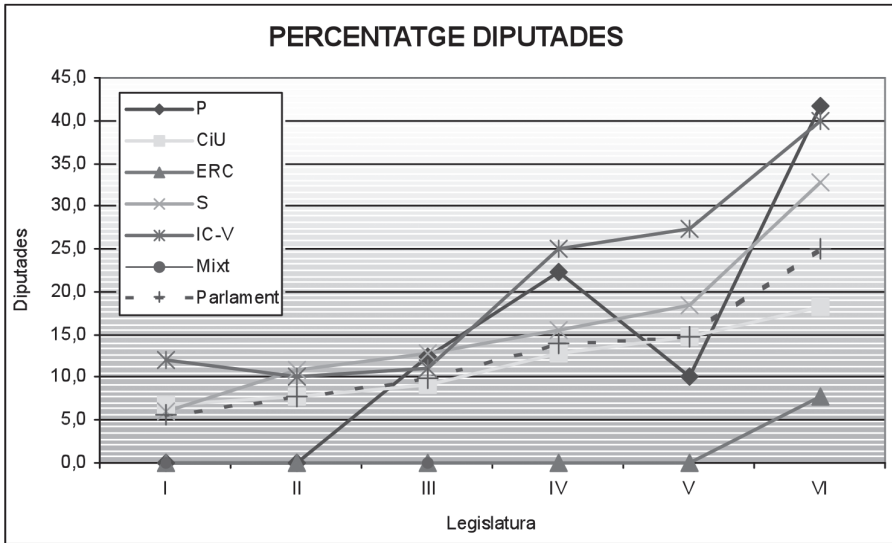
84 HANNAM, June; *International encyclopedia of women's suffrage*. Oxford; ABC-CLIO, 2000. VENTURA FRANCH, Asunción; «El voto de las mujeres: un derecho del siglo XX: estudio histórico y parlamentario del voto femenino en España» dins MARTINEZ VAZQUEZ, L.; *Historia y derecho*. Valencia: Tirant lo Blanch, 1995. CAMPOAMOR, Clara; *El voto femenino y yo*. Barcelona: La Sal, 1981. VALCARCEL, Amalia; *El debate sobre el voto femenino en la Constitución de 1931*. Madrid: Congreso de los Diputados, 2001.

85 MOLAS, Isidre; *El sistema de partits a Catalunya (1931-1936)*. Barcelona: Edicions 62, 1977, 2a ed., pp. 137-196. Hi hagueren candidates a l'extrema dreta com Concentració Espanyola a Barcelona ciutat en les persones de Maria Rico Amat i Enriqueta Cerezo Langa i a Coalició catòlica a Girona per Maria dels Angels de Janer i de Mila de la Roca. Apareixen a Aliança d'extremes esquerres i Partit Social Reolucionari (Anna Maria Alà i Flix), al Bloc Obrer i Camperol (Maria Recasens Novell, Carme Martí Banqué) i al Partit Comunista de Catalunya (Dolores Ibárruri, Maria Sales) a Barcelona ciutat. Les dues darreres simultaneegen candidatura a Tarragona i Barcelona província.

86 DUCH, Montserrat; *Dones públiques. Política i gènere a l'Espanya del segle XX*. Tarragona: Arola editors, 2005, pp. 173-208.

87 GINER, Salvador (Dir.); *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística i Generalitat de Catalunya, 1998, pp. 479-638. DDAA; *La rectificació*. Barcelona: Destino, 2006.

En la representació política de les dones hi ha diferències substancials entre els partits polítics com s'aprecia en el capítol que signa Mireia Ros. Així, l'existència de cultures polítiques diferenciades s'aprecia, des de la perspectiva de gènere, en el sistema català de partits. Un sistema pentapartidista des de 1980, tot i les oscil·lacions en els suports electorals que implica alteracions en el pes relatiu dels grups parlamentaris com dels governs locals. La coalició nacionalista Convergència i Unió ha estat majoritària en els governs locals. El nacionalisme de CDC,⁸⁸ modulad per la democràcia i per un programa de reformes econòmiques i socials, obté majories absolutes tant a la Generalitat com en el món local fins assolir un declivi relatiu a partir del canvi de segle. És un partit que es construeix i es regeix en la voluntat d'incorporar i representar les classes mitjanes catalanes, tret que s'accentuarà amb el pas dels anys tot aprofitant l'espectre del seu electorat.

Font: Parlament de Catalunya. Elaboració pròpia.

La minsa presència de diputades de CiU és congruent amb la poca presència de dones al Govern de la Generalitat, ja que fins el 1992 M. Eugènia Cuenca no va ser nomenada la primera consellera. Aquests fets estan en plena coherència amb el perfil baix de l'instrument institucional per a la igualtat

88 MARCET, Joan; *Convergència Democràtica de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1984, p. 185. MOLAS, Isidre i CULLA, Joan B. (Dir); *Diccionari dels Partits Polítics de Catalunya. Segle XX*. Barcelona: Enciclopèdia catalana, 2000, p. 50. CULLA, Joan B. *Pal de Paller: Convergència Democràtica de Catalunya*. Barcelona: Pòrtic, 2001.

d'oportunitats que és l'Institut Català de la Dona⁸⁹, caracteritzat per la feblesa pressupostària i política i dirigit per Joaquina Alemany fins al període 2003-2010, que el govern tripartit d'esquerres reforçà amb la presidència de Marta Selva.

El PSC, que manté relacions federals amb el PSOE⁹⁰ en el Congrés dels Diputats han passat, a partir de l'establiment de la quota, d'una representació mínima de les dones xifrada en el 25% dels llocs en les candidatures el 1988, al 18,9% el 1989-93, i al 27,7% la legislatura 1996-2000 fins al 37,6% en la legislatura 2000-2004 fins a arribar al 46'3% a legislatura 2004-2008. El PSC presenta una presència femenina al Parlament inferior a la mitjana dels socialistes en els parlaments de les comunitats autònomes d'Espanya, ja que és del 15% el 1991 quan la mitjana se situa en el 17,9%; del 20,6 el 1995 quan arriba al 26% o del 34% en les eleccions de 1999, mentre que la mitjana de les assemblees autonòmiques se situa en el 40%. Un fenomen semblant, de major flexibilitat en el compliment de la quota com, més tard, de la democràcia paritària, per part dels socialistes catalans que també s'observa en la representació local pel que fa a regidores no així en alcaldesses: el 1995 n'hi havia 16 del PSC (12,3%) i 146 del PSOE (6%) i el 1999, 20 (11,3%) i 234 (9,2%), respectivament. El PSC assoleix 22 alcaldesses el 2003, que passen a ser 40 en la legislatura 2007-20011.

El PSC,⁹¹ creat el 1978 com a resultat del procés d'unificació socialista, té una implantació predominant an les zones urbanes i industrials on existeix un alt grau d'immigració, si bé no ha aconseguit implantar-se a les zones rurals. És un partit essencialment municipalista pel fet que a partir de 1979 governa les grans i mitjanes ciutats de Catalunya, per això l'elit política formada en els ens locals hi té una forta representació. En la democràcia catalana del 1977 al 2007 l'electorat s'ha manifestat amb un comportament dual: Convergència i Unió guanya les eleccions autonòmiques i el Partit dels Socialistes, les eleccions municipals i les generals. Els resultats electorals han configurat un sistema de partits que presenta una doble divisòria, ideològica (dreta/esquerra)

89 Institut Català de la Dona; *II Congrés de la dona a Catalunya*. Barcelona: Generalitat, 1992. DDAA; *Dones de Catalunya a Pequín. Per la igualtat, el desenvolupament i la pau. Mirar el món a través dels ulls de les dones. IV Conferència Mundial de les Nacions Unides*. Barcelona: ICD, 1995. Entre moltes publicacions de l'Institut, les seves Memòries anuals, les edicions de la Universitat d'Estiu de la dona i els Plans per a la igualtat d'oportunitats. Interessant la publicació *Quaderns de l'Institut*, diversos anys i volums.

90 *La participación de las mujeres en el PSOE y en las Instituciones Públicas*. Madrid: Secretaría de participación de la mujer, 1998, p. 65. *La participación de las mujeres en el PSOE y en las Instituciones públicas*. Madrid: Secretaría de Igualdad, 2001, p. 58.

91 DDAA; *La pàtria dels humans. Història del socialisme català*. Barcelona: Edhasa, 2003. COLOMÉ, Gabriel; *El Partit dels Socialistes de Catalunya. Estructura, funcionament i electorat (1978-1984)*. Barcelona: Edicions 62, 1989. MOLAS, Isidre i CULLA, Joan B. (Dir.); *Diccionari dels Partits Polítics de Catalunya*.

i identitària en funció del sentiment de pertinença (Catalunya/Espanya). El sistema de partits presenta una complexitat i un pluralisme superior al d'Espanya, fet que podria explicar diferències en la representació política de les dones a Catalunya.

El Partit Socialista Unificat, creat el 1936, esdevingué el component essencial de l'antifranquisme a Catalunya. Fou el partit més nombrós, el més implantat des del punt de vista social i territorial, el més actiu. En el context d'un important moviment migratori a Catalunya en les dècades dels seixanta i setanta del segle XX, el PSU⁹² adoptà una identitat complexa, com a partit comunista, com a capdavanter de la lluita democràtica i com a formació catalanista independent vinculada al PCE. La recta final de la transició política i les primeres eleccions democràtiques de 1977 registren el període de major activitat, assolint el 18% dels vots, fet que suposa que Catalunya tingui una major implantació electoral comunista. El 1981 el partit entra en una crisi profunda. La batalla interna que havia durat anys erosionà dos elements essencials de la seva imatge: la pluralitat interna i la unitat política. Militants descoratjats abandonaven el partit mentre d'altres s'integraven al Partit dels Comunistes de Catalunya. Aquesta situació tingué una correlació electoral que va portar fins un 3,9% dels votants en les eleccions legislatives de 1986. A partir de 1987 actua a través d'Iniciativa per Catalunya, en una com en altra denominació la política de discriminació positiva hi ha estat una reeixida constant al Parlament i als ajuntaments.

El sistema electoral proporcional comporta la centralització de la nominació dels candidats. El sistema de selecció adoptat té una gran influència ja que «les carreres polítiques solen transitar per vies internes i en elles una variable clau és el sistema electoral intern, que esdevé element central de l'eix d'oportunitats.»⁹³ Així es fa palès en la discontinuïtat de les parlamentàries, ja que mentre els homes presenten una mitjana del 85,3% les dones presenten continuïtat més enllà de dues legislatures només el 14,6% en les primeres sis legislatures. El Parlament elegit el 2010 és el més paritari de tota la història, amb un 41% de diputades en la novena legislatura.

L'establiment de la quota no és suficient perquè la incorporació femenina a les institucions, parlaments i ajuntaments, es mantingui i s'incrementi. Si observem la presència de les dones en el poder local veiem que a Catalunya hi havia un 11% de regidores el 1991 i només el 17,7% el 1999, percentatge relatiu que empitjora

92 MOLAS i CULLA; ob. cit., pp. 292-299. CEBRIÁN, Carme; *Estimat PSUC*. Barcelona: Empúries, 1997. MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere; *Els anys del PSUC: El partit de l'antifranquisme (1956-1981)*. Barcelona: L'Avenç, 2010.

93 COLOMÉ, Gabriel; «Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE): 1977-2002» dins DDAA; *La pàtria*, p. 209.

si considerem les alcaldesses que en la mateixa dècada passen de 35, el 3,6%, a 65, el 6,9%, amb un lleuger increment de 10,1% el 2003, de 12,5% el 2007 fins arribar al 14,2% en l'actualitat. L'avenç és lent, massa lent, als ajuntaments⁹⁴ i determinant ja que que arreu l'elecció com a càrrec local es configura com el primer esgraó de la carrera política. En el cas de les diputades al Parlament de Catalunya entre els anys 1980-2003, el 60% havien estat o compatibilitzaven la funció parlamentària (115) amb la condició de regidores (36) o alcaldesses (7).

Una base de provinença de les diputades en molts Parlaments europeus són els alts càrrecs de l'administració.⁹⁵ A Catalunya la masculinització dels alts càrrecs és altíssima; segons que ha estudiat Matas hi havia un 91% d'homes en la fase de formació de l'Administració de la Generalitat fins 1995, poca cosa s'ha fet per donar més protagonisme a les dones en els llocs de comandament polític. Les semieternes dificultats de conciliació familiar s'invoquen per a justificar el manteniment del «sostre de vidre»: hi ha una de cada dues dones, per només un de cada deu homes, que no tenen fills, entre els alts càrrecs de la Generalitat. La «diminishing flow» o menor presència dels dones a mesura que anem pujant en l'escala jeràrquica és una altra conclusió que té orígens complexos i múltiples dimensions, sigui al Parlament o a les administracions locals com en alts càrrecs a Catalunya, fenomen que descriu en termes diacrònics la persistència del sexisme en la política catalana. Podríem afirmar que les catalanes vivim el sostre de vidre, el *gender gap* en un grau elevat al poder local que manté lògiques patriarcals.⁹⁶

L'abast de la discriminació positiva

Continuïtats i canvis, absències i presències, similituds i diferències és el que observem en comparar la presència quantitativa de diputades com de regidores. El PSOE en successius congressos ha acordat mesures de discriminació positiva, amb independència de l'afiliació femenina, per afavorir l'accés de les dones en llocs de representació. Així acorda el 1988 una quota del 25% de dones en les candidatures electorals, que el 1994 passa al 33% fins que el 1997 decideixi avançar en la denominada democràcia paritària, això és, que cap dels sexes compti amb

94 ALBÓ, Núria, BUSQUETS, Juli i MARTÍ, Rosa; *Les dones i la política: alcaldesses i regidores de Catalunya*. Barcelona: Edicions la Magrana i Edicions 62, 1989. MORRÓN MARTÍ, M.; *El torn de les alcaldesses. Gènere i poder polític local*. Barcelona: Diputació, 2000. MAGRE, Jaume; *L'alcalde a Catalunya*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 1999. AGUADO, Ana i G. ESPIGADO; «Género, fundación de las naciones y construcción de nuevas ciudadanías», dins PEREZ FUENTES, Pilar (ed.). *Entre dos orillas. Las mujeres en la historia de España y América Latina*, 2012, pp. 101-102.

95 MATAS DALMASES, Jordi; *Els alts càrrecs: política i administració a la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: Escola d'Administració Pública, 1995, pp. 82-87.

96 AMORÓS, Celia; *Hacia una crítica de la razón patriarcal*. Barcelona: Antropos, 1991. DUCH, Montserrat; *Dones públiques*, pp. 197-203.

una representació superior al 60% o inferior al 40% en les candidatures. Aquesta opció inspira la Llei d'Igualtat 3/2007 i la reforma del sistema electoral espanyol, ja que la incapacitat política del sistema de partits català ha impedit una regulació electoral pròpia en tres dècades d'autogovern.

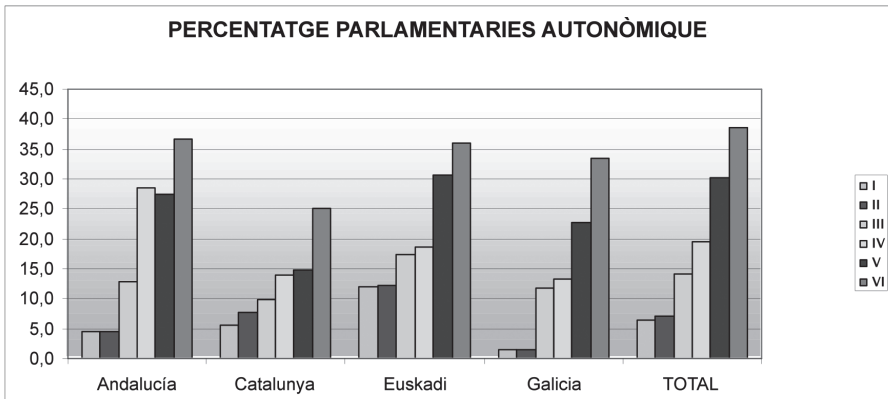
Els estudis sobre participació política⁹⁷ elaborats en la dècada dels vuitanta mostraven com les dones tenien una preferència per situacions semianònimes davant la projecció social que implica la representació d'un càrrec públic. També que la política tradicional no desperta l'interès de les dones. O que en els primers anys de la democràcia hi havia una distància de gènere important pel que fa a afiliació, participació electoral i autoposicionament ideològic. Els estudis més recents confien en la socialització més igualitària com en l'avenç educatiu de les dones joves, aspectes emblemàtics del canvi generacional recent, la superació del *gender gap* en la cultura política. A Catalunya el temps ho determinarà, és aquesta la historicitat dinàmica de les relacions socials de gènere, si bé s'observen noves dimensions de la desigualtat sexual.⁹⁸

En qualsevol cas les distàncies de gènere en els Parlaments de les Comunitats Autònomes amb una major nivell competencial segons l'article 151 de la Constitució espanyola de 1978 mostren discontinuïtats. La millor posició que presentava Catalunya en la dècada dels vuitanta s'ha vist superada per Andalusia, Galícia i Euskadi. També per la mitjana del conjunt dels Parlaments autònoms fins i tot de les comunitats sense fets diferencials i menors demandes d'ampliació de l'autogovern que Catalunya. Les que presenten una composició més paritària són Cantàbria, Castella-La Manxa i el País Valencià.⁹⁹

97 INSTITUTO DE LA MUJER; *Las españolas ante la política*. Madrid: Instituto de la Mujer, 1988. ORTIZ CORULLA, Carmen; *La participación política de las mujeres en democracia (1979-1986)*. Madrid: Instituto de la Mujer, 1987.

98 ASTELARRA, Judith; *La nueva realidad de la desigualdad de las mujeres*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 2002. GIL CALVO, Enrique; *Medias miradas. Una imagen cultural de la imagen femenina*. Barcelona: Anagrama, 2000. *La mujer cuarteada*. Barcelona: Anagrama, 1991. FISHER, Helen; *El primer sexo: las capacidades innatas de las mujeres y como estan cambiando el mundo*. Madrid: Taurus, 2000. LIPOVETSKY, Gilles; *La tercera mujer: permanencia y revolución de lo femenino*. Barcelona: Anagrama, 1999.

99 SEVILLA MERINO, Julia; «La presencia de las mujeres en los Parlamentos: Las Cortes Valencianas» a *CORTES. ANUARIO DE DERECHO PARLAMENTARIO*, núm. 4, Extraordinari (1997), pp. 369-411.

Font: Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS). Elaboració pròpia.

El procés que estudiem té una dependència estricta de l'actitud dels partits. L'esquerra, els socialistes i Izquierda Unida són els «motors» del procés que analitzem. Encara que els partits de dreta i conservadors s'instal·lin en allò de que «qui val ja hi arriba» amb independència del sexe, l'experiència comparada demostra que la introducció de mesures de discriminació positiva en alguns dels grups polítics majoritaris genera un efecte de «bola de neu» per no perdre oportunitats d'atracció electoral dels altres. En paral·lel ha avançat la professionalització de la política que coincideix amb l'increment en la qualificació educativa i professional de les dones. Segons això els partits d'àmbit estatal han assumit el canvi social i potser aquesta és l'explicació última de l'acceptació partidista de les reivindicacions de les dones. L'èxit de les quotes partidistes a Espanya coincideix amb un fenomen novedós en les cultures polítiques europees, el de certa obertura en el procés de selecció o designació de candidates en llocs prioritaris en les llistes. És el debat sobre la democràcia paritària. Altrament els criteris de selecció masculins dominen les decisions i l'elecció de candidats.¹⁰⁰

100 BIGLINO CAMPOS, Paloma; *Las mujeres en los partidos políticos: representación, igualdad y cuotas internas* dins «Mujer y constitución», ob. cit., pp. 425-429.

DONES I POLÍTICA EN TEMPS DE CANVIS (1975-1980)

Meritxell Ferré Baldrich

«**D**ones i política en temps de canvis (1975-1980)» pretén ser una aportació en clau històrica al procés d'introducció de les polítiques de gènere en el context polític i social de la transició espanyola.¹ El text aspira a fer visible com les reclamacions de drets polítics i socials d'unes dones en temps de canvis polítics van contribuir a consolidar la democràcia i ampliar els horitzons de ciutadania en un país que sortia de la llarga nit del franquisme.²

Segons sosté Judith Astelarra, la incorporació de la igualtat entre homes i dones en l'agenda política es va produir a l'Estat espanyol en el camí de transició a la democràcia. En aquest sentit, la reivindicació d'igualtat per part de les dones va formar part d'una agenda política general de demanda de democratització de les institucions públiques a tots els nivells. Fou la interacció entre les feministes i les dones dels partits polítics el que va permetre incorporar les reivindicacions de plena ciutadania femenina a l'acció de l'Estat i la seva posterior conversió en polítiques públiques. El procés va començar en el mateix inici de la Transició i ha continuat fins a l'actualitat.³

1 POWELL, Charles; *España en democracia. 1975-2000*. Madrid: Plaza & Janés, 2001. SEGURA, Antoni; «Memòria i història de la Transició» dins ARACIL, Rafael i SEGURA, Antoni; *Memòria de la Transició a Espanya i a Catalunya*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona i Centre d'Estudis Històrics Internacionals, 2001, p. 11-66. SARTORIUS, Nicolás i SABIO, Alberto; *El final de la dictadura. La conquista de la democracia en España (noviembre de 1975-junio de 1977)*. Madrid: Temas de Hoy, 2007. SOTO, Álvaro; *Transición y cambio en España 1975-1996*. Madrid: Alianza Editorial, 2005. TUSELL, Javier; *La transición a la democracia. España, 1975-1982*. Madrid: Espasa-Calpe, 2007. YSÀS, Pere (ed.); *La Transició a Catalunya i Espanya*. Barcelona: Fundació Vila d'Abadal, 1997.

2 RIQUER, Borja de; *La dictadura de Franco*. Barcelona: Marcial Pons/ Crítica, 2010.

3 ASTELARRA, Judith; *20 años de políticas de igualdad*. Madrid: Càtedra i València: Universitat de València i Instituto de la Mujer, 2005.

Les encarregades de visibilitzar la desigualtat que patien les dones en l'agenda política espanyola de la Transició van ser les organitzacions feministes.⁴ El moviment feminista va ser determinant perquè afloressin les demandes específiques femenines. La conversió de les reivindicacions feministes en polítiques públiques es va fer a través de la relació que va tenir el moviment feminista amb els partits polítics que van arribar al govern democràtic, relacions no sempre exemptes de tensions i discrepàncies com observarem més endavant.

Tot i que la Transició fou un període d'acceleració històrica, segons Antoni Segura, un moment en el qual passaren moltes coses en molt poc temps, hi ha aspectes que no van experimentar canvis tan ràpids. La representació femenina en els nous òrgans democràtics en els primers anys de la Transició no va passar d'una xifra coneguda com el maleït 6%. Fins ben entrat els anys vuitanta la presència de dones en organismes com el Congrés, el Senat i els parlaments autonòmics fou molt minsa. Durant la dècada dels noranta es va registrar un creixement lent però imparable de la representació femenina a les institucions democràtiques catalanes, com ens ha il·lustrat l'estudi quantitatiu de Mireia Ros en el capítol «Democràcia paritària: miratge o realitat?».

S'ha de tenir present que partíem d'un passat dictatorial, imposat després de l'alçament militar del 18 de juliol 1936 contra el govern democràtic de la II República. Durant quatre dècades, el Franquisme va apartar les dones de l'espai públic i imposà un model de dona basat en el discurs de la domesticitat a través de la socialització que difonia Secció Femenina amb l'obligatorietat del Servei Social per a totes les noies. Tot i la llarga durada de la dictadura, durant les deu legislatures a les Corts, només van ocupar el càrrec de procuradores 13 dones al costat de 6.741 homes. Entre les procuradores, destaca la figura de Pilar Primo de Rivera en la seva condició de cap de Secció Femenina.⁵

Així doncs, l'impuls essencial perquè el tema de la desigualtat de gènere es convertís en una qüestió pública i es comencessin a formular mesures al respecte, es deu al moviment feminista de la dècada dels anys setanta del segle

4 FOLGUERA, Pilar; «De la transición política a la democracia. La evolución del feminismo en España durante el período 1975-1988» dins FOLGUERA, Pilar; *El feminismo en España: dos siglos de historia*. Madrid: Editorial Pablo Iglesias, 1988, pp. 111-131; GRAU, Elena; «De la emancipación a la liberación y la valoración de la diferencia. El movimiento de mujeres en el Estado español, 1965-1990» dins DUBY, George i PERRÓT, Michel; *Historia de las mujeres. Siglo XX*. Madrid: Taurus, 2000, pp. 737-748; MARTÍNEZ, Carmen, GUTIÉRREZ, Purificación i GONZÁLEZ, Pilar (eds); *El movimiento feminista en España en los años 70*. Madrid: Cátedra, 2009. MORENO SARDÀ, Amparo; *Mujeres en lucha: el movimiento feminista en España*. Barcelona: Anagrama, 1977. EGIDO, Ángeles i FERNÁNDEZ ASPERILLA, Ana; *Ciudadanas, militantes, feministas: mujer y compromiso político en el siglo XX*. Madrid: Envida, 2011. ASOCIACIÓN MUJERES EN LA TRANSICIÓN DEMOCRÁTICA; *Españolas en la Transición: De excluidas a protagonistas (1973-1982)*. Madrid: Biblioteca Nueva, 1999.

5 DUCH, Montserrat; *Dones públiques. Política i gènere a l'Espanya del segle XX*. Tarragona: Arola Editors, 2005, p. 145.

XX. Com afirma Mary Nash, la lluita per la llibertat democràtica, el compromís polític antifranquista i la reivindicació ciutadana van marcar el protagonisme de les dones des de principi dels anys setanta.⁶ La transició política va permetre a les dones poder participar en la política com a ciutadanes, com a electores i com a elegibles. Si bé amb la instauració de la democràcia tant homes com dones van obtenir el vot, les dones es van mobilitzar per situar a l'agenda política les seves pròpies reivindicacions. El moviment feminista, a través de les feministes de doble militància, es va vincular a tots els partits d'esquerra, dotant-se de diferents formes d'organització i introduint les demandes feministes en els programes dels seus partits.⁷ Entenem que el moviment feminista va assolir avenços cabdals per a les dones, però també per als homes, lleis com la del divorci o la legalització de les mesures anticonceptives van suposar un salt qualitatiu en la projecció i gestió de les relacions afectives i en el control sobre la capacitat reproductiva i la sexualitat.

Pioneres davant dels canvis: les jornades de Madrid i Barcelona

Després de la mort de Franco, el 20 de novembre de 1975, va alçar-se com a president del primer govern de la monarquia Carlos Arias Navarro. Tanmateix, l'any 1976, davant de la negativa d'adoptar qualsevol mesura d'obertura, el rei Joan Carles I va decidir substituir-lo per una figura emergent en aquell moment: Adolfo Suárez. Suárez va obrir el camí a la democràcia mitjançant la convocatòria del referèndum per la Reforma Política el desembre de 1976. Sis mesos més tard, en concret el dia 15 de juny de 1977, es va convocar a tota la ciutadania a escollir els seus representants a Corts Constituents. Entre el novembre de 1975 i el juny de 1977 van haver-hi unes dones que no van restar impassibles davant dels canvis, sinó que van avançar-se als esdeveniments polítics i van fer sentir les seves veus. En aquest breu espai de temps van assentar les bases d'algunes de les futures polítiques públiques de gènere.

El mateix 1975 les Nacions Unides van proclamar l'Any Internacional de la Dona. Aprofitant la convocatòria internacional, però en la clandestinitat d'un convent, els dies 5, 6 i 7 de desembre a la ciutat de Madrid es van reunir 500 dones procedents d'agrupacions feministes, de mestresses de casa,

6 NASH, Mary; *Dones en transició. De la resistència política a la legitimitat feminista: les dones en la Barcelona de la Transició*. Barcelona: Ajuntament i Regidoria de la Dona de Barcelona, 2007.

7 ASTELARRA, Judith; «Veinte años de feminismo y políticas de equidad en España (1980-2000)» dins DDAA; *Los feminismos como herramientas de cambio social*. Palma: Universitat de les Illes Balears, 2006, pp. 17-45.

de moviments de base cristians i de partits polítics antifranquistes: eren les I Jornadas de Liberación de la Mujer. En les conclusions fruit de les diverses ponències s'hi podia llegir «se afirma la necesidad de un Movimiento Feminista, revolucionario y autónomo en nuestro país, que defienda las reivindicaciones específicas de la mujer en todo momento, a fin de evitar su discriminación en cualquier aspecto: legal, laboral, familiar o sexual, conscientes de que la poca envergadura política que reviste la situación de la mujer, es la causa de la continua marginación de sus intereses en las esferas de decisión del país».⁸ De cada àmbit temàtic es van extreure unes denúncies i unes exigències que, encara que amb un caràcter general van marcar les accions reivindicatives feministes al llarg de la Transició.

En l'àmbit de «Mujer y sociedad» es reclamava la restauració urgent dels drets democràtics d'associació, reunió, expressió, vaga i manifestació; una radical transformació de la legislació vigent que situés la dona en un pla d'igualtat en el Codi Civil i Penal, així com la reforma de la Llei de perillositat i rehabilitació Social; la creació de llocs de treball que permetessin la incorporació massiva de les dones al treball productiu en condicions d'igualtat, la presència de dones en els òrgans de gestió, a tots els nivells; la supressió de tots els conceptes, usos, hàbits i expressions sexistes en el llenguatge i la publicitat; l'eliminació dels dobles criteris de valoració moral; el reconeixement d'un ampli Moviment d'Alliberació de la Dona unitari i independent dels partits polítics, de l'Estat i de les organitzacions sectorials i la promulgació d'una amnistia general per a tots els presos i exiliats polítics i sindicals.

L'any següent a Barcelona, sota el paraigües de l'Associació d'Amics de les Nacions Unides, un grup de dones de diferents punts de vista polític, entre les quals Carmen Alcalde, Anna Mercadé, M. Dolors Calvet, Anna M. Vela, Rosa Grisó i Anna Balletbó, es va proposar organitzar unes autèntiques jornades democràtiques i participatives. A finals de maig de 1976 es van celebrar al paranimf de la Universitat de Barcelona les I Jornades Catalanes de la Dona, a les quals van assistir més de 4.000 persones, en la seva majoria dones. Les Jornades van configurar la primera agenda política per a la millora de la situació de les dones, la reclamació d'igualtat i llibertat, i la lluita contra la discriminació per raó de sexe a Catalunya.⁹ Les dones més o menys organitzades en un ampli ventall d'entitats de dones, feministes, del moviment veïnal, partits

8 Archivo Histórico Partido Comunista de España (AHPCE). Fondo Organizaciones de Mujeres. Caixa 117, Comisión de la Mujer del PCE. Primeras Jornadas Nacionales por la Liberación de la Mujer (Madrid, diciembre 1975).

9 NASH, Mary; *Dones en transició*.

polítics i sindicats van reclamar drets bàsics socials i polítics, recursos i serveis, en camps com els de la salut, el judicial, el laboral, el domèstic, el participatiu, etc.

Segons Anna Balletbó, una de les impulsores, a les Jornades Catalanes hi varen ser especialment convidats els representants polítics dels partits que es presentarien a les primeres eleccions democràtiques l'any 1977. Les organitzadores van dialogar amb els líders polítics per fer-los arribar les demandes i alternatives feministes i també per demanar-los que incorporessin dones en la confecció de les llistes electorals.¹⁰ Tanmateix, en el manifest final de les Jornades era contundent la denúncia del desinterès mostrat pels partits polítics davant dels problemes específics de les dones: «Les dones que participen a les Primeres Jornades Catalanes de la Dona, tant les que militen en els partits polítics i organismes unitaris com les que no, denunciem la manca d'interès, per part d'aquestes organitzacions envers els problemes específics de la dona»¹¹.

Les Jornades es van organitzar al voltant de nou ponències. La dedicada a «Dona i política», redactada per les activistes catòliques Rosa Grisó i Elisa Lamas, va generar un intens debat, tal com recull Nash. Les reflexions de Grisó i Lamas van ser considerades massa moderades per alguns sectors del públic, fet que conduí a àmplies dissertacions entre les quals destacaren les d'Empar Pineda, dirigent comunista, de María Ángeles Rivas Ureña, líder del moviment veïnal, i de la radical feminista Lúdia Falcón. Per la seva banda, Anna Balletbó va reclamar un feminisme català, democràtic i socialista. En el debat posterior a la ponència també es va evidenciar el desacord entre les dones que apostaven per la doble militància i creien en la tasca feminista dins dels partits polítics, i les dones que defensaven una única militància, rebutjant el poder polític institucional que representaven els partits.

La polèmica sobre la doble militància va quedar al descobert a les Jornades Catalanes de la Dona, però ja havia estat tema de discussió entre les militants en el si dels seus partits. El primer nucli de dones del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) amb plantejaments feministes es va formar cap a l'any 1973 o 1974 a les ciutats de Barcelona i l'Hospitalet de Llobregat, segons recordarà M. Dolors Calvet.¹² Aquest grup no presentava un caràcter oficial

10 BALLETBÓ, Anna; «Trenta anys de feminisme: les dones socialistes» dins DDAA; *Feminisme i socialisme, una síntesi necessària*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 1996, pp. 75-81.

11 COMISSIÓ CATALANA D'ORGANITZACIONS NO GOVERNAMENTALS SECRETARIAT DE LES JORNADES; *Jornades Catalanes de la Dona*. Barcelona: Alternativas, 1997, p. 500.

12 CALVET, Dolors; «Evolució històrica en l'assumpció de certs moviments de masses: el feminisme» dins CEBRIÁN, Carme i HISPANO, Marià (coords.); *Nous Horitzons. L'optimisme de la voluntat*. Barcelona: El Viejo Topo, 2011, pp. 185-197.

dins el partit: estava format per dones provinents del moviment veïnal, universitàries i professionals que es coneixien entre si i compartien inquietuds a l'entorn de la problemàtica que vivien les dones. L'abril de 1976, el PSUC va convocar a Barcelona la I Assemblea a favor de l'Alliberament de la Dona, on varen assistir unes 120 dones d'arreu de Catalunya.¹³ Un dels temes de debat fou si les dones dins el propi partit havien de formar organitzacions separades dels homes, i l'opinió majoritària va ser que no s'havien de fer grups especials per a dones, sinó que en cada nucli del PSUC hi havia d'haver una persona, preferentment dona, responsable del front de dones. En aquesta assemblea es va animar a les militants a assistir a les I Jornades Catalanes de la Dona.

En oposició a la ideologia que representaven les militants del PSUC, algunes feministes apostaven per un moviment autònom i van decidir crear grups independents dels partits. Es visualitza així una de les característiques principals del moviment feminista occidental i també espanyol: la divisió entre les dobles militants (dones que militen en el feminisme i en partits polítics o sindicats) i aquelles feministes que rebutgen qualsevol col·laboració amb els partits polítics o els sindicats, conegudes com a feministes autònomes o independents. Entre les plataformes desvinculades dels partits polítics, cal destacar el Col·lectiu Feminista de Madrid, liderat per Cristina Alberdi i Paloma Savedra, o el Col·lectiu Feminista de Barcelona, liderat per Lúdia Falcón, que més tard patiria una escissió que donaria lloc al Partit Feminista d'Espanya.¹⁴

No obstant, tant les feministes de doble militància com les radicals autònomes van denunciar la maquinària dels partits polítics i del poder polític com a institució patriarcal i espai d'expressió d'hegemonia masculina.¹⁵ Tot i les confrontacions i el pluralisme ideològic del moviment feminista, podem afirmar que abans de la celebració de les primeres eleccions democràtiques hi va haver unes dones que van reunir-se, van reclamar drets polítics, civils i socials, és a dir, tots els drets de ciutadania que marcava Marshall¹⁶ en el seu estudi a la vegada que vindicaven per l'amnistia i la llibertat. Foren dones que van actuar com a subjectes polítics quan encara no estaven reconegudes com a tals, que van anar un pas per endavant dels canvis polítics i que van contribuir

13 «Reunió de quadres del PSUC per l'alliberament de la dona», a *Treball*, núm. 442 (24 de maig de 1976).

14 LARUMBE, M. Ángeles; *Una inmensa minoría. Influencia y feminismo en la Transición*. Saragossa: Premsas Universitarias de Saragossa, 2002. FALCÓN, Lúdia; *Memorias políticas (1959-1999)*. Barcelona: Planeta, 1999.

15 NASH, Mary; «La construcción de una cultura política desde la legitimidad feminista durante la Transición política democrática» dins AGUADO, Ana i ORTEGA, M. Teresa; *Feminismos y antifeminismos*. Universitat de València i Universidad de Granada, 2011, pp. 283-306.

16 MARSHALL, T.H.; *Ciudadanía y clase social*. Madrid: Alianza, 1998.

a projectar innovadors postulats de racionalitat i progrés en l'espai públic i en l'espai privat.

Moviment feminista, primeres eleccions legislatives i constitució

El juny de 1977 es van celebrar les primeres eleccions democràtiques des de la instauració del règim dictatorial el 1939. D'aquesta forma, dos anys després de la mort de Franco, s'iniciava el procés constitucional a l'Estat espanyol. El setembre de 1977 també es restablia la Generalitat de Catalunya amb el retorn del president Tarradellas de l'exili. La ratificació en referèndum de la Constitució el desembre de 1978, la celebració de les segones eleccions democràtiques el març de 1979, l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Sau l'octubre de 1979 i la celebració de les eleccions autonòmiques catalanes el 1980 marquen les fites democràtiques de la Transició.¹⁷

Tot i que els primers comicis de 1977 no tenien un caràcter constituent, la majoria de forces polítiques van convenir que l'objectiu fonamental de les Corts seria aprovar una constitució democràtica que posés punt i final a l'ordenament polític franquista. El resultat de les eleccions a Catalunya va deixar una correlació de forces diferent de la de la resta de l'Estat, on havia guanyat Unió de Centre Democràtic (UCD) d'Adolfo Suárez i el Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) esdevenia la força de l'oposició, per davant dels comunistes i de la conservadora Alianza Popular (AP). A Catalunya, les esquerres foren les opcions més votades: va guanyar la coalició socialista formada per PSC-PSOE, seguida del PSUC. Borja de Riquer remarca que el 75% dels vots dels catalans van anar a candidatures que defensaven el restabliment de l'Estatut d'Autonomia de 1932 i que, en conjunt, les esquerres catalanes van aconseguir el 52% dels vots.¹⁸

L'any 1977, quan se celebren les primeres eleccions a Corts Constituents, i després de la demostració de força que van suposar les I Jornadas de Liberación de la Mujer de Madrid i les I Jornades Catalanes de la Dona de Barcelona, els partits polítics ja legalitzats feren esforços per captar el vot femení, i fins i tot les candidatures més conservadores com AP van arribar a incloure en els seus programes electorals propostes de modificació en la legislació per evitar alguns aspectes de la discriminació femenina. Tanmateix, van ser els

17 YSÀS, Pere (ed.); *La Transició a Catalunya i a Espanya*.

18 RIQUER, Borja de; «Franquisme, transició i democràcia» dins RISQUES, Manel; *Història de la Catalunya contemporània*. Barcelona: Pòrtic, 2006, pp. 365-502.

partits d'esquerres els que van recollir més àmpliament les reivindicacions del moviment feminista, encara que amb un caràcter imprecís i ocupant un lloc secundari en els programes electorals.

En aquest context, la primera estratègia del moviment feminista va ser la negociació amb els partits d'esquerra, tanmateix el dogma general dels partits era donar prioritat a la democràcia i al socialisme. Threlfall estableix tres raons principals que expliquen aquesta proximitat entre els grups feministes i els partits polítics d'esquerres: en primer lloc, les dones de l'Estat espanyol no havien estat protagonistes d'una història pròpia, i com a conseqüència, resultava difícil reconstruir una genealogia feminista que unís aquestes dones amb el dèbil moviment sufragista d'inicis del segle XX. En segon terme, a les idees d'igualtat reclamades per les feministes els mancava un fort suport social, i la relació amb els partits de l'esquerra era una forma per estendre-les. I en tercer lloc, l'acceptació dels rols tradicionalment considerats femenins estava estesa, després de llargs anys de dictadura, entre els partits polítics, però també entre les mateixes feministes.¹⁹ La ideologia dels partits davant de les demandes específiques de les dones es pot observar en l'elaboració dels seus programes electorals, on la qüestió de la dona sempre figurava juntament amb els temes relacionats amb la família.

Els primers anys de desenvolupament del moviment feminista van estar marcats per reformes legals bàsiques i per la prudència que va caracteritzar el camí de la transició a la democràcia. Podem afirmar que els canvis legislatius ocorreguts entre 1975 i 1978 van fregar el reconeixement de drets humans: dret universal al vot, canvi del Codi Penal per abolir la discriminació per raó de sexe. Les reivindicacions més avantguardistes com la legalització del divorci o la despenalització de l'avortament es veuran frenades o ajornades durant anys per la pressió exercida pels sectors socials conservadors, pels partits de dretes i sobretot per la jerarquia eclesiàstica.

Van ser els partits d'extrema esquerra els que van anar més enllà en les seves propostes electoralistes a l'entorn dels drets de les dones. El Frente Democrático de Izquierdas-Esquerra de Catalunya va elaborar una llista de reivindicacions que incloïen, a més a més de la igualtat legal o la Llei de divorci, la revisió dels programes escolars per eliminar els ensenyaments discriminatoris, la coeducació, l'ús d'anticonceptius a càrrec de la Seguretat Social, la despenalització

¹⁹ THRELFALL, Monica; *Mapping the women's movement. Feminist Politics and Social Transformation in the North*. Londres: Verso, 1996, pp. 117-118.

de l'avortament, l'eliminació de delictes com ara l'adulteri, l'amistancament, la prostitució, la llei de perillositat social i l'amnistia per a les dones condemnades per aquests delictes. L'explicació rau en el fet que el Frente Democrático de Izquierdas era una coalició electoral en la qual estava integrada la Federació d'Organitzacions Feministes de l'Estat Espanyol, agrupació d'entitats feministes²⁰ que davant les primeres eleccions es van coordinar, cridant les dones a votar l'esquerra sota el lema «Mujer alza tu voz, conquista tus derechos.»²¹

A nivell de Catalunya, l'Associació Catalana de la Dona (ACD), fundada el mateix 1976 després de les Jornades Catalanes de la Dona i presidida per Anna Mercadé, des d'una posició de feminisme reformista, pluralista en la ideologia i oberta a la col·laboració política amb els partits, va organitzar el desembre de 1976 un míting al Palau Blaugrana, on van assistir unes 5.000 persones. Durant l'acte es va reclamar la supressió dels delictes sexuals que discriminaven la dona en el Codi Penal, el dret a una maternitat desitjada, la supressió de la prohibició d'informació i venda d'anticonceptius, la supressió del delictes d'avortament i la seva regulació a nivell legal. En l'acte es va insistir en el rol de les dones dins dels partits i es va reclamar la presència de dones en el món polític.²² L'ACD, com a agrupació integrant de la Federació d'Organitzacions Feministes, va formar part de la coalició Esquerra de Catalunya (Esquerra Republicana de Catalunya, Partit del Treball a Espanya i Estat Català) per les primeres eleccions al Congrés dels Diputats.

La resta de grups feministes catalans van rebre amb hostilitat la vinculació de l'ACD amb els partits polítics d'esquerres, però la seva presidenta Anna Mercadé ho argumenta amb aquestes paraules: «Amb l'ACD ens vàrem convertir en les líders de les reivindicacions femenines. Recordo que vàrem muntar un autocar i vàrem anar a veure en Tarradellas. Li vàrem demanar que donés suport a la llei del divorci i a la de l'avortament. S'hi va comprometre i el varen criticar molt. Vàrem entrar a Esquerra de Catalunya perquè vàrem veure que la manera de «controlar» el procés era estar al govern, perquè llavors tothom creia que guanyaríem.»²³ Com podem observar, les tensions i les discrepàncies

20 En la declaració programàtica de la Federación de Organizaciones Feministas del Estado Español, amb data de 23 de febrer de 1977, en formaven part els següents grups: Associació Catalana de la Dona, Asociación Democrática de la Mujer de Euskadi, Organización Democrática de la Mujer Canaria, Asociación Democrática de la Mujer de Castilla-León, Asociación Democrática de la Mujer Andaluza, Asociación Democrática de la Mujer de Santander i Asociación Democrática de la Mujer de Madrid. Citat a MORENO, Amparo; *Mujeres en lucha. El movimiento feminista en España*. Barcelona, Anagrama, 1977.

21 Universitat de Barcelona. Arxiu Pavelló de la República. Sèrie Fulls Volants. Col·lecció Figueras 1976-1977. Feminismes.

22 NASH, Mary; «El Moviment Feminista durant la Transició» dins PAGÈS, Pelai; *La transició democràtica als Països Catalans*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2005, pp. 355-369.

23 MASÓ, Elena; *Les dones d'esquerra. 1939-1979. Memòria i testimonis*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2011, p. 119.

entre les feministes de doble militància i les independents van ser visibles des del mateix inici del procés democratitzador. Així, com ha analitzat Mary Nash, el desenvolupament del moviment feminista no va significar una postura única favorable a la integració ciutadana de les dones en el món de la política.²⁴

Les eleccions celebrades el 15 de juny de 1977 van portar la victòria de la UCD i l'emergència del PSOE com a segona força política, mentre el Partit Comunista Espanyol (PCE) quedava molt lluny de les expectatives, com també AP. L'extrema esquerra no va aconseguir cap representació parlamentària, per tant, les aspiracions de les organitzacions feministes englobades en la Federació d'Organitzacions Feministes van quedar fora del joc polític de la Transició. Només les militants de partits polítics amb representació parlamentària van tenir la possibilitat de fer sentir la seva veu en les noves institucions democràtiques a favor dels drets polítics i socials de les dones.

Un mes després dels comicis es van reunir per primera vegada les primeres Corts democràtiques des de la II República. Com que la presència femenina al Congrés era escassa,²⁵ les feministes van decidir reafirmar les seves posicions i donar suport a les vint-i-una diputades elegides al costat dels tres-cents quaranta diputats i en especial a les tres diputades obertament feministes: Carlota Bustelo, M. Dolors Calvet i Assumpció Cruaños. Així doncs, davant del Congrés es va congregar un nombrós grup de dones, que va fer entrega d'un manifest on expressaven la seva solidaritat i suport a les diputades feministes: «Somos conscientes de que el movimiento feminista no está representado en estas Cortes. De las seiscientas cincuenta y ocho mujeres propuestas como candidatas, sólo han resultado elegidas veinticinco —por estar situadas las mujeres en los últimos lugares de la lista e ir de relleno— y de ellas sólo tres han demostrado con su trabajo y su lucha su condición de feministas: a éstas tres mujeres nos dirigimos porque consideramos que son quienes mejor pueden defender nuestros intereses.»²⁶

El nou govern de la UCD es va oferir a dialogar amb les feministes, declarant la seva intenció de pactar la creació d'un òrgan que s'ocupés dels assumptes de la dona. Aquesta oferta va dividir novament les opinions de les agrupacions feministes, ja que molts grups no eren partidaris d'un diàleg institucionalitzat i en restaren al marge, accentuant la seva oposició quan des del govern central

24 NASH, Mary; «La construcción de una cultura», p. 294.

25 Oliva Acosta recupera la veu de les primeres dones que van accedir al Congrés (21) i al Senat (6) durant la Transició a la pel·lícula *Las Constituyentes* (2011).

26 ESCARIO, Pilar et altri; *Lo personal es político. El Movimiento Feminista en la Transición*. Madrid: Instituto de la Mujer, 1996, p. 270.

es va especificar que es pretenia negociar amb totes les associacions de dones, també amb les entitats femenines conservadores que havien donat suport al franquisme.

El Govern d'Adolfo Suárez tenia molt clar el que volia crear: la Subdirecció General de la Condició Femenina dins de la Direcció General de Desenvolupament Comunitari, un òrgan d'escàs rang enquadrat en el Ministeri de Cultura.²⁷ Al capdavant de la Subdirecció s'hi va situar Pilar Yzaguirre, que va dimitir al cap de dos mesos perquè: «En la subdirección no existía ni el clima, ni el presupuesto, ni un profundo deseo de llevar a cabo una política de equiparación [...] La Subdirección no puede realizar una reforma profunda mientras no exista una explícita declaración a nivel gubernamental de querer llevar una política clara de igualdad hombres-mujeres.»²⁸

La Subdirecció va ser contestada per amplis sectors del moviment feminista. La Coordinadora Feminista de Barcelona, juntament amb altres grups, va acusar el govern de Suárez d'haver creat la Subdirecció per rentar la cara a la Secció Femenina, perquè les falangistes poguessin seguir amb la seva funció de formar mares i esposes. Les entitats feministes també van culpar el Govern d'intentar canalitzar a través d'aquest organisme el creixent moviment feminista amb la finalitat de frenar-lo i silenciar-lo.²⁹

Si les reivindicacions pròpies dels grups feministes van quedar fora de l'òrbita parlamentària, el moviment feminista, tal com ha afirmat Judith Astelarra, va quedar vinculat a la política institucional a través de les feministes de doble militància a partir dels dos grans partits d'esquerra amb representació en el Congrés: el PSOE i el PCE.³⁰ Ambdós blocs polítics seran els primers que començaran a introduir les demandes feministes en l'agenda institucional de la Transició.

Tot i que els grups de l'esquerra parlamentària mostressin cert interès per la situació de les dones, la realitat era que les cúpules dels partits estaven molt masculinitzades. Durant la Transició, la pràctica de confecció de llistes electorals consistia en ubicar en els primers llocs als dirigents del partit— que eren evidentment homes—, en segon lloc, a dirigents sindicals —que sempre eren

27 Concretament la Subdirecció General de la Condició Femenina va ser creada el 27 d'agost de 1977 amb l'objectiu de promocionar la formació sociocultural de la dona.

28 ULLAVE, Julia; «Tres caras de la condición femenina» a *Triunfo*, núm. 791 (25 de març de 1978), pp. 30-31. Consultat a Triunfo Digital [<http://www.triunfodigital.com/>].

29 LUZÁN, Julia; «Si las mujeres mandasen... La sección femenina de Suárez» a *Triunfo*, núm. 774 (26 de novembre de 1977), pp. 43-47. Consultat a Triunfo Digital [<http://www.triunfodigital.com/>].

30 ASTELARRA, Judith; *Veinte años de políticas de igualdad*, p. 125.

homes—, i finalment, si es disposava d'alguna militant veterana, se la situava en la sisena o setena posició.³¹ En les eleccions legislatives de 1977, només una candidata catalana, Rosa Lejo (PSC) es va situar en una posició avançada ocupant el segon lloc per la província de Girona. Les altres dues candidates catalanes escollides ho foren en posicions més endarrerides: per la circumscripció de Barcelona ho fou M. Dolors Calvet (PSUC), situada en el setè lloc, i en la posició número nou ho fou Marta Mata (PSC).

Una vegada constituït el nou govern democràtic, era urgent aprovar una nova constitució, que fou redactada per una ponència integrada pels diputats Gabriel Cisneros (UCD), Manuel Fraga (AP), Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón (UCD), Gregorio Peces-Barba (PSOE), José Pedro Pérez Llorca (UCD), Miquel Roca Junyent (Pacte Democràtic per Catalunya) i Jordi Solé Tura (PSUC). El 6 de desembre de 1978 s'aprovava en referèndum la Constitució Espanyola, que entrava en vigor el 29 de desembre. La nova constitució establia el sistema de monarquia constitucional, basada en un Cap d'Estat hereditari i un president de govern escollit democràticament.

La Constitució en el seu article 14 afirmava que «Los españoles son iguales ante la ley, sin que pueda prevalecer discriminación alguna por razón de nacimiento, raza, sexo, religión, opinión o cualquier otra condición o circunstancia personal o social.» La Constitució de 1978 sancionava el principi d'igualtat entre homes i dones, però no va recollir moltes de les reivindicacions polítiques i socials que pretenien les feministes, ni va comptar amb la participació de dones juristes en l'elaboració del seu avantprojecte. En aquest ordre de coses, la diputada M. Dolors Calvet va reconèixer en una intervenció al Congrés dels Diputats que «si bien es cierto que la Constitución no apoya, no asume todas las reivindicaciones de la mujer, también lo es que no cierra puertas a futuras leyes que mejoren la situación de la misma». L'advocada Magda Oranich va advertir que: «Es una Constitución que no podríamos decir que va en contra de la mujer, pero sí es una Constitución que la ignora y que no tiene en cuenta la discriminación que hoy como mujeres sufrimos en la sociedad.»³² Per tant, com afirma la historiadora M. Dolores Ramos, la Carta Magna de la Transició, tot i postular valors constitucionals per a ambdós sexes, estava lligada a interpretacions amb estereotips sexistes i prejudicis que profunditzaven els significats de la discriminació.³³

31 BALLETBÓ, Anna; *Una mujer en la transición. Confesiones en la trastienda*. Barcelona: Flor del Viento, 2004, p. 144.

32 Recollit per Mary Nash, *Dones en transició*, p. 199.

33 RAMOS, M. Dolores; «¿Un mundo feliz? Los nuevos movimientos sociales. Entre el bienestar, la igualdad y la diferencia» dins RIVERA, Antonio, ORTIZ DE ORRUÑO, José M. i UGARTE, Javier (eds.); *Movimientos Sociales en la España contemporánea*. Madrid: Abada, 2008, pp. 542-554.

Algunes entitats com la Coordinadora Feminista de Barcelona van organitzar actes en contra de la Carta Magna amb la crida «Dona, la Constitució no recull els nostres drets. On han quedat les nostres reivindicacions?», amb un clar al·legat a què els articles constitucionals no recollien moltes de les reformes legals que havien emergit en les disposicions finals de les Jornades Catalanes de la Dona, com la revisió de la cèl·lula familiar que incloïa la reclamació de la llei de divorci. La Constitució tampoc legislava l'última conclusió de les Jornades i cavall de batalla durant molt de temps de les campanyes feministes: la reclamació a la lliure disposició del propi cos i el conseqüent desplegament dels instruments per fer-ho possible: promoció de l'educació sexual, anticonceptius tant per a homes com per a dones a càrrec de la Seguretat Social i legalització de l'avortament.

La legalització dels anticonceptius, ja establerta en els Pactes de la Moncloa, va fer-se efectiva l'octubre de 1978. Davant de la falta de polítiques governamentals en matèria sexual i reproductiva, van sorgir iniciatives des de col·lectius feministes com Dones per l'Avortament i l'Anticoncepció (DAIA) i de les vocalies de dones dels barris.³⁴ Iniciatives que van concretar-se en l'obertura dels primers centres de planificació familiar a ciutats com Barcelona, L'Hospitalet de Llobregat o El Prat de Llobregat, on s'informava de mètodes anticonceptius, s'oferia informació sexual i controls ginecològics a les dones des d'una cosmovisió feminista.

La reclamació del dret al propi cos no va ser assumida en el projecte del govern de la UCD: era un tema candent, on l'oposició de l'Església era molt forta. El Govern va introduir una clàusula en la Constitució de 1978 sobre el dret a la vida de qualsevol persona, fet que en un futur esdevindria l'argument per portar davant dels Tribunals dones acusades d'avortar. L'octubre de 1979 es va anunciar un judici a Bilbao contra nou dones acusades d'haver avortat. La notícia dels judicis de Bilbao va desencadenar manifestacions, tancaments i campanyes de sensibilització del moviment feminista per tot l'Estat sota el lema «Anticonceptius per no avortar, avortament lliure per no morir». En una campanya a nivell estatal sota la consigna «Jo també he avortat», moltes dones van presentar signatures als jutjats inculpanent-se d'haver avortat per pressionar per l'absolució de les acusades de Bilbao. Era una acció innovadora a imitació del «Manifest de les 343 salopes», que fou una declaració publicada el 5 d'abril de 1971 a la revista francesa *Le*

34 FERRÉ, Meritxell; «Les vocalies de dones: espai de conscienciació feminista en la Catalunya de la Transició» dins ARNABAT, Ramon i SANTESMASES, Josep (ed.); 1960-1980. *Transicions i canvis a les terres de parla catalana*. Valls: Coordinadora d'Estudis de Parla Catalana, Institut Ramon Muntaner i Cossetània Edicions, 2012, pp. 367-377.

Nouvel Observateur i signada per 343 franceses que afirmaven haver practicat un avortament i que, consegüentment, s'exposaven a ser sotmeses a procediments penals segons la llei francesa. Entre les signants destacaven les firmes de la filòsofa Simone de Beauvoir i de l'actriu Catherine Deneuve.³⁵

Les campanyes feministes a favor de l'avortament lliure i gratuït van ser el tema central del 8 de Març durant els anys de la Transició, fins que finalment el 6 d'octubre de 1983, ja amb el govern socialista al poder, el Congrés dels Diputats va aprovar la Llei de despenalització parcial de l'avortament. La Llei va ser rebutjada pels sectors més progressistes i feministes en no autoritzar més que tres supòsits. L'aplicació de la llei va restar pendent del recurs d'inconstitucionalitat que havia presentat Alianza Popular i que va provocar que fins l'any 1985 no s'aprovés definitivament en els tres supòsits: risc greu per la salut física o psíquica de la dona embarassada (supòsit terapèutic), violació (supòsit criminalològic) i malformacions físiques o psíquiques en el fetus (supòsit eugenesic).

El tema del divorci també va representar una de les campanyes unitàries del moviment feminista de la Transició: l'agenda reivindicativa tornava a entrar de ple en «allò personal és polític». El projecte d'UCD establia uns terminis previs a la separació i la introducció del principi de culpabilitat, aspectes que van motivar que el PSOE i PCE al Congrés, i els grups feministes al carrer, rebutgessin el projecte de Llei. Trenta-set organitzacions feministes reunides en una coordinadora estatal van presentar un projecte alternatiu i van endegar la campanya «Per un divorci sense víctimes, ni culpables, democràtic, no discriminatori per a la dona». Estàvem assistint a la integració d'allò privat en l'esfera pública: la seva politització en clau feminista va produir forts enfrontaments en el si de la UCD entre el sector democristià i el socialdemòcrata.³⁶

Moviment feminista, segones eleccions legislatives i eleccions municipals

Després de les primeres eleccions a Corts Constituents l'any 1977, i després d'aprovar la nova Constitució, l'any 1979 es van celebrar eleccions generals i, per primer cop, comicis municipals. Les segones eleccions generals foren en bona part una repetició dels resultats de les primeres: la UCD va tornar a guanyar a tot l'Estat i el PSOE es va reafirmar com a grup més fort de l'oposició.

35 PÉREZ GARZÓN, Sisíno; *Historia del feminismo*. Madrid: Catarata, 2012, p. 222.

36 ESCARIO, Pilar et altri; *Lo personal es político*.

Encara que a nivell de Catalunya els partits d'esquerra van continuar tenint la força majoritària a les urnes, va destacar una nova coalició: Convergència i Unió (CiU) liderada per Jordi Pujol i integrada per Convergència Democràtica (CDC), Unió Democràtica i la governamental Centristes de Catalunya (CC). L'any 79 també es van celebrar les primeres eleccions democràtiques municipals. Les formacions d'esquerres van guanyar clarament en la majoria de les grans ciutats de Catalunya i es van constituir nombrosos governs municipals de progrés, formats bàsicament per PSC, PSUC i CiU.

En els dos anys transcorreguts entre les primeres i les segones eleccions legislatives, el moviment feminista va patir un viratge de la seva situació respecte el 1977. Aquests segons comicis, celebrats el març de 1979, van coincidir amb el moment de crisi del moviment, visualitzat ja des de l'any anterior amb la desaparició de molts grups i sobretot arran de la celebració de les Jornades Estatals de Granada el desembre de 1979, que van provocar la fragmentació en l'organització del moviment i el seu conseqüent debilitament.

Les Jornades de Granada van tenir una incidència més aviat negativa en el transcórrer del moviment feminista.³⁷ Es va aguditzar la divisió entre el feminisme de la igualtat i el feminisme de la diferència. El crit de rebel·lió de les feministes independents, que van reunir-se en espais paral·lels a les jornades, va generar unes profundes discrepàncies que van impossibilitar arribar a uns acords mínims per a l'articulació d'una plataforma política del moviment. En finalitzar les Jornades Estatals havien emergit fortes desavinences que van perdurar en el temps, disminuint la inserció social de l'agenda feminista en el transcórrer de la Transició.³⁸

En els programes electorals de 1979 es pot detectar una menor atenció a les reivindicacions feministes. El resultat del procés electoral va mantenir la majoria de la UCD al govern i es va registrar un lleu increment del PSOE, que guanyà 3 escons respecte 1977, i un augment en 4 diputats del PCE. La presència de dones al Congrés en aquesta legislatura es va reduir en passar de 21 a 19 diputades, el que representava el 5,43% del total de la Cambra. El PCE ja no era el partit amb més dones, sinó que en aquestes eleccions es va donar una major presència femenina en els partits conservadors: CiU amb un 12,5% i AP amb un 10% de polítiques. A més a més, resulta destacable que en les llistes electorals

37 FAGOAGA, Concha i LUNA, Lola G.; «Notas para una historia social del movimiento de las mujeres: signos radicales y signos reformistas» dins GARCÍA NIETO, Carmen; *Ordenamiento jurídico y realidad social de las mujeres*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 1985, pp. 453-462.

38 DUCH, Montserrat; «El movimiento feminista en la transición democrática» dins QUIROSA-CHEYOURZE, Rafael (Ed.); *La sociedad española en la Transición*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2011, pp. 257-271.

per aquestes segones eleccions no hi van figurar dues dones amb una activitat de vindicació dels drets de les dones important en la legislatura anterior: la socialista Carlota Bustelo, que posteriorment seria la primera presidenta de l'Institut de la Mujer, i la comunista M. Dolors Calvet. Entre les candidatures catalanes van sortir escollides quatre dones: Eulàlia Vintró pel PSUC, Maria Rubies Garrofé per CDC i Anna Balletbó i Marta Mata pel PSC, encara que aquesta última va deixar el Congrés un any més tard en ser escollida diputada per la circumscripció de Tarragona pel Parlament de Catalunya.

Les eleccions municipals d'abril de 1979 van generar més expectatives entre les feministes, ja que pensaven que l'àmbit local més proper als problemes quotidians de la ciutadania resultaria més propici per la participació de les dones. Tot i que trobem que en algunes ciutats es van fer algunes propostes en relació a les demandes específiques femenines com a Barcelona —amb propostes a l'entorn d'impulsar centres de planificació familiar i casals de la dona—, en la majoria de programes electorals de les diverses candidatures, l'atenció a les reivindicacions feministes va ser ben poc notòria.

Els resultats de les eleccions municipals de 1979 van mostrar una proporció de dones molt escassa entre el personal polític dels ajuntaments: 386 regidores enfront més de 8.000 regidors. La majoria de regidores eren candidates independents, seguides de militants de CiU, PSC i PSUC. Pel nou consistori barceloní van sortir elegides M. Francesca Masgoret Llardent (PSC), Mercè Sala (PSC) i Núria Gispert (PSUC), és a dir, 3 dones sobre un total de 43 homes. A Tarragona, en la constitució del primer ajuntament democràtic, només va prendre possessió del càrrec una dona: M. Teresa Batet (CDC), encara que al llarg de la legislatura es van incorporar dues regidores més en substitució d'altres companys de partit que havien renunciat. Així, el maig de 1979 entrava Lluïsa García (PSC) i el juliol de 1979 prengué possessió pels Centristes de Catalunya M. Teresa Martí.³⁹ En la primera legislatura democràtica a la ciutat de Girona, trobem formant part de l'equip consistorial a dues dones: per CiU, M. Engràcia Bosch Agustí, i pel PSC, Maria Gisbert Montròs. Magda Ballester Sirvent va ser escollida regidora de la Paeria de Lleida pel PSUC, exercint el càrrec de portaveu del grup municipal fins acabar el mandat el 1983.

Durant la II República hi havia hagut l'experiència de la primera alcaldessa catalana: fou al municipi de Bellprat, a la comarca de l'Anoia. Nativitat Yarza fou escollida alcaldessa en els comicis de 1934 per Esquerra Republicana de

39 DUCH, Montserrat i FERRÉ, Meritxell; *De súbdives a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982*. Tarragona: Cercle d'estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2009.

Catalunya.⁴⁰ L'esclat de la Guerra Civil va truncar aquella primera experiència política de lideratge femení i la imposició del règim franquista va impossibilitar que n'hi hagués cap d'igual. Amb el restabliment de la democràcia, als municipis catalans van sortir elegides 19 alcaldesses. Les alcaldesses de poblacions més grans van ser la comunista Anna Bosch Parera a Mollet del Vallès, la socialista Dolors Oms Bassols a Blanes, la comunista Antònia Castellana a Molins de Reis, i la convergent Teresa Rosell Taberner a Sant Celoni. La resta d'alcaldesses eren de poblacions de menys de 10.000 habitants. A Barcelona, Empar Pineda, líder del Moviment Comunista (MC), va ser la primera dona a encapçalar una candidatura a l'alcaldia de la ciutat.⁴¹

Aquelles dones líders en els primers ajuntaments democràtics van tenir un paper rellevant en ser pioneres tant pel fet de ser dones com pel fet d'enfrontar-se al lideratge d'un consistori que havia estat durant més de quaranta anys en mans de personal polític franquista. Foren dones avançades al seu temps en trencar motlles des del punt de vista de la imatge pública, però també van pagar un preu personal més alt que els seus companys de partit, segons les afirmacions d'Anna Bosch de Mollet del Vallès: «a partir de la meua experiència puc dir que una dona en un càrrec públic ho té inicialment més difícil. Es veu obligada a demostrar contínuament la seva capacitat mentre que si fos un home aquesta capacitat se li suposaria. En política, a un home li és difícil ser derrotat per una dona, i a partir d'aquí es creen problemes addicionals a les difícils relacions polítiques entre representants de partits diferents.»⁴² Anna Bosch no es va tornar a presentar com a alcaldessa pel PSUC a les eleccions de 1983 en patir la crisi del seu partit. Les dificultats per qüestió de gènere no només formen part de l'experiència de les primeres alcaldesses durant la Transició, sinó que són aspectes que continuen perpetuant-se en les trajectòries polítiques de les dones com han mostrat les reflexions recollides per Neus Baena al capítol «La fortalesa de les veus: experiències individuals compartides de la política femenina».

L'inici de les polítiques públiques d'igualtat en l'àmbit municipal es troba en estreta relació amb les accions dels grups feministes locals. Alguns dels

40 SURROCA, Isidre; «Natividad Yarza, la primera alcaldessa de Catalunya» a *Revista d'Igualada*, núm. 31 (abril 2009), pp. 22-29.

41 ALBÓ, Núria, BUSQUETS, Juli i MARTÍ, Rosa; *Les dones i la política: alcaldesses i regidores de Catalunya*. Barcelona: Edicions la Magrana i Edicions 62, 1989. MORRÓN MARTÍ, Maria; *El torn de les alcaldesses. Gènere i poder polític local*. Barcelona: Diputació, 2000. VERGE MESTRE, Tània; *Dones a les institucions polítiques catalanes: el llarg camí cap a la igualtat (1977-2008)*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2009. CORCOV, Marta i GÓMEZ, Patrícia; *Les dones en els governs locals catalans*. Badalona: Editorial Montflorit, 2005.

42 ALBÓ, Núria, BUSQUETS, Juli i MARTÍ, Rosa; *Les dones i la política: alcaldesses i regidores de Catalunya*, p. 70.

primers consistoris democràtics van municipalitzar alguns serveis específics per les dones que havien estat creats i impulsats anys abans pels grups feministes locals. Un bon exemple són els centres de planificació familiar a la comarca del Baix Llobregat,⁴³ que cobrien l'atenció en ginecologia preventiva, informació sexual i reproductiva i d'altres aspectes que no oferia en aquells moments la Seguretat Social. Amb l'arribada dels ajuntaments democràtics, la Coordinadora Feminista del Baix Llobregat va establir com a prioritat consolidar els centres de planificació ja existents a la comarca i crear-ne de nous, aconseguint que alguns ajuntaments com el del Prat de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Molins de Rei, Sant Joan Despí o el Papiol assumissin part del finançament d'aquests centres. Aquestes iniciatives feministes van suposar l'embrió de futurs serveis municipals orientats a les dones, i a finals de la dècada dels vuitanta consistoris com el de l'Hospitalet de Llobregat o el de Barcelona van crear els seus propis serveis d'atenció especialitzada a la dona dependents de l'àrea de Serveis Socials.

Els anys noranta es va detectar un lleuger increment de la representació femenina en els òrgans de gestió local, és a dir, s'experimentà un increment del nombre de regidores, que en la legislatura 1995-1999 fou de 1.315 regidores, el que suposa un 13'8% del total. Com a conseqüència d'aquest increment de dones en els equips de direcció municipal, es van crear estructures i es van organitzar en un nombre important d'ajuntaments regidories que, amb nomenclatures diferents, van tenir com a objectiu central portar a terme polítiques públiques de gènere: Terrassa, Vilanova i la Geltrú, l'Hospitalet i Sant Feliu de Llobregat, Badalona, etc. Així, fou l'Ajuntament de Terrassa el pioner en la implantació de polítiques i activitats dirigides a les dones en crear el 1991 la Regidoria de Promoció de la Dona, la primera de tot l'Estat espanyol.⁴⁴

Les primeres eleccions autonòmiques catalanes en la recuperada democràcia, celebrades el 20 de març de 1980, van significar un veritable canvi en l'hegemonia que fins llavors havien tingut les esquerres, i en especial els socialistes a Catalunya. La llista més votada fou la de CiU, amb el 27% dels vots. En segon lloc va quedar la candidatura socialista fruit de la fusió de tres partits: PSC (Congrés), Federació Catalana del PSOE i PSC (Reagrupament), amb

43 AJUNTAMENT DEL PRAT DE LLOBREGAT (ed.): *La conquesta de la llibertat de les dones. Història d'un compromís amb la Planificació Familiar*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat, 2007. GRÀCIA, Irene; «Els centres de planing del Baix Llobregat: la seva creació, la seva història» a *Materials del Baix Llobregat* (Sant Feliu de Llobregat), núm. 4 (1999), pp. 29-37.

44 AJUNTAMENT DE TERRASSA I PROMOCIÓ DE LA DONA; *La Casa Galèria al Servei de la Dona*. Terrassa: Ajuntament, 1999.

el 22%⁴⁵. I el PSUC, que havia estat durant el franquisme i els primers anys de la Transició el partit més importat de l'oposició, es veié afeblit per les seves divisions internes i només aconseguí el 18% dels vots⁴⁶. A molta més distància van quedar UCD amb un 10% dels vots i ERC amb un 9%. El candidat de la coalició guanyadora, Jordi Pujol, va ser elegit setmanes més tard President de la Generalitat. Malgrat no disposar de la majoria absoluta de la cambra, els vots d'ERC i UCD van fer possible que el govern pogués acabar sense dificultats la primera legislatura democràtica (1980-1984).

En aquesta campanya electoral, igual que en la municipal, i tot i les esperances del moviment feminista català, les referències dels partits a la situació política i social de les dones van ser molt escasses. En alguns programes hi van constar, però de manera molt genèrica. També passava el mateix amb les demandes d'altres moviments socials com l'ecologista o l'homosexual. Cal destacar que un dels partits que va posar més èmfasi en les reclamacions feministes en el seu programa electoral fou la candidatura BEAN-Unitat Popular (Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional). El BEAN fou una coalició política creada l'any 1979 entre un grup d'independents encapçalats per Lluís Maria Xirinacs, el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN) i el Bloc Català de Treballadors (BCT).⁴⁷ El 1980 va incorporar el Partit Feminista de Lúdia Falcón i el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) i va presentar-se sota el nom de BEAN-Unitat Popular. El Partit Feminista sota l'eslògan «Per un programa feminista en el Parlament de Catalunya el partit feminista recolza la candidatura»⁴⁸ donava suport a la candidatura de la qual formava part. BEAN-Unitat Popular no va obtenir cap representació al Parlament, per tant, les aspiracions del Partit Feminista van quedar lluny de la política institucional catalana.

Encara que les reclamacions pròpiament feministes quedessin fora del Parlament, sí que el nou Govern, amb Ramon Espasa com a conseller de Sanitat, va endegar una potent campanya a favor de la planificació familiar amb la finalitat d'evitar embarassos no desitjats. D'aquesta manera fou com van sorgir innovadors programes educatius que apostaven per: «Si fas l'amor, no facis

45 ALQUEZÁR, Ramon et al.; *La pàtria dels humans: història del socialisme català*. Barcelona: Edhasa, 2003.

46 MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere; *Els anys del PSUC: el partit de l'antifranquisme a Catalunya (1956-1981)*. Barcelona: L'Avenç, 2010.

47 MOLAS, Isidre i CULLA, Joan B. (Dir); *Diccionari dels Partits Polítics de Catalunya. Segle XX*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000, p. 50.

48 Universitat Autònoma de Barcelona. Biblioteca de Comunicació i Hemeroteca General. CEDOC. «Per un programa feminista en el Parlament de Catalunya el Partit Feminista recolza la candidatura: BEAN/Partit Feminista Partido Feminista de España Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional.»

la guerra als anticonceptius» o «La manca d'informació és la mare de molts fills no desitjats» que juntament amb l'elaboració de tríptics informatius sobre mètodes anticonceptius i notícies acurades sobre reproducció sexual, pretenia conscienciar la societat, sobretot la més jove, dels riscos de no utilitzar anticonceptius.

Vuit foren les diputades elegides en la primera legislatura al Parlament de Catalunya. El 5'92% del total de la cambra eren dones, és a dir, en la Cambra parlamentària tampoc es va passar d'aquell maleït 6% del qual parlàvem en l'inici del capítol. Proporcionalment, el PSUC era el grup amb més presència femenina, ja que les dones representaven el 12% de la totalitat. Les parlamentàries comunistes eren M. Dolors Calvet, que amb 29 anys era la dona més jove del Parlament, Teresa Eulàlia Calzada i Assumpció Sallés. Per CiU van sortir elegides Helena Ferrer, Concepció Ferrer i Trinitat Neras. El PSC comptava amb dues diputades: Marta Mata i Rosa Maria Barenys. Els grups parlamentaris de CC-UCD, ERC i el Grup Mixt no comptaven amb cap diputada en aquesta primera legislatura.

Algunes d'aquestes primeres diputades han tingut llargues trajectòries polítiques, com Trinitat Neras, que ha sumat fins a sis legislatures consecutives, o Rosa Barenys Martorell, que va ocupar un escó durant cinc legislatures, però no és denominador comú que les dones tinguin llargues carreres en el món de la política. Les altres diputades en la legislatura 1980-1984 com M. Dolors Calvet, Teresa Eulàlia Calzada, Helena Ferrer i Assumpció Sallés, van ocupar els seus respectius escons durant quatre anys. Concepció Ferrer i Marta Mata van mantenir-se en el Parlament fins a la segona legislatura. Aquestes dades enllacen amb les conclusions de Montserrat Duch quan explicita que les trajectòries polítiques d'homes i dones són diferents, en ser diferent la seva relació general amb la política respecte el grau d'interès, coneixement i confiança, la participació en actes, afiliació, l'acceptació de responsabilitats i càrrecs, la conversió en «alliberats» o professionals dedicats a temps complet a l'activitat política, i el perfil de la carrera política. És evident, doncs, com conclou Duch en el capítol «Les relacions socials de gènere en la trajectòria del catalanisme polític», que la pervivència del *gender gap* pel que fa a l'accés, la permanència, l'ascens, la mobilitat entre posicions o l'abandonament per voluntat pròpia o externa, són aspectes que cal tenir en compte a l'hora d'analitzar la participació política de les dones del període 1979-2011 a Catalunya.

Conclusions

Les dones van ser protagonistes actives en el procés de la Transició: des de la celebració de les Jornadas de Liberación (Madrid, 1975) i de les Jornades Catalanes de la Dona (Barcelona, 1976) i durant tot el procés de canvi polític, les organitzacions feministes van treballar per aconseguir reformes legals i conquerir l'amnistia per a les dones, els drets reproductius i la igualtat que els havien negat quaranta anys de dictadura. Sabien que en el context singular de democratització podien intervenir, molt més que en altres països, en les lluites polítiques generals, conscients com eren que els èxits de la Transició depenien de la mateixa supervivència que el moviment feminista.⁴⁹

Les dones actives en els moviments feministes i les militants en els partits polítics aspiraven a incorporar els drets de les dones en el procés democràtic constitucional. Però malgrat el rellevant paper jugat per les dones en la resistència política democràtica durant el tardofranquisme i la Transició, el seu activisme no va quedar compensat amb una representació equitativa en els càrrecs polítics ni en les candidatures electorals dels diferents partits. Moltes de les reivindicacions sorgides de les dues jornades feministes van quedar al marge dels projectes polítics de la Transició, i si van tirar endavant fou gràcies a la pròpia iniciativa d'organitzacions com les Vocalies de Dones de les associacions de veïns.

A les eleccions de 1977 hi ha haver una atenció relativament important a les reivindicacions feministes en els programes electorals. Així, algunes de les demandes en matèria de drets civils i jurídics que es van reclamar en les conclusions de les I Jornades Catalanes de la Dona van ser incorporades en els programes dels partits polítics de l'esquerra antifranquista. Amb l'aprovació de la nova Constitució de 1978, van quedar equiparats els drets d'ambdós sexes.

L'atenció a les reformes que bandejaven les feministes en les seves accions als carrers i places d'arreu de l'Estat es va anar reduint considerablement en les convocatòries electorals posteriors. En els programes elaborats amb motiu de les eleccions municipals de 1979 i autonòmiques de 1980, amb alguna excepció puntual, els partits no van fer cap mena de referència a les demandes del moviment feminista. A aquesta manca d'interès segurament hi va contribuir la situació del mateix moviment feminista, molt actiu en les eleccions de 1977 però debilitat a partir de 1979, amb el punt d'inflexió que van suposar les Jornades de Granada. A més, cal sumar-hi que els partits d'extrema esquerra que

49 DUCH, Montserrat; «El movimiento feminista en la transición democrática».

van recollir més àmpliament les reivindicacions feministes van quedar fora del joc democràtic de la Transició en no obtenir cap representació parlamentària.

El 7 d'octubre de 1978 arribava la despenalització dels anticonceptius. Amb el nou Estatut dels Treballadors de 1980 s'articulava legalment la no discriminació a la feina per raó de sexe o d'estat civil. El 1981 es va decretar un nou règim de Pàtria Potestat i filiació que establia la pàtria potestat compartida entre pare i mare i la no-discriminació entre fills matrimonials i extramatrimonials i l'equiparació de l'esposa i el marit per l'administració de béns matrimonials. El 7 de juliol de 1981, i després de llargues discussions al Congrés, s'establia la Llei del divorci. Són fites hereves de les accions col·lectives d'unes dones que van ser pioneres als canvis polítics i socials, que van convertir allò personal en polític a la vegada que vivien un aprenentatge de ciutadania democràtica.

Tanmateix, altres demandes que les organitzacions feministes volien incorporar en la política governamental de la Transició, totalment progressistes en matèria de dret al propi cos, van tardar en arribar o no van arribar amb tota l'amplitud que s'havien exposat en les trobades de Madrid i Barcelona. En els anys successius a la transició democràtica, la tradicional hegemonia masculina sobre la política no va experimentar canvis substancials, i tampoc es va crear un debat significatiu respecte el tema de l'equitat de gènere en la representació política. Han hagut de passar molts anys perquè es promulgés una llei d'igualtat.⁵⁰ Com a conseqüència, una part del moviment feminista es va allunyar del tot de la política institucional: dones militants de l'esquerra es van incorporar al corrent del feminisme més radical denunciant el poder polític com una institució patriarcal i espai de dominació masculina.

A partir dels anys vuitanta, i amb la creació de l'Instituto de la Mujer el 1983, dirigit per Carlota Bustelo, es va establir l'anomenat feminisme institucional que va permetre la incorporació de certes demandes feministes en les polítiques públiques i que féu possible que algunes de les reivindicacions del moviment feminista tinguessin un impacte en els projectes de govern,⁵¹ però aquesta institucionalització també va anar acompanyada d'una pèrdua de cosmovisió feminista. A Catalunya, el 1989 es va crear l'Institut Català de la Dona (ICD) —cal dir que arribava més tard que altres organismes homòlegs de la resta de l'Estat. A més, a causa de les pròpies característiques del govern

50 «Ley Orgánica 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres».

51 VALIENTE, Celia; *El Feminismo de estado en España: el Instituto de la Mujer, 1983-1994*. Madrid: Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales, 1994. INSTITUTO DE LA MUJER; *25 años, Instituto de la Mujer (1983-2008), una historia abierta*. Madrid: Instituto de la Mujer, 2008.

conservador català, aquest Institut, a diferència d'altres equivalents a l'Estat, no es pot considerar com un exponent de feminisme institucional. A partir de finals del 2003, en el marc del nou govern catalanista i d'esquerres, l'ICD va canviar la seva naturalesa en ser presidit per dones que havien tingut un paper rellevant en el moviment feminista català de la Transició, com Marta Selva.

Cal saber valorar amb perspectiva històrica que el feminisme de la Transició va provocar el reconeixement de la plena ciutadania de les dones en el procés de canvi polític, incorporant innovadores pautes de comportament social i trencant vells tabús. La promulgació de lleis específiques sobre els drets de les dones és una conquesta feminista i l'assumpció per part del govern de polítiques de gènere i la creació de regidores de la dona en molts ajuntaments als anys noranta és un resultat de llarga durada fruit d'aquella primera trobada de dones per parlar de coses de dones que va tenir lloc el maig de 1976 a Catalunya.⁵² Però cal, també, reconèixer la tasca desenvolupada per moltes associacions i agrupacions feministes que, davant les carències dels serveis públics, van cobrir buits en l'actuació institucional, alhora que van ser pioneres en la reivindicació de serveis per millorar les condicions de vida de les dones i de la societat en general.

52 PÀMIÉS, Teresa; *El maig de les dones: crònica d'unes jornades*. Barcelona: Laia, 1976. L'escriptora crea una al·legoria en comparar el maig francès de 1968 amb el maig de 1976, quan van tenir lloc les Jornades Catalanes de la Dona.

LA REPRESENTACIÓ POLÍTICA
DE LES DONES ALS ENS LOCALS DE LA
CATALUNYA AUTÒNOMA (1979-2011)

LA RECERCA DE GÈNERE: Una proposta metodològica

Ester Vilar Altadill

Encetem aquesta segona part del llibre presentant el plantejament metodològic amb el que es va abordar l'estudi *Dones i representació política a Catalunya. Diversitat territorial i participació* i que gaudí del suport de l'Institut Català de les Dones en el marc de la convocatòria *ASC/1148/2010, de 6 d'abril*, per a la concessió d'ajuts econòmics per a la realització de treballs de recerca relacionats amb les àrees de competència de l'ICD i que s'ha acomplert en la present publicació, *El Gènere de la Polis*.

Aquest capítol exposa els propòsits plantejats en l'estudi, els quals s'estructuren en els següents apartats: objecte de la recerca, objectius de la recerca, persones destinatàries, metodologia, perspectiva conceptual i finalment es farà referència al context i marc normatiu.

Objecte de la recerca

L'objecte de la nostra recerca ha estat l'anàlisi de la situació de les dones a Catalunya en relació a la seva participació en la configuració de l'estructura dels òrgans locals de representació i decisió pública des d'una perspectiva de gènere. Per tal d'aconseguir aquest propòsit, s'han examinat els elements que intervenen en la trajectòria política de les dones i que dificulten la seva permanència i continuïtat, identificant els factors que expliquen les diferències a nivell de territori i els efectes de l'aplicació de la Llei Orgànica 3/2007. En

definitiva, s'ha pretès reconèixer el paper que juguen actualment les dones en la política municipal des de la perspectiva món urbà-món rural visibilitzant i posant en valor les seves aportacions, habilitats i experteses. El resultat de tot plegat ha estat un estudi d'històries de vida —i dels currículums ocults— de dones que ocupen i han ocupat càrrecs de representació política als ens locals, des de 1979 fins a les eleccions municipals de 2007, amb la intenció, entre altres qüestions, d'identificar nous models de lideratge.

Amb aquest treball s'ha desitjat, per una banda, aportar els instruments necessaris per reflexionar sobre com afecten les dinàmiques de gènere en el disseny de l'estructura administrativa dels ens locals i els seus òrgans de presa de decisions, confeccionant una aproximació històrica als 30 anys d'ajuntaments democràtics; i de l'altra, s'ha pretès facilitar diverses eines de reflexió sobre nous models de lideratge i canals de participació femenins.

Sense perdre de vista l'anàlisi quantitativa de les desigualtats de gènere i la diversitat territorial existent en la política institucional partidista i/o el comportament electoral, aquesta recerca també ha volgut aprofundir en l'aproximació qualitativa tot fent emergir els currículums ocults de les dones amb càrrecs de responsabilitat política i de gestió. Uns sabers, experteses i valors de direcció femenins que contribueixen a la definició de nous models de lideratge i d'indicadors d'avaluació en el disseny de les polítiques públiques en perspectiva de gènere.

La recerca s'ha portat a terme amb la finalitat de contribuir a l'aprofundiment dels actuals coneixements sobre com el gènere influeix en la participació militant, les estructures organitzatives, els patrons de mobilització i participació institucionals i associatius. Tot plegat per tal de redefinir mesures de correcció i eines per a la superació de barreres —endògenes i exògenes— que dificulten el desenvolupament de les pròpies capacitats de les dones en l'acció col·lectiva, i d'aquesta manera, poder garantir una representació equilibrada de dones i homes en els diferents òrgans i nivells de presa de decisions.

Sens dubte, se'ns ha revelat la hipòtesi de la qual partíem amb l'evidència innegable —tal com mostra posteriorment l'estudi estadístic— que l'actual distribució dels càrrecs polítics i de gestió entre homes i dones no és equitativa, així com la certesa que l'equitat és l'única eina de garantia de la presència femenina als llocs de decisió, tenint en compte, a més a més, el component territorial.

El marc conceptual i d'acció d'aquesta investigació ha estat el Pla de Polítiques de Dones de Catalunya 2008-2011¹ d'acord amb el que marca l'objectiu general de l'eix 3: «Garantir la participació paritària en els òrgans de representació política (partits polítics i sindicats; [...]) que es reconegui el paper i els sabers de les dones en la societat, fer visible la seva presència i diversitat, com també fomentar la seva participació a tots els nivells i àmbits socials»; així com la necessitat de «prendre consciència que no n'hi ha prou que les dones siguin presents i participin en tots els àmbits de la societat. És imprescindible que aquestes arribin als òrgans de decisió i representació política. Conseqüentment, cal treballar per tal que les dones ocupin càrrecs de responsabilitat, tant en l'àmbit públic —la qual cosa representa avançar cap a una democràcia paritària— com en el privat, i consolidar i impulsar nous models de lideratge que incorporin les habilitats i experteses femenines.»

Finalment, i d'acord amb el que estableix l'eix 4 d'aquest Pla de Polítiques de Dones de Catalunya 2008-2011,² cal afegir que la nostra recerca ha pretès contribuir a sensibilitzar sobre la necessitat de definir nous models de lideratge que incloguin les habilitats i aportacions de les dones indicades, i promoure un nou model de reorganització dels temps i treballs que en faciliti el seu equilibri.

Objectius de la recerca

Amb aquesta visió, els objectius generals que es van marcar amb la realització d'aquesta recerca foren els següents: aprofundir en el coneixement sobre la presència i absència de les dones en les institucions polítiques, amb especial atenció als ens locals; esgrimir estratègies per a l'increment de la participació de les dones en la vida política que garanteixin la paritat i l'equilibri en els òrgans de govern —òrgans de decisió i de gestió—; impulsar i sensibilitzar sobre nous models de lideratge polític que incorporin els valors de direcció femenins; superar determinades dinàmiques de funcionament i organigrama de l'estructura organitzativa municipal on s'aprecia la persistència del model patriarcal: les dones polítiques sovint ocupen càrrecs relacionats amb el servei, la cura i l'atenció a les persones; identificar factors i elements per a la superació de les barreres a la participació de les dones en els òrgans de representació

1 Pla de polítiques de dones 2008-2011. Institut Català de les Dones; Col·lecció «Eines» de Institut Català de les Dones, número 12, 2008. [<http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones/>] Pàgina web consultada el febrer de 2011.

2 Ibidem.

política; contribuir en l'anàlisi de nous models d'organització de les condicions de treball i la racionalització dels horaris en perspectiva de gènere.

Aquests propòsits genèrics es van concretar en uns objectius específics, els quals, alhora, van marcar el model de metodologia i les tasques desenvolupades en el treball de camp i recerca. En primer lloc, es va procedir a analitzar i avaluar la situació de les dones que ocupen i han ocupat càrrecs de representació política als ens locals de Catalunya entre els períodes 1979 i 2007. Posteriorment, es va examinar la diversitat territorial de la situació de les dones a Catalunya en relació a la participació en la configuració de l'estructura dels òrgans locals de representació i decisió pública des d'una perspectiva de gènere. Per una altra banda, es va pretendre visibilitzar l'esforç de la tasca realitzada i els sabers col·lectius i aportacions d'aquestes dones als consistoris catalans, posant de manifest els efectes o influència de les habilitats i coneixements femenins en el disseny de les polítiques públiques locals. Finalment, també es va considerar pertinent centrar especial atenció en la definició de nous models de lideratge o canals de participació alternatius, identificant els elements i factors que intervenen/difículten l'accés i continuïtat de les dones en la vida política local: les barreres de gènere, els components discriminatoris i sexistes dels mecanismes de representació i participació tradicionals, les rigideses dels models de participació convencionals, la distribució sexista dels temps i treballs, entre d'altres aspectes.

D'aquesta forma, atenent a aquests objectius i des d'una visió més operativa, aquesta recerca ha pretès proveir una sèrie de recursos, tals com facilitar instruments d'estudi per al disseny d'eines que garanteixin l'equilibri en els diferents òrgans i nivells de presa de decisions; facilitar recursos de reflexió per a l'elaboració de materials de suport per dur a terme pactes territorials de reorganització de les condicions dels temps i dels treballs en perspectiva de gènere; identificar mesures de racionalització dels horaris laborals i la millora de la conciliació de la vida personal i laboral que faciliti la participació de les dones en l'àmbit de la política; examinar els impactes de la nova Llei d'igualtat i paritat, la Llei orgànica 3/2007 de 22 de març *Ley para la igualdad efectiva de mujeres y hombres*³ a les llistes electorals en el marc de les eleccions municipals de 2007; relatar històries de vida de dones que ocupen i han ocupat càrrecs en els òrgans de presa de decisions públiques; aportar nous indicadors d'avaluació en el disseny d'accions i mesures positives que fomentin la representació

3 «Ley Orgánica 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres». Agencia Estatal. Boletín Oficial del Estado. [http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-2007-6115] Pàgina web consultada el maig de 2011.

equilibrada de dones i homes en els diferents òrgans i nivells de presa de decisions; aplicar aquesta recerca al conjunt de Catalunya: estudi de dades secundàries, composició de candidatures i mapa polític, anàlisi de components discriminatoris, rigideses dels mecanismes de participació convencionals i altres barreres i estudi de nous models de lideratge; aportar noves perspectives d'anàlisi a successives jornades que se celebrin en el marc de la celebració del 8 de març, als grups de treball del Consell Nacional de les Dones de Catalunya i als diferents congressos de l'ICD; així com fomentar entre la població femenina i les generacions de dones joves l'interès per la política i els fòrums de negociació i presa de decisions.

Finalment, entre els diferents recursos aportats a partir de la nostra recerca, cal destacar —a més de l'edició dels resultats de la recerca que tenen entre les seves mans— l'organització de la jornada *El gènere de la polis*, celebrada el passat 14 d'octubre de 2011 a la Sala de Juntes del Campus Catalunya de la Universitat Rovira i Virgili, la qual esdevingué una posada en comú de comunicacions i debats sobre la representació política de les dones als ens locals de Catalunya i l'impacte de la filosofia del moviment feminista i la lluita de gènere en els moviments socials d'aquest país.

Persones destinatàries

Donat l'objecte de la recerca, les persones destinatàries d'aquest treball d'investigació el configuren el conjunt de càrrecs electes femenins dels ens locals de Catalunya, i per extensió, el conjunt de població catalana, amb especial atenció al gruix de població femenina del territori català.

La investigació es presenta com un tribut al conjunt de dones que des de l'anonimat fan que la perspectiva de gènere i la sensibilitat femenina sigui introduïda i tinguda en compte en un àmbit tan masculinitzat com és la política. De la mateixa manera, voldríem que aquest petit treball esdevingués un homenatge a totes aquelles dones que al llarg d'aquests 30 anys d'existència d'Ajuntaments democràtics han treballat per consolidar la presència femenina als llocs de presa de decisió local, amb la finalitat de garantir uns mecanismes d'equitat i evidenciar les necessitats i problemàtiques de les dones i del conjunt de la societat catalana. Tot un conjunt de dones que de la superació del paradigma i model patriarcal ocasionen una nova manera de fer i concebre la política:

La nostra pràctica política es basa, doncs, a significar i fer visibles les nostres experiències, fent que circuli i sigui reconeguda l'autoritat femenina i mobilitzant les forces necessàries per posar de manifest allò que moltes de vosaltres, molts de vosaltres, ben segur, ja sabeu: que la política de les dones no és només una altra forma de fer política, és LA POLÍTICA, una veritable estratègia de transformació social.» (Marta Selva, 8 març 2004)

La visibilització de la tasca d'aquestes dones al llarg de tots aquests anys i les seves experiències esdevenen referents —models d'actuació i de lideratge— per a noves generacions de dones.

Metodologia

Per tal d'assolir els propòsits plantejats, s'ha partit d'un coneixement de la realitat de les dones en tots els àmbits, d'una anàlisi de dades secundàries, i de la incorporació de les veus i opinions sorgides d'una sèrie d'entrevistes en profunditat a una mostra de dones polítiques seleccionades.

De fet, la recerca es plantejà en dues parts, que es plasmen en aquest llibre a través dels capítols «Democràcia paritària: miratge o realitat? Una aproximació quantitativa» de Mireia Ros i «La fortalesa de les veus: experiències individuals compartides de la política femenina» de Neus Baena.

- Una primera part més genèrica, de contextualització i diagnosi sobre el tema de la recerca (conjuntura social i política), i d'anàlisi dels comicis electorals municipals al conjunt de Catalunya des de 1979 fins a les eleccions de 2007. Una aproximació històrica als 30 anys d'Ajuntaments democràtics en perspectiva de gènere i els efectes de l'aplicació de la Llei d'Igualtat 3/2007 en la nova legislatura municipal que s'encetava aquell mateix any.
- Una segona part més específica, fent incís en les aportacions de les dones a les polítiques públiques a partir de les seves funcions i responsabilitats en els òrgans de presa de decisions que permetés identificar altres formes de participació femenines i altres valors d'actuació en espais de decisió i de gestió, basats en la comunicació, el diàleg, la intermediació o el treball en xarxa.

És per això que ha estat essencial plantejar una metodologia d'abordatge múltiple, que ha combinat la investigació i l'anàlisi d'informació a través de diverses vies i enfocaments metodològics: tant quantitativs, qualitativs com

participatius. Aquests s'han concretat en els següents abordatges i tècniques de recerca:

- a) Fase exploratòria: recerca bibliogràfica que ha permès conèixer la història de les lluites femenines, el moviment de dones i el municipalisme català. Per una altra banda, s'ha portat a terme una recerca normativa per al coneixement del marc legislatiu entorn a l'articulació de mecanismes de participació activa, de mesures d'acció positiva i de recursos per al foment de l'equitat de gènere als llocs de decisió.
- b) Aproximació quantitativa: anàlisi i explotació de dades relatives als resultats electorals de les eleccions municipals, de 1979 a maig de 2007. Explotació del banc de dades Dones i homes protagonistes a les Institucions Democràtiques Catalanes, elaborat per Marta Corcoy Rius i Patricia Laura Gómez, Programa Ciutats i Persones de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials, ICPS; i per una altra banda, de les dades disponibles a IDESCAT i a MUNICAT a partir de les següents variables d'anàlisi: sexe, període/legislatura, reelecció, permanència a la institució, grup polític, situació de govern/oposició, càrrec, responsabilitat institucional, territori i grandària del municipi. Segons el creuament d'aquestes variables, s'han elaborat taules i gràfics.
- c) Aproximació qualitativa mitjançant la realització d'entrevistes en profunditat a dones polítiques, càrrecs electes, tant alcaldesses com regidores, d'una mostra sobre el conjunt de Catalunya. Aquest recull d'entrevistes-relats d'històries de vida, s'ha realitzat a dones que han destacat i destaquen en l'àmbit del municipalisme català per la seva tasca als ajuntaments, consells comarcals o diputacions.

La mostra ha estat dissenyada a partir dels següents criteris de selecció: segons el càrrec i el perfil (responsabilitat institucional): alcaldesses, dones tinentes d'alcalde, regidores als equips de govern, portaveus de grups municipals, líders de l'oposició etc.; segons el nombre de càrrecs acumulats, i també segons la continuïtat en el càrrec: reelecció i acumulació de mandats. De la mateixa manera, s'han aplicat criteris de diversitat territorial per tal de tenir una mostra representativa del conjunt de Catalunya, afegint l'eix d'anàlisi interior-metropolità.

El nombre d'entrevistes que van conformar la mostra de la recerca *Dones i representació política a Catalunya. Diversitat territorial i participació* fou un

total de 21⁴. Es dissenyà un qüestionari amb una bateria de preguntes tancades i obertes a partir dels objectius especificats en el projecte i en funció dels resultats de la diagnosi en l'aproximació quantitativa: dificultats i barreres per a l'accés a posicions elegibles i de lideratge, renovació de mandats, accés amb responsabilitat/direcció d'òrgans de decisió i gestió, funcions de govern més enllà de l'àmbit de la cura i els serveis a les persones, combinació de responsabilitats amb patrons d'organització sexista dels temps i treballs; consolidació de models de lideratge basats en valors de comunicació, diàleg, mediació i transversalitat, etc.

L'objectiu principal de les entrevistes ha estat aprofundir en les diferents vessants de l'estudi i recollir informació de primera mà a partir de les opinions i judicis de les expertes consultades i complementar (aportar una lectura més estratègica) les dades quantitatives recollides i analitzades en la fase d'estudi i explotació de dades secundàries. Les entrevistes han estat presencials i recollides en suport audiovisual i posteriorment s'ha procedit al seu buidatge i transcripció per tal de poder realitzar una anàlisi més acurada. En compliment de la Llei de Protecció de Dades, s'ha garantit la confidencialitat de les opinions de cadascuna de les entrevistades.

I finalment, com s'ha apuntat anteriorment respecte als recursos i resultats de la recerca, cal posar èmfasi en la:

- d) Realització de la jornada *El gènere de la polis*, celebrada en la fase final del projecte al Campus Catalunya de la Universitat Rovira i Virgili, amb l'objectiu de transferir a la comunitat universitària i a la ciutadania en general els resultats de la investigació i amb la intenció afegida de generar debat a l'entorn de la participació política femenina i els nous models de lideratge.

4 Volem agrair les veus i opinions aportades per Rosa Maria Vandellòs i Lleixà (PSC), regidora d'Ensenyament a l'Ajuntament de Deltebre (1979-1983). Diputada al Parlament de Catalunya a la IV legislatura 1992-1995. Coordinadora territorial de l'Institut Català de les Dones a les Terres de l'Ebre — juliol de 2006— i posteriorment directora adjunta dels Serveis Territorials del Departament d'Educació a les Terres de l'Ebre fins el gener de 2011. Maria Beltran Piñol (PSC), alcaldessa de Tivenys a les legislatures 2003-2007, 2007-2011 i a l'actual legislatura iniciada el 2011. Diputada a la Diputació de Tarragona i presidenta de la Comissió de polítiques per a la igualtat de la Federació de Municipis de Catalunya. Marta Cid i Pañella (ERC), regidora a l'Ajuntament d'Àmposta des de 1993 a 2011. Consellera comarcal i vicepresidenta del Consell Comarcal del Montsià entre 2000 i 2002. Senadora de l'Entesa Catalana de Progrés per la circumscripció de Tarragona de 2000 a novembre de 2003, diputada al Parlament de Catalunya a la VII i VIII legislatura. Consellera d'Educació del Govern de la Generalitat de Catalunya de febrer de 2004 a maig de 2006. El capítol «La fortalesa de les veus: experiències individuals compartides de la política femenina» i «Dones entrevistades: els camins d'una vida professional, política i personal» de la present publicació, *El Gènere de la Polis*, resultat de l'esmentada recerca, recull un total de 18 entrevistes del conjunt de 21 entrevistes realitzades.

Perspectiva conceptual

Les dones hem contribuït decisivament a la civilització humana, i, a la vegada, hem aconseguit recuperar la paraula pròpia i donar sentit a la nostra experiència fins al punt de poder començar a modificar les relacions entre homes i dones. La societat necessita que l'experiència, els sabers i les pràctiques de les dones es converteixin en referents per a tothom, i d'aquesta manera, poder construir un nou sistema de valors, un nou contracte social home-dona.

L'experiència social de les dones, formada en la llarga història de no ocupar posicions de poder, els ha fet desenvolupar estratègies d'intermediació i han acumulat un gran aprenentatge en la resolució no violenta dels conflictes. L'androcentrisme ha fet invisible aquestes experiències i aquests sabers.

Cal remarcar que la participació de les dones és fonamental en la construcció d'una societat més democràtica i plural. És imprescindible la presència efectiva de la seva veu, els seus coneixements i els seus sabers en els diferents àmbits de decisió i discussió, i a la vegada, és essencial donar suport als espais de dones com a àmbit d'elaboració, visualització i difusió d'aquests coneixements i sabers. Per tal que la veu de les dones sigui realment escoltada i tinguda en compte, cal arribar als òrgans de decisió i als fòrums on es prenen les decisions que afecten la vida de tothom. La participació de la societat civil en tot el ventall d'espais que l'estructura social ens ofereix és el que ens permet anar transformant-la i adequant-la als nostres interessos i necessitats. La participació de les dones i de la societat en general d'una forma organitzada és la via per transformar aquest model d'estructura social patriarcal i liberal als interessos i necessitats de les dones.

L'aportació dels grups i entitats de dones, així com de moltes dones que des de les seves diferents opcions polítiques han treballat en l'àmbit local, ha incidit de manera decisiva en aspectes com les reformes jurídiques, els canvis de mentalitats i la conceptualització de les polítiques dels partits i els sindicats.

Davant la llei, homes i dones tenim els mateixos drets i deures. A la pràctica, homes i dones no podem gaudir de la mateixa llibertat. Durant segles, les dones han estat considerades inferiors i s'ha prohibit la seva participació en els àmbits públics de la societat. El moviment sufragista reclamà el vot i els drets educatius per a les dones així com el respecte dels grans principis de justícia, igualtat i llibertat tant per als homes com per a les dones.

El feminisme proposa deconstruir el pretès universalisme masculí i desemmascarar la falsa neutralitat d'aquest concepte, la insuficiència d'un pensament

que no havia reconegut les diferències de sexe, edat, ètnia, opcions de vida, etc. A més, també suggereix avançar cap a un nou model de ciutadania que permeti articular la complexitat de les diferents identitats i integrar les diferents formes de participació.

L'oportunitat de les dones de desenvolupar tot el seu potencial i el seu projecte personal de vida, inclosa la possibilitat de participar en l'organització i transformació de la vida col·lectiva, així com el fet que tota dona rebí alhora el degut reconeixement per les seves aportacions a la creació del teixit social i al desenvolupament de les activitats bàsiques i necessàries per a la vida de les persones, configura el concepte de ciutadania plena.

D'acord amb Fina Birulés, la paradoxa del discurs polític feminista rau en el fet que sembla produir la mateixa diferència que aparentment busca qüestionar, la universalitat dels drets humans i la dualitat dels sexes. La reclamació política de paritat pretén la unitat sense eliminar la dualitat dels sexes. De fet, l'aplicació de la perspectiva de gènere en l'anàlisi ens revela que el problema no és la diferència de sexe, sinó el fet que aquesta sigui utilitzada de manera comparativa i jerarquizadora.

El principi d'igualtat constitueix un dels pilars bàsics de les societats democràtiques modernes. Tanmateix, els resultats evidencien que aquesta igualtat no s'ha aconseguit ni en tots els casos ni en tots els àmbits. Davant d'aquesta situació, ha estat aprovada l'aplicació de mesures correctores, mesures de discriminació/acció positiva. En aquests moments, aquest tractament diferenciat és el que està possibilitant una certa aproximació a allò que hauria de constituir una veritable igualtat d'oportunitats entre dones i homes.

De conformitat amb allò que disposa l'article 9.2 de la Constitució Espanyola, els poders públics tenen l'obligació d'adoptar mesures d'acció positiva per fer reals i efectius els valors superiors de l'ordenament jurídic, la igualtat i el dret de totes les persones a la vida i a la integritat física i moral; remouent els obstacles que impedeixin o dificultin llur plenitud. El Tribunal Constitucional s'ha pronunciat en diverses sentències fonamentant l'acció positiva (per totes, SSTC 128/1987, 19/1989, 28/1992, 229/1992). El Govern de la Generalitat ha manifestat un compromís explícit amb la igualtat mitjançant el desenvolupament d'una política activa i l'aplicació de mesures d'acció positiva, en sintonia amb les directrius establertes per les polítiques europees. El mateix Estatut de Catalunya de 2006 desenvolupa per primer cop els projectes d'autonomia, llibertat i igualtat del feminisme. Els articles 19 i 41 afirmen els drets

de les dones i la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere en l'acció de l'administració pública.

Juntament amb el dret a la igualtat, les dones hem reivindicat també el dret al reconeixement de la diferència, sense que aquesta comporti desigualtat. Aconseguir poder viure aquestes diferències en condicions d'igualtat, significa educar la societat en tots els sentits.

La igualtat s'ha concretat en l'entrada i participació de les dones en un món masculí i masculinitzat (patró masculí). Reivindicar el dret a la igualtat i el reconeixement de la diferència implica revisar les bases sobre les quals s'ha construït aquest model social (patriarcal), avançar cap a un nou contracte social home-dona; i alterar les relacions de poder per tal de garantir la plena incorporació de les dones a tots els àmbits de la vida pública.

Tradicionalment, des de la ideologia patriarcal liberal s'ha anat establint la concepció d'una societat dividida en dues esferes separades amb escassa interrelació entre elles i basades en principis antagònics: per una banda, l'esfera pública (masculina), centrada en l'anomenat àmbit social, polític i econòmic, i regida per criteris d'èxit, poder, drets universals de llibertat i propietat, etc.; i per altra banda, l'esfera privada —o domèstica— (femenina), basada en lligams afectius i sentiments, mancada —segons la versió oficial— de qualsevol noció de participació social, política o productiva.

Les dualitats públic/privat, mercat/família, econòmic/no-econòmic, raó/sentiment, objectiu/subjectiu, producció/reproducció, llibertat/naturalesa, etcètera, s'alcen com a caracterització, respectivament, del que es considera masculí/femení.

Aquesta altra part del món social (la privada), la relacionada amb la cura de les persones, la reproducció de la població i la reproducció social, roman invisible. Essent així, queda oculta una gran part de l'activitat que realitzen les dones, l'altra economia sense la qual, a més, ni tan sols podria existir el mercat.

Context i marc normatiu

El marc conceptual de la recerca es contextualitza en l'etapa del moviment feminista a Catalunya i Europa, el període polític i social de finals del segle XIX, la II República i l'etapa de construcció de la democràcia, des de les primeres eleccions legislatives, autonòmiques i municipals fins a l'actualitat.

La Declaració Universal dels Drets Humans de 1948 afirma que tothom té dret a participar en el govern del seu país i reconeix que la legitimació i l'autonomia de les dones i la millora del seu estatus polític, econòmic i social és essencial per a aconseguir un govern i una administració transparents i responsables.

Amb la restauració de la democràcia a Espanya, la Constitució i l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de l'any 1979, s'assoleix un Estat democràtic, social i de dret, on prima i s'instaura com a dret fonamental la indistinció entre els ciutadans, l'abolició de tota discriminació per raons de sexe. Les dones van ser protagonistes en el procés de democratització al nostre país: des de les Jornades Catalanes de la Dona i durant tot el transcurs de canvi polític, les dones van treballar per aconseguir reformes legals i conquerir la igualtat que els havien vetat 40 anys de dictadura.

La Constitució espanyola de 1978 proclama, com un dels valors superiors de l'ordenament jurídic, la igualtat (article 1) i el dret de totes les persones a la vida i a la integritat física i moral, sense que en cap cas puguin ser sotmeses a tortures ni a penes o tractes inhumans o degradants (article 15). Aquests drets vinculen tots els poders públics, els quals, de conformitat amb allò que disposa l'article 9.2 CE, tenen l'obligació d'adoptar mesures d'acció positiva per fer reals i efectius aquests drets.

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979 proclama com a valors superiors de la seva vida col·lectiva la llibertat, la justícia i la igualtat, i manifesta la seva voluntat d'avançar per una via de progrés que assegurí una qualitat de vida digna per a totes les persones que viuen, resideixen i treballen a Catalunya. Aquests drets vinculen tots els poders públics, els quals, de conformitat amb allò que disposa l'article 8.2, tenen l'obligació de promoure les condicions per tal que la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en què aquest s'integra siguin reals i efectives, remoure els obstacles que impedeixin o dificultin llur plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans i ciutadanes en la vida política, econòmica, cultural i social.

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006 incorpora de manera expressa els drets de les dones i la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere en l'acció de l'administració pública:

Article 19 Drets de les Dones

1. Totes les dones tenen dret al lliure desenvolupament de llur personalitat i capacitat personal, i a viure amb dignitat, seguretat

i autonomia, lliures d'exploració, maltractaments i de tota mena de discriminació.

2. Les dones tenen dret a participar en condicions d'igualtat d'oportunitats amb els homes en tots els àmbits públics i privats.

Article 41. Perspectiva de gènere

1. Els poders públics han de garantir el compliment del principi d'igualtat d'oportunitats entre dones i homes en l'accés a l'ocupació, en la formació, en la promoció professional, en les condicions de treball, inclosa la retribució, i en totes les altres situacions, i també han de garantir que les dones no siguin discriminades a causa d'embaràs o de maternitat.

2. Els poders públics han de garantir la transversalitat en la incorporació de la perspectiva de gènere i de les dones en totes les polítiques públiques per aconseguir la igualtat real i efectiva i la paritat entre dones i homes.

3. Les polítiques públiques han de garantir que s'afrontin de manera integral totes les formes de violència contra les dones i els actes de caràcter sexista i discriminatori; han de fomentar el reconeixement del paper de les dones en els àmbits cultural, històric, social i econòmic, i han de promoure la participació dels grups i les associacions de dones en l'elaboració i l'avaluació d'aquestes polítiques.

4. Els poders públics han de reconèixer i tenir en compte el valor econòmic del treball de cura i atenció en l'àmbit domèstic i familiar en la fixació de llurs polítiques econòmiques i socials.

5. Els poders públics, en l'àmbit de llurs competències, i en els supòsits que estableix la llei, han de vetllar perquè la lliure decisió de la dona sigui determinant en tots els casos que en puguin afectar la dignitat, la integritat i el benestar físic i mental, en particular pel que fa al propi cos i a la seva salut reproductiva i sexual.

Diferents plans d'igualtat per a la dona han partit del subjecte home (aconseguir la igualtat entre els homes i les dones però partint des d'un patró masculí); i han entès la igualtat d'oportunitats per a les dones com a equiparació/assimilació respecte als homes.

La veritable emancipació i llibertat femenina passa per potenciar l'accés de les dones als llocs de presa de decisions polítiques, més enllà de la garantia de la igualtat jurídica.

La IV Conferència Mundial de les Nacions Unides sobre les Dones i el Fòrum d'Organitzacions No Governamentals (ONG) celebrada el 1995 a Pequín, va representar un punt i a part pel que fa a l'actuació en matèria de polítiques d'igualtat de les dones d'arreu del món. Concretament, donada la insuficient representació de les dones en els òrgans polítics, es va aprovar també la participació en condicions d'igualtat de dones i homes en la presa de decisions polítiques.

La Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes suposà una reforma legislativa encaminada a assolir la paritat entre gèneres. La llei pretén que la igualtat d'oportunitats entre tots el ciutadans i ciutadanes del nostre país sigui una realitat efectiva. Aquest objectiu requereix la necessitat de cercar un equilibri entre homes i dones per tal de compartir tots els àmbits i responsabilitats en l'esfera pública.

La norma també obliga a guardar l'equilibri de sexes en els nomenaments del Consell de Ministres per a òrgans directius. Aquest principi haurà de regir en tots els nomenaments dels poders públics.

L'entrada en vigor de la Llei d'Igualtat introduí en la Llei Electoral la paritat de les llistes. L'article 9.2 de la Constitució autoritza a exigir als partits polítics que integrin en les seves candidatures una participació equilibrada d'ambdós sexes. Així, les dones hauran de ser almenys el 40% dels candidats en totes les llistes electorals, cap sexe podrà copar menys del 40% dels llocs. Aquesta forma de paritat s'estableix per trams, de forma que finalment es garanteixi aquest repartiment entre les persones elegides —article 44 bis, nou article inclòs a la Llei Orgànica 5/1985, de 19 de juny, del Règim Electoral General arran de l'aprovació de la Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes.⁵

L'obligació d'elaborar llistes equilibrades regeix per a tot tipus d'eleccions, incloses les municipals. Tanmateix però, aquesta norma té com a topall un nombre mínim d'habitants per tal que allò establert en l'article 44 bis de la Llei Electoral modificada sigui de normatiu compliment. Així queda establert a la Disposició addicional segona de la Llei Orgànica 3/2007 relativa a les modificacions que imposà a la Llei Electoral: «Uno. Se añade un nuevo artículo 44 bis, redactado en los siguientes términos (...). Dos. Se añade un nuevo párrafo al apartado 2 del artículo 187, redactado en los siguientes términos: *Lo previsto*

5 http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/lo3-2007.t8.html, Ley Orgánica 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres. Disposición adicional segunda. Modificación de la Ley Orgánica de Régimen Electoral General.

*en el artículo 44 bis de esta Ley no será exigible en las candidaturas que se presenten en los municipios con un número de residentes igual o inferior a 3.000 habitantes. Tres. Se añade un nuevo párrafo al apartado 3 del artículo 201, redactado en los siguientes términos: Lo previsto en el artículo 44 bis de esta Ley no será exigible en las candidaturas que se presenten en las islas con un número de residentes igual o inferior a 5.000 habitantes».*⁶

Encara més, aquesta norma tenia com a excepció tots els municipis de 5.000 habitants i menys per a totes les convocatòries a eleccions municipals que es produïssin abans del 2011. Les eleccions municipals de 27 de maig de 2007 —període d'anàlisi i context de la recerca— van ser les primeres eleccions després de l'aprovació d'aquesta Llei i les modificacions que incorporà la Llei Electoral: «Cinco. Se añade una nueva disposición transitoria séptima, redactada en los siguientes términos: *En las convocatorias a elecciones municipales que se produzcan antes de 2011, lo previsto en el artículo 44bis solo será exigible en los municipios con un número de residentes superior a 5.000 habitantes, aplicándose a partir del 1 de enero de ese año la cifra de habitantes prevista en el segundo párrafo del apartado 2 del artículo 187 de la presente Ley*».⁷

6 Íbidem.

7 Íbidem.

DEMOCRÀCIA PARITÀRIA: MIRATGE O REALITAT? Una aproximació quantitativa

Mireia Ros i Domènech

El terreny polític durant molt de temps restà vedat a les dones. Eren excloses de l'activitat política, exercida únicament per homes. Actualment, el pensament predominant és que la participació femenina en l'àmbit polític municipal ha augmentat.

Fent-nos ressò dels titulars apareguts a la premsa després de les eleccions municipals de maig de 2007, s'ha viscut un increment del nombre de regidores als consistoris catalans. A diferència de les set eleccions municipals celebrades des de la restauració de la democràcia, les de 2007 van ser les primeres en què es va aplicar l'obligatorietat de presentar llistes paritàries a les poblacions de més de 5.000 habitants. Això implicava, a priori, una major presència de futures alcaldesses, regidores, conselleres —Consells Comarcals— i diputades —Diputacions Provincials.

Tanmateix, en termes relatius —dades comparatives respecte al nombre de càrrecs electes masculins—, la representació femenina és menor, i resulta encara escassa; mentre que les dades d'electorat femení i masculí (distribució del cens electoral per sexe) són molt semblants.

Com ja s'ha dit, les de 2007 foren les primeres eleccions en què es va aplicar l'obligatorietat de presentar llistes paritàries a les poblacions de més de 5.000 habitants d'acord amb la Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, *Para la igualdad efectiva de mujeres y hombres*. Caldria aquí destacar que el 78% de municipis

catalans no arriben a aquesta xifra d'habitants i que, per tant, queden exclosos d'aquesta obligatorietat.

La presència de les dones encara és baixa en qualsevol òrgan de caire municipal, autonòmic, estatal o europeu. Les dones tenen una menor presència en l'executiu dels estats i en els càrrecs administratius de nomenament polític i càrrecs de gestió.

Així mateix, cal analitzar en quines condicions i quin és el nivell de responsabilitat, gestió i decisió que assoleixen quan ocupen un càrrec polític.¹ En el moment del cartipàs municipal, a les dones els són conferides en gairebé el 90% dels casos les carteres vinculades amb tot allò relacionat amb l'atenció, la cura i el benestar de les persones, és a dir, les carteres que ostenten menys poder.

El pes de les institucions de vegades ha frenat, o fins i tot ha impedit, la participació en termes generals. En el cas de les dones, els impediments per fer efectiva la seva participació han tingut una dimensió específica, atesos els components discriminatoris i sexistes dels mecanismes de representació i participació tradicionals i altres factors relacionats amb els patrons dominants d'estructuració dels temps i treballs.

«Vivim en un context desfavorable que ens obliga constantment a superar dificultats afegides a tots els àmbits de la nostra vida. Però malgrat aquesta situació adversa, les dones sempre hem buscat estratègies per a obrir portes tancades». V Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques de dones a Catalunya (2005-2007).

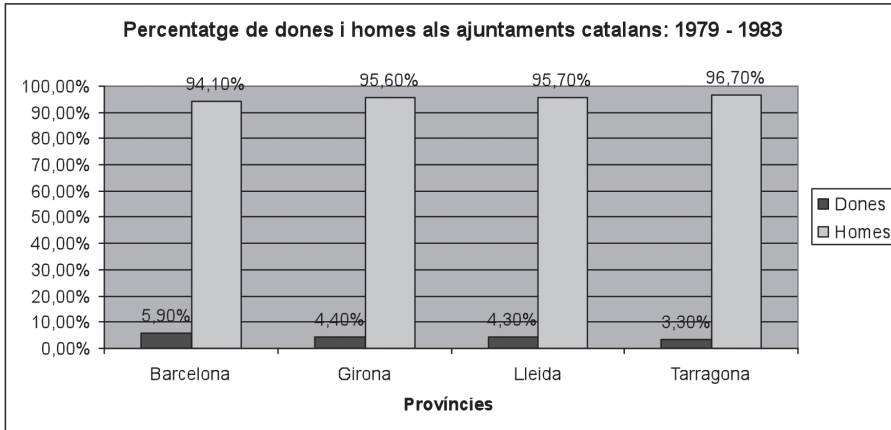
Després de 30 anys de democràcia, l'accés de les dones a la política i als càrrecs públics dels ens locals catalans continua sent un objectiu llunyà. El poder continua estant en mans dels homes, i així ho demostra aquesta aproximació quantitativa que analitza l'estat de les dones en els càrrecs públics de les Diputacions, dels Consells Comarcals i, amb més profunditat, dels Ajuntaments de Catalunya². El període d'anàlisi comprèn entre 1979 i 2011, l'anàlisi està estructurat per períodes legislatius on es comenten els percentatges de dones ocupant càrrecs, quin percentatge d'aquest són alcaldesses i quines són regidores, i quin és el percentatge de càrrecs per partits polítics amb representació significativa.

1 PASTOR, R; *Género, Élités Políticas y Representación Parlamentaria en España*. València: Tirant lo Blanc, 2011.

2 ALBÓ, Núria, BUSQUETS, Juli i MARTÍ, Rosa; *Les dones i la política: alcaldesses i regidores de Catalunya*. Barcelona: Edicions la Magrana i Edicions 62, 1989. MORRÓN MARTÍ, Maria; *El torn de les alcaldesses. Gènere i poder polític local*. Barcelona: Diputació, 2000. VERGE MESTRE, Tania; *Dones a les institucions polítiques catalanes: el llarg camí cap a la igualtat (1977-2008)*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2009. CORCOY, Marta i GÓMEZ, Patricia; *Les dones en els governs locals catalans*. Badalona: Editorial Montflorit, 2005.

Les dones als ajuntaments de Catalunya³

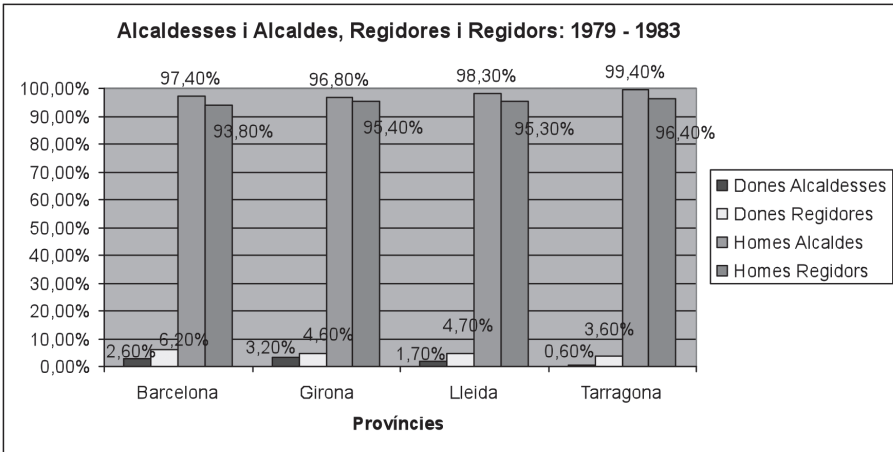
L'any 1979 a Catalunya hi ha un 4,8% de dones als Ajuntaments catalans, o el que és el mateix, hi ha 393 dones ocupant càrrecs públics per 7.869 homes.

Com veiem a la gràfica, la província amb menys càrrecs ocupats per dones és Tarragona, que compta tan sols amb el 3,3%, que equival a 49 dones per 1.447 homes. La província amb més representació femenina és Barcelona, que se situa en el 5,9%, per darrere estan Girona i Lleida amb 4,4% i 4,3% respectivament.

La gravetat d'aquests percentatges s'incrementa quan fixem l'atenció en quins són els càrrecs que ocupen aquestes dones. Entre 1979 i 1983, només hi ha un 2,2% d'alcaldeses a tot Catalunya. Això equival a 19 alcaldesses per 913 alcaldes. El percentatge de regidores és de 5,1%, davant el 94,9% de regidors. En nombres absoluts, veiem com de 7.328 regidories, 6.956 estan ocupades per homes i tan sols 372 ho estan per dones. Veiem ara com, en els càrrecs de responsabilitat, la diferència és encara més significativa.

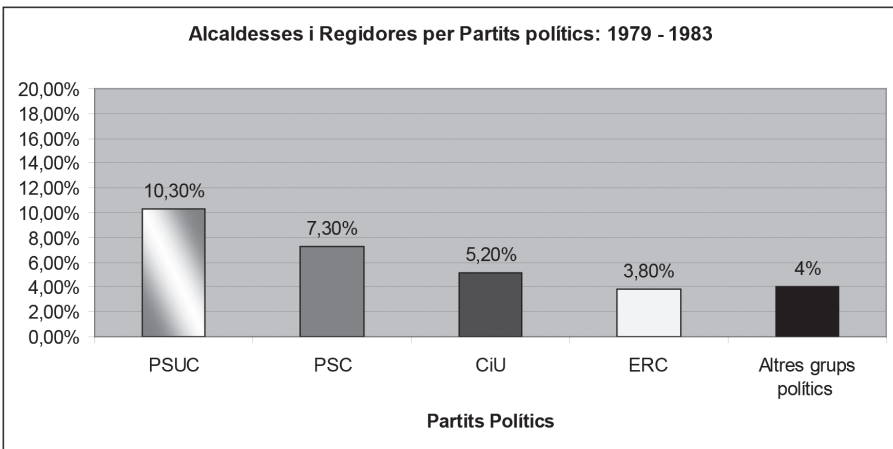
3 Per a l'elaboració d'aquest apartat s'ha utilitzat el Banc de Dades Dones i Homes protagonistes a les Institucions Democràtiques Catalanes, elaborat per Marta Corcoy Rius i Patricia Laura Gómez, programa Ciutats i Persones, Institut de Ciències Polítiques i socials.

Si bé la de Barcelona es presentava com la província amb més dones als seus càrrecs, veiem que aquesta dada no reflecteix un major nombre d'alcaldesses, ja que aquestes representen només el 2,6% d'alcaldies. La província amb més alcaldesses és la de Girona, amb un 3,2%. Seguidament Lleida on només l'1,7% d'alcaldies estan ocupades per dones. A la província de Tarragona només hi ha una alcaldessa, que suposa el 0,6% del total provincial.

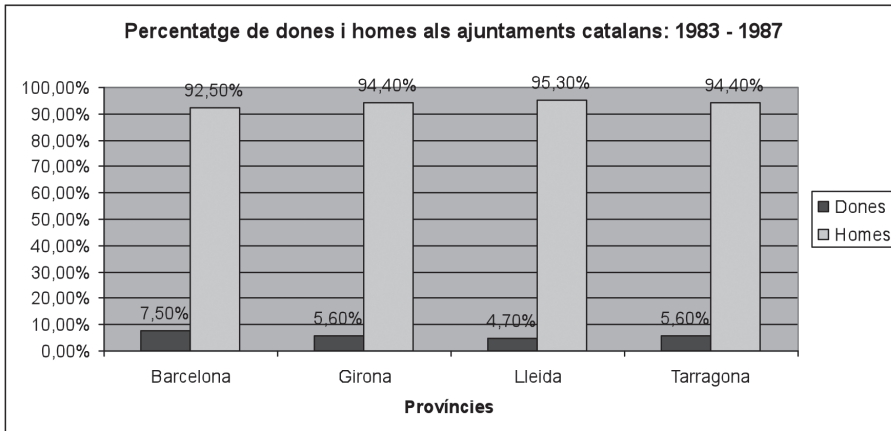
En el cas de les regidories, la província de Barcelona està al capdavant, amb el 6,2%. La de Lleida i Girona estan gairebé igual, amb el 4,7% i el 4,6% respectivament i, en darrer lloc altra vegada, trobem la província de Tarragona, amb el 3,6% de regidores.

La següent gràfica mostra les alcaldesses i regidores per partits polítics en la primera legislatura de la democràcia.

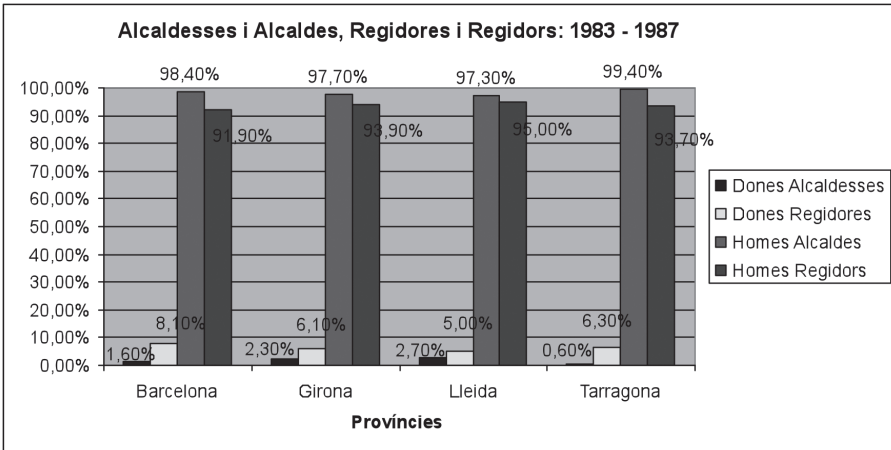

El partit polític amb més representació femenina entre els seus càrrecs és el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), amb un 10,3% de càrrecs ocupats per dones. Seguidament trobem el Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC) amb el 7,3%. Convergència i Unió (CiU) compta amb el 5,2%. Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) en cap de les coalicions amb les que obté representació supera el 3,8% de dones amb càrrec. Altra vegada, veiem com fixant l'atenció en quines d'aquestes dones són alcaldesses, la gravetat de les dades augmenta. Al PSUC, d'aquest 10,3%, dues són alcaldesses, per tant, el 3,6% de la totalitat de les seves alcaldies. El PSC compta amb quatre alcaldesses, que suposa el 3%. Convergència i Unió (CiU) compta amb quatre alcaldesses, el 3,2%. Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) no compta amb cap alcaldessa al capdavant dels seus ajuntaments.

L'any 1983 ens trobem que el 93,8% dels càrrecs als ajuntaments catalans els ocupen homes, o el que és el mateix, que de 8.309 càrrecs només 512, equivalents al 6,2%, estan ocupats per dones. Respecte a la legislatura anterior, la presència de dones augmenta tan sols un 1,4%.

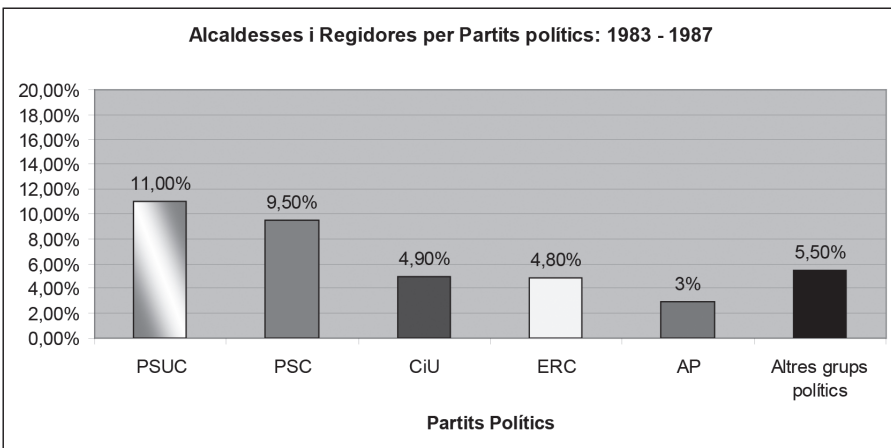

La província amb més representació continua sent la de Barcelona. La província de Lleida compta amb un 4,7% i passa a ser la província amb menys representació femenina. La província de Girona augmenta al voltant d'un punt, i se situa en el 5,6%. Tarragona puja més de tres punts respecte la legislatura anterior i compta, igual que la província de Girona, amb el 5,6% de representació femenina, doblant gairebé el nombre de dones, que passa a ser de 84 respecte els 1.416 homes.

Tot i que en general la presència de dones ha augmentat aquesta legislatura, el nombre d'alcalduesses s'ha reduït, i ha passat a representar l'1,8%, o el que és el mateix, ha passat de 19 a 17 alcaldesses. La província amb més alcaldesses és la de Lleida, amb el 2,7%, seguida de Girona amb el 2,3%. Barcelona compta amb l'1,6% de dones, i Tarragona continua amb el 0,6%.

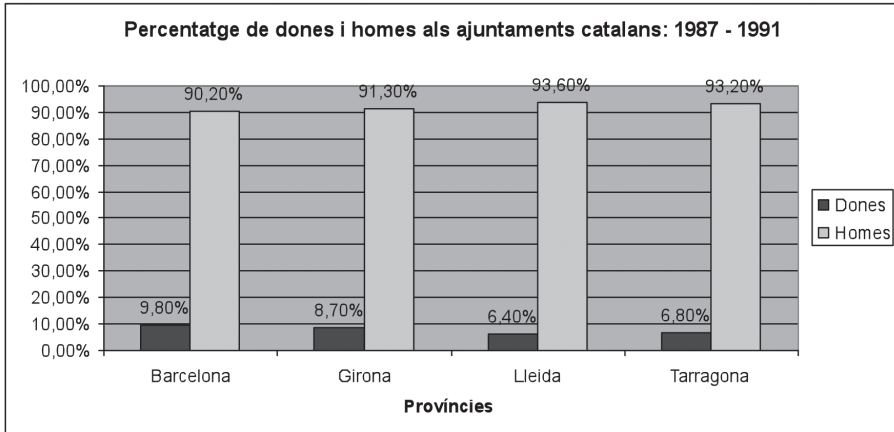
Pel que fa a les regidories, Barcelona continua al capdavant amb el 8,1%. Tarragona augmenta gairebé 3 punts i compta amb el 6,3% de regidores, gairebé les mateixes que a la província de Girona, on es compta amb el 6,1%. En últim lloc hi ha la província de Lleida, amb un 5% de dones ocupant regidories.

Pel que fa a partits polítics, el PSUC continua sent el partit on més dones ocupen càrrecs, un 11%. D'aquest 11%, dues continuen sent alcaldesses, que

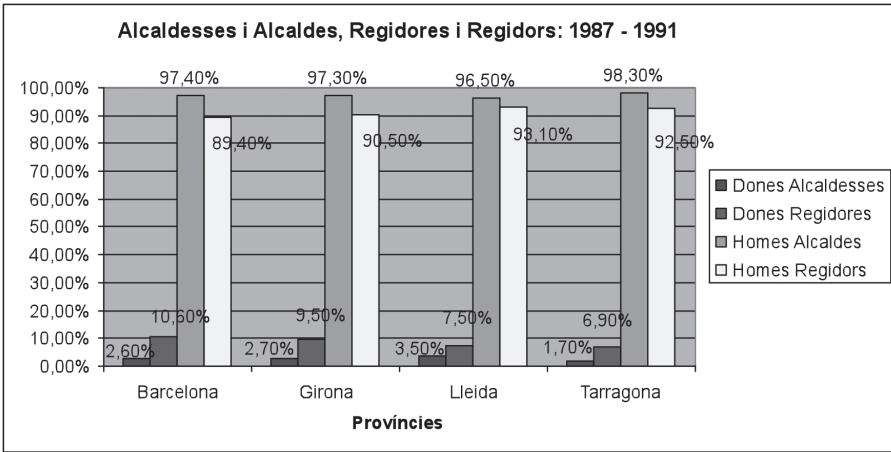
suposa el 6,9% de la totalitat de les alcaldies. El segon partit en nombre de dones és el PSC, amb un 9,5%, que augmenta més de dos punts respecte l'anterior legislatura. D'aquestes, set són alcaldesses, el que suposa un 4,2%. Convergència i Unió, tot i gairebé doblar la representació després de les segones eleccions, redueix el nombre de dones, del 5,1% el 1979 passa al 4,9% el 1983, i redueix de quatre a dues alcaldesses, que signifiquen l'1,2%. ERC millora els seus resultats electorals i a la vegada augmenta el nombre de dones i assoleix un 4,8%. Tot i així, continua sense haver-hi cap alcaldessa d'ERC als municipis catalans. Alianza Popular (AP) compta amb el 2,9% de càrrecs als ajuntaments ocupats per dones, però cap d'aquestes és alcaldessa.

L'any 1987 el percentatge de dones ocupant càrrecs augmenta 2 punts respecte la legislatura anterior, seguint la tendència a l'alça que s'havia donat després de les eleccions de 1983. De 6,2% el 1983 es passa al 8,3% el 1987.

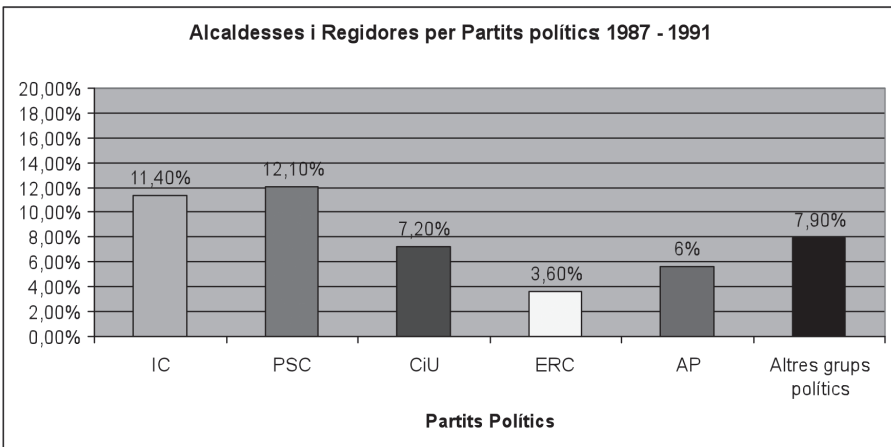
La tendència és similar també en l'anàlisi provincial. Barcelona continua essent la província amb més representació femenina, amb un 9,8%. A la província de Lleida seguim trobant menys dones ocupant càrrecs, tot i que el percentatge és molt similar al de la província de Tarragona. A Lleida, el 6,4%, i a Tarragona, el 6,8%. Tot i així, les dues han seguit la tendència moderada a l'alça. Girona augmenta considerablement 3 punts, i passa de 5,6% a 8,7%.

Si en la legislatura anterior el percentatge d'alcalduesses s'havia reduït, en aquesta augmenta notablement. S'augmenta fins un 2,7%. En nombres absoluts trobem 25 dones per 913 homes ostentant alcaldies. Les regidores són 660 per 6.608 regidors, i suposen el 9,1%.

Provincialment s'augmenta de manera lleugera. La província de Lleida, amb vuit alcaldesses, continua estant al capdavant, i aquestes alcaldesses suposen el 3,5%. La de Girona i Barcelona tenen un percentatge molt similar, 2,7% la primera i 2,6% la segona, amb 6 i 8 alcaldesses respectivament. La de Tarragona continua destacant per trobar-se a la cua, amb un 1,7%.

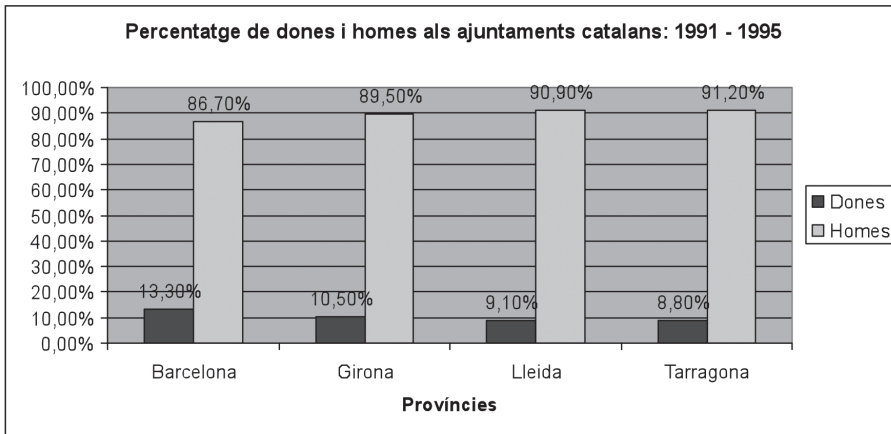
En les regidories, la de Barcelona augmenta dos punts i mig i arriba fins el 10,6%. La de Girona augmenta 3 punts i passa al 9,5% de regidores. A les de Tarragona i Lleida augmenten menys però gairebé 2 punts, i passen al 7,5% i al 6,9% respectivament.

Pel que fa a partits polítics, veiem que el PSC esdevé el partit amb més representació femenina, amb un 12,1%, augmenta una mica més de 2,5 punts.

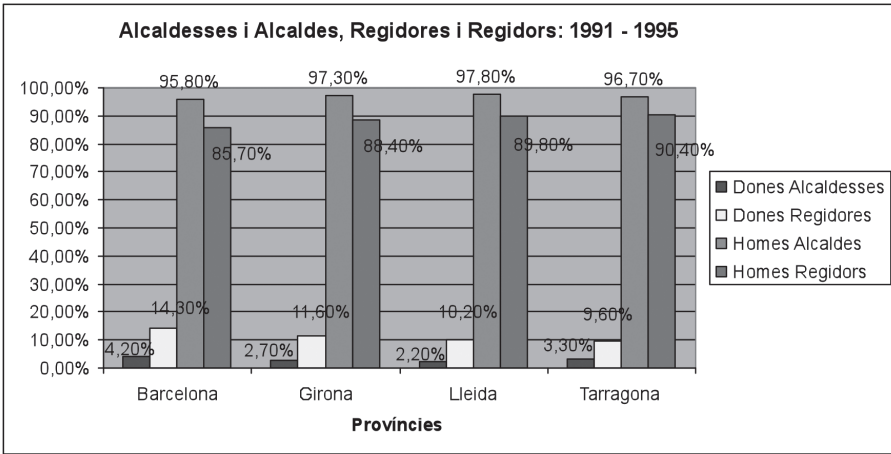
Tot i així, el nombre d'alcaldeses s'ha reduït de set a tres, i el percentatge ha passat de ser del 4,2% de dones alcaldesses a només l'1,4%. Iniciativa per Catalunya (IC), federació en la qual s'integra el PSUC, compta amb un 11,4% de dones ocupant els càrrecs. D'aquestes, dues són alcaldesses, que suposen el 5,9%, i es redueix un punt la legislatura anterior. A CiU hi ha un total de 7,2% de càrrecs que estan ocupats per dones; aquest increment de dos punts es dona principalment perquè passen de dos alcaldesses a catorze, el que suposa un 4,5% del total. ERC augmenta lleugerament i passa de 4,8% a 6,3%, i continuen sense tenir cap alcaldessa. AP compten amb el 5,6% de dones, i doblen la xifra de l'any 1983. Tot i així, no compten amb cap alcaldessa.

L'any 1991, seguint la tendència, augmenten gairebé 3 punts el nombre de dones als càrrecs dels ajuntaments catalans. Es passa del 8,3% a l'11%.

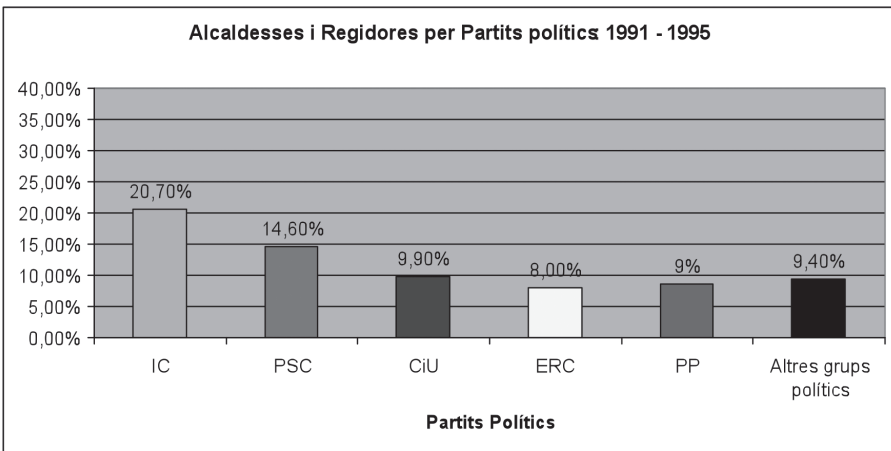
La de Barcelona, amb el 13,3%, continua sent la província amb més dones. En segon lloc trobem la de Girona en nombre de representants dones, que puja dos punts respecte l'anterior legislatura, de 8,7% passa a 10,5%. La província de Lleida augmenta 2,5% i passa a tenir un 9,1%. La de Tarragona augmenta menys i es queda en 8,8% de representació.

En aquesta legislatura es fa un increment lleu del nombre de dones ocupant alcaldies. Es passa del 2,7% al 3,8%. Les regidores suposen el 14,3% del total. Barcelona esdevé la província amb més alcaldesses, 13, el que suposa el 4,2% repartides pel territori.

La província de Tarragona augmenta fins al 3,3%. A la de Girona i Lleida en tenen el 2,7% i el 2,2% respectivament. La de Lleida redueix el percentatge respecte l'anterior legislatura.

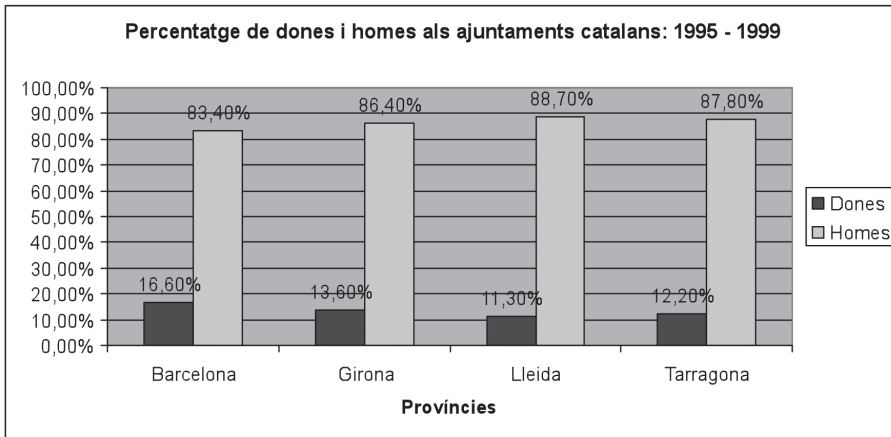
En les regidories, totes les províncies segueixen la tendència a l'alça. La de Barcelona augmenta gairebé 4 punts, i s'estableix en el 14,3%; la província de Girona n'augmenta dos i arriba a l'11,6%. A la de Lleida i Tarragona augmenten gairebé tres punts, i arriben fins al 10,2% i 9,6% respectivament.

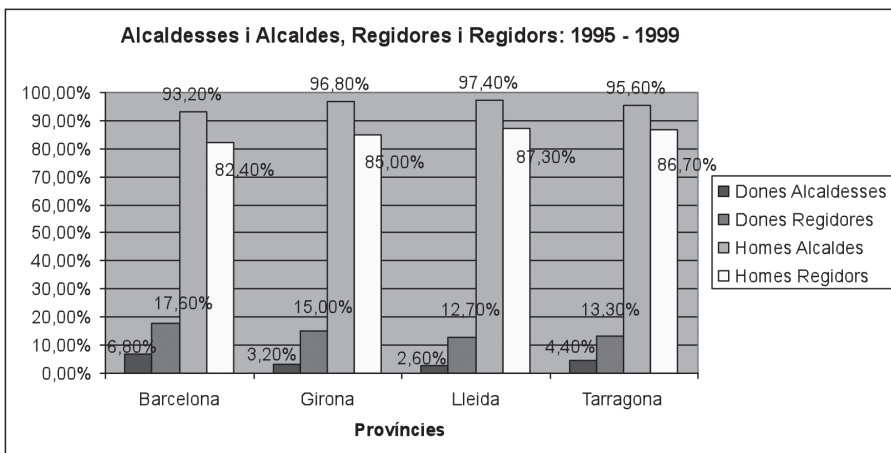
En els partits polítics, IC torna a posar-se al capdavant de representació femenina amb el 20,7%. Tot i així, es queda sense alcaldesses aquesta legislatura, i passa de tenir-ne 2 la legislatura anterior a 0 en l'actual. Al PSC ens trobem el 14,6% de dones ocupant càrrecs. D'aquestes, 6 són alcaldesses, el que

suposa el 2,2%. CiU augmenta més de dos punts, i de 14 alcaldesses passen a 20, augmentant el percentatge fins a 4,7%. ERC augmenta gairebé dos punts, i assoleix el 8% de dones. Tot i així, continua sense tenir cap alcaldessa. El Partit Popular compta amb el 9%.

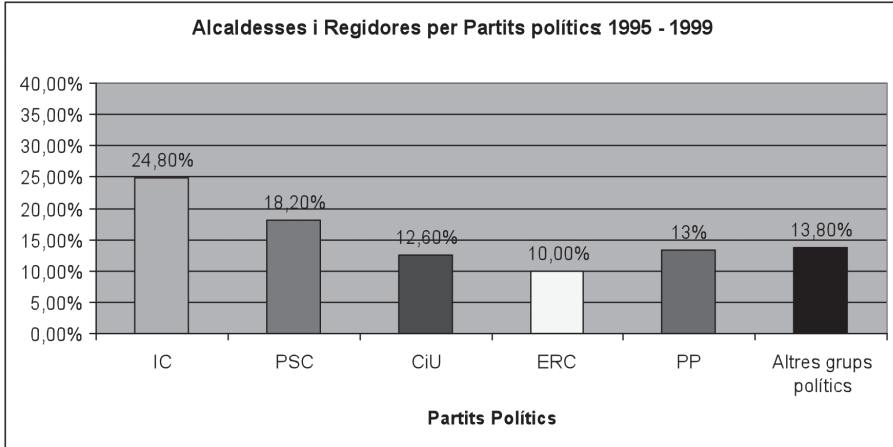
De la mateixa manera que la legislatura anterior, l'any 1995 augmenta tres punts el nombre de dones amb càrrecs als ajuntaments catalans. S'arriba al 14,1%. Al final de la legislatura, després de 20 anys de democràcia, l'augment ha estat només del 9,3%. De 8.418 càrrecs, 7.231 segueixen ocupats per homes.

A la província de Barcelona el 16,6% són dones, a la de Girona, el 13,6%, a la de Tarragona, el 12,2%, i la de Lleida, l'11,3%. Segueix la tendència a l'alça de manera moderada.

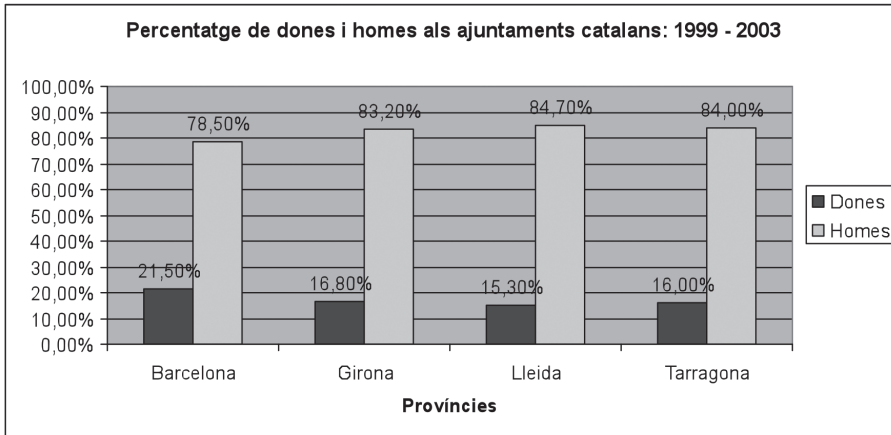

La tendència de dones alcaldesses continua sent d'ascendència moderada. Es passa del 3,5% al 4,5%. Ens trobem en aquesta legislatura amb 49 dones per 891 homes. Les regidores augmenten també moderadament i arriben fins al 15'3% del total. La província de Barcelona fa un increment notable en aquesta legislatura, i passa de 13 alcaldesses a 21, que suposen el 6,8%. La de Girona augmenta el percentatge fins a 3,2%. La de Lleida manté el 2,6%, i la de Tarragona augmenta fins al 4,4%.

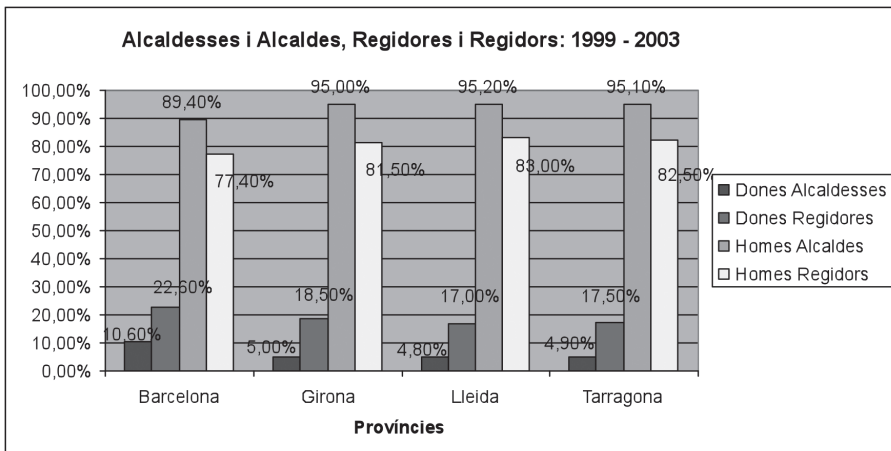
Pel que fa als partits polítics, IC compta amb un 24,8% de dones als ajuntaments. En aquesta legislatura tampoc compta amb cap alcaldessa. El PSC, com a segon partit amb més dones ocupant càrrecs, se situa en els 18,2%, però només 12 alcaldesses, que suposen el 3,9% d'entre totes les alcaldies socialistes. CiU segueix la seva tendència a l'alça, i compta amb 25 alcaldesses, que suposen el 4,7%, igual que la legislatura anterior, el que significa que han augmentat el nombre d'alcaldis que ostenten però que la majoria de càrrecs nous han estat ocupats per homes. ERC se situa en el 10%, per sota del Partit Popular, que compta amb el 13,4%.

El 1999, el 18,3% dels càrrecs als ajuntaments catalans estan ocupats per dones.

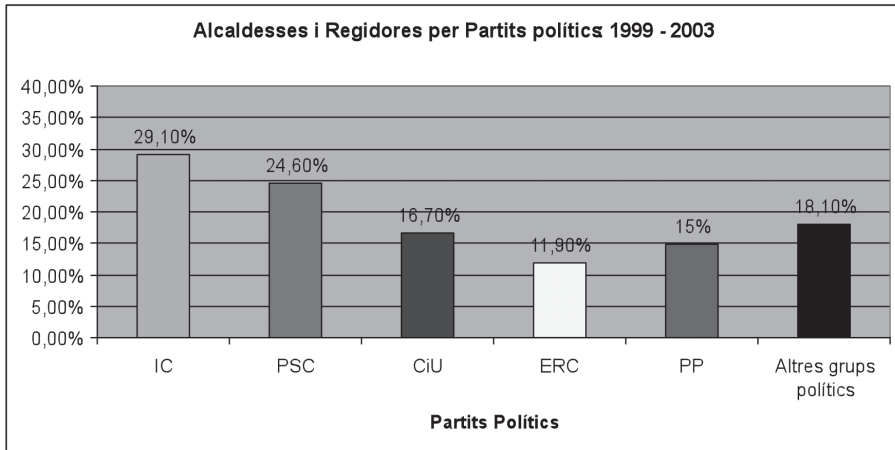
La província de Barcelona continua per sobre de la mitjana, amb el 21,5%. La província de Girona assolix el 16,8%, augmenta poc més de tres punts respecte a la legislatura anterior. La de Tarragona es troba 4 punts per sobre que la legislatura anterior, al 16%. La província de Lleida se situa en el 15,3%, 4 punts per sobre de l'anterior legislatura.

En aquesta legislatura s'augmenta poc més de dos punts, i assolix el 6,8% d'alcaldeses, concretament 65 municipis compten amb una dona ocupant el càrrec de més responsabilitat. Les regidores augmenten també notablement, més de 4 punts, i s'estableix en el 19,7%.

La província de Barcelona és la que es troba al capdavant altra vegada, amb el 10,6%, fent un increment de gairebé 4 punts respecte la legislatura anterior.

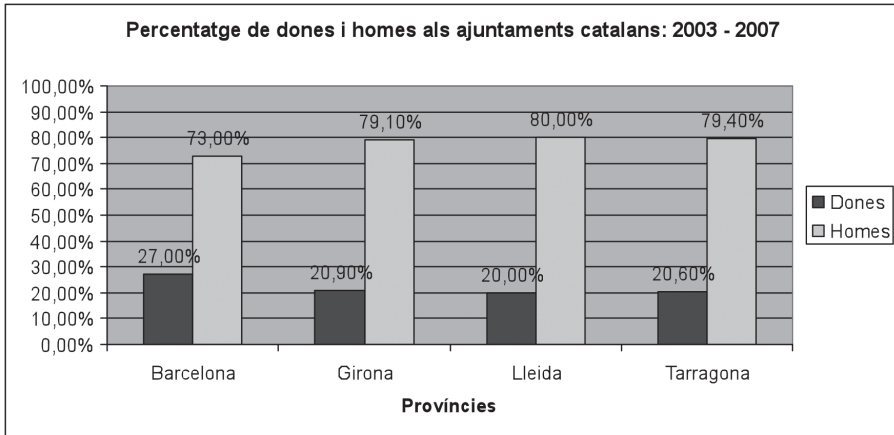
Barcelona és la província que fa créixer la mitjana de tota Catalunya, ja que a les tres províncies restants no se supera el 5%. Girona augmenta gairebé dos punts el nombre de dones, i arriba al 5%. Lleida compta amb 11 alcaldesses, cinc més que el 1991, que suposa el 4,8% del total. La de Tarragona compta amb una alcaldessa més, un total de 9, que suposen el 4,9%.

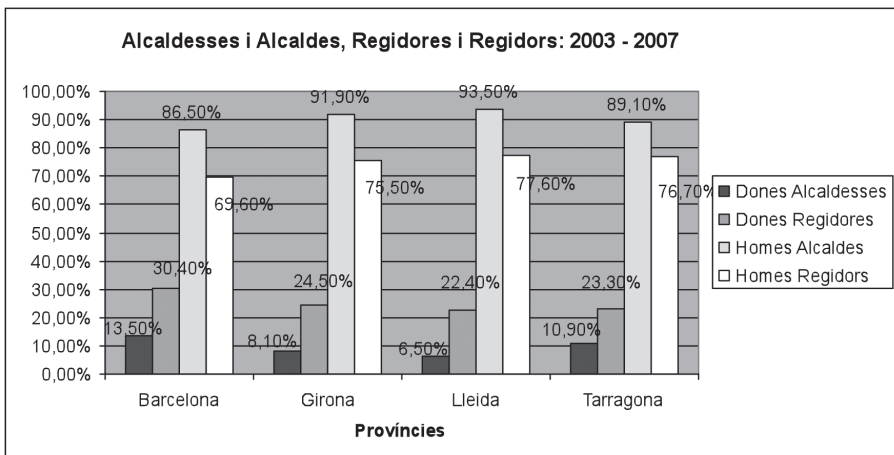
Dels partits polítics, IC continua sent el partit amb més representació femenina amb el 29,1%. Tot i així, només compta amb una alcaldessa, que suposa l'1,9% de la totalitat de les seves alcaldies. El PSC assolix gairebé el 25% de representació femenina, 22 alcaldesses que suposen el 4,5%, hi ha un increment respecte l'anterior legislatura però només se situa 0,3% per sobre de l'any 1983. CiU arriba al 16,7%, 35 alcaldesses, el 5,1% de les seves alcaldies. ERC està al voltant del 12% entre totes les coalicions amb les que es presenta, i compta amb dues alcaldesses, el que suposa el 23,8% de les seves alcaldies. El Partit Popular compta amb el 15% de dones i una alcaldessa que suposa l'1,5%.

El 2003 es fa un increment de 5 punts en el nombre de dones ocupant càrrecs a tot Catalunya, i s'assoleix el 23,2%.

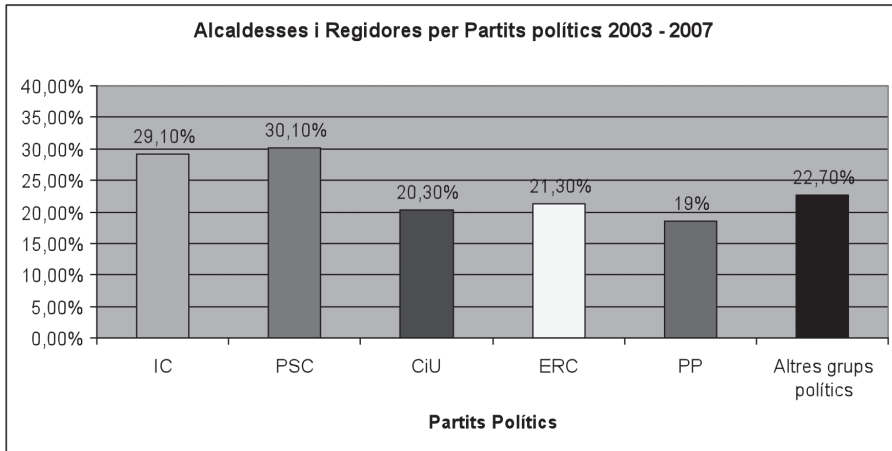
El 27% correspon a la província de Barcelona, per sobre de la mitjana. Les províncies de Girona, Lleida i Tarragona se situen en el 20,9% la primera, el 20% la segona i el 20,6% la tercera.

Es fa un increment de 4 punts en la totalitat d'alcaldesses a Catalunya. Es passa del 6,8% al 10,1%, un total de 96 alcaldesses en comparació a les 65 alcaldesses de 1999. Les regidores augmenten gairebé 7 punts, i se situen en el 26,3%.

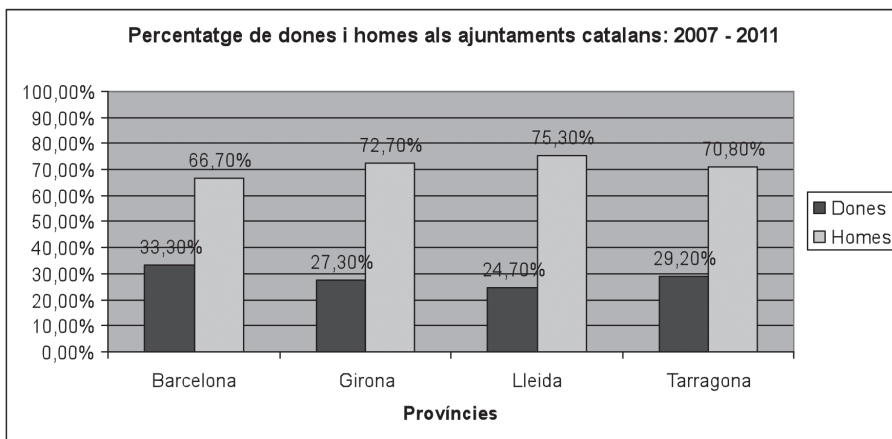

A la província de Barcelona es compta amb 42 alcaldesses, que suposen el 13,5%, 3 punts per sobre de l'anterior legislatura. En aquesta legislatura augmenta molt el nombre d'alcaldesses a la resta de províncies. La de Tarragona assoleix el 10,9%, la de Girona el 8,1% i, en darrer lloc trobem la província de Lleida, que s'estableix en el 6,5%.

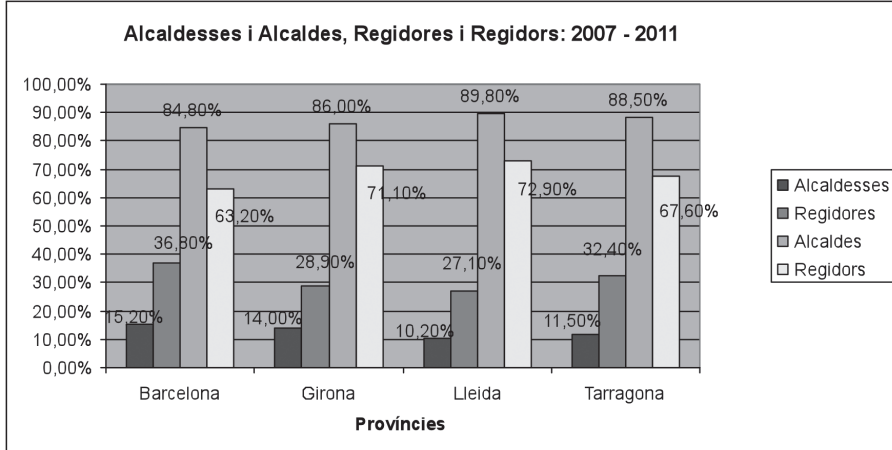

Pel que fa als partits polítics, tant IC com el PSC se situen al voltant del 30%, lleugerament per sobre el PSC. El PSC augmenta gairebé 5 punts respecte l'anterior legislatura, compta ara amb 29 alcaldesses que suposen el 5%. IC es manté gairebé igual que la legislatura anterior, i compta amb una alcaldessa que suposa l'1,5% de la seva totalitat. CiU augmenta quasi 4 punts, i se situa al 20,3%, 42 alcaldesses que suposen el 5,6%. ERC arriba al 21,7%, 5 punts per sobre de l'anterior legislatura i augmenta a 7 les alcaldesses, que suposen el 3,2% de la seva totalitat. El Partit Popular es troba en el 18,6%, 4 punts per sobre que 4 anys enrere, i manté la mateixa alcaldessa, que suposa aquesta l'1,5%, igual que l'anterior legislatura.

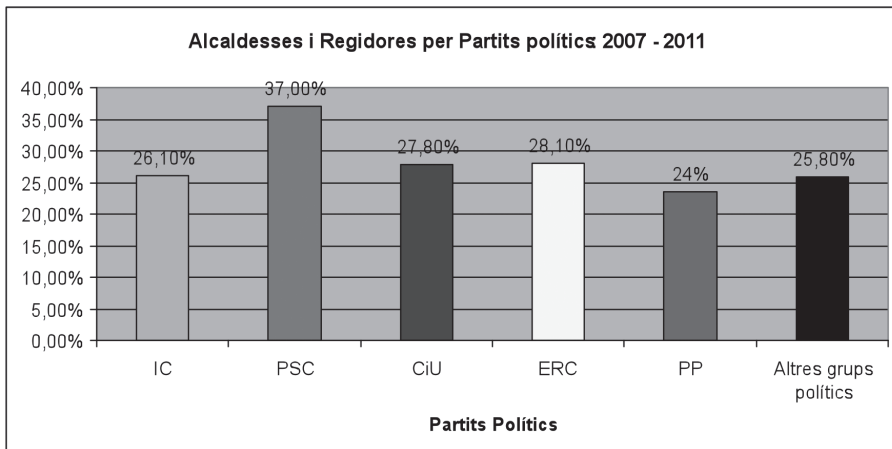
En la legislatura de 2007-2011, el nombre de dones ocupant càrrecs als ajuntaments de Catalunya és de 29,6%. Des de la primera legislatura de la democràcia ha augmentat el 24,8% la representació de dones en els càrrecs.

La província de Barcelona continua al capdavant, amb el 33,3%, i ha augmentat al voltant del 27%. Les de Tarragona, Girona i Lleida se situen en el 29,2%, el 27,3% i el 24,7% respectivament. La segona província en representació és Tarragona, i és la que ha augmentat més en presència femenina des de 1979.

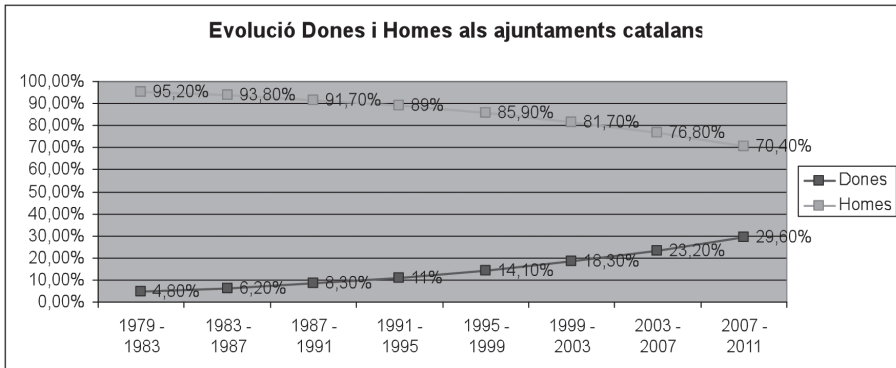
Tot i així, el nombre d'alcaldesses de tot Catalunya són 118, respecte 837 alcaldes. Això suposa que només el 13% d'alcaldies estan ocupades per dones. Si bé l'increment és elevat, de 19 alcaldesses que suposaven el 2% a 118 que suposen el 13%, la diferència continua sent molt gran. Les regidores han assolit el 32,4% dels càrrecs respecte el 5,1% que tenien el 1979, és un augment de 27,3 punts. Al 2007 hi ha 1.906 regidores per 3.968 regidors. La província de Barcelona es troba per sobre de la mitjana, al 15,2%. La de Girona, el 14%; La de Lleida, 10,2%, i la de Tarragona, l'11,5% del total.

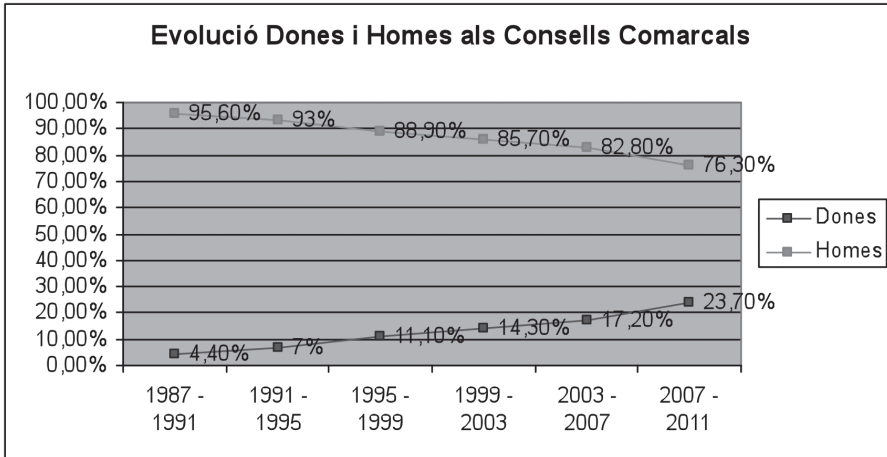
Pel que fa als partits polítics, el PSC és el partit amb més dones, el 37%, 40 de les quals són alcaldesses, que significa el 5,5% del total. Seguit IC amb el 26,10%, que es redueix lleugerament des de l'anterior legislatura i no compta amb cap alcaldessa. CiU, el 27,8%, i 41 alcaldesses que suposen el 4,4%. ERC compta amb el 28,1% de representació femenina, i ja compta amb 13 alcaldesses. El Partit Popular, el 24%, i compta amb una alcaldessa entre els seus consistoris.

Evolució de dones i homes als Ajuntaments, Consells Comarcals i Diputacions Provincials de Catalunya

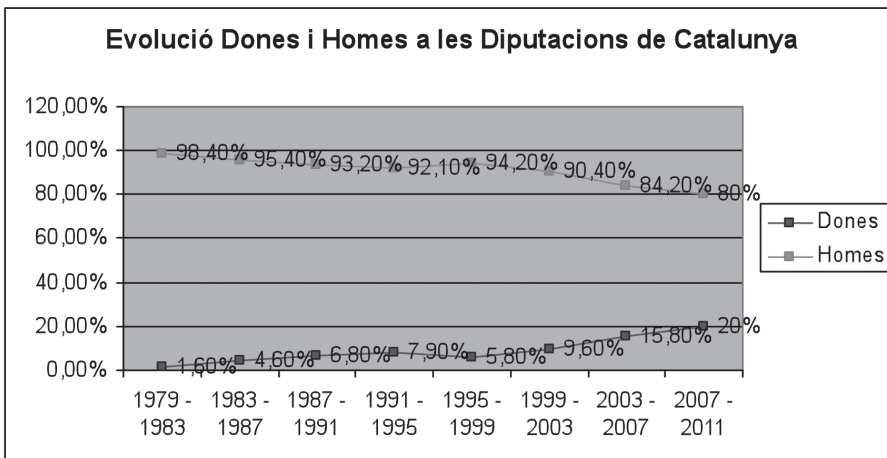
La representació femenina als ens locals catalans es troba molt per sota de la masculina. En els ajuntaments, en 30 anys d'eleccions municipals, la distància entre sexes s'ha reduït al voltant de 25 punts. Tot i així, els homes encara ocupen el 70,4% dels càrrecs, i les dones, el 29,6%. A més a més, cal destacar que com més responsabilitat comporta el càrrec, menys dones l'ocupen. Com a exemple apuntem que el 2007 la majoria de comarques catalanes no arriben al 4% d'alcalduesses.

Pel que fa als Consells Comarcals, entre 1987 i 2007 el percentatge de dones ha augmentat un 19,3%. Tot i així, els homes encara ocupen el 76,3% dels càrrecs, i les dones només el 23,7%.

Les Diputacions són els ens locals on més diferència hi ha el 2007, les dones es troben al 20% de representació. Cal destacar que al llarg de les vuit legislatures estudiades no hi ha cap dona que presideixi cap Diputació de Catalunya.

Ens trobem amb uns valors de representació encara molt baixos. Als Ajuntaments encara hi ha un 40,8% de diferència entre sexes; als Consells Comarcals, un 52,6%, i a les Diputacions, un 60%. Una diferència tan elevada després de gairebé 30 anys de democràcia demostra que si bé és cert que la diferència entre sexes tendeix a disminuir, també ho és que ho fa de manera massa moderada. És imprescindible que els valors de representació femenina augmentin per poder garantir la igualtat de sexes en l'àmbit polític. Per aquesta raó, es requereix la intervenció de les polítiques públiques a través de l'aplicació i el

manteniment de mesures d'acció positiva enteses com un mecanisme per garantir l'equilibri i la presència femenina als llocs de negociació i decisió local.⁴

Després de les eleccions municipals de 2011, ens trobem que només el 32,5% de regidories estan ocupades per dones i que Catalunya compta només amb el 14,2% d'alcalduesses. Als Consells Comarcals només el 26,3% dels càrrecs estan ocupats per dones, i a les Diputacions, només el 19,2%.

Analitzant aquestes dades podem afirmar que la paritat entre sexes en la representació política és encara inexistent. Si bé la Llei Orgànica 3/2007 *Para la igualdad efectiva de mujeres y hombres* tenia com a principal objectiu la reducció de les desigualtats en l'àmbit de la representació política, les desigualtats persisteixen encara de manera molt evident.

Així, podem concloure que la democràcia paritària no és una realitat. Malauradament, en termes estadístics, ni tan sols és un miratge.

4 FUENTE, M i FREIXANET, M; «Polítiques de Gènere i Participació Ciutadana al món local». Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2009. FUENTE, M. (dir.); «Repensar les polítiques de Gènere des de l'àmbit local». Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2005.

LA FORTALESA DE LES VEUS:
EXPERIÈNCIES INDIVIDUALS COMPARTIDES
DE LA POLÍTICA FEMENINA

Neus Baena Gallardo

L'anàlisi qualitativa d'aquest projecte de recerca s'ha pogut portar a terme a partir de la realització d'entrevistes —relats d'històries de vida a 18 dones que han participat activament als diferents àmbits de l'administració pública: als Ajuntaments, als Consells Comarcals, a les Diputacions Provincials, a la Generalitat de Catalunya i també a nivell estatal en el Congrés dels Diputats. Les informants que ens han prestat la seva veu i ens han transmès les seves experiències i trajectòries polítiques, professionals i personals han estat les següents:¹

1. Begoña Álvarez Sahún (PSC), nascuda a Monzón (Huesca) el 6 d'octubre de 1967.
2. Joana Badell Ros (Begues Actiu i posteriorment Begues Actiu-Units per Begues), nascuda a Barcelona el 2 d'abril de 1959.
3. Meritxell Borràs i Solé (CIU), nascuda a l'Hospitalet de Llobregat el 12 d'abril de 1964.
4. Dolors Calvet Puig (PSUC), nascuda a Sabadell l'11 d'abril de 1950.
5. Montserrat Carreras Garcia (CIU), nascuda a Sant Gregori (Girona) el 13 de juliol de 1969.

1 Les biografies de les dones entrevistades per aquest projecte d'investigació es troben recopilades a la fi d'aquesta obra. En elles, han quedat reflectides la seva procedència, formació, estat civil i maternitats, les seves trajectòries professionals i polítiques, l'associacionisme i d'altres dades complementàries.

6. Imma Costa Ramon (PSC), nascuda al Montmell (Baix Penedès) el 25 de novembre de 1962.
7. Carme Cros Brull (PP), nascuda a Cambrils el 22 d'abril de 1956.
8. Misericòrdia Dosaiguas Pérez (PSC), nascuda a Reus el 15 de setembre de 1956.
9. Marina Geli Fàbrega (PSC), nascuda a Sant Gregori (Girona) el 12 de setembre de 1958.
10. Teresa Gomis de Barbarà (CIU), nascuda a Reus el 20 de març de 1949.
11. Mercè Juncosa Aulèstia (independent- PSC), nascuda a Reus el 15 de març de 1953.
12. Carme Mansilla Cabré (CIU), nascuda a Cambrils el 27 de novembre de 1957.
13. Lídia Martorell Domingo (PSC), nascuda a El Morell el 8 de desembre de 1954.
14. Imma Mayol Beltran (ICV), nascuda a Palma de Mallorca l'1 de febrer de 1958.
15. Belén Pajares Ribas (PP), nascuda a Barcelona el 3 de juliol de 1964.
16. Teresa Pallarès Piqué (PSC), nascuda a Marçà (Priorat) el 12 de febrer de 1964.
17. Montserrat Roca Navarro (independent- PSC), nascuda a Botarell (Tarragona) el 25 d'abril de 1958.
18. Arga Sentís Maté (ICV), nascuda a Tarragona el 18 d'abril de 1964.

Abans d'entrar en la presentació dels resultats de les entrevistes en sentit estricte, és a dir, en les línies d'anàlisi fonamentals, cal fer tres petits aclariments. En primer terme, es va decidir que en aquest capítol no es farien referències bibliogràfiques per tres raons fonamentals: perquè ja en els capítols de Montserrat Duch Plana i Meritxell Ferré Baldrich es porta a terme l'exercici acadèmic i el treball d'erudició, per la pròpia limitació de l'espai material en el marc d'una obra col·lectiva, i a causa que, precisament aquest capítol es concep com la descripció i explicació dels resultats d'un treball de camp que va consistir en la realització de 18 entrevistes a dones polítiques catalanes.² A propòsit d'aquest fet, no es pot deixar de posar l'accent sobre la fortalesa dels testimonis orals i la riquesa de les aportacions de cadascuna de les informants, que amb la seva diversitat i heterogeneïtat d'opinions i postures al voltant dels temes

2 Del conjunt de la mostra d'entrevistes contemplada al projecte de recerca «Dones i representació política a Catalunya. Diversitat territorial i participació», tal com ens explica Ester Vilar en el seu capítol.

tractats, van posar de manifest d'una manera molt clara els diferents tarannàs i personalitats, aquell caràcter qualitatiu que, en definitiva, havia d'aconseguir l'acompliment d'aquesta empresa. Essent així, es va concloure que l'exposició i l'anàlisi en profunditat dels elements treballats a les entrevistes ja justificaven l'absència de notes bibliogràfiques, ja emprades necessàriament a altres capítols d'aquesta obra.

El segon aclariment és que aquestes històries de vida de les diverses informants s'han concebut com reflexions, impressions i experiències individuals compartides a partir d'allò que han viscut de primera mà durant la seva trajectòria professional, política i també vital. Aquestes consideracions recollides de primera mà a les entrevistes i ara aquí presentades i reordenades, certament, poden estar més o menys allunyades de la realitat que ens han mostrat les dades estadístiques, l'anàlisi quantitativa. I és específicament en aquest punt on s'ha trobat la qüestió de major interès: un gran ventall de percepcions que s'ajusten més o menys a unes dades quantitatives exactes, indiscutibles i difícilment interpretables subjectivament. Per tant, un altre dels objectius que es van marcar amb el desenvolupament d'aquesta investigació de gènere és suscitar debat entorn de l'exercici polític de les dones —juntament amb totes les qüestions que se'n deriven— i contrastar l'estudi estadístic amb les vivències personals reals de les informants.

Finalment, cal apuntar que la realització de les entrevistes —amb aquesta transmissió de maneres particulars i individuals de veure el món a través de les paraules directes— ha permès defugir de la pura i simple divisió estricta entre pensament/ideologia de dretes i pensament/ideologia d'esquerres, ja que s'ha pogut recollir una gran diversitat de lectures independentment del partit polític al qual pertany cada informant. I per una altra banda, també s'ha trencat amb tòpics o clixés que es mouen entorn al funcionament dels grans partits, percebent molt clarament, a més a més, una gran llibertat d'opinió des de la política municipal i molt sovint amb unes idees molt distants de la ideologia del partit a nivell català o estatal.

Els eixos fonamentals que han vertebrat l'anàlisi qualitativa d'aquest projecte de recerca han estat els següents:

1. Formació.
2. Vida associativa i participació a la vida pública anterior a l'activitat política.
3. Accés al món de la política.
4. Nivells de responsabilitat/regidories («ètica de la cura»).

5. Valors femenins i valors masculins - nous models de lideratge.
6. Accés de les dones als llocs de presa de decisió.
7. Mesures d'acció positiva.
8. Excepció de les «quotes de gènere» als municipis de menys de 5.000 habitants.
9. Permanència i continuïtat en la política-trajectòria política.
10. Flexibilitat: nou model de reorganització dels temps i els treballs que faciliti el seu equilibri.
11. Situacions personals de les dones dedicades a la política.
12. Concepte de feminisme.

Dintre de cadascun d'aquests elements d'estudi, donada la diversitat de punts de vista i opinions de cadascuna de les dones entrevistades, s'han portat a terme agrupacions o categories de les diferents postures i aquestes s'han acompanyat dels fragments textuais que les justifiquen i que van quedar enregistrats en el seu dia a través dels qüestionaris realitzats.

Formació

La gran majoria de dones entrevistades van acreditar estudis universitaris, essent diplomades o llicenciades en diverses carreres com Farmàcia, Empresarials, Medicina, Ciències de la Informació, Arquitectura, Dret, Treball Social, Magisteri (amb diverses especialitats), Filologia Catalana i Hispànica, Psicologia, Ciències Exactes (en concret amb l'especialitat de Matemàtiques), Història i Geografia. A més a més, moltes d'elles van completar la seva formació de base amb Màsters, Postgraus i cursos de diferents universitats, escoles i institucions, dels quals cal destacar, per exemple, els especialitzats en direcció política i els més relacionats amb la seva ocupació laboral i nivell d'administració en el qual han exercit la seva tasca política.

Per una altra banda, cal posar èmfasi en el fet que hi ha hagut un parell de casos en els quals les dones polítiques només van cursar en el seu dia estudis Primaris. Tanmateix, aquest fet no va constituir un obstacle per al seu accés i promoció en la política local, ja que les dues informants que únicament van realitzar estudis primaris —Mercè Juncosa Aulèstia³ (Porrera) i Imma

3 Mercè Juncosa Aulèstia (independent- PSC), nascuda a Reus el 15 de març de 1953.

Costa Ramon⁴ (El Montmell)— són a l'actualitat alcaldesses del seu municipi i aquesta última legislatura (2011-2015) és la tercera consecutiva que ho són.

Vida associativa i participació a la vida pública anterior a l'activitat política

La totalitat de les dones entrevistades, en major o menor mesura, va mostrar la seva naturalesa de dones inquietes i participatives en la vida pública local ja abans d'accedir al món de la política. Aquesta implicació i compromís es va materialitzar en activitats i ocupacions de diversa índole, així com moviments reivindicatius polítics i socials o en el si dels propis partits polítics essent militants de base des de molt joves. Cal aclarir que en tots els casos, també s'ha pogut donar la circumstància que, ja incorporades a l'activitat política, van continuar pertanyent i participant d'aquestes associacions, moviments, exercint altres càrrecs no polítics...

Un primer grup de dones, abans d'iniciar-se en el món de la política, va formar part d'associacions o entitats culturals, esportives, recreatives, comercials o industrials, religioses i mèdiques; va involucrar-se amb col·lectius com els escoltes i els centres excursionistes, o va implicar-se activament en el si de les comissions de festes dels seus respectius ajuntaments. D'aquest primer grup tenim les experiències de Montserrat Roca del PSC i Montserrat Carreras de CIU:

«Al poble? Sí. Era un poble molt petit i aleshores tot ho fèiem entre tots. Sí que col·laboràvem a alguna revista, col·laboràvem a fer els reis... Abans ho muntàvem tot els quatre que érem, no? I a casa meva, mon pare era agutzil del poble. Aleshores ja de petita, tocava campanes, netejava els rentadors, escombrava carrers amb mon pare... vull dir, que ja tot el poble te'l senties una mica com a teu. No sé si va venir per aquí o no, però el cas és que relacionat amb el poble de tota la vida.»⁵

«Sí, sempre, clar. Des de petita, des de joveneta vaig estar als Diables infantils, vaig fer balls populars, feia ball de bastons, clar, totes les activitats que es feien al poble sempre estava enredada d'una manera o altra. I després, vam crear, a finals dels '80, amb dues amigues meves, un esplai per primera vegada al municipi.

4 Imma Costa Ramon (PSC), nascuda al Montmell (Baix Penedès) el 25 de novembre de 1962.

5 Montserrat Roca Navarro (independent- PSC), nascuda a Botarell (Tarragona) el 25 d'abril de 1958.

Jo era monitora, tenia el títol de monitora i de directora, i vam estar 10 anys de monitores d'esplai, vull dir que tota la canalla del poble havia passat per nosaltres i sempre he estat fent coses pel poble i he estat molt implicada. Jo no he militat mai en cap partit polític. Tot al contrari, jo, quan era jove, això dels partits... Com molts joves, no hi creia gaire en els partits. Bé, quan estava a la universitat vaig formar part de la UPP (Universitaris per la Pau), que era una associació, un col·lectiu on vaig estar molt implicada en la supressió de la «mili» obligatòria. Estàvem treballant amb un grup d'insubmisos que havien empresonat a Barcelona i vam fer molta feina sobre aquest tema. Però a banda d'això, militar a partits, no havia militat mai.»⁶

En segon lloc, altres dones van estar a Associacions de Mares i Pares d'escoles i instituts o van ocupar càrrecs en el propi àmbit professional. En relació al segon cas, del qual il·lustrem tres testimonis (Carme Mansilla i Teresa Gomis de CIU i Misericòrdia Dosaiguas del PSC), s'ha donat especialment en les informants dedicades professionalment a la docència, essent les directores dels centres educatius on treballaven o ocupant altres càrrecs de rellevància.

«Jo, el que havia estat els últims vuit anys abans d'entrar en política era directora de l'institut Narcís Oller de Valls. Jo crec que aquest va ser el pont per entrar en política perquè encara que sigui diferent, jo sempre deia «bé, jo gestiono un centre on cada dia entren més de mil persones a treballar. A les 9 h del matí aquí hi ha mil persones treballant. I d'una manera o altra, la direcció és responsable de tot aquest moviment.» Clar, si vas a mirar, hi ha molts pobles que no tenen mil habitants. Llavors, jo els tenia tots en un edifici, i aquí, em vaig implicar bastant en el món de la gestió. Jo crec que això em va facilitar el salt en la política en el sentit que quan vaig entrar a l'ajuntament vaig pensar «bé, és una mica el mateix, però més gran». Al final, és gestió de persones i gestió de recursos humans el que fa un polític, no? Gestió de projectes. A l'institut jo també tenia un projecte. Em vaig presentar directora amb un projecte, amb una espècie de programa electoral que allí era un projecte de direcció i que vaig complir.»⁷

«Sí. Sempre he estat en associacions, sempre he estat molt vinculada a Reus al Centre de Lectura. Ja de joveneta era dels Boy-

6 Montserrat Carreras Garcia (CIU), nascuda a Girona el 13 de juliol de 1969.

7 Carme Mansilla Cabré (CIU), nascuda a Cambrils el 27 de novembre de 1957.

scouts... I sempre he portat aquest món associatiu de joves en aquell cas. I després, per la meua professió de matemàtic, sempre —no cal dir que des de l'any que em vaig posar en actiu, l'any 1977—, he estat vinculada a l'educació i en estar vinculada a l'educació i tota la meua formació, he hagut de tenir els càrrecs de responsabilitat que suposa un institut: jo era professora d'institut i, per tant, vaig ser directora. I en ser directora, això també em va moure en aquest món.»⁸

«Jo sempre he estat una persona com a molt inquieta, no? Llaavors, sempre m'ha agradat vincular-me. Sí he estat vinculada a diferents associacions de la ciutat —Reus té un teixit associatiu molt ampli. I després en els llocs que he desenvolupat la meua tasca de docent, doncs sempre he anat ocupant càrrecs perquè primer vaig estar en una escola, després en una altra, després en un institut i sempre m'ha agradat no només (i no dic aquest “només” en què no sigui prou important) exercir la docència, sinó implicar-me una mica més en una activitat on he anat desenvolupant les meues tasques i la meua feina. La prova està que clar, vaig decidir continuar estudiant amb fills, i després continuar formant-me constantment perquè penso que és el que hem de fer.»⁹

A continuació, ens trobem amb un cas excepcional i únic pel que fa a la participació a la vida pública anterior a l'activitat política, ja que es tracta de la implicació en la lluita antifranquista, a la clandestinitat. Una única dona, Ma. Dolors Calvet del PSUC, va certificar la seua dedicació a la lluita antifranquista militant en moviments de barri a la seva ciutat, a la universitat, i després al partit polític on va entrar a militar. Ella va aportar el següent relat, un fet que va aparèixer com a notícia a *La Vanguardia* en el seu dia:

«En la clandestinitat. Estava en el moviment universitari, en el moviment associatiu, donava classes a adults en una escola. Em van detenir una vegada a l'Hospitalet per una associació de veïns en un centre cívic a la Florida. Reivindicàvem l'escola i fèiem classes d'adults. I bé, jo vaig anar a l'ajuntament a entregar una instància i l'alcalde (Josep Maties de España Muntadas) em va veure des de dalt. M'havia vist en una assemblea que parlava i va dir «detinguin aquesta noia!». Em van detenir però jo, l'únic que

8 Teresa Gomis de Barbarà (CIU), nascuda a Reus el 20 de març de 1949.

9 Misericòrdia Dosaiguas Pérez (PSC), nascuda a Reus el 15 de setembre de 1956.

feia era portar una instància, però clar, era la Via Laietana. Em van tenir tot un dia detinguda, van a anar a inspeccionar casa meva... totes aquestes coses que es feien. Que evidentment els vaig portar a una casa que no era la meva, la meva era una clandestina, que en aquell moment vivíem així. I llavors al vespre tot de gent del barri va muntar una manifestació davant de l'ajuntament en plena clandestinitat. (...). I llavors em van deixar. I a mi a la Via Laietana em deien, «vostè ha pintat parets», i jo deia, «escolti, jo mai he pintat parets, jo entregava una instància». Per tant, és l'única vegada que he estat detinguda.»¹⁰

La quarta via d'implicació en l'àmbit públic la trobem en la participació en els moviments universitaris, com per exemple el Moviment d'Universitaris i Estudiants Cristians de Catalunya (MUEC) o Universitaris per la Pau (UPP), l'últim dels quals va lluitar per la supressió del servei militar obligatori. Les paraules d'Imma Mayol d'ICV descriuen aquest canal d'obrir-se a allò col·lectiu:

«Jo crec que era una persona que tenia unes idees i uns valors de compromís social, això sí. Però jo sempre dic que a mi em van ajudar molt a implicar-me les monges, les monges del Sagrat Cor. Elles també van fer la seva revolució perquè inicialment eren una escola molt elitista però després van obrir les portes a la gent del barri —jo era una noia de les del barri— i allà vaig conèixer bastant el que era la justícia social. I després també jo hi tenia una història familiar amb un paper molt important d'una àvia —allà a Mallorca en diem padrina— la padrina i la meva mare, que eren dones molt lluitadores a la vida, no políticament. Elles eren del franquisme sociològic però vitalment eren dones molt compromeses i jo crec que vaig ser bastant líder des de jove, vaig ser delegada de classe. I arrel d'això vaig connectar amb gent activa del món de la política i també vaig estar al Moviment Universitari d'Estudiants Cristians (MUEC) del qual vaig ser presidenta aquí a Barcelona i allà a Mallorca vaig ser coordinadora. (...) Aquí (a Barcelona), jo venia ja a fer reunions a partir dels 16-17 anys i vaig conèixer molta gent que estava compromesa políticament amb el PSUC principalment, també alguns amb el PSC. I també a Palma, la meva germana que tam-

10 Dolors Calvet Puig (PSUC), nascuda a Sabadell l'11 d'abril de 1950.

bé estava compromesa políticament, i al primer any d'universitat vaig conèixer tot un món que se'm va obrir molt.»¹¹

Finalment, el cinquè camí de participació en l'esfera pública constitueix el propi partit polític. Algunes de les informants van manifestar que la seva activitat associativa bàsica es va centrar gairebé exclusivament en el seu propi partit polític militant des de molt jove i essent militants de base, tal com van exposar Meritxell Borràs de CIU i Belén Pajares del PP:

«Jo entro a militar molt joveneta. Entro a militar a la Joventut Nacionalista de Catalunya, que és com la branca juvenil de Convergència Democràtica de Catalunya (jo devia tenir 16-17 anys), i després quan tinc 18 anys passo a militar a Convergència Democràtica de Catalunya.»¹²

«Jo em vaig afiliar als 18 anys. Quan vaig fer 18 anys em vaig afiliar al que en aquell moment eren les noves generacions d'Alianza Popular i bé, porto més de mitja vida afiliada al partit.»¹³

Accés al món de la política

Pel que fa a l'entrada o accés al món de la política de les dones entrevistades, ho van fer mitjançant sis camins diferents, els quals s'aniran exposant cas per cas.

En primer terme, algunes de les informants van entrar a la política per la pròpia conscienciació, convicció i compromís polític, o també per fets històrico-polítics puntuals com la lluita antifranquista, el cop d'Estat del 23 de febrer de 1981, l'entrada d'Espanya a l'OTAN o la pèrdua de Joaquin Almunia a les eleccions primàries del PSOE de 1998. D'aquesta primera casuística, aportem tres exemples ben diferents, els casos de Dolors Calvet del PSUC, Lídia Martorell del PSC i Arga Sentís d'ICV:

«Jo vaig néixer l'any 1950, doncs em vaig dedicar a la lluita antifranquista i vaig estar militant en moviments de barri de la meua ciutat, de Sabadell, a la universitat i després vaig entrar al PSUC a la clandestinitat durant molts anys i va ser després en el moment de la legalització que vaig ser diputada.»¹⁴

11 Imma Mayol Beltran (ICV), nascuda a Palma de Mallorca l'1 de febrer de 1958.

12 Meritxell Borràs i Solé (CIU), nascuda a l'Hospitalet de Llobregat el 12 d'abril de 1964.

13 Belén Pajares Ribas (PP), nascuda a Barcelona el 3 de juliol de 1964.

14 Dolors Calvet Puig (PSUC), nascuda a Sabadell l'11 d'abril de 1950.

«Jo vaig començar en política a conseqüència del 23-F del '81. Jo vinc d'una família de republicans, casa meva, però quan va començar tot el tema de la transició no militava enlloc. (...) Aleshores, a través del 23-F em va donar la sensació que havia de fer passos endavant, i em vaig apuntar a conseqüència d'això. Per tant, des de l'any 1981. Em vaig apuntar al Partit Socialista. El meu pare va ser del POUM i el meu avi d'Esquerra Republicana, i aleshores a mi em va donar la sensació que qui més representava el que jo pensava era el Partit Socialista.»¹⁵

«Depèn del que entenguis per la política. Hi ha gent que entén per la política que estàs en un partit o et presentes a eleccions, o intentes tenir representació en unes institucions. Jo penso que és diferent, que és totes aquestes coses que fas que no són només la teva vida individual sinó que tenen un contingut més col·lectiu, més social. Si ho enfoques des d'aquest punt de vista, no et puc dir a partir de quan, des de sempre. Ja quan comences a ser adolescent, et mous en unes determinades coses que t'interessen, t'apuntes a determinats grups que t'interessen, molt diversos, eh? Des d'associacions, moviments... (...). Per la societat sempre hi ha un moment puntual que és el moment en què te n'adones que has de participar més. En el cas de la meva generació, ens vam socialitzar o tenir aquesta cosa que t'obre —al fet que t'has d'implicar a les coses col·lectives— amb l'entrada a l'OTAN. (...) Jo entenc que política és tant estar en una associació ecologista com en el moviment feminista, com en una associació de veïns, i des d'aquest punt de vista sempre... no recordo un moment en què no hagi participat d'alguna cosa. Tret dels moments en què estava més retirada a casa perquè tenia molta feina criant. Aleshores, quan estàs ficada en aquest món en què fas moltes coses amb altres, el fet de la militància en un partit polític, és una part més. Ni és l'única... Forma part de tot. Ara... en concret, quan m'hi vaig implicar més amb Iniciativa? Quan vaig tenir ja els nens una mica més criadets. Aleshores tenia temps i com estava a gust, estava còmoda, coneixia la gent que hi estava en aquell moment i vaig començar a participar a nivell més de militant de base.»¹⁶

La segona via d'entrada fou la tradició familiar. En aquest sentit, algunes de les dones entrevistades van tenir pares, avis o besavis que foren alcaldes,

15 Lúdia Martorell Domingo (PSC), nascuda a El Morell el 8 de desembre de 1954.

16 Arga Sentís Maté (ICV), nascuda a Tarragona el 18 d'abril de 1964.

regidors, agutzils del seu municipi i/o que també van ser represaliats durant la Guerra civil i el franquisme, com en el cas de Marina Geli del PSC:

«Jo sóc filla de gent política, eh? Però política de poble, eh? Perquè el meu besavi ja va ser alcalde republicà, el meu avi també. Van estar exiliats, van estar represaliats pel franquisme i crec que és un tema totalment rellevant, una mica inconscient perquè com que van estar molt represaliats a casa, especialment la meva àvia va imposar el silenci, eh? De fet, el meu pare va ser el primer alcalde de la transició del meu poble. Aquí suposo que és una vessant que l'aportes i vaig començar com molta gent de la meva generació al meu ajuntament, que és un ajuntament a 6 km del recinte de Girona, Sant Gregori, on visc, de regidora. Va ser en la segona legislatura. Per tant, al '82 vaig començar l'activitat política —per dir-ho així— en un càrrec, però era totalment voluntariat, més perquè jo venia també de casals i colònies, etc. i, per tant, vaig passar dels moviments socials a ser regidora del meu ajuntament. (...) Per tant, vuit anys de regidora, de consellera comarcal del Gironès, compaginant la meva vida personal, vaig tenir també la meva primera filla, era metgessa, guàrdies, en fi (...) però vaja, això era una qüestió a més a més de la meva professió de metgessa i de mare.»¹⁷

La tercera categoria d'accés a l'univers polític va constituir una combinació de tradició familiar i de convicció política, com va testimoniar Carme Cros del PP:

«Els meus inicis ja van ser dintre d'Alianza Popular. Després d'Alianza Popular, quan ja es va fer el Partit Popular, sempre del PP. Potser els meus inicis podríem dir que van ser molt actius en el sentit que el meu marit sempre ha sigut molt actiu políticament, ha estat regidor del PP, ho va ser durant 20 anys i aleshores això feia que jo col·laborés molt activament en la política. Però no pel simple fet de ser «la dona de», sinó simplement perquè a mi m'ha agradat molt la política. A casa meva, no solament de casada sinó a l'època ja de soltera, encara que pugui semblar una cosa que a la gent li xoca però t'ho vull dir —perquè m'entenguis una mica— el meu pare sempre havia estat militant d'Esquerra Republicana. Bé, i de tota la vida amb unes idees polítiques molt marcades, amb el qual a casa sempre es va discutir molt de po-

17 Marina Geli Fàbrega (PSC), nascuda a Sant Gregori (Girona) el 12 de setembre de 1958.

lítica. (...) I dóna la casualitat que el meu marit va ser sempre del Partit Popular i jo em vaig avançar una mica més a aquestes idees. Però que considero que deixis ben clar que no té res a veure amb el fet d'estar casada amb qui fos. Va ser una qüestió més vocacional, jo sempre he tingut moltes inquietuds, sempre ens ha agradat molt parlar de política, de tots els punts de vista i sempre he sigut molt inquieta en aquest sentit. (...) Jo, com a militant, estic des del 2002. Tots els anys anteriors —imagina't, des dels inicis de la democràcia— sempre, però activament com a militant del 2002.»¹⁸

En quart terme, la motivació i la il·lusió de presentar un projecte polític alternatiu a l'aleshores govern del seu municipi va empènyer Carme Mansilla de CIU a l'activitat política:

«Jo era professora de l'institut Narcís Oller de Valls i bé, sempre havia estat inquieta en el sentit de participar en la societat civil, tenia contactes, tenia amistats i era una persona que coneixia molta gent dins de Valls. No havia militat mai en cap partit polític i més enllà, tenia amics en tots els grups. Alguna vegada m'havien dit «per què no et fas d'aquest partit, per què no et fas de l'altre?» No m'havia interessat mai la política, però en un moment donat, la Dolors Batalla va venir a veure'm amb un projecte que jo vaig trobar molt interessant per les eleccions municipals (...) Va haver-hi altres formacions polítiques que també m'ho van dir, però em va convèncer molt el projecte personal d'ella, em va agradar molt i vaig decidir entrar com a regidora, com a independent. Vam guanyar les eleccions, ella va ser alcaldessa i passat un temps em vaig fer militant de Convergència Democràtica. Però va ser posterior, un any després.»¹⁹

El cinquè camí per accedir a l'exercici de gestionar allò públic fou l'interès i la cooptació dels partits polítics, que van veure en una sèrie de dones, persones destacades i populars a la vida pública municipal. Algunes d'elles, per exemple, ja ocupaven càrrecs en altres àmbits com el de la docència, essent directores d'escoles i instituts. En aquest cas, tenim tres fragments de tres polítiques del PSC —Montserrat Roca, Begoña Álvarez i Misericòrdia Dosaiguas— que així ho acrediten:

18 Carme Cros Brull (PP), nascuda a Cambrils el 22 d'abril de 1956.

19 Carme Mansilla Cabré (CIU), nascuda a Cambrils el 27 de novembre de 1957.

«Vaig entrar en el món de la política de casualitat. Em van venir a buscar dos d'aquí del poble per si volia anar de cap de llista. Al principi em vaig posar a riure perquè jo els vaig dir que a mi la política no m'havia interessat mai. No va ser vocacional ni de partit. A mi em va fer gràcia perquè era una cosa nova, i a mi quan em proposen qualsevol cosa diferent, doncs sí. Però, després, és el dia a dia, perquè presentar-te és molt fàcil. Et presentes, la campanya, que la gent s'engresca molt amb la campanya... però després venen els dies de treballar dia a dia, i a més, són feines que no estan remunerades, és a dir, que jo no he tingut sou perquè la meva feina és una altra. Ho has de fer en hores lliures i de vacances, jo no en tinc. (...) És el dia a dia que tu veus que et va enganxant. (...) Quan el tema econòmic ja el tens una mica solucionat, doncs busques aquestes coses.»²⁰

«En el mundo de la política, empecé de... fue un cúmulo de circunstancias. (...) El Partido Socialista en el 2003 al que venía a buscar era al que entonces era mi marido. No le apeteció, pero él dijo que a mi seguramente que me apetecería, que era que sí. Yo siempre digo de broma que vinieron a por el caballo y se llevaron la burra. Fuera de eso, no... Me enganché enseguida porque yo históricamente ya era socialista, no militaba pero sí que recordaba correr con los grises detrás con mi padre, ¿no? Íbamos a los conciertos de la transición, de Labordeta en la Bullonera. Yo era un retaco de cría, pero recuerdo a los grises y salir corriendo alguna vez. Entonces, en casa, mi padre, mis tíos, toda la familia, han sido siempre muy rojos, entonces es algo que siempre había vivido.»²¹

«No, jo no era militant del Partit Socialista, però l'any 1999 el cap de llista, el que ha estat alcalde de la ciutat, Lluís Miquel Pérez, durant 12 anys, doncs em va fer aquesta proposta. Jo, la veritat és que de moment tenia classe a l'institut, també ocupava un càrrec de responsabilitat a l'institut i vaig pensar, «doncs no ho sé, m'ho he de rumiar», però mira, de cop i volta a vegades t'hi trobes, no? Perquè penses que pots fer coses per la ciutat, que què millor que poder treballar per la ciutat on has nascut, t'estimes, vius i que si pots tirar endavant un projecte... La veritat és que

20 Montserrat Roca Navarro (independent- PSC), nascuda a Botarell (Tarragona) el 25 d'abril de 1958.

21 Begoña Álvarez Sahún (PSC), nascuda a Monzón (Huesca) el 6 d'octubre de 1967.

vaig començar així. Amb moltes ganes, molta il·lusió i combinant, sobretot, la meua professió amb la vida política.»²²

Finalment, com a cas excepcional, la porta d'entrada al fet de presentar-se a unes llistes per a les eleccions municipals per part d'Imma Costa —actual alcaldessa de El Montmell pel PSC— fou que anteriorment havia estat administrativa i secretària del seu ajuntament, tal com ens descriu a continuació:

«En entrar a treballar a l'ajuntament, des dels 14 anys aproximadament o els 15, en tot aquest món, en aquell moment a l'ajuntament hi eren el secretari unes hores a la setmana en un municipi com el nostre i jo, que hi era unes hores cada dia, però era la persona de referència de l'ajuntament l'any '78 o '79. Llavors, clar, em vaig anar fent gran dins l'ajuntament per dir-t'ho d'alguna manera, i al que li agrada una mica aquest món, doncs t'hi vas involucrant tot i que ets un treballador, però és un poble petit, i per tant, la transició també es viu d'una altra manera i et vas enganxant. L'any '92 em vaig fer militant. Vaig ser secretària militant de la casa sis anys fins el '99, que em van convèncer per presentar-me a les eleccions, però de segon, de segon de la llista socialista, i vam continuar. (...) Doncs vam guanyar i vaig quedar-me amb dedicació exclusiva a l'ajuntament amb el càrrec de Tinent d'alcalde i portava aleshores la regidoria d'Urbanisme, Salut i Serveis Socials —sempre amb la dedicació exclusiva, eh? He treballat sempre, tant d'administratiu com de secretari com de polític, de dedicació a l'ajuntament. Llavors, vaig demanar excedència evidentment del meu lloc de treball. I l'any 2003, em vaig presentar de cap de llista fins ara, que és la tercera legislatura que m'he presentat.»²³

Nivells de responsabilitat-regidories («ètica de la cura»)

Amb aquest aspecte de l'anàlisi qualitativa s'ha examinat com influeixen les dinàmiques de gènere en el disseny de l'estructura administrativa dels ens locals —i en altres nivells— i els seus òrgans de presa de decisions, és a dir, els càrrecs que ocupen i les funcions que porten a terme les dones dedicades a la política.

Tradicionalment, a causa de la capacitat de donar vida i la llarga pràctica històrica de mantenir-la, s'ha associat les dones amb les habilitats que faciliten

22 Misericòrdia Dosaiguas Pérez (PSC), nascuda a Reus el 15 de setembre de 1956.

23 Imma Costa Ramon (PSC), nascuda al Montmell (Baix Penedès) el 25 de novembre de 1962.

la convivència (diàleg, comunicació, mediació) i amb l'ètica de la cura: l'atenció directa a les minories, les persones dependents o les poblacions amb especials dificultats. Aquesta realitat, tal com ens ha mostrat l'estudi quantitatiu, també queda patent en la tipologia de regidories que majoritàriament ocupen les dones en les administracions locals un cop realitzat el cartipàs municipal: Serveis Socials, Sanitat, Cultura, o Educació. En canvi, als homes se'ls ha assignat històricament àrees de treball vinculades amb la riquesa, el desenvolupament territorial i el govern: Promoció Econòmica, Hisenda, Urbanisme...

En referència al testimoni oral de les informants entorn d'aquesta problemàtica, es van copsar dues visions: per una banda, el reconeixement plenament obert que encara es continua fent aquesta distinció d'àrees de treball per gènere, i per l'altra, el fet que ja no es fa aquesta assignació, sinó que la formació, la professió d'origen i les habilitats i aptituds de cada persona en concret són els elements que determinen quina és l'àrea de la qual s'ha d'encarregar cada membre de l'equip.

Pel que fa a la primera visió, tenim dos testimonis que així ho van defensar:

«En la part política, jo crec que continua havent-hi un lideratge de patró totalment masculí. Ara, jo crec que Catalunya ha empitjorat als últims anys. A Catalunya dic, eh? No ho tinc tan clar a Espanya, eh? Però a Catalunya, continua havent-hi en els partits, a la cultura política de Catalunya, a la cultura econòmica, a la cultura mediàtica... un patró masculí. Jo he viscut, sobretot als meus 8 anys de consellera, i també dintre del partit en part (respectada per la política sectorial a Salut, diríem) però dir-me «avui no parlarem de política». Jo, essent consellera de Salut del govern de la Generalitat, periodistes, dintre del propi partit. «Bé, la Marina és correcta, respectada, però no es dedica ben bé a la política per això de la política de cura, de la política de la salut» (...) No és política perquè s'entén que política és no sé què. És parlar de partit, parlar d'altres coses...»²⁴

«Hi ha de tot. Hi ha dones d'altres ajuntaments que porten àrees de Promoció Econòmica, porten Urbanisme... és cert, cada vegada hi ha més dones dins d'aquests àmbits. Però també és cert que jo crec que són excepcions. Jo crec que majoritàriament, les dones als ajuntaments continuen portant les àrees més socials: Cultura, Ensenyament, Serveis socials, Sanitat... en general, eh?

24 Marina Geli Fàbrega (PSC), nascuda a Sant Gregori (Girona) el 12 de setembre de 1958.

Pel que jo conec de la resta de municipis en altres nivells. Encara hi ha, crec, aquesta tendència, que les dones ocupin les àrees més relacionades amb el que és l'atenció a la persona, no? Això és cert. Que potser per una part ve de la formació professional de les dones.»²⁵

Respecte a la postura que afirma que la distribució d'àrees de treball no depèn del gènere, sinó d'altres factors, tenim tres exemples: dos que clarament advoquen per potenciar les habilitats de cada persona, i un altre que aposta per una assignació de carteres que reflecteixi discriminació positiva en els dos sentits (per homes i per dones), per tal d'ampliar les perspectives i els coneixements de les persones.

«Jo penso que és una visió una mica tòpica, que és veritat que potser existeixi, però el que hem de potenciar són les virtuts i on millor es desenvolupa cada persona. Et puc posar un exemple: al Parlament, el portaveu dels temes socials la passada legislatura, per part nostra, del Partit Popular, era un noi, era un home i ho portava súper bé. El tema de l'educació també, que a vegades són temes que tiren més cap a les dones. En canvi, ell era home i ho portava estupendament bé. (...) Cada qual per allò que serveix.»²⁶

«Jo sóc primera Tinent d'alcalde i porto Promoció Econòmica, que és una àrea que normalment no posen a les dones. Tenim la mania, jo sempre ho dic, que ho poso en símil d'ensenyament, que sempre es pensa que les regidories de les dones han de ser Serveis socials, Sanitat, Cultura, regidories que serien més «Maries», no? Com ho diríem a Ensenyament. I crec que no és així. A vegades sí que ho és, i a vegades dóna la casualitat. Però jo crec que no s'agafen perquè siguem dones. Almenys en aquest govern, dóna la casualitat que Cultura ho porta un regidor, que Ensenyament ho porta una regidora (però perquè la seva tasca professional també és professora i consideraven que era la més adient), o Benestar Social perquè ha sigut la pròpia regidora que ho tenia clar que era la seva meta, o el que ella volia fer perquè veia que tenia més capacitat. Però en cap moment, almenys en aquest Ajuntament (Cambrils), quan s'han marcat les regidories,

25 Montserrat Carreras Garcia (CIU), nascuda a Girona el 13 de juliol de 1969.

26 Belén Pajares Ribas (PP), nascuda a Barcelona el 3 de juliol de 1964.

s'ha agafat perquè es veiessin capacitats de portar-les endavant, per les aptituds de cadascú, no perquè fossis dona.»²⁷

«Jo crec que tant els homes com les dones es poden fer càrrec de qualsevol cartera. Una altra cosa són els estigmes que hi ha, que jo crec que a vegades, fins i tot ens perjudica. És a dir, posar-nos etiquetes a nosaltres mateixes que som millors per fer mediació... n'hi ha que sí, ni ha que no. (...) Tot depèn de la gent, de la teva manera de ser i de la manera de ser dels altres interlocutors o dels teus companys, de la gent amb la qual has de treballar. És cert que hi ha determinades, digue-li carteres o responsabilitats, que normalment s'assignen a les dones, però la gent a vegades això ho veu com una mica de menysteniment, no? (...) Clar, la part negativa que jo veig en aquest sentit, és que tu només tens una parcialitat de les coses, és a dir, hi ha altres àmbits de la política que perquè no se't dona l'oportunitat de participar-hi els desconeixes, com ells o elles desconeixen aquests! Eh? Per tant, jo sempre he cregut en la igualtat però en els dos àmbits, o sigui, potenciar i fer discriminació positiva en determinats àmbits cap a les dones però també en determinats àmbits per als homes. Perquè, per a mi, la igualtat s'aconsegueix quan tothom coneix tot.»²⁸

Per acabar amb aquest apartat, cal afegir que tant en la primera interpretació com en la segona, es va remarcar el gran valor d'aquests àmbits tradicionalment femenins d'atenció a les persones per les altes càrregues de responsabilitat que comporten i per constituir qüestions concretes del dia a dia i de l'agenda quotidiana i que, en definitiva, no són menys importants que els més potents com Promoció Econòmica, Urbanisme i Hisenda. A més, també es va assenyalar que aquests mateixos «valors femenins» que serveixen per justificar l'assignació diferenciada de regidories, poden servir perfectament per a les regidories més «fortes», aportant una major sensibilitat i una nova perspectiva als assumptes locals. Aquesta última tesi queda plasmada en les tres aportacions que segueixen:

«Jo sóc de les que poso en valor les funcions de cura, és a dir, a mi no m'agrada que es menyspreïn les funcions de cura o les funcions d'atenció domèstica. Jo sóc de les que penso que això té molt

27 Carme Cros Brull (PP), nascuda a Cambrils el 22 d'abril de 1956.

28 Misericòrdia Dosaiguas Pérez (PSC), nascuda a Reus el 15 de setembre de 1956.

valor, té tant valor com l'altre i el que defenso és que sigui una cosa compartida socialment per homes i per dones i que socialment estigui molt valoritzada. (...) Per mi, educar i generar vida i educar criatures o persones és tant o més important —per mi, més important— que fer un pont o un camí o el que sigui. Per tant, sóc de les que defenso que això té molt valor i no m'agrada, no em dóna la gana que siguin més valuoses les funcions de Promoció Econòmica o d'Economia que no pas la cura, eh? Ara, evidentment, defenso que això estigui fet per totes dues persones, tots dos sexes, i que socialment tingui el mateix valor.»²⁹

«El món que ens envolta està molt masculinitzat i això provoca que els homes en general... o sigui, qui decideix què faràs tu? Normalment, són grups d'homes els qui estan decidint les feines i normalment, ells creuen que tenim més facilitat per una sèrie de coses. Jo no conec a cap dona que no tingui facilitat per fer Urbanisme, no conec cap dona que no tingui capacitat per fer Economia, és igual que qualsevol cosa. Els valors, et poden ajudar, independentment de si ets home o ets dona. Sí que és veritat que moltes dones tenim la capacitat —en general, però hi ha dones que no— d'empatia, de posar-se en lloc dels altres. Això et pot servir molt bé si estàs a Serveis Socials o et pot servir molt bé si estàs a Urbanisme, si estàs a qualsevol reunió.»³⁰

«Això està canviant molt lentament. Continua bastant en aquesta tònica. Està canviant molt lentament. El que passa de totes maneres és que si realment és cert que els valors femenins són la cura i és un altre tipus de lideratge, des de qualsevol àmbit, això és un valor que et funciona. En un moment donat, plantejar-se l'urbanisme des del punt de vista d'un urbanisme que tingui cura, d'un urbanisme que protegeixi, hauria de ser una cosa molt interessant. O portar les polítiques de seguretat des d'aquest punt de vista.»³¹

Valors femenins i valors masculins - nous models de lideratge

Aquest eix d'anàlisi, directament relacionat amb l'anterior, es va plantejar per intentar respondre si, segons la visió de les dones entrevistades, realment

29 Imma Mayol Beltran (ICV), nascuda a Palma de Mallorca l'1 de febrer de 1958.

30 Carme Mansilla Cabré (CIU), nascuda a Cambrils el 27 de novembre de 1957.

31 Arga Sentís Maté (ICV), nascuda a Tarragona el 18 d'abril de 1964.

existeixen, d'una manera clara i diferenciada, valors masculins i valors femenins. Al voltant d'aquest assumpte, es va donar una diversitat d'opinions remarcable. Per una banda, algunes informants van afirmar que les dones sí que són diferents als homes, ja que tenen un pensament diferent, una estructura mental diferent, són més operatives i pragmàtiques, molt organitzades, tenen els sentiments més presents tant a la vida privada com a la pública, tenen més empatia i un major contacte humà que els homes, són bones treballadores en equip, més comunicatives i dialogants, més entregades al servei públic i també són més tenaces. Aquesta primera visió la van avalar quatre testimonis:

«De valors femenins, destacaria el tema de la mediació, la comunicació, l'intentar fer equip, el fer xarxa, el de l'ajuda, el diàleg, jo crec que les dones som molt més dialogants, escoltar més... També crec que les dones som molt més pràctiques, o sigui, les dones tenim una mentalitat pràctica. Estem acostumades a resoldre mil problemes petits i per resoldre mil problemes petits, has de ser molt pràctica en aquesta vida. I les dones ho som, anem per feina sempre. Jo ho veig en les reunions: quan tenim reunions que només són homes, (...) de veritat que costa perquè els homes parlen molt, discuteixen molt i els hi costa molt concretar i anar per feina, no? (...) Els has de reconduir constantment. Les dones som molt més pràctiques, van més per feina, «vinga, va, pim, pam, pam, i ja està!»³²

«Pensem diferent les dones. Ens organitzem diferent. Jo crec que les dones ens hem de complementar amb els homes (...) perquè jo crec que l'estructura mental és diferent. Ens complementem. Una dona té el cap molt organitzat. És capaç de fer tres coses a l'hora. És capaç de pensar en espais diferents, no? Reunions portades per dones són molt més àgils. Són molt més operatives. Més efectives, no? Salvant grans distàncies, eh? Però com que estem tan acostumades a haver de fer tantes coses a l'hora (estar preparant el dinar mentre el nen petit plora i pensar en el que has de comprar), (...) anem per feina. (...) Ens hem de complementar, hem d'aprendre a treballar en equip amb els homes i amb altres dones perquè les estructures s'han de creuar. No tots tenim l'habilitat absoluta ni la forma perfecta de treballar. Per

32 Montserrat Carreras Garcia (CIU), nascuda a Girona el 13 de juliol de 1969.

tant, arribar a conformar equips potents, que és la forma de treballar més efectiva.»³³

«Jo crec que les dones que estem contentes de ser dones i que ens sentim còmodes amb el nostre gènere i que no volem pas renunciar-hi... jo sóc de les que defenso la diferència, o sigui, jo crec que els homes i les dones no són iguals, crec que som diferents i que justament, el pensament de la diferència sexual a mi és el que m'arriba més del moviment feminista. Per tant, jo crec que la nostra manera de fer, que té que veure amb això que deies de donar vida i té que veure amb el que històricament hem estat, el que hem de fer és posar-ho en valor i compartir-ho. I jo penso que això fa que tinguem els sentiments més a prop de la nostra vida quotidiana i no tinguem la necessitat d'amagar-los. Jo crec que és bo que a la vida pública les emocions formin part de la presència de la vida pública, crec que la facilitat de relació, de contacte humà, són elements que ajuden a les organitzacions, crec que els patrons de relació horitzontals i la motivació en la vida quotidiana és molt útil a les organitzacions i a les mobilitzacions i tot això són patrons molt femenins. Que la part emocional avui en dia té molt valor a les empreses no ho dic jo, ho diu gent que en sap molt més que jo i jo ho he experimentat. I per tant, jo crec que la part femenina del cervell i la part femenina de la societat ha d'influir a tot arreu perquè és molt valuosa i jo crec que segurament que aporta moltes coses en el món que encara no s'utilitzen suficientment. I de fet, la part femenina dels homes, quan la desenvolupen, entre altres coses, són molt més feliços.»³⁴

«Suposo que ara està canviant, però jo crec que les dones de la meva generació i les més grans, com que vam estar educades molt en una cultura... de la dona... jo crec que el rol de les dones en la política té unes grans diferències amb el rol que tenen els homes en política, en l'estil que hi posen. Les dones de la meva generació tenim una sensació que hem de donar servei, i una sensació d'entrega, de disponibilitat molt més franca, molt més oberta, molt més personal, si tu vols, que els homes. Els homes s'ho prenen més com una feina, com una activitat més professional, entre cometes, eh? Perquè jo considero que a la política

33 Teresa Pallarès Piqué (PSC), nascuda a Marçà (Priorat) el 12 de febrer de 1964.

34 Imma Mayol Beltran (ICV), nascuda a Palma de Mallorca l'1 de febrer de 1958.

—això és una altra història— hi ha la part vocacional que és molt important. Però jo crec que les dones de la meva generació, l'actitud que tenen davant de la política o que tenim davant de la política és de molta més entrega a nivell personal, de prendre't'ho com una qüestió més vocacional, com si fessis una cosa diferent, més de tipus personal, de sentiment, potser. Una sensació diferent. Potser ara ja no tant, perquè, per exemple, amb ma filla els rols canvien molt, les cultures canvien molt, eh?»³⁵

Per una altra banda, altres dones també van certificar que, malgrat que sí que existeixen una sèrie de valors femenins com els anteriorment enumerats, aquestes qualitats no acaben de triomfar en l'exercici de la política, sinó que, pel contrari, són freqüents els comportaments molt maculinitzats per part de moltes dones polítiques, possiblement per no ser castigades a nivell de partit o perquè, senzillament, aquest és el model que impera i que triomfa i en conseqüència, ho fan per inèrcia i/o subconscientment. Tres polítiques ens ho van explicar de la següent manera:

«Pel que fa als valors en l'àmbit de la gestió i la direcció en l'activitat política, jo crec que també va molt lligat a les persones. Et trobes dones, i en política passa, que a vegades com més responsabilitat tenen (...), adopten uns rols a priori molt masculins i això és una realitat que jo m'he trobat en el món de l'empresa i també en el món de la política. Entres en el món dels homes, que fins fa uns pocs anys estava vetat, i aleshores entres en un món en què les dones a vegades adopten el rol masculí.»³⁶

«Jo crec que hi ha altres factors però no tinc clar que acabin de triomfar, eh? Crec que les dones som més polivalents perquè estem acostumades a gestionar per rols culturals indistintament la part privada de la llar amb la part pública diríem, professional, el que sigui. Però no ho tinc tan clar en la política. Més aviat les coses que fas a la política masculinitzen, eh? Pel patró de comportament, perquè no les castiguin. En canvi, curiosament a les empreses —no parlo a la propietat de les empreses— però a aquesta associació que et dic de FUNDE i de Mirada Plural, hi ha moltes empresàries emprenedores que triomfen en els seus negocis però no són visibles. Ningú en parla. (...) Però, en política, les dones... mira que et comentava que tinc la preocupació

35 Lúdia Martorell Domingo (PSC), nascuda a El Morell el 8 de desembre de 1954.

36 Meritxell Borràs i Solé (CIU), nascuda a l'Hospitalet de Llobregat el 12 d'abril de 1964.

que l'esquerra —especialment el socialisme— estem regressant en la visibilitat de les dones. En canvi, el Partit Popular ensenya les dones, les promociona! Ja es digui Cospedal o es digui Soraya Sáenz de Santamaría o es digui Alícia Sánchez Camacho. Ens sentim identificades amb aquestes dones? Com a dones són dones, és evident. Però segurament, no! Ho dic això perquè crec que les dones poden aportar, de veritat, i aporten més complexitat i més capacitat pràctica —és curiós— de resoldre els problemes, però no tinc tan clar que això acabi guanyant a la política perquè hi ha una contradicció i aquest element de dir que les dones amb ambició són vistes pitjors per les estructures masculinitzades continua sent, eh? Almenys a l'esquerra.»³⁷

«Jo crec que últimament s'estan introduint valors femenins, per exemple la Christine Lagarde, que ens ha donat ara la imatge d'una dona molt forta dintre del món econòmic, no? Però encara sembla que ens ho mirem com a diferent, no? «Ves aquesta dona, no? Quina dona més potent!» (...) La dona sempre ha ocupat a l'esfera domèstica un àmbit molt important i de resoldre tots els problemes tant de cura de fills com de cura dels pares, dels avis, de la gent gran i les relacions familiars... això ha estat com un calc en el moment que la dona s'obre al món de la política, al món públic. Llavors, jo crec que això a poc a poc està canviant. Encara se'ns demana a les dones, d'alguna forma, no sabria explicar com, però d'alguna forma encara es demana que una dona demostrï. (...) Hi ha models. Però costa, jo crec que encara costarà alguna generació.»³⁸

La tercera opinió la trobem en les informants que van indicar que tots aquests valors pretesament diferenciats són estigmes i que precisament posar etiquetes a les dones les perjudica, de manera que cal potenciar les aptituds i actituds de cada persona independentment del sexe. Per tant, aquest discurs defensa que cada persona és diferent i no té uns valors preestablerts pel simple fet de ser home o dona, sinó que cada qual conforma el seu tarannà i principis a partir de la seva formació, educació, trajectòria professional, personalitat i relacions amb els altres. Sobre aquesta opinió, els tres fragments textuais de l'anterior apartat que apostaven per una distribució de les carteres en funció

37 Marina Geli Fàbrega (PSC), nascuda a Sant Gregori (Girona) el 12 de setembre de 1958.

38 Teresa Pallarès Piqué (PSC), nascuda a Marçà (Priorat) el 12 de febrer de 1964.

de les aptituds i coneixements de cada persona i no pel gènere, ens il·lustren perfectament aquest punt de vista.

Finalment, i en certa mesura vinculada amb l'anterior visió, una altra de les informants va matisar que sí que considerava que hi ha valors femenins i valors masculins, però que aquests els poden posseir tant els homes com les dones. És a dir, podia donar-se el cas d'un home molt comunicatiu, dialogant i empàtic i d'una dona que, en canvi, no presentés cap d'aquestes qualitats pel simple fet de ser dona:

«Jo crec que hi ha valors femenins i valors masculins. Això sí que ho crec perquè ho veig, però sí és cert que crec que també hi ha homes que tenen valors femenins i que desenvolupen aquests valors femenins, perquè a més, li donen importància. I hi ha dones que tenen valors molt masculins i es mouen per aquests valors masculins. Vull dir, que ja no crec que sigui una cosa tant pel sexe, sinó que hi ha una sèrie de valors que són masculins però aquests valors els pot tenir un home o una dona indistintament. Hi ha homes amb valors femenins.»³⁹

Accés de les dones als llocs de presa de decisió

Aquesta qüestió fou plantejada a les dones entrevistades partint de la realitat de l'anàlisi quantitativa, la qual il·lustra amb una rotunditat indiscutible les baixes proporcions de dones ocupant càrrecs de responsabilitat, gestió i direcció, una situació que no només es dona en l'univers polític, sinó en l'empresarial, en els mitjans de comunicació o en altres àmbits, i que s'acusa d'una forma molt contundent com més es va pujant en la jerarquia del poder. En aquest sentit, la immensa majoria de les informants, malgrat haver testimoniat l'increment progressiu de la presència de dones en els diferents nivells d'administració, va confirmar que en els alts càrrecs encara no s'ha produït aquesta normalització en la proporció entre homes i dones.

Les dones que es van pronunciar obertament sobre aquesta qüestió, van apuntar que majoritàriament, qui decideix encara els equips de govern, són els homes, ja que majoritàriament són ells els caps de llista. D'aquesta manera, inevitablement, aquests pensen en altres homes: el seu cercle de coneguts, l'entorn més immediat que, a la vegada, és amb qui comparteix els espais

39 Montserrat Carreras García (CIU), nascuda a Girona el 13 de juliol de 1969.

informals. I en conseqüència, s'acaben conformant equips tècnics amb grups totalment masculins.

Malgrat això, moltes de les informants van aclarir que no culpaven els homes per aquestes dinàmiques perquè consideren que no ho fan expressament, sinó que es tracta d'una qüestió natural, generacional i de caire estructural (de pensament, mentalitat i cultura). A més, també van afegir com encara en els nostres dies hi ha altres sectors molt vetats a les dones, com el financer o la direcció de les grans empreses. Per tant, partint d'aquest fet, moltes de les dones polítiques entrevistades van justificar la necessitat legal d'incorporar dones a les llistes de manera obligatòria.

Un primer testimoni, Imma Costa del PSC, ens il·lustra amb gran clarividesa la situació que pretenem examinar amb aquest eix d'estudi:

«Jo comentava amb una companya diputada i deia «tu t'has fixat en 27 diputats que crec que som a la Diputació de Tarragona, quantes diputades hi ha? Doncs, el grup de Convergència en porta dues i el grup nostre som els que en portem més: som tres! Però Esquerra no aporta cap, i PP tampoc. Això és molt poc». I és més, una altra companya em deia «i t'has fixat que tots els presidents de les comissions són homes? I tota la junta de govern de la Diputació són homes?» Bé, penso que tampoc això. Més si el grup que governa té dues dones. Home, una mica d'equilibri. Però no equilibri perquè sigui una dona i les hagin de col·locar, eh? No parlo d'això, eh? Parlo del fet que sembla que les tinguem allà per fer bonic, no? Per trencar una mica l'estètica del que tenim. No és això. Almenys, per la meua manera de ser que tota la vida m'he bellugat en això i que quan vaig començar a entrar-hi vaig treballar molts anys al costat d'homes i cap problema, eh? Ni amb homes ni amb dones ni amb res, eh? Però costa molt. Tu t'has de fer valdre com a persona, perquè és que si no...»⁴⁰

En referència a aquest accés de les dones als llocs de presa de decisió més enllà de la garantia de la igualtat jurídica entre tots els ciutadans, s'han seleccionat quatre testimonis molt valuosos per la seva riquesa i diversitat en destacar diferents elements al voltant de la mateixa realitat inqüestionable —per objectiva estadísticament— de proporció de dones a alts càrrecs. Al contrari, un cinquè testimoni reivindica —amb satisfacció i orgull— la política del seu

40 Imma Costa Ramon (PSC), nascuda al Montmell (Baix Penedès) el 25 de novembre de 1962.

partit de promocionar dones que arriben a les categories superiors en la jerarquia dels diferents nivells de l'administració.

El primer fragment, de l'entrevista realitzada a Marina Geli del PSC, ens parla sobre els lideratges de patrons masculins en diversos àmbits de la vida pública:

«Més enllà de la igualtat jurídica i més enllà de les quotes, jo crec que en els consells d'administració de les empreses, etc. la llei d'igualtat, això, encara que triguem temps, va bé perquè és que necessitem pluralisme arreu, arreu, arreu, arreu! Perquè si no lideren dones els poders reals, això és molt complicat. (...) Jo vinc d'una família de dones fortes, eh? (...) Però he continuat patint o veient una cultura totalment masculista tant a la professió mèdica com especialment a la política. És més, crec que ha empitjorat als últims anys i especialment quan la crisi econòmica s'ha fet present. I l'economia i la seguretat, que són els dos elements que a la gent li preocupen en èpoques de crisi, continuen tenint patrons, discursos, lideratges de patrons masculins o masculins. Especialment greu a l'esquerra això, eh? Perquè em preocupa que curiosament a la dreta, a la dreta espanyola i la dreta catalana, hi ha més dones líders. Jo ho veig en el Partit Popular de Catalunya o en el Partit Popular d'Espanya. I, per tant, fixa't, l'esquerra té més dificultat que la dreta a expressar la pluralitat. (...) A Esquerra Republicana i al PSC encara tenim un debat pendent d'expressar el pluralisme amb mirada de gènere en la política.»⁴¹

La següent informant, Joana Badell del PSC, ens remarca que l'accés als nivells superiors del poder es pot veure obstaculitzat per la maternitat, ja que constitueix un aspecte que abraça un important període de temps per a les dones que volen ser mares i exercir com a tals:

«Suposo que no ho tenim tan fàcil en el sentit que nosaltres passem un període que va dels 30 als 40 o 45 on la maternitat ens ocupa molt i això, és un aspecte que jo mateixa a la feina, el fet de tenir una baixa per maternitat em va situar en un segon lloc a abans. Jo vaig tornar a la feina i vaig perdre responsabilitat. Però, també, a més a més, en aquesta època, quan vas a qualsevol entrevista per què t'agafin és una etapa que ho tenen en compte això. (...) Això, penso que és una situació que es valora negativament

41 Marina Geli Fàbrega (PSC), nascuda a Sant Gregori (Girona) el 12 de setembre de 1958.

en lloc de valorar-se positivament. Se'ns han de facilitar molt les coses perquè canviïn, i aquest és un aspecte important. La naturalesa de l'home i de la dona fa que majoritàriament les dones tinguin la maternitat més desenvolupada i majoritàriament els homes, que són els que històricament portaven el menjar a casa, tinguin un interès molt més potent de cara a complir i fer la feina. (...) S'haurien de canviar els patrons. Per altra banda, jo no sé si vull canviar aquest patró. A mi ja m'està bé, i m'agrada, sempre i quan això no m'afecti negativament en la feina. Clar que jo ja he passat aquesta etapa i quan sigui àvia, també m'hi trobaré i tampoc no vull perdre aquesta capacitat de gaudir amb els fills, el que passa és que a la feina això no està ben vist.»⁴²

La tercera visió, de Mercè Juncosa del PSC, apunta cap a la confiança i seguretat de les dones com un factor clau per a avançar en la proporció femenina en el món polític:

«La proporció de dones és molt baixa. És molt baixa. A vegades, a totes les reunions que vas, et sents com una mica... perquè ja et tracten com si fossis una cosa ja especial. O sigui, «bé, posa't tu aquí davant, perquè com que ets una dona...» «Això, col·lega, no cal. Jo m'he d'assentar al meu lloc». Però bé, jo diria que les dones s'ho han de creure que valen. (...) Et trobaràs en política i et trobaràs en càrrecs de direcció, i quan realment és un càrrec important, difícilment hi trobes una dona. I no només de política sinó de qualsevol negoci. I de secretàries tantes com en vulguis, i molt competents i jo sempre dic «la secretària val bastant més que el cap», però... hi ha el cap. Hem de creure. L'actitud. Si realment volem un món diferent, realment crec que som les úniques que podem canviar-lo, perquè durant un munt de segles els homes van fer les mateixes tonteries, i amb ells, no.»⁴³

Finalment, el quart element destacat per part de Teresa Gomis de CIU és la formació, que s'alça com el motor de canvi i la palanca per a poder adquirir major responsabilitat i optar a càrrecs superiors:

«La formació. Formar-se. Si tu et formes, és com una cadena. Entens, saps, coneixes, i com que ets capaç, i de dones llestes n'hi ha moltes... perquè n'hi haurà tantes com homes, o més, no ho

42 Joana Badell Ros (Begues Actiu -Units per Begues), nascuda a Barcelona el 2 d'abril de 1959.

43 Mercè Juncosa Aulèstia (independent- PSC), nascuda a Reus el 15 de març de 1953.

sé. Són les lleis de Mendel que fan la intel·ligència i després hi ha l'esforç. I penso que a igualtat d'intel·ligència, l'esforç sempre el fa millor la dona que l'home. Per tant, sempre penso que la dona té més possibilitats quasi que l'home. Però clar, una cosa és que es formi i arribi a un nivell. Però arribar a nivells molt alts costa, però tenim grans dones i posades en càrrecs de responsabilitat. Ara, no tenim tantes com homes, això també és cert. És una qüestió generacional. Jo crec que amb el temps s'anirà reconduint. Però en canvi, el que no trobaria bé és que diguessin «a totes les direccions generals que hi ha al món, ha d'haver la paritat». No, doncs ja se les aniran guanyant. Si una dona és bona, ja s'ho anirà guanyant.»⁴⁴

Com a contrapunt a les anteriors aportacions, Carme Cros del PP va defensar el model d'impuls de dones a càrrecs de rellevància política del Partit Popular, desmuntant estereotips —segons les seves paraules— que es tenen al voltant del seu partit:

«Jo sóc del PP, i me n'adono que el PP, de sempre, no d'ara, d'anys anteriors, som els primers que hem tingut moltes dones alcaldesses, moltes dones caps de llista, moltes dones que són presidentes del partit a nivell autonòmic, amb càrrecs importants! Jo a vegades penso que tenim com un tòpic, no? Un clíxé fet que els partits de dretes són molt masculistes i els partits d'esquerra... jo torno a repetir, perquè crec que malgrat la creença que té la gent, el Partit Popular és un partit que creu en la gent i en les seves persones i que no posa límits, i la prova està en què aquí a Catalunya tenim una Alicia Sánchez Camacho, que a moltes ciutats i pobles d'aquí tenien cap de llista... (...) I a nivell d'Espanya sempre hi ha hagut moltes dones alcaldesses en primeres capitals. A part de la Rita Barberà, a Andalusia en tenim moltes, presidentes de comunitat com hem tingut l'Esperanza Aguirre o com hem tingut presidentes al Senat o al Congrés. Jo crec que és així, que no té res a veure amb les quotes. No. És simplement perquè han demostrat que valien i el partit les ha sabut treure a la superfície, no? De que valem. Verdaderament, les dones valem.»⁴⁵

44 Teresa Gomis de Barbarà (CIU), nascuda a Reus el 20 de març de 1949.

45 Carme Cros Brull (PP), nascuda a Cambrils el 22 d'abril de 1956.

Per una altra banda, una altra de les qüestions més debatudes i probablement de les de major interès, ha estat no només reconèixer el baix volum de dones ocupant càrrecs de direcció i de gestió política, sinó si veritablement a les dones els interessa el poder en sentit estricte o com a mínim, si estan d'acord amb com es gestiona avui per avui (des de grups totalment o gairebé totalment masculins i amb unes dinàmiques construïdes i consolidades històricament). Cal preguntar-se si certament totes les dones volen o s'han plantejat canviar el model existent i sobretot si poden i si pensen que ho poden aconseguir. En aquest sentit, algunes de les informants també van destacar que encara hi ha una manca de pedagogia per fer entendre als homes que els avenços en temes de gènere no només afavoreixen a les dones, sinó a la societat en general.

A més, en plena consonància amb l'anterior, en moltes ocasions, tal com diverses polítiques entrevistades van assenyalar, les dones que es dediquen a temes de gènere i que creen vincles de complicitat amb altres dones, estan mal vistes en les estructures jeràrquiques dels partits i fins i tot banalitzades en el poder. Una altra qüestió diferent serien els nexes de solidaritat que es creen entre companyes —independentment de la ideologia política— en nivells menors de l'administració, com els Consells Comarcals i les Diputacions Provincials, on majoritàriament hi ha representació masculina. Tornant a les altes esferes del poder, parlar sobre qüestions de gènere sol crear situacions incòmodes per a moltes dones, i mencionar el terme «feminisme» comporta automàticament associar-ho a quelcom extremista, irracional, passat de moda i «anti-homes», tal com queda reflectit a l'apartat «Feminisme» d'aquest capítol.

En el cas contrari, altres informants van assenyalar que no hi ha del tot solidaritat entre dones precisament a causa d'aquest poder tan masculí. Per tant, com que hi ha tanta competència per trobar un petit espai en els dominis del poder, en comptes que les dones es recolzin malgrat tenir ideologies diferents i fer que puguin avançar en la representació femenina a les altes esferes, aquesta situació no se sol produir. En canvi, és coneguda l'existència de dones molt potents i destacades que, de manera individual i extraordinària (ja que no és el més comú), han aconseguit escalar en aquests àmbits tan masculins com són els alts càrrecs de responsabilitat i de gestió.

Sobre la matèria que podríem anomenar «dones i poder», Marina Geli i Begoña Álvarez, ambdues del PSC, van exposar el següent:

«A mi... , m'han vingut sempre a buscar per fer les coses que t'he dit, no? Jo no em vaig proposar per primera secretària a Girona,

no em vaig proposar de consellera. Però és curiós, ho podia haver fet. Moltes ho fan! Però ja no saps si t'acaba d'agradar, i aquest sí que és un debat. Encara algunes dones ho fan i jo les recolzo, eh? I ens hem d'apoderar per tal que ho fem. Perquè els homes ho fan, no? Per això arriben! I, en canvi, nosaltres... Bé, també hi ha un altre element: no hi ha del tot solidaritat entre dones, perquè el poder és tan masculí que hi ha tanta competència per trobar una escletxa, i en comptes de dir: «no, fem xarxa encara que siguem diferents entre nosaltres, però ha d'arribar algú per, com a mínim, representar més a les dones». Ens costa perquè els homes prefereixen dones individuals. Les dones que fan xarxes amb dones estan banalitzades en el poder. Estic totalment convençuda i podria posar exemples que no vull posar noms, eh?»⁴⁶

«Ni las leyes ni lo que se está haciendo, al final, no es verdad. Se cumplen las normas tanto en la vida laboral como en la política, pero luego quien manda es un hombre. Casi siempre. Hombre, hay algún cargo, pero bueno, yo lo que he visto hasta ahora es que al final el que manda es un hombre. Y no sé si es la falta de voluntad nuestra por llegar a mandar, no sé si el poder nos interesa tanto. Quizá, no, ¿eh? Quizá les interesa más a ellos porque históricamente lo han hecho. Es que ellos no lo quieren soltar y a nosotras tampoco nos interesa demasiado pelearnos por eso. Yo al final lo que quiero es trabajar bien. Que me den más o menos poder... me da un poco relativamente lo mismo.»⁴⁷

Mesures d'acció positiva

Partint de l'univers de desigualtat numèrica que il·lustren les dades de l'estudi quantitatiu, les mesures d'acció positiva s'alcen com la garantia d'una representació equilibrada entre homes i dones en els òrgans de decisió i representació política, tal com s'ha especificat a la introducció d'aquesta obra.

En relació a les postures de les informants sobre aquest assumpte, no es pot establir d'una manera simple —com es faria sense entrar en una reflexió profunda i sense contemplar la complexitat real d'aquesta qüestió— una divisió rigorosa entre un pensament de dretes o centre contrari a aquestes mesures i una ideologia d'esquerres o centre partidària de les mateixes. En aquest sentit,

46 Marina Geli Fàbrega (PSC), nascuda a Sant Gregori (Girona) el 12 de setembre de 1958.

47 Begoña Álvarez Sahún (PSC), nascuda a Monzón (Huesca) el 6 d'octubre de 1967.

es van poder recollir quatre categories d'opinió, que a continuació s'exposen una a una acompanyades pels fragments textuais que les justifiquen.

En primer terme, trobem dones d'esquerres contràries a les mesures d'acció positiva per considerar-les rigideses organitzatives. En particular, fou tan sols una política, Imma Mayol d'ICV, que va especificar que el que cal és un canvi cultural i una dinàmica social favorable per tal que es normalitzi l'equilibri entre homes i dones en tots els àmbits de la vida i que, amb aquesta realitat, les quotes no tenen cap sentit:

«Jo crec que aquí ha d'haver procés de canvi cultural. Jo sempre explico que Iniciativa, seguint l'estela dels països nòrdics, també va utilitzar l'element de les quotes com element per fer créixer. Això va provocar canvi cultural, també. (...) I va haver-hi un moment que ja era impensable que l'organització no fos molt femenina també. Quan això ha passat, a mi em semblava que aleshores les normes eren molt menys necessàries. Jo sóc de les que vaig votar en contra, per exemple, de les lleis de la paritat o així, i en canvi jo sóc una feminista convençuda, però em semblava que quan ja s'havia produït un canvi cultural com s'havia produït en la nostra organització, no calia fer rigideses organitzatives com per exemple les llistes, que jo crec que no és una cosa pròpia de les dones. Jo t'ho dic, eh? Per tant, jo dic que el canvi cultural és molt important, i per què hi hagi canvi cultural, evidentment hi ha d'haver una dinàmica social favorable. Però també hi ha d'haver dones molt convençudes de què ho defensin per a l'organització i que treballin conjuntament per tal que la seva forma d'entendre l'organització emergeixi i per securitzar-se i per fer emergir els valors i per ser capaç, en un moment determinat, de crear conflicte a l'organització i acceptar coses doloroses. (...) Però hi ha moments que hi ha d'haver ruptures, hi ha moments que hi ha d'haver. (...) També t'he de dir que hi hagi dones no és garantia que es facin polítiques feministes. (...) Per mi, s'ha de feminitzar la societat i s'han de feminitzar els partits. I a vegades, que hi hagi dones no és garantia de feminització.»⁴⁸

El segon grup d'opinió el formen polítiques de CIU i d'esquerres defensores de les mesures d'acció positiva. Totes elles van al·legar que encara queda molt de camí per recórrer per assolir una igualtat real entre homes i dones

48 Imma Mayol Beltran (ICV), nascuda a Palma de Mallorca l'1 de febrer de 1958.

després d'haver aconseguit la igualtat jurídica de tots els ciutadans i ciutadanes. Presentem cinc testimonis:

«Jo suposo que alguna cosa s'havia de fer, però a vegades també em qüestiono fins a quin punt les dones volen implicar-se en política i en l'esfera pública. Aquí hi ha una mica de tot. Sense aquestes ajudes, aquestes mesures de discriminació positiva legals, pel tema de la paritat en les llistes i tot això, hauria estat complicat. Però jo, m'he arribat a qüestionar si realment també és que les dones, jo crec que per responsabilitat, amb tota la càrrega que tenim, de vegades no volem fer un pas endavant perquè això ens comporta que moltes altres coses no puguis anant fent. I això encara, jo crec que no el tenim resolt, i no em crec el de l'instint, ni em crec el de l'ADN, és a dir, em nego a creure això. És un tema d'aprenentatge pur i dur. Estem educades i educats, tots, perquè això sigui així. I trencar aquest motlle és complicat. Tot i que surten dones potentíssimes, aquesta càrrega domèstica que arrosseguem i que tenim i que és inherent a tot... (...) S'han de prendre mesures com s'estan prenent perquè això ajuda. No soluciona segurament. Però sense això encara estariem més endarrere.»⁴⁹

«Jo estic d'acord amb les mesures de discriminació positiva. El que passa que entenc que hi ha molta gent que es planteja criticar les mesures de discriminació positiva com si fossin en si mateixes un objectiu i no un mitjà. (...). Ara, si les veus com un mitjà, que és el que són, per aconseguir normalitzar una situació que si no, per la seva pròpia dinàmica seria molt més complicat, a mi em semblen absolutament positives. Jo crec que han tingut una efectivitat. (...) Ara, que hagin arreglat coses que tenen dinàmiques molt profundes, no. El que passa que són coses que són molt lentes de solucionar. El problema que hi ha és que d'entrada, als partits, hi ha molt poques dones. O hi ha molt poques dones que en un moment donat decideixen no ser només militants, o només pagar la quota, i implicar-se a fer coses. Aleshores, a vegades, les organitzacions, sobretot si són petites, tenen aquest problema que, intentar ser paritàries quan la teva pròpia organització no t'ho permet perquè no tens la matèria humana que t'ho permeti, és molt complicat. I això, si t'ho mires en global, penses que realment s'ha de potenciar perquè necessites que la pluralitat de la societat estigui representa-

49 Teresa Pallarès Piqué (PSC), nascuda a Marçà (Priorat) el 12 de febrer de 1964.

da a les institucions i que tingui una composició similar i que tingui una composició d'homes i dones similar. És perfecte. Tothom hi està d'acord. Però després resulta que estàs en una organització, que intentes fer les coses d'una manera paritària i a la millor tens actives dues dones i 20 homes.»⁵⁰

«Jo en sóc una ferma defensora. (...) Avui en dia, la majoria de llocs de responsabilitat estan ocupats per homes i dins d'aquests equips d'homes, simplement, per una qüestió estadística, tu et reuneixes amb 10 homes i n'hi ha de brillants i n'hi ha de menys brillants. Les dones sembla que totes hagin de ser brillants perquè si no, «és que és del cupo». Jo sempre dic «en el moment que en el consell d'administració hi hagi el mateix nombre de dones-*florero* que d'homes-*florero*, estarem bé, d'acord?» De moment, les dones han de valdre molt i els homes, n'hi pot haver un *florero*. Escolta'm, hem de tenir tots la mateixa capacitat d'arribar. La dona ha prosperat molt, però mira, en l'anterior legislatura jo era presidenta del Consell Comarcal de l'Alt Camp. Érem 23 alcaldes, tot homes! (...) I jo presidenta, però 23 homes alcaldes! Aleshores, la Llei de la paritat funciona a partir del número 2. (...) No hi ha un 50% de dones que vagin de cap de llista o un 30% de dones que vagin de cap de llista. (...) Tant de bo no hi hagués paritat! Però una de dues: o obligues a la generació masculina a que inclogui dones —i evidentment no parlo per mi perquè més o menys m'he sabut obrir camí— o les dones han de renunciar a tantes coses que no arriben a fer el salt cap a la política.»⁵¹

«Els homes estan en els òrgans de decisió i de direcció, perquè clar, en l'àmbit polític, per exemple, com en l'àmbit de l'empresa, després d'una llista hi ha el repartiment de càrrecs i de responsabilitats, i és curiós, a vegades, veure com tu pots haver anat en un número de la llista i a l'hora de repartir responsabilitats, qui jerarquitzava o qui està al capdavant de determinades responsabilitats... no és equitatiu. Hi ha consells d'administració que majoritàriament són homes i d'altres consells que majoritàriament són dones, i jo crec que això no és bo. I això passa a la universitat, passa als consells d'administració de les empreses i també passa en l'àmbit polític. Per tant, per ara jo crec que no hi ha altra

50 Arga Sentís Maté (ICV), nascuda a Tarragona el 18 d'abril de 1964.

51 Carme Mansilla Cabré (CIU), nascuda a Cambrils el 27 de novembre de 1957.

solució —de moment, eh? És que si no, potser estariem a partir del número que no estàs d'entrada en un lloc per sortir.» (...) Però jo també crec que hi ha determinats àmbits que hi hauria d'haver molta més presència masculina: en l'àmbit de la sanitat, en l'àmbit de l'educació, en l'àmbit dels docents que hi ha a les escoles bressol... (...) si no, com s'entén que a les universitats hi hagi un percentatge més alt —en tots els àmbits, jo crec, ara ja gairebé— de dones que d'homes i després, a l'hora de desenvolupar les feines, hi ha àmbits que es masculinitzen molt i hi ha àmbits que es feminitzen, no? Per tant, aquesta discriminació positiva s'hauria de fer tant cap a les dones com cap als homes.»⁵²

«Jo crec que les llistes paritàries, en aquest país, eren imprescindibles ara mateix. (...) Llavors, coneixes molta gent i molts pobles, et reuneixes, coneixes a l'alcalde i realment qui fa les llistes, normalment, o qui decideixen, són homes. (...) Si no t'obliguen a pensar que també hi ha dones capacitades i les has de buscar, doncs no les posen. Vull dir, no és que ho facin expressament, intencionadament. (...) Mentre el dedicar-te a la política o exercir un càrrec de poder hagi de ser tan complicat per després combinar-lo amb la teva vida personal, jo crec que moltes dones continuaran prescindint del poder perquè valoren més altres coses que això. (...) Qualsevol cosa que vulguis d'exercir poder, has de dedicar temps. Això vol dir hores de reunió normalment fora de la feina... Clar, el dia té 24 hores i aquest temps l'has de treure de la teva vida personal, no?»⁵³

La tercera postura la van aportar informants tant de dretes com d'esquerres contràries a les mesures en matèria de gènere per considerar que hi ha determinades qüestions que no es poden legislar i allò que cal fomentar realment són polítiques transversals, o perquè no creuen que aquest sigui el mètode per arribar a una major equitat que, en canvi, sí que portaran les noves generacions de manera natural. Sobre aquesta perspectiva, també tenim cinc exemples:

«A veure, ara la igualtat de dret ja la tenim. Ara clar, potser el que hem d'assolir és la igualtat real, la del dia a dia, però jo no sóc partidària de legislar-ho, jo sóc partidària de fer polítiques transversals que ajudin. Potser la paraula «discriminació positiva» no m'agrada, perquè sembla una mica assistencial, i jo penso que el

52 Misericòrdia Dosaigüas Pérez (PSC), nascuda a Reus el 15 de setembre de 1956.

53 Montserrat Carreras García (CIU), nascuda a Girona el 13 de juliol de 1969.

que s'ha de fer no són polítiques assistencials, sinó polítiques que posin a disposició de la dona el que vol fer, perquè pugui escollir el que vol fer, i com ho vol fer. I penso en guarderies, escoles bressol, horaris de les escoles, polítiques d'incentivació fiscal per a les empreses... Vull dir, se m'acudeixen moltes coses, cursos de formació perquè hi ha moltes dones que no estan formades i tampoc poden treballar... Hi ha molta dona que potser no vol treballar fora de casa. És una opció, i potser també es pot facilitar aquesta forma d'aportar a la seva vida cursos de formació perquè tingui un cert reciclatge. Hi ha moltes coses que es poden fer i que, en canvi, no tenen per què quedar plasmades en una llei.»⁵⁴

«Jo no crec que s'hagin de fer coses. Està bé que es faci algun tipus de política, però jo no crec en les quotes. No crec que el fet de posar quotes fomenti aquesta entrada ni que ens faci valdre més. No ho crec, perquè crec que tot depèn de les circumstàncies en cada ciutat o en cada poble. Jo crec que la mentalitat, diguéssim en general, del país, va canviant respecte les dones. (...) Jo crec que és un procés de temps, però no d'imposició. Jo crec que les imposicions no porten a res mai. Jo crec que a vegades, es poden fer un cert tipus de campanyes, de conscienciació, però jo crec que a vegades el problema, més que un problema d'homes és un problema de les pròpies dones, de que encara avui dia tenen la mentalitat que estan en una segona línia respecte l'home, i primer de tot s'ho han de creure les dones. (...) A vegades donant quotes estàs arraconant també aquelles capacitats que tenen homes. (...) Les persones hem d'arribar on arribem per la vàlua personal o per l'esforç, no per les quotes.»⁵⁵

«Llavors, el que jo no estic massa d'acord potser és aquesta política de les dones, tot això de la paritat... en tot això jo no estic d'acord. Aquesta és una discriminació que no cal. Haver de dir que en tal lloc hi ha d'haver una dona, em sembla una gran discriminació. Jo no vull estar on estic perquè sóc dona! Vull estar on estic perquè sóc la Teresa Gomis, el cap de llista va pensar que jo li podia fer un determinat servei, entens? Però a mi que em salvi el fet de ser dona i ara estic aquí de *florero*, no!»⁵⁶

54 Belén Pajares Ribas (PP), nascuda a Barcelona el 3 de juliol de 1964.

55 Carme Cros Brull (PP), nascuda a Cambrils el 22 d'abril de 1956.

56 Teresa Gomis de Barbarà (CIU), nascuda a Reus el 20 de març de 1949.

«Jo crec que mentre ens obliguin a fer llistes paritàries, no acabarem mai amb aquesta història, de la mateixa manera que mentre anem celebrant el dia de la dona, no ho veurem mai. (...) Jo crec que les llistes paritàries es van intentar per donar una empenta en l'accés de les dones en la política, però jo no sé si ha donat el fruit que havia de donar, eh? Perquè resulta que quan al meu poble et poses a fer llistes i tens la llista feta i et diuen «no et serveix perquè entre els cinc primers has de posar una dona», i resulta que no en tens, i la que et diu que sí, et diu «sí, però et vull anar a recolzar al final», què fem? Al final acabes fent empenyar a aquella perquè el cinquè no hi vol anar. Vol anar-te a recolzar, et vol anar a ajudar, vol sortir a donar-te suport, però no vol anar el 4 o el 3. No hi vol anar!»⁵⁷

«Jo, totes les dones que conec en política, quasi totes les dones en tots els meus anys que he conegut en política, són dones que ho tenien clar. I si ho tens clar, s'arriba allà on vols. Amb les llistes et diuen «hi ets per...» Bé, potser sí que era necessari, però no m'agradaria ser per número a mi. Per convicció, sí, però per número no m'agradaria ser a mi. A moltes trobades que estic amb dones, difícilment, es parla de política. Pots parlar de moltes coses. Però de política, no m'hi trobo amb quasi cap. Costa molt. No és un tema molt femení. A vegades em diuen, «tens uns gustos rars», «bé, potser sí». I tu ho sents, eh? A les mateixes dones, no estic parlant de senyors. Per això no avancem! (...) No hi crec en aquestes mesures, (...). Ets una quota. I aleshores, tot el que pugui valer, que suposo que s'ho val, ho tiren per terra per l'obligació.»⁵⁸

Per últim, també van haver-hi polítiques de CIU i d'esquerres que van canviar d'opinió sobre les mesures d'acció positiva durant la seva experiència en el món de la política a causa de l'escassa representació política femenina especialment als alts càrrecs de direcció i de gestió. Meritxell Borràs de CIU i Teresa Pallarès del PSC van aportar la següent lectura sobre aquesta matèria:

«Jo crec que s'han fet passos importants (d'entrada en una major presència de dones) des de no fa no massa anys, des que va haver-hi (tot i que jo n'era contrària per una qüestió de principis) allò que era la Llei d'igualtat, d'establir les quotes. A mi com a

57 Imma Costa Ramon (PSC), nascuda al Montmell (Baix Penedès) el 25 de novembre de 1962.

58 Mercè Juncosa Aulèstia (independent- PSC), nascuda a Reus el 15 de març de 1953.

dona, m'era una mica antipàtic perquè jo crec que tenim prou mèrits com per guanyar-nos les coses per nosaltres mateixes, però la realitat m'ha ensenyat que fins que no hi ha hagut això, les dones que hi havia o que hi érem, érem una minoria. I per tant, en aquest sentit, jo crec que hem d'aportar més valors. Jo crec que es notarà més quan hi hagi un gruix major de dones que ocupen càrrecs de responsabilitat. Les dones tenim presència i som en els parlaments però les direccions dels partits majoritàriament segueixen essent molt masculines. O sigui que ens queda feina, camí per recórrer.»⁵⁹

«Jo, quan vaig entrar al partit, als primers anys, s'estava preparant un debat sobre tot això i la meva postura era que era absurd que s'hagués de fer una discriminació positiva i que això s'havia de donar d'una forma natural. Després, madurant, em vaig adonar que si no hi haguessin ni aquestes mesures, seria molt difícil. Hagués estat difícil. Ara, com a mínim, han creat unes dinàmiques que han portat a que les dones, d'alguna forma, estem involucrades a moltes llistes.»⁶⁰

Per una altra banda, tant les informants favorables com les contràries a les mesures d'acció positiva, van puntualitzar que el major inconvenient de l'aplicació d'aquestes normes constitueix el risc de ser estigmatitzades i etiquetades com a «dones-quota». En aquest aspecte, la gran majoria d'elles va defensar amb vehemència que si es dona aquesta circumstància, cal demostrar que no s'està a unes llistes o a una determinada institució pel simple fet de ser dona, sinó perquè es compta amb la preparació, la formació i les habilitats i qualitats necessàries per a portar a terme el treball encomanat. Dues polítiques del PSC de Reus, Lídia Martorell i Misericòrdia Dosaiguas, van expressar aquesta postura:

«Les quotes fan que diguin «mira, aquesta va entrar perquè era una dona-quota!» Aleshores, treu mèrit. El que passa és que després el repte és que la dona demostrï si és que ha entrat per això o has tingut la sort o la desgràcia. Depèn de tu ja que d'alguna manera estiris d'aquesta confiança que et donen de posar-te a les llistes. Per tant, agafa tu la torxa i intenta de dir que no et diguin que ets una dona-quota, sinó que estàs allí perquè realment has

59 Meritxell Borràs i Solé (CIU), nascuda a l'Hospitalet de Llobregat el 12 d'abril de 1964.

60 Teresa Pallarès Piqué (PSC), nascuda a Marçà (Priorat) el 12 de febrer de 1964.

d'estar allí, perquè vals i perquè fas la feina que t'han encomanat. No ho tinc gaire clar el tema de les mesures. És molt complicat, perquè a vegades pot ser beneficiós perquè estimula el fet que hi hagi una dona i, per tant, li donen l'oportunitat i això és positiu, però per una altra, hi ha dones que s'ho prenen per l'altre cantó: «bé, jo he de ser aquí perquè he de ser aquí». Jo crec que és un tema molt de mentalitat, d'hàbits, de cultura...»⁶¹

«És veritat que pel fet de ser dona, com que has de demostrar molt més allò que vals i estàs molt més en el punt de mira, eh? M'he trobat situacions molt curioses que a vegades dic «tot això m'ho hagués hagut d'anotar», no? Perquè en el moment que t'hi trobes et sobta i dius «és que això formaria part de la història». Des d'anar com a representant de l'ajuntament en algun lloc, on ets l'única dona i dir «és que estem esperant el representant de l'ajuntament» i has de dir «és que sóc jo». O cloure un acte i quan acabes et diuen «ah, molt bé, no t'has equivocat», coses que no es plantejarien mai a un home, jo ho crec, eh? O m'he trobat en un acte, doncs dir «ara, per cloure l'acte...», quan era la personalitat que presentava l'acte, «el clourà la dona de...», i jo penso «però si no hi ha ni el meu marit!». Sí que pot ser un lapsus del president o la presidenta, però són situacions que dius... jo crec que a nivell masculí no es produeixen, eh? No es produeixen.»⁶²

Finalment, en relació amb aquest element de l'anàlisi qualitativa, també es va copsar una forta autocrítica de diverses dones del PSC —com ja s'ha deixat entreveure a un altre fragment textual sobre els valors femenins— respecte la política del PP de promocionar dones a càrrecs de gestió i decisió, una iniciativa que, segons les informants, ha fracassat en el si dels partits d'esquerra i que requereix un debat intern profund. Tanmateix, les mateixes polítiques d'esquerres van indicar que no pel fet de ser dona es té consciència de gènere i que aquests càrrecs femenins importants del PP poden ser dones conservadores, amb valors tradicionals i amb uns rols molt «masculinitzats». Per tant, en aquest sentit, algunes informants van remarcar que a més de la importància de la presència i visibilitat de les dones en la política, és també essencial una sensibilitat per les problemàtiques de gènere per part de tots, homes i dones. El testimoni de Lúcia Martorell ens il·lustra aquest punt de vista:

61 Lúcia Martorell Domingo (PSC), nascuda a El Morell el 8 de desembre de 1954.

62 Misericòrdia Dosaigües Pérez (PSC), nascuda a Reus el 15 de setembre de 1956.

«En el món de la política (la meua manera de pensar, eh?), amb el pensament dels partits de dretes... jo he quedat parada de com ha anat aquesta història perquè a mi m'havien dit que els partits d'esquerra tenien més sensibilitat envers la dona però els resultats no han estat així. Perquè, pel que sigui (...), el partit eminentment representatiu, que és el partit d'Espanya, el partit del PP, ha tingut una aposta fortíssima amb el tema de la dona i la prova es veu. Hi és: llocs de presidentes al Parlament, Comunitat de Madrid, presidentes de Comunitats Autònomes, tot això. En canvi, al món de l'esquerra no s'ha produït això. I això és importantíssim que s'ho facin mirar. Perquè els partits d'esquerra van establir un tema modern, que van agafar dels països nòrdics o dels alemanys: la idea de la quota de les dones. I això no ha funcionat. Perquè clar, als estatuts tu posaves que les dones havien de tenir una representativitat, això ha anat avançant però no ha funcionat als partits d'esquerra. Per tant, no hi havia en el fons una voluntat de posar dones. (...) Només cal mirar les executives. Mira l'executiva d'un partit i de l'altre, què veus? És curiosíssim.»⁶³

Excepció de les «quotes de gènere» als municipis de menys de 5.000 habitants

Segons la Llei Orgànica 3/2007 de 22 de març «para la igualdad efectiva de mujeres y hombres»,⁶⁴ als municipis menors de 5.000 habitants no són obligatòries les llistes paritàries, tot i que sí que hi ha uns ràtios que s'han de complir. No obstant, a Catalunya, el 78% del total dels municipis té menys de 5.000 habitants.

Sobre aquest tractament diferenciat als municipis petits, es van posar de manifest tres opinions. En primer lloc, moltes de les informants van justificar aquesta excepcionalitat per la gran dificultat que es palesa als municipis petits per trobar dones interessades en entrar al món de la política. Segons les dones entrevistades, les candidates a entrar a formar part d'unes llistes, es plantegen com una càrrega impossible una triple ocupació: la professional, la domèstica-familiar i la política. A això cal afegir diversos factors: el context actual de

63 Lúdia Martorell Domingo (PSC), nascuda a El Morell el 8 de desembre de 1954.

64 «Ley Orgánica 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres». Agencia Estatal. Boletín Oficial del Estado. http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-2007-6115 Pàgina web consultada el maig de 2011.

desprestigi de la política, que moltes d'elles no es veuen capacitades o que simplement no desitgen participar, les llargues jornades laborals que implica la política, el caràcter imprevisible d'aquesta ocupació i el fet que molt sovint són feines sense retribució o amb una compensació molt baixa. A més a més, les informants també van corroborar que ja no únicament és complicat trobar dones disposades a col·laborar en la política local, sinó que també ho és trobar homes, i que pot succeir que hi hagi municipis on les dones són molt actives políticament, i hi hagi d'altres on les dones juguen un paper més passiu en la vida pública, ja que cada municipi respon a una realitat ben distinta.

Al voltant d'aquesta visió, s'han recollit tres testimonis: el de Montserrat Roca del PSC i el de Carme Mansilla i Montserrat Carreras, ambdues de CIU:

«Jo penso que és per la dificultat que tenim als municipis petits de fer llistes. Primer, que ja tens una feïnada. Als pobles grans, és més fàcil poder fer la paritat perquè hi ha més dones, però aquí, costa més. A veure, jo ho he intentat fer, jo he intentat posar les dones que em toquen, tot i que ha costat, tot i que ha costat. Ho intentes però no tens l'obligació i vas una miqueta més relaxat. Jo penso que ja està bé als pobles petits. Si no, igual no podríem ni fer llista... igual no la podries fer!»⁶⁵

«És un peix que es mossega la cua, perquè tenen moltes dificultats. (...) Si tu has d'anar a buscar quatre noms o cinc noms per fer una llista a un municipi petit, i tu vas en general a una persona, i li dius que ha de formar part de l'ajuntament, et dirà «oh, quina feïnada perquè sóc pagès, perquè tinc una empresa, perquè tinc pollastres o perquè tinc el que sigui, perquè no tinc temps i molta feïna...» i l'has d'anar convencent. Bé, doncs escolta'm, i a les dones no se les pot també anar convencent? Perquè et diran el mateix! (...) Doncs, vinga, obliguem. Obliguem en el bon sentit de la paraula a que les dones també s'impliquin perquè, després, et trobes amb una cosa. Després, quan vas als pobles, qui fan funcionar les coses són les dones. Les associacions de dones dels pobles i les associacions de gent gran són el motor dels pobles petits. Són els motors! I a l'hora de la veritat, quan un alcalde ha d'organitzar qualsevol cosa, sempre a l'organització de dones perquè els hi organitzen tot meravellós. I bé, i polític i net, i a més a més, amb molta participació i d'una forma molt organitzada.

65 Montserrat Roca Navarro (independent- PSC), nascuda a Botarell (Tarragona) el 25 d'abril de 1958.

Per tant, doncs convenci aquestes senyores que són tan actives a que entri alguna en el món municipal. Ja s'intenta fer, però...»⁶⁶

«Jo no crec que hagi estat una esclatxa legal per dir «mira, això ens ho estalviem i aquí no haurem de posar dones». No, no crec que els partits hagin fet això. És que realment hi ha una dificultat real a l'hora de trobar dones com més petit és el municipi. Pensa que com més petit és el municipi, també hi ha molta més feina a fer, i molt sovint, sense remuneració, sense res... Llavors, clar, normalment són dones que hauran de treballar a la seva feina, treballar a l'ajuntament i portar casa seva, o sigui que ara es complica més perquè els municipis com més grans són, els polítics reben una compensació econòmica més gran o més petita, però la reben i poden potser deixar la feina el temps que estiguin a l'ajuntament. Però quan vas baixant als municipis petits, la gent no cobra per ser regidor ni per ser alcalde a molts municipis petits. O no cobren res o cobren una misèria. Llavors clar, si has de treballar, la teva feina, estar a l'ajuntament... La política municipal és la de trinxeres, és la més apassionant però també és la més dura, la que estàs les 24 hores. Llavors clar, és molt més difícil de combinar amb la teva vida personal, la política municipal. Perquè un diputat, un senador, un diputat al Congrés... tens horaris més fixos, sí que pots fer actes —que es fan o no es fan— o conferències... però sí que tens molt més marge de vida personal que no a la política municipal. Clar, a la política municipal quasi bé no tens vida personal.»⁶⁷

En segon terme, altres dones entrevistades, les obertament favorables a les mesures d'acció positiva, van defensar que l'aplicació de les quotes hauria de ser igual tant a municipis grans com a petits, ja que si s'aconsegueix convèncer a homes que en un principi no volien participar en política, també ha de ser possible convèncer dones per entrar en política municipal. A més, en relació amb aquesta postura, altres també van especificar que a molts municipis petits també hi ha famílies històriques que han dedicat els fills, i no les filles, a l'activitat política, i que cal tallar amb aquesta dinàmica. Marina Geli del PSC ens va exposar el següent envers aquesta tesi:

«Perquè costa molt, costa molt. Això va per llocs, eh? És veritat que costa molt fer llistes i t'ho dic jo perquè m'hi dedico a això

66 Carme Mansilla Cabré (CIU), nascuda a Cambrils el 27 de novembre de 1957.

67 Montserrat Carreras García (CIU), nascuda a Girona el 13 de juliol de 1969.

i en els pobles petits encara costa més si han de ser paritàries. Als municipis petits, encara hi ha més aparador, i afecta més a la vida personal i més dones tendeixen a voler-ho menys. Com més petit el poble, més. I hi ha també un punt de caciquisme i, per tant, jo crec que amb el temps hauríem de fer paritat per tot, eh? Ja et dic jo. Perquè encara que costi, costa igual, però si t'obliga la llei, mira, t'has d'esforçar més, no sé com dir-ho i jo preferiria que fos per tot.»⁶⁸

Finalment, les paraules de Belén Pajares del PP mostren la postura contrària a les mesures d'acció positiva, i per tant, la convicció que aquestes normatives en matèria de gènere no s'haurien d'aplicar ni a municipis grans ni a petits:

«Penso que no es fa cap favor ni a poblacions petites ni a poblacions grans. O sigui, per què ha d'existir aquesta obligació quan potser interessa tenir en els cinc primers llocs cinc dones, o cinc homes? Perquè potser en aquella població les dones no volen participar pel que sigui. També hi ha la llibertat d'escollir. No és qüestió que vulguin o no, perquè potser no t'interessa res això. Per què hem d'obligar? No ho sé, són coses que no són partidària de legislar.»⁶⁹

Permanència i continuïtat en la política - trajectòria política

L'aspecte de la permanència i la continuïtat en la política es podria concebre com un mecanisme que discrimina o aparta les dones —d'una manera subtil i indirecta— d'un potencial ascens en la jerarquia del poder, tal com s'ha pogut recollir en el testimoni oral de les diverses dones entrevistades.

Una primera visió sobre l'assumpte sosté que la permanència en la política depèn de diversos factors relacionats amb les decisions que pren cada persona: la pròpia il·lusió i les ganes de continuar treballant activament en el servei públic, el fet de no «burocratitzar-se» a la feina, la major llibertat de decisió que es dona als municipis petits respecte dels partits (que fa que no existeixi tanta pressió per deixar aquesta activitat i donar pas a altres candidats/es), el concepte de política com a ocupació transitòria en la trajectòria professional de les persones, o fins i tot la decisió de deixar el càrrec en benefici de la pròpia salut.

68 Marina Geli Fàbrega (PSC), nascuda a Sant Gregori (Girona) el 12 de setembre de 1958.

69 Belén Pajares Ribas (PP), nascuda a Barcelona el 3 de juliol de 1964.

Respecte aquesta lectura sobre la permanència en la política com una qüestió que depèn únicament de cada persona, tenim cinc exemples:

«La política, tot i que necessita una dosi molt important de vocació perquè si no, no ho aguantés, té alguna cosa que enganxa, i això és així. Jo sóc molt conscient que la política dura mentre dura la il·lusió per aquest servei dels ciutadans. Dura mentre tu et sents capaç de donar i capaç de rebre tota aquesta informació. En el moment en què això passa, jo crec que ens hem d'anar retirant de la política. Jo crec que ha d'arribar un moment en què penses que ja has fet el que havies de fer i, per tant, ja t'has de dedicar a un altre àmbit. Jo crec que això ha d'arribar d'alguna manera, perquè és una dedicació gairebé exclusiva. És un tot. És un tot amb molta responsabilitat i jo crec que això s'ha de tenir amb molta il·lusió i quan aquesta il·lusió ja no existeix, jo penso que no val la pena.»⁷⁰

«Respecte al tema de la continuïtat relacionat amb la pèrdua d'il·lusió, en el meu cas és claríssim. I a més, estic molt contenta d'haver fet el relleu com l'hem fet, em sento molt satisfeta. Jo, de fet, vaig anunciar-ho a poca gent però vaig anunciar-ho amb temps. Vaig dir públicament que jo no em tornaria a presentar l'última vegada. El meu partit té una saviesa enorme, ja que ha fet la mateixa funció tres legislatures que són les que jo vaig estar, i això està bé, està bé. Perquè en cap professió està bé que et burocratitzis o que t'instal·lis i jo he pogut fer un relleu molt plàcid perquè francament, en aquest moment no tindria ganes de fer aquesta feina ni fer altres coses. I està molt bé que ho haguem pogut fer com ho hem fet, i m'ha agradat molt poder passar a un segon pla sense que això fos cap trauma per mi, francament, al contrari. I veure com un altre lideratge emergia i jo donar suport des d'una posició de segona i això també té molt a veure amb el fet de ser dona.»⁷¹

«Hi ha una mica de tot. Jo crec que a nivell municipal —jo ho veig—, a nivell local, els partits intervenen molt poc, molt poc. Realment, qui decideix són les agrupacions locals, és la gent que hi ha allà. Els partits, a nivell local, tenen una incidència mínima, i, per tant, depèn molt de la il·lusió que té la persona que està al

70 Teresa Pallarès Piqué (PSC), nascuda a Marçà (Priorat) el 12 de febrer de 1964.

71 Imma Mayol Beltran (ICV), nascuda a Palma de Mallorca l'1 de febrer de 1958.

davant, de les ganes i que siguis capaç de tenir gent darrere que et segueixi, clar. Perquè, si no... Hi ha més decisions pròpies a nivell local. Els partits, a nivell local, no s'hi fiquen gens, a no ser que hi hagi un daltabaix o hi hagi moltes disputes internes però inclús així poden venir a donar-te un cop de mà però sempre hi ha una autonomia local molt forta. Com a mínim en el meu partit, no sé com són els altres.»⁷²

«Pel que fa a la permanència en la política, crec que són situacions diferents. Hi ha persones que tenen clar que la política ha de ser una cosa transitòria, no? Hi ha persones que ho deixen a la millor perquè creuen que, primera: que la política és molt esclava i que a fora de la política també hi ha un altre món. Jo, en el meu cas, crec que seré d'aquestes, primera perquè he entrat tard a la política i tinc clar que la meva trajectòria ha de ser d'uns quants anys. Per què? Perquè jo he vist el món anterior i crec que a mi personalment, m'agrada molt l'ensenyament, i jo m'he pres la política a dedicació plena però ha de tenir un camí: un inici i un acabament. Hi ha persones que a la millor poden considerar que a la seva trajectòria el que els hi val més és la política. I trobo molt bé que tinguin una continuïtat, perquè hi ha persones que a la millor, són incombustibles políticament perquè sempre tenen aquesta activitat, aquests ànims i poden aportar molt. Jo crec que cada persona és un món a part. No crec que s'hagi de limitar allò de què un polític només es pugui presentar vuit anys, dotze... no. Perquè l'experiència fa molt. Cadascú... crec que és una qüestió personal.»⁷³

«Saps què passa? Que quan estàs desenvolupant un càrrec polític, i en aquest cas el d'alcalde, t'hi aboques i no et plantejes res més. En sé el meu propi cas i el cas d'alguna alcaldessa que li ha causat malalties greus importants i ha hagut de deixar el càrrec a causa d'això. Jo no el vaig haver de deixar però poc em va faltar, eh? Perquè t'hi aboques tant, t'hi aboques tant, que deixes la salut a part. Conec el cas de persones que l'han hagut de deixar per temes de salut. El que passa és que quan estàs no te n'adones. Fins que no ho deixes, no te n'adones.»⁷⁴

72 Montserrat Carreras Garcia (CIU), nascuda a Girona el 13 de juliol de 1969.

73 Carme Cros Brull (PP), nascuda a Cambrils el 22 d'abril de 1956.

74 Joana Badell Ros (Begues Actiu i posteriorment Begues Actiu-Units per Begues), nascuda a Barcelona el 2 d'abril de 1959.

Per una altra banda, altres informants van apuntar que la continuïtat sí que es tracta d'una decisió que es pren des del partit i que pot passar per la retirada de confiança, la renovació de llistes... i que és independent del sexe, tal com va matisar Carme Mansilla de CIU:

«Pel que fa a la permanència i la continuïtat en la política, jo el que jo conec... clar, també hi ha la retirada de la confiança política. Clar, nosaltres, al cap i a la fi, no hem de perdre la perspectiva, nosaltres formem part d'un partit polític i jo això ho tinc molt clar. Joestic onestic perquè un partit polític ha decidit que estigués allí. Si jo personalment, per mi sola, hagués decidit crear un partit polític que m'hagués presentat, probablement jo sola no hagués aconseguit res de res, no? Perquè és segur que no. Per tant, hi ha la pèrdua de confiança política, i si el partit et diu... o simplement que hi ha una alternança. És normal en això. Més enllà, si la persona no té il·lusió per la feina que fa, en política, en ensenyament, en qualsevol àmbit... aquest és el motor que et fa aixecar cada dia. Jo no seria capaç d'aixecar-me pel matí si no tinguéssim il·lusió.»⁷⁵

Finalment, un altre grup d'opinió va posar èmfasi sobre el fet que les dones polítiques deserten abans o que el relleu passa per elles. De fet, algunes d'elles van presenciar el qüestionament i la pressió cap a certes dones per deixar llurs càrrecs per l'acumulació de legislatures, mentre que a homes polítics amb una trajectòria més prolongada no se'ls va qüestionar aquesta llarga carrera política. Aquesta problemàtica la va certificar Misericòrdia Dosaiguas del PSC:

«Conec una mica de tot: conec gent que ho ha deixat perquè els seus pares s'han fet grans i necessiten un ajut, conec que ho han deixat perquè hi ha un nivell d'exigència i no han volgut passar per determinades pautes, i conec que no ho volien deixar però que el relleu ha passat per elles i s'ha qüestionat el temps que portaven en política quan d'altres portaven més temps, per tant, s'havien de renovar llistes o s'havien de renovar caps de llista... i la renovació ha passat per elles. Pel que fa al tema de la permanència i la continuïtat en la política, jo crec que poques vegades decideixes per tu mateix. Crec, eh? A veure, a vegades sí. A vegades hi ha gent que diu «bé, ja en tinc prou». Però conec gent

75 Carme Mansilla Cabré (CIU), nascuda a Cambrils el 27 de novembre de 1957.

que vol continuar i que se li qüestionen coses que a altres no se'ls hi qüestionaria.»⁷⁶

Flexibilitat: nou model de reorganització dels temps i els treballs

Pel que fa a la necessitat de la implantació d'un model d'organització ideal que permetés equilibrar els temps i els treballs, la totalitat de les dones entrevistades va posar de manifest que si ja es dóna una gran dificultat en el fet de combinar l'activitat laboral i la vida personal/familiar, aquesta tasca es converteix en un veritable calvari quan s'afegeix l'activitat política (en la immensa majoria dels casos, les informants van necessitar i necessiten ajuda externa o de familiars per poder combinar totes les esferes). Aquesta situació es produeix per les llargues jornades laborals en la política —molt especialment en el món municipal, amb dedicació de matí a nit amb caps de setmana inclosos—, i també pel caràcter gens previsible de l'ocupació política, fet que impedeix tenir una vida personal/familiar més harmònica i molt més recomanable per a la salut física, mental, moral i emocional de les dones polítiques. Com va apuntar Arga Sentís d'ICV, caldria «tenir uns horaris normals, uns horaris que et permetin fer tot el que has de fer: que et permetin treballar, que et permetin tenir una vida personal i tenir una vida associativa, col·lectiva, pública, cultural, de lleure... això és necessari i és imprescindible per què funcioni la societat.»⁷⁷

Un altre dels elements destacables que moltes de les dones entrevistades va transmetre fou el sentiment d'angoixa i culpabilitat per no poder arribar a l'esfera privada/domèstica en el marc d'un sistema patriarcal on tant els homes com les dones han estat educats per viure-hi i adaptar-se. Aquestes dificultats estructurals afegides per a les dones (de mentalitat, cultura imperant i imaginari col·lectiu) van quedar molt ben descrites amb el testimoni de Teresa Pallarès del PSC:

«Probablement, el nostre patró, el nostre esquema de vida, és un esquema patriarcal al cent per cent. Això està clar. No sé com hauria de ser, però el que està clar és que tot està pensat pels homes. I les dones, estem preparades per estar en una societat que està preparada pels homes. Vull dir que, tant els homes com les dones estem preparats per un model patriarcal i canviar això, vol

76 Misericòrdia Dosaiguas Pérez (PSC), nascuda a Reus el 15 de setembre de 1956.

77 Arga Sentís Maté (ICV), nascuda a Tarragona el 18 d'abril de 1964.

dir no només canviar els homes, sinó també canviar nosaltres. I això no és un tema d'una generació, és un tema d'anar introduint canvis en la pròpia organització de les feines, en la manera de treballar en equip... (...)Aquesta societat patriarcal és de tota la vida, és històrica.»⁷⁸

Els cinc testimonis que s'exposen a continuació reflecteixen amb gran claredat diversos aspectes sobre l'activitat de combinar la vida laboral, familiar i la dedicació política per part de les dones polítiques: la complexitat i l'esforç d'aquesta tasca, l'ajuda externa imprescindible per assolir aquest delicat equilibri, la proclama de trencar amb la visió tradicional de les dones com a «àngels de la llar», la capacitat de superar un sentiment de culpabilitat per no poder arribar a tots els aspectes de la vida, o la rellevància de dedicar temps i compartir-lo amb els fills i filles:

«Ho faig com puc. Sí que he necessitat ajuda externa. Jo no podria exercir com exerceixo si no tingués una ajuda de terceres persones per poder-ho fer, perquè a més la política té l'horari laboral normal i després hi ha l'horari del partit, de trobar-te amb la gent del partit, de trobar-te amb gent que té problemes i que, per tant, no et pot venir a veure quan és l'horari laboral, sinó que et ve fora d'horari. I això vol dir hipotecar molt la teva vida personal i familiar. Sempre hi ha coses pendents, (...) i per tant, fa difícil la conciliació de la vida familiar i laboral.»⁷⁹

«Si he necessitat ajuda externa... és clar. Si tu treballes, no estàs a casa i la criatura està malalta... però bé, és una mica el que dic, quan som dos a compartir, és molt diferent l'assumpte. No vaig tenir filles fins que no vaig tenir una certa garantia econòmica de què podia tenir mitjans per cuidar-les. Aquest també és un tema que sempre vaig tenir molt clar. Per tant, tot el que s'ha pogut pagar amb diners, ho he pagat amb diners. Tot el que no podies pagar amb diners, això ho havies de posar tu, és clar. (...) Jo també sempre dic que no s'haurien de fer lleis ni normes que donin a les dones directa o indirectament més càrregues en l'àmbit familiar. Per tant, cada vegada que es dona una setmana més de baixa per maternitat jo m'hi oposo. Jo penso que, a part dels primers dies, que poden ser necessaris per la dona, la resta de dies s'haurien de repartir entre els membres de la família (si n'hi ha

78 Teresa Pallarès Piqué (PSC), nascuda a Marçà (Priorat) el 12 de febrer de 1964.

79 Meritxell Borràs i Solé (CIU), nascuda a l'Hospitalet de Llobregat el 12 d'abril de 1964.

més d'un. Si n'hi ha un, no, però si n'hi ha dos, repartir-ho). Vull dir, cada vegada que es reivindica això només per les dones, ho trobo terrible. Algú està venent teories a favor de què això de ser mare és les 24 hores del dia i és durant els vint anys de la criatura. Anem molt malament.»⁸⁰

«Són jornades intenses. Estàs en una tensió constant perquè realment estàs pendent de tot el tema informatiu, de què és el que està passant, de com et pots avançar a temes i això d'alguna forma ho has de fer compatible amb la teva vida familiar, no? I has de tenir un espai. Això, en algun moment surt. (...) Sí que les dones tenim el xip aquest de que quan anem a treballar sempre tenim al cap alguna cosa que hi ha pendent per fer a nivell familiar o qualsevol tema relacionat amb les tasques domèstiques o amb els fills. I això jo crec que ens diferencia una mica. Ens marca la diferència amb els homes. I no m'agradaria que passés això. I penso que no és una marca genètica que porti. En absolut, eh? Perquè quan em parlen de l'instint maternal i tot això, jo crec que no, jo crec que està après i molt après, que està molt aferrat, però que això ens dóna una càrrega important. (...) Jo crec que en un home, això és la feina i s'ha acabat. Suposo que hi deu haver matisos, diferències i actituds. Però jo crec que en una dona, vaja pel que jo sento o he sentit aquests anys, ha estat això: sempre aquesta part d'angoixa per no poder arribar a una part, a una esfera privada domèstica en la qual hi havia dificultats per arribar-hi. Després t'hi acostumes i te n'adones que tothom se'n surt més o menys, i que a més a més, és una forma de transmetre i d'educar. Però arribar a això, a mi m'ha costat. (...) És tot un aprenentatge. No és més que això.»⁸¹

«Home, costa molt, costa molt. I un gran sacrifici per part de la persona que exerceix el càrrec i una gran complicitat pels que t'envolten. Si no, és bastant insostenible. I, a veure, és molt complicat. Jo sempre dic que he anat sumant i no he restat mai res. També són maneres de ser i de fer de les persones, no? (...) És complicat. Però jo crec que ho he conciliat, ho estic conciliant de la millor manera i quan tens els fills més petits, t'és una mica més complicat. Per això ho comentava abans: aquest sentiment que tens a vegades de culpa, quan ja són una mica més grans, doncs

80 Dolors Calvet Puig (PSUC), nascuda a Sabadell l'11 d'abril de 1950.

81 Teresa Pallarès Piqué (PSC), nascuda a Marçà (Priorat) el 12 de febrer de 1964.

bé, la cosa la veus bastant més clara, no? (...) I quan dic consens familiar no parlo de parella en el cas de que en tingui, sinó també dels fills perquè, a veure, és un àmbit que et pren moltes hores al dia —volgudes— que si ho fas i ho vols fer bé, t'hi has de dedicar moltíssim, i aleshores necessites la complicitat de gairebé tothom.»⁸²

«Sobre la conciliació, jo ho he tingut clar, això. Ho he tingut clar. Jo, per mi, el fet d'estar amb les meves criatures dues o tres tardes a la setmana i al matí acompanyar-les... Jo vaig organitzar-me la meua vida de diputada en funció d'això, també. I molt poques vegades vaig canviar perquè per mi, això era prioritari. I després, de gran també. He tingut clar que quan els meus fills —la meua filla o el meu fill— estaven vivint coses importants, jo havia d'estar al seu costat. I si he hagut de dir que no a una reunió, he dit que no a una reunió. I si he hagut de dir que no a dues, he dit que no a dues. Jo no he estat una esclava de la vida professional en detriment de la meua vida. Això no vol dir que no hagi tingut moltíssima ocupació i segur que hi ha hagut moments en què potser ells també m'haguessin volgut tenir més a prop i no m'han tingut, però no em considero haver estat una esclava de la professió.»⁸³

En següent terme, pel que fa a la necessitat d'impulsar amb gran empena i vigor mesures per tal d'assolir un nou model d'organització que permeti equilibrar els temps i els treballs i que promogui la flexibilitat i l'adaptació dels horaris de les jornades laborals, escolars, comercials i dels serveis a les necessitats personals i familiars, la unanimitat de les informants va defensar la flexibilitat en tots els àmbits, però també va reconèixer la gran complexitat que implica transformar tot el sistema. En aquesta exigència de canviar l'ordre establert, algunes dones entrevistades van atribuir un paper més rellevant al sector empresarial, altres a l'impuls de normatives i lleis per part de les institucions polítiques, i un tercer col·lectiu de dones va atorgar una major importància al canvi de mentalitat que s'hauria de donar en la societat en general. En relació a aquesta última opció, moltes de les informants van puntualitzar que aquest canvi estructural, cultural i de mentalitat, en principi es podria produir pel

82 Misericòrdia Dosaiguas Pérez (PSC), nascuda a Reus el 15 de setembre de 1956.

83 Imma Mayol Beltran (ICV), nascuda a Palma de Mallorca l'1 de febrer de 1958.

canvi generacional. No obstant, també van afegir que els nefastos efectes de la llarga crisi econòmica podrien influir molt negativament sobre aquest procés.

Respecte aquest assumpte, s'han seleccionat minuciosament quatre fragments textuais que representen les diverses opinions que es van exposar al respecte. En primer terme, Marina Geli ens va exemplificar com aquest model es dona realment a altres països europeus:

«Aquest país ha de fer un plantejament molt seriós en l'ús del temps perquè la política és conseqüència. És exagerat la política, d'acord, però no és la política el debat. Això és molt complicat per les dones, a més. Jo crec que per això les dones deserten abans, a part de que també deserten abans o no arriben jeràrquicament a liderar més perquè no els acaba d'agradar el format. (...) També és veritat que l'ús de les tecnologies ens ha facilitat la vida, almenys en el meu cas. Has d'aprendre. Jo sóc una ferma defensora de què o fem un pacte del temps, no polític, eh?... I és que, en la meua època de consellera teníem xarxes europees i per exemple, a una regió de l'Estat federal de Suècia, anàvem a Suècia i a les 17 h de la tarda la ministra deia «anem tard!» Un quart d'hora abans començaven a abaixar-se els llums. I bé, «se terminó!» A les 17 h de la tarda. Allà, es penalitza els polítics que no tenen vida privada. Ningú posa mai a la vida una inauguració el cap de setmana, perquè això es considera antinatural. Per tant, curiosament, són països de trajectòria de molta més paritat i amb uns debats diferents dels nostres.»⁸⁴

Dolors Calvet del PSUC ens va aportar un testimoni molt reivindicatiu i amb una anàlisi en profunditat de què significaria a la pràctica —segons la seva visió— la materialització d'aquest nou sistema d'harmonització de la vida laboral i personal/familiar:

«Aquest model... s'hauria de veure què vol dir. (...) Si això vol dir anem tots a fer horaris europeus i a les sis de la tarda tothom surt i va a casa, val. Si això de compaginar les coses vol dir que les senyores tinguin més dies lliures i es quedin més a casa —a vegades les teories van per aquí—, doncs no. No puc estar-hi d'acord amb això. Llavors, això de qui és culpa? En part és culpa de les senyores, però, és clar, sobretot és culpa de la ideologia dominant que ven això, que l'explica a la senyora que ella és in-

84 Marina Geli Fàbrega (PSC), nascuda a Sant Gregori (Girona) el 12 de setembre de 1958.

dispensable, que ha de donar la llet fins els quatre anys, que de les criatures se n'ha de cuidar ella. Veig un discurs que torna a ser de fa... de quan jo tenia 15 anys, no? Els homes, amb sort, ajuden i això són passos enrere. I això forma part de la ideologia dominant que vol treure les dones del mercat i més en moments de crisi. Jo és que, de vegades, des de certs sectors s'està jugant a això, i aquest discurs és perillós si no es concreta. Però, és clar, si ho vols fer compatible, és claríssim: anem a fer que la gent agafi mitges jornades. Genial aquest discurs. Qui agafarà les mitges jornades? Les dones. Per tant, si un dia volen deixar el company, impossible, perquè no tenen diners, i quan seran grans no hauran cotitzat i seguint la seva professió seran sempre l'últim mico de la companyia, perquè, és clar, l'empresa no promocionarà un lloc on només està mig dia. Lògic.

L'altra cosa és que això vol dir que l'Estat ha de fer més guarderies. Val, això sí. Ha de revisar els horaris de les guarderies, ha de fer transports públics perquè siguin més ràpids i la gent arribi abans a la feina, que al migdia potser no calen dues hores per dinar i amb una n'hi hauria prou. Totes aquestes coses són discutibles. Ara, n'hi ha d'altres que les trobo molt perilloses. El permís de paternitat: la Llei d'igualtat efectiva aquí tenia el compromís d'allargar-lo, però com que hi ha crisi no l'allarguen. (...) Per què? Perquè el moment en què els homes facin això, es normalitza. I quan es normalitza, ja ha perdut el motiu que ells volen, que és per fer fora les dones del mercat. No s'agafa tothom quan es casa 15 dies? Llavors per què no es poden agafar els dies quan es té una criatura? Si la maternitat l'agafessin homes i dones, solucionat. Però, és clar, això vol dir que la dona s'ha de fiar que l'home que té sap cuidar una criatura i llavors diuen «ah, no és el mateix.» Doncs, si no és el mateix, doncs busca't un altre home!»⁸⁵

Per una altra banda, com moltes altres informants van exposar, Lúcia Martorell del PSC va parlar sobre aquests obstacles de tipus estructural, de mentalitat, i imaginaris col·lectiu que, a la vegada, també constituïrien un altre dels arguments per tal d'explicar per què moltes dones no es volen dedicar a la política, ja que en molts casos es veuen abocades irremeiablement a renunciar a una part molt important de la seva vida privada.

85 Dolors Calvet Puig (PSUC), nascuda a Sabadell l'11 d'abril de 1950.

«Aquest model sí que es pot fer molt des del punt de vista normatiu per a equilibrar el pes de les tasques i de compartir, no? Però si no es genera una cultura d'igualtat envers la parella, envers les relacions de parella, jo crec que estàs condemnat a fracassar per molta normativa que tu posis, per moltes ajudes que tu posis. Perquè avui per avui, les dones encara tenen consciència que els homes ajuden, que els homes fan una cosa com si no els correspongués. Mentre no hi hagi aquesta consciència que les tasques de l'home i la dona en una casa són compartides, que són tant d'un com de l'altre, per molta mesura que posis de tipus jurídic o de tipus normatiu, jo crec que no... Jo avui encara no he conegut cap home... els joves és una altra història perquè viuen sols, tal..., però de la meva generació no conec cap home que tingui aquesta consciència d'igualtat quan està amb una parella. Jo no el conec. Potser és una mala sort, no?»⁸⁶

Finalment, en quart lloc, Carme Cros del PP va destacar que el canvi de model és una qüestió de temps i que ja en els nostres dies s'estan produint canvis molt importants pel que fa al repartiment de tasques en l'esfera domèstica:

«Jo crec que, per la mentalitat que tenim aquí en aquest país, és un procés una mica lent, però jo crec que arribarà. (...) És clar, que haurem d'arribar a un tema que serà el tema de la conciliació familiar. Però el tema de la conciliació familiar jo no el miro des del punt de vista d'una dona. La conciliació familiar la pot fer un home, tot depèn d'allò a què es dediqui el marit i allò a què es dediqui la dona. A vegades, ens trobem, i avui dia, cada vegada més, que qui porta la família és l'home i no la dona, i l'home continua treballant perquè a la millor per la seva feina es pot organitzar millor. Jo crec que cada vegada més els homes valoren més la feina de la seva dona i no tenen avui dia cap sentiment en contra perquè la seva dona pugui anar escalant. (...) Jo crec que la joventut que puja avui en dia puja amb una mentalitat ben diferent.»⁸⁷

Situacions personals de dones dedicades a la política

La situació personal de cadascuna de les informants és un aspecte que en el plantejament d'aquest projecte de recerca no es va contemplar perquè es

86 Lúdia Martorell Domingo (PSC), nascuda a El Morell el 8 de desembre de 1954.

87 Carme Cros Brull (PP), nascuda a Cambrils el 22 d'abril de 1956.

considerava que podria comprometre les vides privades i la intimitat de les dones polítiques que, de manera totalment oberta, ens van prestar la seva veu i ens van transmetre les seves emocions i experiències. Tanmateix, durant la realització de les entrevistes, foren elles mateixes —la gran majoria— les qui van introduir aquesta qüestió i van reflexionar-hi en profunditat. Per tant, donada aquesta circumstància, finalment es va decidir incloure aquesta problemàtica per les conclusions que se'n poden extreure, pel grau d'interès de les mateixes i pel debat social que se'n pot suscitar.

De la mostra de polítiques enumerada a l'inici d'aquest capítol, es van recollir casuístiques personals diverses, i en molts casos —no en tots— ben allunyades de la idea de família tradicional amb una mare, un pare i els seus fills i filles. Les diferents situacions foren quatre: dones sense parella i sense fills/es, dones separades o divorciades amb fills/es petits/es, dones amb parella i sense fills/es, i dones casades amb fills/es grans i independents.

En referència especialment al tema de les separacions/divorcis en el món de la política, les dones entrevistades van destacar que aquests, en la gran majoria dels casos, es produeixen per una manca de temps i de dedicació a la vida personal i no pel fet estricte de tenir responsabilitats polítiques. Pel contrari, també algunes informants van apuntar que sí que es pot donar el cas de parelles que mai arriben a entendre aquesta càrrega de responsabilitat i de màxima disponibilitat en el món de la política, i que per aquesta raó, moltes relacions es trenquen. Per tant, en tots els casos, la unanimitat de les dones va assenyalar que és totalment essencial que les parelles i els fills/es de polítiques acceptin i comprenguin que les seves dones i mares dedicaran gran part de les hores del dia a la seva ocupació política i en menor mesura a la vida familiar. I si bé aquesta necessària empatia i complicitat per part de les persones que envolten les dones dedicades a la política és molt senzilla d'entendre a la teoria, a la pràctica no ho és tant, ja que es crea un conjunt de complicacions que precisament són les que podrien explicar, en part, la varietat de situacions personals de les polítiques.

Imma Costa Ramon, Lúdia Martorell i Marina Geli, totes del PSC, i Carme Mansilla de CIU, amb uns testimonis molt reveladors, ens van descriure la complexitat de les relacions de parella i de família en el món de la política, així com l'evident visibilitat de moltes dones sense responsabilitats familiars en el si dels partits polítics:

«Jo pel que conec proper, al Consell Comarcal, a l'última legislatura n'hi va haver de tots els partits polítics tant d'homes com de dones que van quedar les relacions personals pel camí, eh? En el cas de dones amb canalla petita, també, i en el cas de dones amb canalla gran també.. ull! No sé jo si el problema és la gran dedicació que implica la política. No ho sé ni ho he de saber! Però és molta coincidència que de vint-i-cinc consellers diguis «ostres» i fent recapitulació de quatre anys i «un, dos, tres, quatre, cinc, sis, set, vuit...!» Déu ni do, eh? De tots els grups i de tots els partits, eh?»⁸⁸

«Si mires una mica la gent que es dedicava a la política, jo me'n recordo que quan anaves a alguna reunió a nivell del PSC a Barcelona, veies dones solteres que no tenien càrregues familiars... Bé, només cal que miris les ministres. No vull donar cap nom. Et trobaves dones que no tenien càrregues familiars, o solteres, o dones sense fills o... no trobaves una dona casada amb fills. Curiosament... les trobaves al Partit Popular. Moltes dones polítiques no han tingut una vida tradicional familiar perquè ens entenguem de pare, mare, fills. Jo me'n recordo una vegada sortint d'una reunió a l'ajuntament que un company —que a vegades segons qui anaves a fer una cervesa per comentar la jugada del dia— em va dir «escolta, que tu no has d'anar a casa teva a cuidar de la teva filla?» (...) Amb la consciència de dir «i aquesta què hi fa aquí, prenent una cervesa? Que no té una filla a casa seva que l'espera?»⁸⁹

«Jo, necessito un cert equilibri personal i professional i t'he de dir que costa de trobar perquè, a més, passa una cosa important que a les teves parelles els hi costa assumir el teu rol. Joestic casada fa 30 anys, eh? Més, 32. Però hi ha hagut èpoques difícils! Per què? Home, a part del temps... t'explico una anècdota que explica molt bé el que encara passa a la política: al primer govern Maragall, al primer govern d'esquerres, catalanista, es van separar tres conselleres. I el president Maragall, un dia anàvem en el cotxe junts i em diu «espero que no et separis, tu» i jo li dic «per què m'ho dius, president?» «oh, perquè em sento responsable de la separació de les tres conselleres en part perquè jo em vaig adonar que no coneixia els marits de les conselleres i, en canvi, sí coneixia les dones dels

88 Imma Costa Ramon (PSC), nascuda al Montmell (Baix Penedès) el 25 de novembre de 1962.

89 Lúdia Martorell Domingo (PSC), nascuda a El Morell el 8 de desembre de 1954.

consellers». No, no és menor aquesta qüestió perquè... perquè em va fer pensar molt, eh? Em va fer pensar molt. Tingues en compte que, a més, em va alegrar que un president de la Generalitat... el president Maragall tenia consciència de gènere, eh? És dels pocs polítics. (...) Perquè el rol dels consorts és complicat. Causa moltes més separacions de dones que arriben a tenir poder jeràrquic, estic dient, no polític només. Dones que no es casen i no tenen fills, o pocs fills o dones separades. (...) Hi ha un estudi que es va fer en relació a les ministres: el nombre de fills que tenien les ministres del govern paritari del president Zapatero i el nombre de fills i de separacions que tenien els ministres i era abismalment diferent. Hi ha més dones separades en la política, en aquest nivell —també empresàries, eh?— És a dir, no és la política només, sinó la gent que ha de gestionar més poder, eh? Perquè el rol... per això et deia que la mirada de gènere... les dones hem de contribuir que siguin els homes que també la facin, perquè si no, hi ha més patiment entre les dones, de veritat. Solitud i patiment que jo, de veritat he viscut, en primera persona també, però diríem me n'he anat sortint, en fi, considero, raonablement. Però en el món hi ha moltes dones que pateixen.»⁹⁰

«Hi ha hagut alguns moments que han estat especialment durs en el sentit de que els teus fills es van fent grans i et necessiten al costat i jo crec que sempre m'han tingut al costat però en la distància, no? (...) I són sacrificis. I la teva parella ha d'estar... Hi ha molts i molts i molts divorciats i separats en el món de la política i és per la dedicació, simplement per això, no per les decisions que prens! Sinó perquè no et veuen. No et veuen, no? (...) I la vida familiar se'n ressent, sí que se'n ressent. En aquest sentit. Jo ja he dit, a mi entre cometes em va agafar gran dins del gran que és tenir 36 anys a l'institut, i quaranta i escaig a la política, i els meus fills ja tenien una edat. Però compaginar, jo veig que costa, que costa molt.»⁹¹

Per una altra banda, és molt remarcable que les dones que es van mostrar més satisfetes per haver pogut complir diferents etapes de la seva vida i haver-les superat de la manera com elles desitjaven, foren les dones que van començar la seva activitat política tenint ja els seus fills grans i en la gran majoria dels casos, emancipats. Aquests testimonis van reconèixer que segurament no

90 Marina Geli Fàbrega (PSC), nascuda a Sant Gregori (Girona) el 12 de setembre de 1958.

91 Carme Mansilla Cabré (CIU), nascuda a Cambrils el 27 de novembre de 1957.

s'haguessin animat a fer el salt a la política amb els seus fills/es petits/es, ja que no els haguessin pogut dedicar el temps que van poder compartir amb ells i elles en el seu dia, que és quan, segons les seves paraules, necessitaven el seu acompanyament més que mai. Les vivències de Teresa Gomis de CIU i Arga Sentís d'ICV foren les següents:

«Quan vaig entrar en el món de la política, els meus fills ja eren bastant grans. Ja no em necessitaven. Per tant, a mi m'ha anat sempre molt bé el rol polític amb la vida meva i la dels meus fills perquè pràcticament s'han anat fent grans ells i jo he anat agafant més aquesta responsabilitat. Amb fills petits, jo la política no la recomanaria, i et diré per què. Perquè amb els fills, jo que també els tinc grans ara, és una oportunitat a la vida. És a dir, un fill no és una lacra, és una cosa que has volgut, que estimes i que estàs molt content de tenir. Per tant, de la mateixa manera que la política pot ser interessant, un fill també i, per tant, jo quan són petits, els vull gaudir i els vull anar a buscar a l'escola. I si a l'escola fan una festa infantil perquè celebren el carnaval, anar-hi i, per tant, jo això ho gaudia molt i m'agradava molt. Ara clar, si per ser a la política... jo si ara tingués un nen petit, jo ara no podria seguir al nen petit. Jo ho veig. (...) Doncs jo procurava treballar, —mai he deixat de treballar, eh? mai!— però em muntava els horaris amb els meus fills. Ara no els tinc perquè són grans però recordo amb alegria aquell temps que vam viure.»⁹²

«Jo tinc els nens grans, eh? A veure, jo t'he de reconèixer que quan jo tenia els nens petits, quan no estava treballant, estava amb els fills. I a més, ho vaig voler així, estava encantada de fer-ho. És el millor que he fet a la meva vida. Mentre eren petits, tot el temps que no estava treballant, estava amb ells. (...) Quan eren petits, no m'hauria ficat en una qüestió d'aquestes que implica no saber a quina hora tornaràs a casa, que implica que no pots tenir uns horaris de casa que estiguin adaptats als nens, és a dir, que el nen arribi del col·legi i que et trobi allà i que et pugui explicar el que li ha passat i el que no li ha passat. Mira, és molt important. No té preu. Clar, això, no saps mai com van les coses, però després t'ho trobes. La relació que construeixes amb un fill

92 Teresa Gomis de Barbarà (CIU), nascuda a Reus el 20 de març de 1949.

quan li has dedicat temps... bé, no és que li hagi dedicat temps, l'has compartit: tu li dediques a ell i ell t'ho dedica a tu.»⁹³

Concepte de feminisme

Finalment, tot i que l'últim dels eixos d'anàlisi qualitativa, el feminisme, tampoc es va concebre a l'inici d'aquesta investigació, més endavant es va decidir incloure'l al qüestionari de les dones informants per tal de copsar la seva visió sobre el mateix.

En relació a aquesta qüestió, la totalitat de les dones entrevistades es va mostrar clarament en defensa d'assolir aquesta igualtat real un cop reconeguda la igualtat jurídica, amb la conseqüent igualtat d'oportunitats entre homes i dones per formar-se, treballar i combinar l'esfera privada amb la pública. Aquesta idea, segons el seu testimoni, és essencial inculcar-la als infants des de la base, tant a l'escola com a l'àmbit domèstic.

Pel que fa al terme «feminisme» en sentit estricte, va haver-hi un primer col·lectiu d'informants que sí que es va definir com obertament feminista i que hi milita al moviment o a associacions feministes. Algunes d'elles, van concretar que ja des de molt joves van participar en aquest moviment per convicció i consciència de les grans desigualtats de gènere existents, mentre que, per una altra banda, altres polítiques van admetre que fou de més grans —al voltant dels 35-40 anys— que es van involucrar i van començar a col·laborar més activament amb associacions feministes. Al voltant d'aquesta primera postura, tenim tres testimonis de dones de partits d'esquerra: Marina Geli del PSC, Dolors Calvet del PSUC i Imma Mayol d'ICV, les quals van transmetre les següents experiències:

«Totalment, sí, sí. Jo... No, jo em considero, com t'ho diria?... perquè, jo crec que les dones de la meua família, l'àvia i la mare, em van fer feminista, no sé com dir-ho... com un feminisme poc intel·lectual en el meu cas, eh? Com molt quotidià i després, la meua consciència feminista més teòrica ve de gran. Jo no he estat mai en una associació feminista en el sentit de fins els 40 anys (...). Però, en canvi, tinc com una consciència de gènere i feminista com molt ja familiar, i després professional mèdica o política. (...) Es necessita que les dones, quan parlem de mirada

93 Arga Sentís Maté (ICV), nascuda a Tarragona el 18 d'abril de 1964.

de gènere, no parlem només com una mirada que únicament afavoreix a les dones, perquè això els homes ho viuen malament. I crec que això, també en el debat del feminisme, també hi ha una diferència que a vegades pot no ajudar a canvis més importants. Perquè des del meu punt de vista, el que les dones podem aportar és que la mirada de gènere és per homes i per dones. I jo crec que aquest sí que és un tema bàsic que no hem acabat de fer bé des de les polítiques d'igualtat.»⁹⁴

«En el PSUC hi havia les dones històriques que eren les companyes de qui toqués, que havien estat tan represaliades com l'altre però que elles consideraven que ajudaven en la feina de l'altre. Nosaltres vam entrar en un discurs feminista, no? Les dones estem en igualtat de condicions, el partit ha de considerar els drets de les dones, per tant s'ha de definir a favor de l'avortament, a favor del divorci, volem dones de direcció... Hi havia qui ho entenia, hi havia qui ho acceptava... (...) Jo això també m'hi havia trobat en discussions d'homes que em deien «això no ho puc entendre, perquè a casa meva, la meva dona, les meves filles... Ara, si aquí hi ha un grup de dones que feu això, i a més, com us mobilitzeu, reuniu gent, feu no sé què i feu un discurs coherent, doncs deveu tenir raó». T'ho acceptaven. Una cosa és la gent que havia estat a la República i que havia vist una imatge diferent de les dones però, és clar, generacions posteriors és que això no ho havien vist mai. Un company un dia ho deia: «jo vaig entendre el que tu deies, el que era el feminisme i el paper que tu volies per les dones quan una vegada que anàvem en un viatge amb gent es va espatllar cotxe, i clar, tu anaves de dona i feies el discurs feminista i tal. Però, quan el cotxe es va espatllar, et vas aixecar com tothom i vas empènyer el cotxe com tothom. I llavors jo això ho vaig entendre perquè la meva imatge de les dones era que quan s'espatllava el cotxe, s'ho miraven». Aleshores jo, sé canviar rodes de cotxe, sé empènyer el cotxe, tinc més o menys força. És una actitud davant de la vida. Tu pots fer el discurs i l'has de fer però paral·lelament has d'acceptar les responsabilitats que comporta.»⁹⁵

«Sí em considero feminista. Molt feminista. (...). D'alguna forma, no es tracta que les dones fem exactament el mateix que

94 Marina Geli Fàbrega (PSC), nascuda a Sant Gregori (Girona) el 12 de setembre de 1958.

95 Dolors Calvet Puig (PSUC), nascuda a Sabadell l'11 d'abril de 1950.

els homes, sinó que nosaltres transformem la realitat aportant la nostra vida i com som nosaltres també, la quadriculatura de la norma.»⁹⁶

En segon lloc, altres informants es van declarar com a dones no feministes pel fet de considerar-ho com una posició extremista que fins i tot perjudicaria els homes. Per contra, allò que elles defensen són les virtuts de cada persona independentment del sexe, sense obviar que existeixen unes diferències evidents entre homes i dones. Amb aquest segon grup d'opinió es va poder demostrar empíricament i de forma indiscutible com no es poden tenir idees preconcebudes i totalment hermètiques sobre la ideologia dels partits polítics, allunyant-nos de l'acte d'afirmar categòricament que totes les dones d'esquerres són feministes i totes les polítiques de dretes no ho són. En canvi, certament, allò que sí que es dóna dintre de cada formació política és una gran pluralitat d'opinions que trenca amb tots aquests apriorismes. En aquest sentit, Belén Pajares del PP i tres dones del PSC, Begoña Álvarez, Mercè Juncosa i Imma Costa, van argumentar les raons per les quals no es consideren feministes:

«No m'agrada gaire el terme «feminista». Crec en la igualtat d'oportunitats per tothom i la igualtat per tenir formació i poder decidir, i la igualtat per què les dones siguin autònomes econòmicament, que és el primer pas, perquè és que si no, «malament rai». La paraula «feminista» la veig una mica passada de moda, la veritat. Potser hauria de buscar un altre terme, però no sé quin és.»⁹⁷

«Creo en la igualdad. Y feminista para nada. Para nada, para nada, para nada. (...). Estamos normalizando ser menos que los hombres, porque tanta lucha por esto es porque no das por supuesto que la igualdad tiene que ser. Punto, ¿no? Entonces por eso no lo soy, porque creo que tanto reivindicar, lo que haces es reconocerte como inferior y de eso nada. Y de de eso, para mí, nada. No soy nada feminista, sino partidaria totalmente de la igualdad pero porque sí, y de la igualdad del que se lo gane, además, ¿no? La igualdad para trabajar, la igualdad para estudiar, la igualdad para... y además, considero que no en todo somos iguales. A ver, yo fuerza física no puedo tener la misma

96 Imma Mayol Beltran (ICV), nascuda a Palma de Mallorca l'1 de febrer de 1958.

97 Belén Pajares Ribas (PP), nascuda a Barcelona el 3 de juliol de 1964.

que un hombre. Biológicamente es así. Lo mismo que ellos no pueden parir. Reconocer la diferencia pero cada uno es cada uno y no hay nadie por encima de nadie, ¿no? Es que creo que hay que caminar al lado de otro, no hay que estar por delante ni por detrás. Sólo hay que ir al lado de la gente que tienes a tu lado, sean hombres o mujeres.»⁹⁸

«No em considero feminista. Em considero persona. Jo et diria que som, amb una grandíssima sort, diferents. A mi quan em diuen igualtat, què vol dir igualtat? No ho som iguals, però visca la diferència! O sigui que no em considero ni més ni menys que un home. Però som diferents. Jo considero que és una mica el problema nostre, de dones. Ja les mares ens han criat d'una manera més de fer-nos... que és la veritat, que som les qui guardem l'espècie. És que clar, és així. Ens surt d'instint ser més acollidores, més preocupades... (...) I aleshores som nosaltres, les dones, les que hem de millorar. No ens ho faran els senyors. Mai. I a més a més, he vist actituds de mares que penso «som lo pitjor que hi pot haver», perquè no els hi hem de dir que hem de ser com els homes. Jo no m'hi considero com un home, ni m'hi voldria assemblejar. Perquè els hem de dir això, que és molt bo ser una dona. I has de fer el que vulguis tu tant si és una cosa que fan els homes com si és una cosa que no la fan mai els homes. Però has de saber el què vols i lluitar per aconseguir-ho.»⁹⁹

«En l'estricta sentit de la paraula, no em considero feminista. Crec en la igualtat de les persones. És que quan parlem d'això, mentre anem fent així, no serem iguals. (...) Però això, això del feminisme radical, no. Jo, la igualtat de les persones, a tot arreu.»¹⁰⁰

Finalment, moltes de les dones entrevistades van matisar el terme feminisme o van aportar la seva visió personal del mateix, essent en la gran majoria de la idea que elles ja no van haver de lluitar certes batalles històriques de desigualtat de gènere però que, no obstant, encara queda molt de camí per recórrer i no es pot baixar la guàrdia en el tema de l'equitat entre homes i dones. Respecte aquest tercer punt de vista, hem seleccionat els fragments textuais

98 Begoña Álvarez Sahún (PSC), nascuda a Monzón (Huesca) el 6 d'octubre de 1967.

99 Mercè Juncosa Aulèstia (independent- PSC), nascuda a Reus el 15 de març de 1953.

100 Imma Costa Ramon (PSC), nascuda al Montmell (Baix Penedès) el 25 de novembre de 1962.

de quatre polítiques de CIU: Meritxell Borràs, Carme Mansilla, Montserrat Carreras i Teresa Gomis, i d'una dona del PSC: Misericòrdia Dosaiguas.

«Jo entenc com a feministes més aviat les dones que van haver de fer aquesta batalla, que ara ja és un tema que tenim assumit, que ja no és només una batalla de dones, sinó que és de la societat en la qual aquí estan implicats els homes i les dones. I que, per tant, ja no es tracta de feminisme, sinó d'igualtat de possibilitats, d'equitat entre les persones i així és com em sento jo. Des de la base és on s'ha de treballar i canviar les coses. A casa meva (dels meus pares) ens feien treballar a tots, però hi havia feina dels nois i feina de les noies. I a casa meva, la feina és la mateixa pels nois que per les noies, no hi ha diferència. (...) És una cosa molt senzilla, però també comença per casa i per l'escola.»¹⁰¹

«Si el feminisme l'entendem com una militància, jo no he format part mai del moviment feminista. Si l'entendem com una manera de reivindicar el paper de la dona i la possibilitat d'expressar-se i de participar en igualtat amb els homes, evidentment em considero feminista. I crec que sóc feminista, no militant. A vegades, quan et trobes en algun lloc amb alguna dona d'altre partit polític o el que sigui o en un càrrec de responsabilitat, sense gairebé parlar, s'estableix una complicitat perquè allò de dir «ens hem de recolzar, encara que siguem de diferents llocs però ajudem-nos una mica perquè ho tenim difícil». Per tant, jo voldria ser considerada feminista en el sentit més positiu de la paraula en el sentit de «pro gènere femení» i que la dona participi, s'engresqui, formi part activa de la vida pública d'un país. En aquest sentit, sí.»¹⁰²

«A veure, si feminista és lluitar per què hi hagi una igualtat, em considero feminista. Clar que crec en la igualtat entre els homes i les dones, allò de dir humanista, sí, éssers humans i tots tenim els mateixos drets i les mateixes oportunitats, però clar, em considero feminista en el sentit de com veig que encara no hi ha igualtat, doncs que s'ha de treballar per aquesta igualtat en tots els àmbits.»¹⁰³

«Jo crec en la igualtat de les persones i feminista... a veure, és que feminista... Jo, sóc dona perquè m'ha tocat ser dona i per

101 Meritxell Borràs i Solé (CIU), nascuda a l'Hospitalet de Llobregat el 12 d'abril de 1964.

102 Carme Mansilla Cabré (CIU), nascuda a Cambrils el 27 de novembre de 1957.

103 Montserrat Carreras García (CIU), nascuda a Girona el 13 de juliol de 1969.

les lleis de Mendel i m'ha tocat ser dona. Entenc que he estat sempre una dona pencadora, d'idees avançades... Feminista, no feminista...»¹⁰⁴

«Jo sóc una defensora dels drets de les dones, però a vegades si dius que ets feminista, ja t'associen com a una cosa extrema. Jo em considero defensora perquè penso que hi ha molta feina a fer encara, eh? Per tant, mentre hi hagi molta feina a fer, l'hem de fer. Després, si tu et poses aquesta etiqueta, ja t'associen a una imatge que no és i després t'associen com a un extremisme. Per tant, l'etiqueta a vegades no m'agrada, per aquest fet, però jo sóc una ferma defensora dels drets, de la igualtat. També, com t'he dit abans, que també hi hagi determinats homes en alguns sectors, perquè, si no, quan les professions o els càrrecs es feminitzen, es devalua immediatament el valor d'aquest càrrec o d'aquella professió, i aquesta és una realitat.»¹⁰⁵

Com a grup, ens agradaria compartir el nostre anhel: esperem que les paraules, veus, reflexions i conclusions que aquí presentem posin el seu granet de sorra en el reconeixement de la tasca, l'esforç, la lluita, la fortalesa i la tenacitat que moltes dones polítiques del nostre país, sense fer soroll, mostren dia rere dia. Res més enllà d'allò que afirmà en el seu moment l'historiador britànic Eric Hobsbawm, que la «revolució silenciosa de les dones ha estat l'única que ha triomfat al segle XX».

104 Teresa Gomis de Barbarà (CIU), nascuda a Reus el 20 de març de 1949.

105 Misericòrdia Dosaigües Pérez (PSC), nascuda a Reus el 15 de setembre de 1956.

DONES ENTREVISTADES:
ELS CAMINS D'UNA VIDA
PROFESSIONAL, POLÍTICA I PERSONAL¹

Neus Baena Gallardo

ÁLVAREZ SAHÚN, Begoña: Begoña Álvarez va néixer el 6 d'octubre de 1967 a Monzón (Huesca). És diplomada en Treball Social per l'Escola Universitària de Treball Social de Sant Fructuós de Tarragona (1990). Està separada i és mare de dos fills: Maria, de 12 anys, nascuda el 1999, i David, de 9 anys, nascut el 2002. Tot i que està separada, manté una excel·lent relació amb el seu exmarit, amb qui sempre participa en totes les activitats i en l'educació dels seus fills.

Des de 1991 fins el 2006 fou treballadora social de la Residència assistida Baix Camp de Cambrils, on també va exercir tasques de direcció, i des de 2005 treballa a l'Hospital sociosanitari Francolí, on és la cap de l'Hospital de dia des d'abril del 2009. A més, ha col·laborat amb l'Escola Universitària de Treball Social de Tarragona des del 1992 fins el 2002 com a professora tutora d'alumnes en pràctiques institucionals de tercera edat a la Residència Assistida Baix Camp de Cambrils i com a supervisora de pràctiques institucionals de tercera edat des del 1997 fins el 2001. Ha estat vocal del Tribunal d'Avaluació de l'Escola Universitària de Treball Social de Tarragona en diverses monografies, el 1994 i el 1995, així com docent al novembre de 2006 al 1r curs de voluntariat en persones dependents organitzat per l'Institut d'Estudis de la Salut i els

1 Les biografies aquí presentades acabaren d'ésser redactades al febrer de 2012, amb la qual cosa, alguna de les dades i informacions aquí escrites poden haver canviat o ho han fet en el transcurs d'aquests 13 mesos.

Serveis Territorials de Salut de Tarragona. També ha col·laborat amb l'àrea de Treball Social de la Universitat de Lleida al 2011.

Ha participat en nombrosos cursos i jornades relacionades amb l'àmbit dels serveis socials, la gestió i organització dels centres d'atenció sociosanitària, l'atenció a la tercera edat, i la prevenció i actuació en situacions de risc del personal sanitari. També té un Postgrau en Atenció pràctica a la vellesa, un enfocament interdisciplinari per la Universitat Rovira i Virgili (1997), un Postgrau en Gestió i direcció de centres i serveis per a la tercera edat per la URV (2000), i és Màster en Gerència d'Entitats Proveïdores de Serveis de Salut per la URV (2011).

Pel que fa a la seva trajectòria política, ha estat regidora a l'oposició a l'Ajuntament de Vila-seca a les legislatures 2003-2007 i 2007-2011, i ho és en l'actual (2011-2015). Ha exercit com a diputada a la Diputació Provincial de Tarragona del 2003 al 2005 i a la legislatura 2007-2011. Com a càrrecs orgànics, Begoña Álvarez ha estat coordinadora comarcal del PSC del Tarragonès des del 2004 fins a l'actualitat, secretària d'Organització de l'agrupació local de Vila-seca des del 2004 fins a l'actualitat, membre de l'Executiva de la Federació XVII del Camp de Tarragona des del 2004 fins a l'actualitat, i membre del Consell Nacional des del 2007 fins a l'actualitat.

BADELL ROS, Joana: Joana Badell va néixer el 2 d'abril de 1959 a Barcelona. És llicenciada en Arquitectura per la Universitat Politècnica de Barcelona (1986), i va obtenir el títol Oficial d'Arquitecta el 13 de juliol de 1988. Està casada i té dos fills, un noi i una noia que tenen 20 i 21 anys actualment. Quan va assistir al seu primer Ple de constitució, encara els portava en braços, ja que aleshores tenien 4 i 5 anys.

Va iniciar la seva trajectòria professional l'any 1984 a l'Àrea de Joventut i Esports de l'Ajuntament de Barcelona com a auxiliar pràctic, fins l'any 1987. A partir d'aquesta data va passar a ocupar una plaça de tècnic mitjà en arquitectura, tasca que va desenvolupar en els districtes de Gràcia i l'Eixample fins l'any 1995, quan va agafar l'excedència per càrrec polític fins el juny de 2007. A partir d'aquest moment va tornar a l'Ajuntament de Barcelona, a l'Institut Municipal d'Hisenda. Nou mesos més tard, al febrer de 2008, va deixar l'Ajuntament de Barcelona per ocupar el càrrec de Cap de Secció d'Urbanisme de l'Ajuntament de Castelldefels, lloc on es troba en l'actualitat exercint la seva professió.

Ha cursat el programa de Màster en l'Edificació-tecnologies de càlcul, execució i el seu control (curs 1991-1992), i ha participat en seminaris i cursos com «Ajuntaments en la societat de la informació» de la Universitat Internacional Menéndez Pelayo, «Expropiació forçosa a l'Administració local» de la Diputació de Barcelona i el Programa d'Urbanisme de l'Escola Sert.

Joana Badell fou l'alcaldeessa de l'Ajuntament de Begues per una agrupació local d'electors durant les legislatures 1995-1999, 1999-2003 i 2003-2007 (a les dues primeres legislatures també regidora d'Urbanisme, i al tercer mandat, regidora de Relacions Institucionals). I del 2007 al 2011 va ser regidora a l'oposició de l'Ajuntament de Begues. La seva agrupació d'electors fou la de Begues Actiu en la legislatura 1995-1999, i a partir d'aquesta data el seu equip de govern es va formar en la coalició Begues Actiu-Units per Begues (també agrupació d'electors), vigent fins a les passades eleccions. Actualment, alguns dels membres de l'agrupació i ella mateixa segueixen en el grup Gent de Begues, una nova formació-partit polític.

Membre de l'Associació de comerciants i industrials de Begues entre els anys 1992-1995, ha estat col·laborant, en paral·lel a la seva vida professional, en diferents iniciatives com l'organització de la Fira de Comerciants i Industrials de Begues, una edició de la Fira de Badalona, així com també la mostra gastronòmica d'aquesta darrera població i la de Sant Climent de Llobregat en els anys 1990-1995.

BORRÀS I SOLÉ, Meritxell: Meritxell Borràs va néixer el 12 d'abril de 1964 a l'Hospitalet de Llobregat. És llicenciada en Farmàcia per la Universitat de Barcelona (1988) i Màster en Gestió Empresarial per la Universitat de Barcelona (1990). Està separada i té dos fills.

Ha desenvolupat la seva trajectòria professional com a llicenciada en Farmàcia als Laboratoris Menari durant set anys i als Laboratoris Almirall dos anys més.

Ha realitzat un curs de Lideratge Polític a IESE de Madrid (2010).

Meritxell Borràs fou presidenta i fundadora de la JNC (Joventut Nacionalista de Catalunya) l'any 1981-1982 a l'Hospitalet de Llobregat, i membre del Comitè Executiu Nacional de la JNC com a responsable de Comunicació i Formació.

És regidora de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat des del juny de 1995 i portaveu des de 1998. Ha estat cap de llista a les eleccions municipals

a la ciutat de l'Hospitalet els anys 1999, 2003, 2007 i 2011. Paral·lelament a l'activitat política al món local, és diputada al Parlament de Catalunya des del 1995, on ha exercit en diferents etapes. També ha estat diputada a la Diputació Provincial de Barcelona el 1995.

A nivell parlamentari, ha estat membre de la Comissió d'Economia, Finances i Pressupost, la Comissió de Control de l'Actuació de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, la Comissió de Medi Ambient i Habitatge, la Comissió de Benestar i Immigració, la Comissió de Treball, Indústria, Comerç i Turisme, i la Comissió de Salut. Actualment (IX Legislatura), és membre de la Comissió de Salut, la Comissió d'Empresa i Ocupació (de la que n'és portaveu) i la Comissió de Control de l'Actuació de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. També és portaveu adjunta del grup parlamentari de CiU.

Com a càrrecs orgànics, és membre del Consell Nacional de Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), membre del Comitè Executiu Nacional de CDC com a responsable de Polítiques socials i coresponsable de l'Àmbit Sectorial, i membre del Secretariat Permanent de CDC.

CALVET I PUIG, M. Dolors: M. Dolors Calvet va néixer l'11 d'abril de 1950 a Sabadell. És llicenciada en Ciències de la Informació per la Universitat Autònoma de Barcelona (1981) i Doctora per la Universitat Politècnica de Catalunya (2005). Està soltera i té dues filles.

Ha estat corresponsal a l'Hospitalet del Llobregat d'*El Noticiero*, *La Vanguardia* i *l'Avui*, redactora i col·laboradora en diverses publicacions com *l'Arreu*, *Hospitalet Informació*, *La Voz del Llobregat*, etc., així com cap de premsa del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats de Catalunya (1977) i de l'Ajuntament de Sabadell (1984-1987). Entre el 1984 i el 1988 fou membre del Consell Assessor de Ràdio i Televisió Espanyola a Catalunya, i entre el 1995 i el 1997 fou la gerent de l'Associació Pro Disminuïts Psíquics de Sabadell i Comarca. En l'actualitat és professora agregada d'Urbanisme i Ordenació del Territori del Departament d'Enginyeria de la Construcció de la UPC, i pertany al grup de recerca GIOPACT (Grup d'Igualtat d'Oportunitats en l'Arquitectura, la Ciència i la Tecnologia) de la UPC.

Pel que fa a la seva trajectòria política, M. Dolors Calvet va treballar durant la clandestinitat en diversos càrrecs i responsabilitats: fou organitzadora del Comitè local del PSUC a l'Hospitalet de Llobregat, membre del Comitè

Central i del Comitè Executiu del PSUC, i membre del Comitè Central del PCE. Amb l'adveniment de la democràcia fou diputada al Congrés dels Diputats a la legislatura constituent (1977-1979), on va participar en la Comissió Redactora de l'Estatut de Catalunya de 1979 (Comissió dels vint), i on va tenir responsabilitat negociadora a la presó de la Trinitat i en alguns conflictes de la Model com a membre de la Comissió de Presons. Posteriorment, fou diputada a la primera legislatura del Parlament de Catalunya (1980-1984), essent presidenta de la Comissió de Drets Humans, ponent de la Llei de creació del canal autonòmic de televisió a Catalunya, i on també va tenir representació institucional en debats i congressos, així com en presentació de ponències.

També ha estat consellera del Consell Comarcal del Vallès Occidental entre el 1988 i el 1991, tinent d'alcalde d'urbanisme i obres de l'Ajuntament de Sabadell a la legislatura 1987-1995, i regidora de l'Entesa per Sabadell del 1999 al 2003.

En tots els casos, després de les seves responsabilitats polítiques tant al Congrés dels Diputats com al Parlament de Catalunya i a l'Ajuntament de Sabadell, M. Dolors Calvet sempre va tornar a exercir com a periodista i en feines remunerades.

El 1974 fou una de les revitalitzadores de l'Associació de Dones Universitàries. També participà en les reunions de l'Associació dels Amics de les Nacions Unides per tal de celebrar l'Any Internacional de la Dona el 1975, i va ser membre de la Comissió Organitzadora de les I Jornades Catalanes de la Dona el 1976. Ha donat conferències arreu de Catalunya i a diferents poblacions de l'Estat espanyol, i té diverses publicacions sobre l'alliberament de la dona, els drets humans, els mitjans de comunicació, l'urbanisme i l'ordenació del territori. Ha estat membre del Fòrum i del Consell Assessor del projecte «Les Dones i la Ciutat», coordinat per la Fundació Maria Aurèlia Capmany, inclòs per la Comissió Europea des del IV Pla Europeu a Mig Termini per a la Igualtat d'Oportunitats entre Dones i Homes (1997).

CARRERAS GARCIA, Montserrat: Montserrat Carreras va néixer el 13 de juliol de 1969 a Sant Gregori (Girona), però viu a Cunit des del seu primer any de vida. És llicenciada en Geografia i Història per la Universitat de Barcelona amb l'especialitat d'Història de l'Art (1994). Viu en parella.

La seva trajectòria professional ha anat lligada amb el Patrimoni Cultural, tant en la vessant de gestió com en la pedagògica. Ha treballat a la Televisió del

Vendrell en l'àrea de Publicitat, a la Ciutadella Ibèrica de Calafell com a guia, i a l'Associació Catalana de Municipis portant temes de cultura. A més, entre 2003 i 2008, fou la coordinadora del Pla Local d'Acollida de l'Ajuntament de Calafell.

Com a monitora i directora en el temps lliure fou una de les fundadores, junt amb un grup d'amigues, de l'Esplai «El Cau» de Cunit, on va treballar 10 anys. Ha participat en nombroses activitats de caràcter social, sobretot en l'àmbit de joventut i d'educació en el lleure. Com a persona inquieta i participativa en la vida pública de Cunit, ha col·laborat en entitats com els Diables Infants, el drac de Cunit, els Balls Populars, els Amics del Pessebre Vivent i en altres projectes culturals del municipi. Durant la carrera universitària es va implicar activament amb els moviments estudiantils per a l'ajuda als països del Tercer Món i en contra del servei militar obligatori en el si d'Universitaris per la Pau (UPP).

El 1999 va aprovar el Certificat d'Aptitud Pedagògica a la Universitat Rovira i Virgili, és Especialista Universitària en Gestió Local per la URV-Diputació de Tarragona (2008), i té una diplomatura de Postgrau en Gestió i Administració Local per la UAB-Fundació Aula d'Alts Estudis d'Electes (2011-2012).

Montserrat Carreras és l'alcaldeessa de Cunit des del juny de 2011. A partir de 1995, es va implicar en els projectes polítics de Convergència Democràtica de Catalunya, formant part de la seva llista electoral en les eleccions municipals. De 1997 a 1999 va encetar la seva experiència política com a regidora de Cultura i Joventut, Ensenyament, Turisme i Benestar Social. Posteriorment, ha estat regidora a l'oposició a les legislatures 1999-2003, 2003-2007 i 2007-2011. Des de 1999 és portaveu del grup municipal de Convergència i Unió a l'Ajuntament de Cunit i des de 2003 cap de llista de Convergència i Unió a les eleccions municipals. El 2006 formà part de la candidatura de CIU a Tarragona a les eleccions del Parlament de Catalunya.

Ha estat consellera al Consell Comarcal del Baix Penedès a la legislatura 2003-2007, on fou responsable de l'àrea de Turisme, a més de diputada delegada d'Ensenyaments Especials a la Diputació Provincial de Tarragona de 2007 a 2009 i a l'actual legislatura (2011-2015). És membre de l'Executiva de la Federació de Tarragona de CiU des de 2007.

Montserrat Carreras es considera una persona oberta, que sap escoltar i que gaudeix fent la seva feina. Li agrada la música, llegir i viatjar, i veu en la política un instrument per a millorar la societat.

COSTA RAMON, Imma: Imma Costa va néixer el 25 de novembre de 1962 al Montmell (Baix Penedès). Va realitzar estudis primaris. Està casada i té un fill.

Des de l'any 1978 és treballadora de l'Ajuntament del Montmell, primer com a auxiliar administrativa i des de l'any 1993 i fins el 1999 com a secretària habilitada. Fou tinent d'alcalde i regidora d'Urbanisme, Salut i Serveis Socials de l'Ajuntament del Montmell a la legislatura 1999-2003, i alcaldessa del Montmell a les legislatures 2003-2007, 2007-2011 i en l'actual (2011-2015). A més, ha estat consellera al Consell Comarcal del Baix Penedès durant les legislatures 2003-2007 i 2007-2011, i actualment és diputada a la Diputació Provincial de Tarragona.

Imma Costa també exerceix, com a càrrecs orgànics, de secretària d'organització de l'agrupació comarcal del PSC del Baix Penedès, de secretària d'organització de l'agrupació del PSC del Baix Penedès Interior, de consellera nacional i de presidenta del Consell de Federació del PSC del Camp de Tarragona.

CROS BRULL, Carme: Carme Cros va néixer el 22 d'abril de 1956 a Cambrils. Té estudis de Batxillerat Tècnic Superior amb modalitat Administrativa pel Col·legi Sagrat Cor de Tarragona (1975). Està casada i té una filla i dos fills.

Compta amb una experiència professional de 37 anys com a professora Tècnica de Formació Professional de Processos Administratius a l'IES Ramon Berenguer IV de Cambrils, on va començar a desenvolupar la seva tasca com a docent el curs 1975-1976. En aquest mateix centre educatiu va exercir com a directora deu anys, entre els cursos 1993-1994 i 2002-2003, i també fou la Cap d'Estudis de Formació Professional durant 2 anys, els cursos 2004-2005 i 2005-2006.

Afiliada al Partit Popular des de l'any 2000, Carme Cros va entrar en el món polític municipal el 2007, com a regidora a l'oposició i portaveu del grup Municipal del PP a l'Ajuntament de Cambrils durant la legislatura 2007-2011. Des de les últimes eleccions municipals al maig del 2011, és l'actual primera tinent d'alcalde i regidora de Promoció Econòmica de l'Ajuntament de Cambrils. A l'actual legislatura (2011-2015) també és consellera Comarcal del Baix Camp, càrrec que igualment va ocupar entre 2007 i 2011, quan a més fou la portaveu del seu grup.

A les eleccions Autonòmiques de 2006 i de 2010 fou candidata per Tarragona en els números 5 i 10 respectivament, i en els últims dos comicis generals (2008 i 2011) fou candidata número 1 al Senat per Tarragona el 2008, i número 3 al Congrés per Tarragona el 2011.

En el món associatiu local ha estat secretària de la Junta Directiva del Club Atletisme Cambrils entre els anys 1995 i 1999, i des del 1996 és membre de la delegació de Mans Unides del seu municipi.

DOSAIGUAS PÉREZ, Misericòrdia: Misericòrdia Dosaiguas va néixer el 15 de setembre de 1956 a Reus. És diplomada en Magisteri amb l'especialitat de Matemàtiques i Ciències Naturals per la Universitat Rovira i Virgili (1977) i llicenciada en Filologia Catalana per la mateixa universitat (1987), quan ja estava treballant i tenia una criatura. Està casada i té dues filles.

Just acabar la carrera el 1977 va treballar a l'escola de la Consolació (Maria Rosa Molas a l'actualitat) mentre va preparar oposicions. En guanyar-les, va exercir com a mestra a les escoles Prat de la Riba i Ciutat de Reus, i posteriorment, a l'institut Gaudí de Reus, on es troba actualment impartint classes de Matemàtiques.

Ha estat regidora de l'Ajuntament de Reus pel PSC durant les legislatures 1999-2003 (regidora de Formació i de Polítiques per a la Igualtat), 2003-2007 (regidora de Formació i de Relacions amb la Comarca) i 2007-2011 (tinenta d'alcalde i regidora cap d'àrea d'Educació i Formació). Des de l'any 1999 ha estat vicepresidenta de l'Institut Municipal de Formació i Empresa Mas Carandell, des d'on el 2002 es va crear la Fundació Mas Carandell per tal d'impulsar la formació professionalitzadora i continuada vinculada al món de l'empresa.

Misericòrdia Dosaiguas va encapçalar durant el mandat 1999-2003 la regidoria de Polítiques per a la Igualtat, àrea fins aleshores inexistente i que després va tenir continuïtat. És des d'aquí on es van impulsar les commemoracions del Dia de la Dona Treballadora al Saló de Plens de l'Ajuntament per tal de visualitzar la tasca, molts cops invisible, de moltes ciutadanes. En paral·lel, es va encetar la publicació de llibres de l'Arxiu Municipal. El primer número va ser *Les dones honorades als carrers de la ciutat* (2001) per tal de prendre consciència de les desigualtats existents a la ciutat en aquest àmbit, al qual van seguir *Memòria de la Sedera* (2002) i *Aquí es ve a triar!* (2003) per tal de donar a conèixer el treball, de vegades desconegut, de les obreres tèxtils i dels fruits secs de Reus.

També es van organitzar dues exposicions fotogràfiques amb el seu corresponent catàleg editat, la primera titulada *El pa guanyat dia a dia* i l'altra *Dóna fruit de la terra. Imatges del treball femení en la fruita seca i l'oli a Reus*, coincidint amb l'homenatge de les treballadores de les fàbriques de triatge. A més a més, es van impulsar nombroses propostes de noms de dones en places i carrers de la ciutat, així com la inauguració de la plaça de la Dona Treballadora amb l'estàtua de l'escultor reusenc Ramon Ferran al bell mig del Barri del Carme.

Durant el seu últim mandat, el 2007-2011, exercint de regidora cap d'àrea d'Educació i Formació, fou quan es va crear la xarxa municipal d'escoles bressol, que va passar de 41 places a gairebé 500, i es considerà la importància d'aquesta etapa educativa no obligatòria i la necessitat de la conciliació de la vida laboral i familiar. També es van crear dos instituts escola públics, dues escoles públiques i un institut. A més, es va emprendre la implementació dels Espais de Benvinguda Educativa, el treball per a l'escolarització equilibrada en tots els centres de la ciutat i un model de zonificació escolar per àrees de proximitat, sent pioners a Catalunya.

En l'actualitat, Misericòrdia Dosaigües és regidora a l'oposició al consistori de Reus. També ha exercit com a diputada a la Diputació provincial de Tarragona (2007-2011) i com a consellera al Consell Comarcal del Baix Camp (2003-2007). A nivell local, les comissions i consells en els quals ha participat han estat molt vinculats als serveis personals, tot i que també ha desenvolupat tasques a l'entorn del món de la formació, l'empresa i l'ocupació, entre d'altres. Al Consell Comarcal va presidir la Comissió del PAC (Pla d'Actuació Comarcal), que va treballar amb la Universitat Rovira i Virgili, i a la Diputació ha format part de diverses comissions de tots el àmbits.

Valora molt el món associatiu i forma part de diverses entitats.

GELI I FÀBREGA, Marina: Marina Geli va néixer el 12 de setembre de 1958 a Sant Gregori, municipi rural a 6 quilòmetres de Girona. És filla de la Maria Teresa de Cal Ros-Sant Gregori (casa pairal familiar que és la seva vivenda actual), infermera-llevadora rural, i d'en Josep de Cal Valent de Salt, veterinari d'escorxadador i liberal. Està casada i té dos fills, la Carla, actriu, de 28 anys i resident a Madrid, i el Pol, de 21 anys, que actualment es troba cursant el darrer curs universitari d'Activitat Física i Esports.

Metgessa vocacional des de la infància, Marina Geli és llicenciada en Medicina per la Universitat de Barcelona-Hospital Clínic (1981) amb l'especialitat,

via MIR, de Medicina Interna i Malalties Infeccioses. Fou metgessa MIR i adjunta a l'Hospital Josep Trueta de Girona entre 1981 i 1990, quan la SIDA va tenir un protagonisme especial, en uns anys de molta incomprensió i duresa, acompanyant la mort a moltes persones. Va ser cofundadora de l'Associació AntiSIDA Girona i Federació AntiSIDA de Catalunya, i també fou metgessa de diversos centres amb persones amb discapacitat entre 1990 i 1996.

Va iniciar la seva trajectòria política com a regidora a l'oposició a l'Ajuntament de Sant Gregori entre 1982 i 1990, alhora que exercia com a consellera comarcal del Gironès ocupant-se de les àrees socials i d'educació. Aquesta primera etapa política fou sense cap dedicació professional i coincidí amb els anys de més formació i intensa activitat a l'Hospital Trueta i també dels naixements i criança dels seus dos fills. Posteriorment, fou diputada per Girona entre 1995 i 2003 al Parlament de Catalunya i ho és en l'actualitat des de 2010. Portaveu de política social i presidenta de la Comissió Social, fou membre del Govern a l'ombra de Pasqual Maragall (1999-2003), i en els nostres dies, portaveu d'Universitats i recerca i de la Sindicatura de Greuges. Marina Geli fou la consellera de Salut de la Generalitat de Catalunya de 2003 a 2010 en els governs presidits per Pasqual Maragall i José Montilla.

És simpatitzant del PSC des de la seva fundació i militant des de 1996. Fou primera secretària del PSC de la federació de Girona de 2000 a 2008, i presidenta entre 2008 i 2012. Membre de l'Executiva Nacional des de 2004 fins a l'actualitat, és, a més a més, secretària de Salut i actualment secretària de Gent Gran.

És membre de la Fundació Ernest Lluch, Campalans, grup de dones Mirada plural i Funde (dones emprenedores).

Marina Geli es defineix com a metgessa, amb una vocació comunitària indistriable en l'àmbit polític o professional, i com a dona de poble que sempre li ha costat acabar ser part de la Catalunya urbana, especialment en la política orgànica o parlamentària, no en l'executiva. Posseeix consciència de gènere amb poca verbalització externa i amb l'intent d'exercir-la en la vida quotidiana i en els diferents àmbits de responsabilitat.

GOMIS DE BARBARÀ, Teresa: Teresa Gomis va néixer el 20 de març de 1949 a Reus. És llicenciada en Ciències Exactes amb l'especialitat de Matemàtiques per la Universitat de Barcelona (1975). Està casada i té dos fills.

El 1976 va començar la seva activitat professional com a docent del Departament d'Anàlisi Matemàtic de la Facultat de Matemàtiques de la Universitat de Barcelona, i posteriorment, com a professora d'Anàlisi Matemàtic a la Facultat de Químiques de la Universitat de Barcelona, i com a cap de la Unitat de Bioestadística i professora de Bioestadística a la Facultat de Medicina i Ciències de la Salut de la Universitat Rovira i Virgili. La seva tasca a la universitat la va compatibilitzar des de l'any 1978 amb la docència com a professora de Matemàtiques als Instituts d'Ensenyament Secundari Gaudí de Reus i Joan Guinjoan de Riudoms, on també va exercir des de 1991 fins el 2000 càrrecs directius i fou la directora d'ambdós centres en diferents etapes. Entre d'altres responsabilitats, entre els anys 1999 i 2005 va exercir de representant dels Instituts d'Educació Secundària de la Junta Territorial de Directores de Tarragona a la Junta Central de Directores del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

Militant de Convergència Democràtica de Catalunya des de l'any 1991, Teresa Gomis ha estat regidora a l'oposició de l'Ajuntament de Reus a les legislatures 2003-2007 i 2007-2011, i en l'actualitat és la segona tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Reus, regidora de Coordinació i Organització, i adjunta a l'alcaldia. També és consellera comarcal i segona vicepresidenta del Consell Comarcal del Baix Camp a l'actual legislatura (2011-2015) i a l'anterior (2007-2011). Com a càrrecs orgànics del seu partit, és membre del Comitè local, el Comitè Comarcal, i dels sectorials d'Ensenyament i Universitats.

Dintre de la seva activitat relacionada amb la sanitat, és Presidenta del Grup Salut de Reus, consellera delegada del Grup Sagessa, membre dels Consells d'administració de tots els centres del grup Sagessa, i membre del grup per l'estudi de la diabetis de l'Institut Català de la Salut. A més, ha presentat comunicacions a Congressos i ha publicat diversos treballs entorn els temes d'estadística.

Pel que fa a la seva activitat associativa, pertany a l'Institut d'Estudis Catalans i es considera una persona molt activa en els moviments associatius de la ciutat de Reus. Fou presidenta de la Secció de Ciències del Centre de Lectura a començaments dels anys setanta, i actualment és membre de l'associació excursionista d'aquesta entitat. Vinculada al món teatral local i al moviment escolta, fou cofundadora l'any 1968 del grup de teatre «La Tartana» de Reus, i va assumir des de molt jove responsabilitats de Cap de les noies Guies. A més,

és sòcia de la societat «El Círcol», de l'Orfeó Reusenc i del Club de Tennis Monterols, entre d'altres.

JUNCOSA AULÈSTIA, Mercè: Mercè Juncosa va néixer el 15 de març de 1953 a Reus, tot i que és de Porrera (Priorat) de tota la vida. Va realitzar estudis primaris. Està casada i té quatre fills.

Des de l'any 1982 s'ha dedicat laboralment al camp, ha estat agricultora i vocal durant 14 anys (de 1997 a 2011) de la Denominació d'origen Priorat.

Va entrar en política a l'Ajuntament de Porrera l'any 1987, i ocupà les regidories d'Hisenda i Urbanisme durant les legislatures 1987-1991, 1995-1999 i 1999-2003. El 2003 es va presentar per primera vegada com a alcaldessa de Porrera pel PSC i aquest és ja el seu tercer mandat; ha desenvolupat el seu càrrec els anys 2003-2007, 2007-2011 i en l'actual legislatura (2011-2015).

Mercè Juncosa va ser la primera dona que fou regidora de l'Ajuntament de Porrera el 1987 i la primera alcaldessa del municipi el 2003.

També ha estat consellera al Consell Comarcal del Priorat la passada legislatura (2007-2011).

MANSILLA CABRÉ, Carme: Carme Mansilla va néixer el 27 de novembre de 1957 a Cambrils. És llicenciada en Filologia Hispànica per la Universitat de Barcelona (1980). Està casada i és mare d'una filla de 28 anys i un fill de 25. Ara és avia d'un nen, el Jan, al qual dedica tots els caps de setmana que pot.

Dels anys 1976 al 1980 va col·laborar amb l'Òmnium Cultural impartint cursos de Llengua Catalana. És funcionària des del 1983 del Departament d'Ensenyament. Va treballar a l'Institut de Formació Professional del Vendrell com a interina el curs 1980-1981, i posteriorment a Montblanc, a l'IES Jaume Huguet de Valls i a l'IES Narcís Oller de Valls, del qual va ser directora durant 8 anys (1996-2004) i membre de la Junta central de directors i directores de secundària del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

Ha realitzat diversos cursos de formació en Gestió i Direcció de Centres Docents d'Educació Secundària, cursos d'Adaptació a la Formació Professional, Projectes Formatius Transnacionals del Fons Social Europeu, cursos de formació d'àmbit pedagògic de gestió i organització de centres.

Militant de Convergència Democràtica de Catalunya des de l'any 2004 i membre del Consell nacional de CDC, Carme Mansilla fou regidora i tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Valls a les legislatures 2003-2007 (regidora

d'Esports, Ensenyament i Projectes Estratègics, i presidenta del Patronat Municipal d'Esports) i 2007-2011 (a la primera part de la legislatura, adjunta a alcaldia i regidora de Seguretat Ciutadana, i a la segona part —amb l'entrada del nou alcalde Albert Batet— regidora del Barri Antic, responsable de la Llei de Barris i portaveu del grup municipal de CIU). A l'actual legislatura (2011-2015), és primera tinent d'alcalde, coordinadora de l'Àrea de Cohesió social i regidora de Benestar social i Salut. També ha estat assessora del grup polític de CIU a la Diputació Provincial de Tarragona (2004-2007) i presidenta del Consell Comarcal de l'Alt Camp (2007-2011). Actualment és delegada territorial d'Interior a Tarragona des de març del 2011.

A més, és membre del Consell d'Administració de Caixa Sabadell des del 2009, i posteriorment, membre del Consell d'Administració d'Unnim Caixa fins al maig del 2011.

MARTORELL DOMINGO, Lúdia: Lúdia Martorell va néixer el 8 de desembre de 1954 a El Morell. És Llicenciada en Dret per la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED) i té un Postgrau en Dret Urbanístic i un en Dret Local. Està divorciada i té una filla.

La seva història familiar, inquietud política i la seva consciència per treballar per al bé comú es va posar de manifest arran del cop d'Estat fallit del 23-F de 1981, any en què va començar a militar al PSC.

Ha estat regidora a l'Ajuntament de Reus a les legislatures 1983-1987 (ocupant les àrees de Sanitat, Treball i Serveis Socials), 1987-1991 i 1991-1995 (essent Cap de Serveis de l'alcaldia), i 1995-1999 (exercint de Vicepresidenta Executiva de la Fira de Reus). També ha estat diputada a la Diputació Provincial de Tarragona, alhora que consellera comarcal del Baix Camp a la legislatura 1995-1999.

Pel que fa als càrrecs orgànics que ha ocupat dintre del seu partit, des de 1983 fins a 1999 i en diverses etapes ha estat membre de les Executives Locals, de la Federació i del Consell Nacional del PSC.

Des de l'any 1999 fins a l'actualitat, Lúdia Martorell ha estat treballant com a assessora jurídica i secretària-interventora a l'Administració Local.

És membre de diverses entitats locals: del Centre de Lectura de Reus, del Reus Deportiu i del Sindicat Agrícola de Constantí, entre d'altres.

MAYOL BELTRAN, Imma: Imma Mayol va néixer l'1 de febrer de 1958 a Palma de Mallorca. És llicenciada en Psicologia per la Universitat de Barcelona (1980). Està divorciada i té una filla, l'Aina, de 28 anys, i un fill, el Marc, de 26.

Entre 1981 i 1984 va treballar a l'Ajuntament de Barcelona, i des de 1984 fins el 1990 fou membre del Grup Igia, una associació de professionals (metges, educadors, psicòlegs...) especialitzada en l'atenció de les drogodependències, tot un espai de compromís i de defensa d'un determinat model d'atenció de les drogodependències: integral i pluridisciplinar. Actualment és delegada d'Aqualogy (AGBAR) a les Illes Balears, ocupació que compagina amb la docència a la Universitat de les Illes Balears com a professora associada de Pedagogia Ambiental.

Durant els anys en què va estudiar la carrera de Psicologia fou presidenta a Barcelona i coordinadora a Mallorca del Moviment Universitari d'Estudiants Cristians (MUEC). Afiliada al Partit Comunista de les Illes Balears del 1976 al 1978, i al PSUC des de 1978, és membre d'Iniciativa per Catalunya des de la seva fundació el 1987.

Els vint anys en global de dedicació política professional d'Imma Mayol es poden dividir en dues etapes: al Parlament de Catalunya i a l'Ajuntament de Barcelona. Així, fou diputada al Parlament de Catalunya de 1992 a 1999 i secretària de la Mesa del Parlament de 1995 a 1999. Durant aquest període fou membre de la Comissió de Política Social, la Comissió de Control de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió i de la Sindicatura de Greuges.

En l'àmbit local, va ser presidenta del grup municipal d'Iniciativa per Catalunya Verds de Barcelona de 1999 a 2008 i tinenta d'alcalde de Medi Ambient de l'Ajuntament de Barcelona a les legislatures 1999-2003, 2003-2007 i 2007-2011, i exercí també com a presidenta de la Comissió de Sostenibilitat, Serveis Urbans i Medi Ambient. A més, fou la presidenta de l'Agència de Salut Pública de 1999 a 2007.

Pel que fa als càrrecs orgànics que ha ocupat en el si del seu partit, ha estat responsable de programa electoral, així com membre de la Comissió Permanent, del Consell Nacional i Presidenta del Consell Nacional entre 2009 i 2011. A més, entre 1992 i 2000 va ser la presidenta de Dones amb Iniciativa, d'on continua com a sòcia actualment.

PAJARES RIBAS, Belén: Belén Pajares va néixer el 3 de juliol de 1964 a Barcelona. És diplomada en Informació i Turisme per l'Escola Santa Maria de Barcelona (1986) i diplomada en Empresarials per la Universitat de Barcelona (1996). Està divorciada.

Ha desenvolupat la seva experiència professional com a apoderada de banca al Banc Santander des del 1988 fins el 2003. Actualment es troba en excedència forçosa per càrrec públic.

La seva trajectòria política la va iniciar al Parlament de Catalunya, on fou diputada pel Partit Popular a la VII Legislatura (2003-2006) i a la VIII (2006-2010). Durant el primer període fou secretària de la Mesa d'Economia, Finances i Pressupostos, ponent de la Reforma de l'Estatut de Catalunya, i portaveu de la Comissió de Peticions. A més, també fou membre de la Comissió Mixta de Valoracions Estat-Generalitat. Durant la següent legislatura fou presidenta de la Comissió del Síndic de Greuges de Catalunya, i portaveu de les Comissions de Salut, de Peticions i d'Estudi de la Situació de les Persones amb Discapacitat.

Regidora de l'Ajuntament de Barcelona des de maig de 2011, Belén Pajares és presidenta de la Comissió de Presidència i Règim Interior, i portaveu de diferents àrees a la Comissió de Qualitat de Vida, Igualtat, Joventut i Esports, i a la Comissió de Cultura, Coneixement, Creativitat i Innovació.

En l'actual legislatura (2011-2015) també és consellera del Consell Comarcal del Barcelonès.

Com a càrrecs orgànics dintre del seu partit ha estat secretària (de 1996 a 1999) i posteriorment presidenta (de 2000 a 2003) del Comitè Electoral del Partit Popular de Catalunya, i responsable entre 2007 i 2008 de la Secretaria Executiva Sectorial del PPC. Actualment, i des de l'any 2008, és secretària de l'Àrea Sectorial de Salut del PPC, i és membre del Consell Rector del Parc de Salut Mar.

PALLARÈS PIQUÉ, Teresa: Teresa Pallarès va néixer el 12 de febrer de 1964 a Marçà (Priorat). És mestra d'EGB amb l'especialitat de Matemàtiques i Ciències Naturals per la Universitat de Barcelona-Divisió VII de Tarragona (1985) i llicenciada en Filosofia i Lletres amb l'especialitat de Pedagogia Terapèutica per la Universitat de Barcelona-Divisió VII de Tarragona (1990). Està divorciada i té dos fills barons de 21 i 17 anys.

Compta amb experiència professional com a mestra d'educació especial i des de 1995 com a Psicopedagoga a l'IES Gabriel Ferrater de Reus. En aquests moments ha retornat al seu lloc de treball, on ocupa una plaça com a Psicopedagoga a l'EAP (Equip d'Assessorament i orientació Psicopedagògic) de Reus.

Ha realitzat diversos cursos de formació dins l'àmbit pedagògic, i darrerament, un curs de postgrau relacionat amb la comunicació política (Conveni entre la Universitat Autònoma de Barcelona i el PSC).

Ha estat regidora de Promoció de Ciutat a l'Ajuntament de Reus a les legislatures 2003-2007 i 2007-2011, directora dels Serveis Territorials de Comerç i Turisme de la Generalitat de Catalunya de 2006 a 2007, directora territorial d'Economia i Finances de la Generalitat de Catalunya de 2007 a 2008 i subdelegada del govern espanyol a Tarragona de 2008 a 2011. A l'actual legislatura, exerceix com a cap de l'oposició representant el PSC a l'Ajuntament de Reus. A més a més, com a càrrecs orgànics, ha estat membre de l'Executiva local a Reus i membre de l'Executiva del PSC a la Federació XVII de Tarragona, normalment responsable de secretaries relacionades amb la formació o les polítiques sectorials.

ROCA NAVARRO, Montserrat: Montserrat Roca va néixer el 25 d'abril de 1958 a Botarell (Tarragona). És diplomada en Magisteri amb l'especialitat de Matemàtiques i Ciències per l'antiga Escola Normal de Tarragona, l'actual Universitat Rovira i Virgili (1979). Està casada i té dues filles de 22 i 24 anys.

Ha desenvolupat la seva trajectòria professional com a mestra de Matemàtiques i Ciències a les escoles de Falset, Vilanova d'Escornalbou i els Muntells.

La seva experiència en política va començar el dia en què va decidir presentar-se a les eleccions municipals i va ser escollida com a alcaldessa de Botarell. Fins aleshores, només s'havia dedicat a l'ensenyament, la seva vocació.

Ha estat regidora a l'oposició a l'ajuntament de Botarell de 1999 a 2003 i alcaldessa de Botarell a les legislatures 2003-2007, 2007-2011 i a l'actual (2011-2015). Montserrat Roca té delegades les regidories d'Obres i urbanisme, Sanitat, Joventut, Camins i carreteres, Hisenda, Serveis municipals, Parcs i jardins, Esports, Comunicació i informació, Seguretat ciutadana, Educació, i Promoció i Turisme. Per tant, la resta de temes no inclosos en cap d'aquestes àrees, són de la seva competència.

Ha estat consellera del Consell Comarcal del Baix Camp a la legislatura 2003-2007 i del 2009 al 2011, i diputada de la Diputació Provincial de Tarragona en dos períodes, del 2007 al 2009 i del 2011 al 2013.

Forma part de l'Associació de dones de Botarell.

SENTÍS MATÉ, Arga: Arga Sentís va néixer el 18 d'abril de 1964 a Tarragona. És llicenciada en Filologia Catalana per la Universitat de Barcelona (1986) i té un Postgrau en Govern de la ciutat: drets ciutadans i polítiques públiques per la Universitat Oberta de Catalunya (2011). Està casada des de l'any 1989 i té dos fills, un noi (1990) i una noia (1994).

Treballa al Centre de Normalització Lingüística de Tarragona des de l'any 1989. Abans d'això, l'any 1987 va fundar, juntament amb uns companys, una cooperativa d'ensenyament, i prèviament havia alternat diferents treballs (fent classes, fent de cambrera, dependent, hostessa, administrativa, etc.) mentre realitzava els seus estudis.

És regidora a l'oposició a l'Ajuntament de Tarragona a l'actual legislatura (2011-2015) i alhora consellera comarcal del Tarragonès. A més, és membre de la direcció local d'ICV des de 2005 i forma part del Consell Nacional d'ICV des de 2008.

Ha participat en diferents moviments socials (ecologistes, pacifistes, feministes), en organitzacions no governamentals i en associacions culturals, amb més o menys intensitat segons l'època i la disponibilitat de temps (de vegades activament, d'altres molt puntualment o pagant la quota).

És membre d'un col·lectiu de teatre, la Companyia de Teatre Popular Tecla Smit.

AUTORES

NEUS BAENA GALLARDO

Va néixer el 7 de març de 1984 a Mataró, tot i que des de ben petita resideix a l'Hospitalet de l'Infant (Baix Camp). És llicenciada en Història per la Universitat Rovira i Virgili (2009) i Màster en Societats Històriques i Formes Polítiques a Europa per la mateixa universitat (Premi Extraordinari del curs 2010-2011). Ha treballat com a becària de col·laboració a la Secretaria de la Facultat de Lletres i al Servei d'Arxiu i Documentació Municipal de l'Ajuntament de Tarragona. A més, ha estat col·laboradora de la URV en el Cens de simbologia franquista de Catalunya del Memorial Democràtic. És autora del llibre *Les dones també fan història! Història i memòria de les dones de Constantí al segle XX*, editat per l'Ajuntament de Constantí el 2010, i ha portat a terme la tasca de documentació d'Història oral del projecte «Dones i representació política a Catalunya. Diversitat territorial i participació». Actualment, es troba realitzant la seva tesi doctoral sobre la influència del progressisme catòlic en la transició política a la democràcia a Catalunya (1951-1979), amb una beca del grup de recerca ISOCAC de la URV.

MONTSERRAT DUCH PLANA

Va néixer a Tarragona el 1959, ha estat diputada al Parlament i vicerectora de Postgrau i Relacions Internacionals de la URV, és catedràtica d'Història Contemporània a la Universitat Rovira i Virgili. Investigadora principal del Grup de Recerca Consolidat Ideologies i Societat a la Catalunya contemporània (ISOCAC). És membre del consell de redacció de *Recerques. Història. Economia. Cultura*, així com d'*Historia del presente*. Entre les seves publicacions més recents destaca *Dones Públiques. Política i gènere a l'Espanya del s. XX*

(2005), que va iniciar la col·lecció Atenea; *La Segona República espanyola* (ed.) (2008); *Los gobiernos de la Generalitat: de Macià a Maragall* (2008), juntament amb Pere Anguera; *Micaela Chalmeta* (2009); *De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982* (2009), amb Meritxell Ferré. Recentment, ha dirigit la col·lecció *Història de Tarragona* (6 volums) i és coautora, juntament amb Tomàs Carot, del volum V, *Segle XX. República, Dictadura i Democràcia* (2011). A més a més de la seva especialització en la història de les dones, la història social del s. XX en les seves vessants local, catalana i espanyola constitueix una de les seves línies d'investigació, que completa amb la dedicada a les polítiques de memòria i els usos públics de la història, tot participant en congressos i obres col·lectives com «Sobre la simbologia franquista: conflictos, memorias e identidades», (2008), *Quimeres. Memòries i sociabilitats col·lectives a la Catalunya del segle XX* (2012), el seu darrer llibre, i *Cartografías de las memorias. La transición a la democracia en España* revisitada, que es publicarà enguany.

Ha estat professora visitant a universitats de Brasil, Polònia i Itàlia.

MERITXELL FERRÉ BALDRICH

Va néixer al Pla de Santa Maria (Alt Camp) el 27 de desembre de 1983. És llicenciada en Història per la Universitat Rovira i Virgili (2006) i Màster en Societats Històriques i Formes Polítiques a Europa per la mateixa universitat (2010). Actualment, gaudeix d'una beca predoctoral al Departament d'Història i Història de l'Art de la URV, la seva investigació se centra en l'anàlisi dels moviments feministes durant la transició democràtica a Catalunya (1976-1982). Ha participat en el projecte «Història de les dones a la ciutat de Tarragona (1939-1982)» del Servei d'Arxiu i Documentació Municipal de Tarragona i el Memorial Democràtic. A més, ha estat investigadora del Cens de simbologia franquista de Catalunya del Memorial Democràtic i redactora del Diccionari Biogràfic de Dones. Ha publicat *El Pla de Santa Maria durant la Dictadura del General Franco (1939-1975)*, i *De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona (1939-1982)*, juntament amb Montserrat Duch. També ha format part del comitè organitzador del Congrés Internacional Pere Anguera (abril 2011). Observatori de la Igualtat de la URV li va atorgar el Premi M. Helena Maseras a recerques de gènere pel treball de Màster (2011).

MIREIA ROS I DOMÈNECH

Va néixer a Tarragona el 17 de gener de 1985. És llicenciada en Ciències Polítiques i de l'Administració en l'especialitat d'Anàlisi polític per la Universitat Autònoma de Barcelona (2008) i Màster en Societats Històriques i Formes Polítiques a Europa per la Universitat Rovira i Virgili (2010). Actualment gaudeix d'una beca predoctoral BRDI del grup ISOCAC de la Universitat Rovira i Virgili, i la seva investigació se centra en l'estudi de les dones del moviment republicà irlandès. Ha treballat a la Fundació Carles Pi i Sunyer en el projecte Organització i Finançament de la Salut Pública en l'Administració Local, en col·laboració amb la Diputació de Barcelona, i en el projecte Observatori de Govern Local. Ha participat en els projectes coordinats per la Dra. Montserrat Duch Cartografies de les memòries socials: la transició a la democràcia revisitada (1979-2000) i Dones i representació política a Catalunya. Diversitat territorial i participació, de la Universitat Rovira i Virgili. Ha publicat *La gestió municipal de la Salut Pública. Ajuntaments de més de 10.000 habitants de la província de Barcelona*. Sota la coordinació d'Esther Pano i Alba Viñas.

ESTER VILAR ALTADILL

Va néixer el 6 d'agost de 1976 a Tortosa. És llicenciada en Ciències Polítiques i de l'Administració per la Universitat Autònoma de Barcelona (1999) i Postgrau en Participació i Desenvolupament Sostenible. Metodologies participatives per al desenvolupament local i comunitari per la mateixa universitat (2000). Formà part de l'equip dissenyador de l'Observatori de Serveis Personals al Centre d'Innovació Local de la Diputació de Barcelona i de la recerca *Joves i participació. Ús dels espais i serveis per a joves a Cerdanyola del Vallès*. Ha estat coordinadora comarcal del Cens de població i habitatge de 2001 per a l'Institut Nacional d'Estadística i col·laboradora en diferents onades de l'enquesta Panel de Desigualtats i Estructura Social a Catalunya de la Fundació Jaume Bofill. En el camp de les polítiques de gènere ha estat la redactora de diversos plans de polítiques de dones a ajuntaments de la província de Tarragona, i ponent al programa *Eines de participació* de l'Institut Català de les Dones. També ha treballat com a mediadora cultural al Centre d'Intervenció Especialitzada, CIE, dels Serveis Territorials de Benestar Social i Família del Govern de la Generalitat de Catalunya a les Terres de l'Ebre. Com a tècnica de promoció econòmica, treballà d'agent d'ocupació i desenvolupament local a l'Ajuntament de Corbera d'Ebre i coordinant l'Estudi socioeconòmic de 2012

a la Regidoria de Treball de l'Ajuntament de Calafell. La seva última dedicació és com a tècnica en l'àmbit de les polítiques de foment de la participació ciutadana, càrrec desenvolupat al Consell Comarcal del Tarragonès.

AQUEST LLIBRE,
IMPRÈS ALS TALLERS
DE GRÀFIQUES ARRELS
DE LA CIUTAT DE TARRAGONA,
HA ESTAT ENLLESTIT
EL DIA 4 DE MARÇ DE 2013

Volums publicats:

- 1 *Dones públiques. Política i gènere a l'Espanya del segle XX*,
Montserrat Duch Plana, 2005.
- 2 *Dolors Monserdà. La voluntat d'escriure*,
M. Carme Mas, 2006.
- 3 *Invisibilitat i poder. Cares del femení a la Grècia antiga*,
AA. DD. Joana Zaragoza Gras (coord.), 2007.
- 4 *Mestres, escoles i igualtats entre gèneres. La transmissió de valors igualitaris
en l'educació primària vista pel col·lectiu docent*,
Àngel Belzunegui, Ignasi Brunet, Imma Pastor i Francesc Valls, 2008.
- 5 *Maria Aurèlia Capmany, escriure la vida en femení*,
Montserrat Palau Vergés, 2008.
- 6 *La línia de flotació. Dietari intermitent*,
Eulàlia Lledó Cunill, 2009.
- 7 *Memòries de dones*,
AA.DD. Coral Cuadrada (coord), 2009.
- 8 *Em sento estafada. Una lectura de Simone de Beauvoir*,
Araceli Bruch Pla, 2009.
- 9 *Literatura i feminisme: L'hora violeta, de Montserrat Roig*,
M. Àngels Francés Díez, 2010.
- 10 *Esriptores tarragonines*
Montserrat Abelló, Joan Cavallé, Montserrat Corretger, Lluïsa Julià,
Montserrat Palau, Sara Pujol i Olga Xirinacs, 2010.

- 11 *Maria Magdalena «Ecce mulier».*
Música, plor i èxtasi en l'adveniment del Barroc
Rosa Tamarit Sumalla, 2011.

- 12 *Maria Agnès Ribera Garau (Palma 1790-1861):*
La rebel·lió contra la família i el claustre
Isabel Peñarrubia i Marquès, 2011.

- 13 *Γυναίκες, Mulieres*
Joana Zaragoza Gras. Gemma Fortea Domènech, 2012.

“ *El Gènere de la Polis. La trajectòria de les dones en el catalanisme polític* presenta els resultats d’una àmplia i polièdrica recerca sobre els imaginaris col·lectius que han fonamentat el sexisme en la política catalana contemporània. En un ampli estudi d’ordre historiogràfic i politològic s’examina el rol de les dones des de finals de segle XIX fins a la recuperació de la democràcia i l’autogovern en la qual les Jornades Catalanes de la Dona (1976) en foren una fita ciutadana.

L’obra constitueix una anàlisi qualitativa a partir de 21 entrevistes a regidores en municipis de Catalunya en les legislatures entre 1979 i 2007. El tractament estadístic de les dades quantitatives de regidores, alcaldesses, conselleres comarcals i diputades provincials mostra que, tot i la infrarepresentació femenina, s’havia produït un avenç en les polítiques de dones. I es confirma així el vell lema “les dones sabem que sabem”. ”

ISBN-13: 978-84-940726-9-7

